

KAUPUNKIKUVAN TALLENTAJAT

TAMPEREELLA, JYVÄSKYLÄSSÄ JA KANKAANPÄÄSSÄ

MAIJU NURMINEN
MAISTERITUTKIELMA
KULTTUURIYMPÄRISTÖN TUTKIMUS, TAIDEHISTORIA
TAITEIDEN JA KULTTUURIN TUTKIMUKSEN LAITOS
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
JOULUKUU 2016

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Maiju-Annika Nurminen	
Työn nimi – Title Kaupunkikuvan tallentajat Tampereella, Jyväskylässä ja Kankaanpäässä	
Oppiaine – Subject Taidehistoria	Työn laji – Level Maisteritutkielma
Aika – Month and year Joulukuu 2016	Sivumäärä – Number of pages 120
Tiivistelmä – Abstract Tutkimus käsittelee kaupunkikuvan tallentamista kaupunkien päättäjien, museoiden ja kaupunkilaisten näkökulmasta. Tutkimuskysymyksiä ovat: mikä on kaupunkikuvan tallentamisen työnjako, miksi kaupunkikuvaa tulee tallentaa sekä mitä ja miten kaupunkikuvaa on tallennettu. Verrokkikaupunkeina ovat Tampere, Jyväskylä ja Kankaanpää. Tutkimuksessa esitetään kaupunkikuvan tallentamisen nykytilannetta sekä fyysisen kaupunkikuvan tallentamisen että siitä tehtyjen representaatioiden tallentamisen valossa. Tutkimusaihe on aina ajankohtainen, sillä kaupunkikuva on jatkuvasti muutoksessa. Tallentamalla kaupunkikuvaa tavoitellaan mm. muiston säilymistä. Kaupunkikuvan tallentamisen työnjakoa määritellään eri laeissa ja raporteissa. Lähteinäni olen lakikirjojen lisäksi käyttänyt kaupunkien kulttuuriympäristöselvityksiä, haastatteluita ja kirjallisuutta. Aineistonani ovat fyysisen kaupunkikuvan tallentamisen osalta maakuntamuseoiden kaupunkikuvan tallentamiseen liittyvät selvitykset, kaupunkilaisten kannanotot kaavoitukseen sekä tietokantaotannat suojelukohteista. Representaatioiden osalta tutkin kaupunkien taidemuseoiden ja kuva-arkistojen kokoelmia, kaupunginarkistojen säilyttämiä asemakaavoja ja kaupunkilaisten Facebookiin tallentamia valokuvia. Aineistoni vastaavat tutkimuskysymykseeni siitä, mitä kaupunkikuvasta on tallennettu. Kaupunkikuva on ihmisten rakennusaine ja vastaavasti ihminen on osa kaupunkikuvaa. Tärkein syy kaupunkikuvan tallentamiseen sekä fyysisiä kohteita suojelemalla että representaatioita säilyttämällä on kaupunkikuvan sisältämät merkitykset. Aineistojen pohjalta paljastuu, että kaupunkikuvan tallentaminen on painottunut kaupunkien keskeisille alueille. Tutkimuksen edetessä konkretisoitui se, että tiedon saatavuus on paikoin hyvin huonoa ja että tahojen välisellä yhteistyöllä voitaisiin saavuttaa synergiaetuja. Toivon, että tutkimustulokseni sekä tutkimukseen liitetty toimenpideoisio vaikuttaisivat tallentamisen tietoisuuden suunnitelmallisuuden ja yhteistyön sekä parempien tallennuksen seurantavälineiden kehittämiseen.	
Asiasanat – Keywords Kaupunki, kaupunkikuva, kaupunkisuunnittelu, museo, kaupunkilainen, tallentaminen	
Säilytyspaikka – Depository Jyx	

SISÄLTÖ

JOHDANTO	5
1.1 KAUPUNKI TUTKIMUSKOHTENA	7
1.2 KAUPUNKI, KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA KAUPUNKIKUVA	13
1.3 MENETELMÄT, AINEISTOT JA RAJAUS.....	22
KAUPUNKIKUVAN TALLENTAMINEN	25
2.1 KAUPUNKIKUVAN SUUNNITTELUN JA SUOJELUN HISTORIAA	25
2.2 KAUPUNKIEN ESITTÄMISEN HISTORIAA	32
2.3 FYYSINEN JA REPRESENTOITU KAUPUNKIKUVA TALLENTEENA.....	38
3. MUSEOT	41
3.1 MUSEO KAUPUNGIN SUOJELIJANA	42
3.1.1 MAAKUNTAMUSEON TALLENNUSROOLI.....	44
3.1.2 SELVITYKSET - MAAKUNTAMUSEOIDEN TALLENTEET	50
3.2 MUSEOT KAUPUNKITEOSTEN JA VALOKUVIEN TALLENTAJINA	53
3.2.1 TAIDEMUSEON TALLENNUSROOLI	57
3.2.2 TAIDETEOKSET - TAIDEMUSEOIDEN TALLENTEET	61
3.2.3 KUVA-ARKISTOT – MAAKUNTAMUSEOIDEN KUVATALLENTEET.....	66
4. KAUPUNGIN PÄÄTTÄJÄT	69
4.1 KAUPUNGIN ORGANISAATIO JA PÄÄTÖKSENTEKO	70
4.1.1 PÄÄTTÄJIEN JA KAAVOITTAJIEN TALLENNUSROOLI: FYYSINEN KAUPUNKIKUVA	75
4.1.2 SUOJELUKOHTTEET	78
4.2 KAAVOITTAJAT ESITTÄJINÄ, KAUPUNGINARKISTOT TALLENTAJINA	83
4.2.1 PÄÄTTÄJIEN JA KAAVOITTAJIEN TALLENNUSROOLI: REPRESENTAATIOIOT	87
4.2.2 ASEMAKAAVAT	89
5. KAUPUNKILAISET	91
5.1 KAUPUNKILAINEN AVAINASEMASSA ASEMAKAAVOISSA	92
5.1.1 KAUPUNKILAISTEN TALLENNUSROOLI.....	93
5.1.2 KANNANOTOT KAAVOIHIN.....	100
5.2 KAUPUNKILAINEN KAUPUNGIN KUVAAJANA.....	105
5.2.1 KAUPUNKILAISTEN TALLENNUSROOLI.....	107
5.2.2 FACEBOOK JA ALBUMIT AUKI.....	110
6. PÄÄTÄNTÖ	114
6.1 KAUPUNKIKUVAN TALLENTAMISEN NYKYTILANTEESTA.....	115
6.2 KEHITYSAJATUKSIA.....	120
KIRJALLISUUS JA LÄHTEET	
LIITTEET	

I. JOHDANTO

Tämän tutkimuksen aiheena on kaupunkikuvan tallentaminen museoiden, kaupunkien viranomaisten ja kaupunkilaisten toimintana. Tutkimuskysymyksiäni ovat: mikä on museoinstituution, kaupungin viranomaistahojen ja kaupunkilaisten rooli kaupunkikuvan tallennusprosessissa? Miksi kaupunkikuvaa tulee tallentaa? Miten tai mitä kaupunkikuvasta on tallennettu? Tutkimuksessa verkkikaupunkeinani ovat Tampere, Jyväskylä ja Kankaanpää. Kaupunkikuvalla tarkoitan tässä tutkimuksessa näköaistimme jostakin kaupungista välittämää kokemusta, joka muodostuu kaupunkitilassa¹ olevista fyysisistä kaupunkirakenteista sekä näkymättömistä syvärakenteista. Kaupunkikuva siis vastaa kysymykseen, miltä kaupunki näyttää. Se on kaikille kuuluvaa julkista, aineellista, aineetonta ja visuaalista kulttuuriympäristöä ja -perintöä.

Kaupunkikuvan tallentamisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sekä fyysisten kaupungin rakenteiden säilyttämistä ja suojelua että kaupunkikuvan muiston säilyttämistä erilaisin dokumentein ja representaatioin. Tallentamiseen liittyy olennaisesti huoli olemassa olevan häviämisestä, oletus nykytilanteen hetkellisyydestä sekä tavoite tiedon välittämisestä tuleville sukupolville. Lain-säädännön näkökulmasta kaupunkikuvan tallennusvastuukysymys on yksinkertainen, sillä kaupunkikuvan tallentaminen on määritelty museolaissa ja -asetuksessa nimenomaan museoiden tehtäväksi. Todellisuudessa kaupunkikuvan tallentamisessa on kuitenkin kyse paljon moniulotteisemmasta toimijoiden verkostosta. Kaupungin viranomaiset tekevät fyysiseen kaupunkikuvaan liittyviä päätöksiä ja asukkailla on mahdollisuus osallistua viralliseen päätöksentekoon. Myös kunkin henkilökohtaiset valinnat, kuten roskaaminen, kulkureitit tai remontit vaikuttavat elinympäristön ilmeeseen.

Kaupungin visuaalinen ilme, kaupunkikuva, on muodostunut usein vuosisatojen saatossa. Se on ihmisen toimintaympäristö, jonka fyysisiin ja immateriaalisiin rakenteisiin on tallentunut eri aikakausien arvoja, ideologioita ja merkityksiä, joiden representaatio kaupunki samalla on. Fyysisen kaupunkikuvan tallentuminen on tärkeää, sillä kaupunkiympäristö on kaikkien yhteistä kulttuuri-perintöä, jossa näkyvät rakennukset ja rakennelmat ovat todisteita, jälkiä menneisyydestä. Monikerroksinen kaupunkikuva on linkki menneisyyden ja nykyisyyden välillä, joka liittyy nykyihmisen osaksi historiallista jatkumoa. Fyysinen kaupunki ominaisuuksineen on kaupunkikuvan ensisijainen tallenne ja siitä tehdyt representaatiot toissijaisia. Representaatioista kuitenkin tulee ensisijaisia

---

¹ Kaupunkitilalla viitataan kaupungille ominaisiin rakenteisiin, jotka on sijoitettu tietylle maantieteelliselle alueelle. Kaupunkitila mielletään usein abstraktiksi. Nevanlinna 2002, 16.

tallenteita sitä mukaa, kun fyysinen kaupunki ominaisuuksineen katoaa. Pysin tutkimuksessani kaupunkikuvan tallentamisen kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen, minkä vuoksi koen, että minun on käsiteltävä molempia tallennuksen tapoja.

Kaupunkikuvan representaatioihin eli esimerkiksi maalauksiin, piirroksiin ja valokuviin on tallentunut kaupunki sellaisena kuin se on nähty ja koettu. Niihin pyritään yleensä tallentamaan kaupunkikuvan näkymättömiä ominaisuuksia, kuten paikan henkeä. Kuvallisten esitysten avulla tallentuu jokin konkreettinen ympäristö sellaisena kuin ne siinä hetkessä ilmenevät tekijälle. Vaikka kuvien tulkintaan liittyy kulttuurihistoriallisia аспекteja, ovat kuvalliset esitykset luonteeltaan muuttumattomampia ja aikaan sidotumpia kuin fyysinen kaupunki, joka on jatkuvassa muutoksessa. Kuvallisissa esityksissä kaupunki joudutaan esittämään staattisena, ja vasta useiden eri-ikäisten representaatioiden vertailu paljastaa kaupunkikuvan muutoksen. Kaupunkikuvan tallentamisen taustalla on muun muassa nostalgiaa menetettyä paikkaa sekä siihen liittyviä kokemuksia ja merkityksiä kohtaan, joita halutaan välittää tuleville sukupolville. Toisaalta kuvallisia esityksiä kaupungista ovat myös asemakaavat, joilla pyritään suunnittelemaan kaupunkia uudelleen. Kuitenkin myös niistä muodostuu kuvallisia tallenteita sitä mukaa, kun kaupunki muuttuu.

Kyseessä on empiirinen tutkimus, jossa käytetään sekä laadullisia että tilastollisia menetelmiä tutkimuskysymysten selvittämiseksi. Niillä paljastetaan ja toisaalta myös havainnollistetaan ilmiön eri osa-alueiden suhdetta kokonaisuuteen. Tässä tutkimuksessa aineisto on ollut sekä kirjallista että visuaalista. Kirjalliseen aineistoon kuuluvat maakuntamuseoiden selvitykset, rakennus-suojeluun liittyvät tilastot sekä kaupunkilaisten kannanotot asemakaavoihin. Visuaalista aineistoa ovat olleet Tampereen ja Jyväskylän taidemuseoiden sekä Kankaanpään kaupunginmuseon taidekokoelmat, asemakaavat, kuva-arkistot sekä sosiaalisen median valokuvat. Lisäksi olen toteuttanut vuosina 2013–2016 eri toimijoiden haastatteluja kussakin verrokkikaupungissa. Aineistoni toimivat joiltain osin myös lähteinäni. Pääasiassa olen kuitenkin käyttänyt lähteinä eri toimijoiden laatimia raportteja ja suunnitelmia sekä kattavasti aihetta käsittelevää kirjallisuutta.

Kahden aiemman kaupunkikuvaan liittyvän tutkimukseni² perusteella vaikuttaa siltä, että varsinainen ongelma toimintakentällä on itse kaupunkikuvan käsite, joka on ainakin osittain puutteellisesti tunnettu. Toimijoilla on erilaisia määritelmiä ja merkityksiä kaupunkikuvan käsitteelle ja sisällöille ja heillä saattaa olla myös hyvin erilaisia tavoitteenasetteluja tallentamisen suhteen. Lisäksi uskon, että tallennustyössä ei hyödynnetä yhteistyötä tai nykyteknologian tarjoamia mahdollisuuksia tarpeeksi. Hypoteesinani on, että kaupunkikuvan tallentamisen nykytilanne vaihtelee kau-

---

² Taidehistorian kandidaatin tutkimus (2010) sekä museologian proseminaari (2013).

pungeittain ja että pienissä kaupungeissa tallentaminen on resurssisyydestä hoidettu puutteellisemmin kuin suurissa. Tutkimuksen tarpeellisuutta parhaiten perustelee se, että systemaattista suunnitelmaa tai toimintamallia kaupunkikuvan tallentamiseksi ei ole tehty missään verrokkikaupungissa. Paljastamalla kaupunkikuvan tallentamisen nykytilanteen, haluan vaikuttaa käytännön tilanteeseen siten, että jatkossa voitaisiin arvioida uudelleen, miten resursseja tulee kohdistaa. Toimintakentän hahmottaminen mahdollistaa tehokkuuden nykytilanteessa, jossa resursseja vähennetään jatkuvasti.

Pro gradussani valotan kolmen verrokkikaupungin kautta kaupunkikuvan tallentamisen valtakunnallista tilannetta. Vaikka lainsäädäntö määrittelee pitkälti kaupunkikuvan tallentamiseen liittyvää toimintaa, tutkimukseni perusteella ei kuitenkaan voi tehdä laajoja yleistyksiä kaupunkikuvan tallentamisen tilasta. Taustoitan yleisiä valtakunnallisia ja historiallisia kehityskaaria, mutta tutkimustulokseni nojaavat tiettyyn perustellusti rajattuun aineistoon. Kaupunkikuvan tallentamiseen liittyvien aineistojen määrä, sen parissa työskentelevien yksilöiden motivaatio ja taitotaso sekä organisaatioiden resurssit vaihtelevat paikkakunnittain suuresti. Tutkimukseni tarkoituksiksi muodostuikin yksinkertaisemmin tiedon ja tiedostamisen lisääminen kaupunkikuvan tallentamisen ilmiöstä sekä lähtökohdan tarjoaminen aiheen tarkemmalle tutkimiselle muilla paikkakunnilla.

1.1 KAUPUNKI TUTKIMUSKOHTENA

Kaupunkitutkimuksella tarkoitetaan väljästi kuvailtuna kaikkea tutkimusta, jonka varsinaisena tutkimuskohteena on kaupunki. Kaupunkitutkimuksen synty ja kehitys linkittyvät vahvasti kaupunkien kasvuun ja niiden muutokseen.³ Englantilaiset ja saksalaiset maantieteilijät, taloustieteilijät, sosiologit ja suunnittelijat ovat toteuttaneet kaupunkitutkimusta 1800-luvulta lähtien. Tuolloin tutkimusten aiheena oli yleisimmin kaupungin hoito ja huolto, kaupunkisuunnittelu, kaupunkien korjaaminen sekä kaupunkeja koskeva päätöksenteko.⁴ Ensimmäisinä nykyaikaisina kaupunkitutkijoina pidetään kuitenkin yhdysvaltalaisia nk. *Chicagon koulukuntaa*. Chicagon (sosiologinen) koulukunta syntyi 1890-luvulla ja sen kiinnostuksen kohteena oli ihmiselämän muutos nopeasti muuttuvassa ympäristössä. Koulukunta tutki muun muassa kaupungistumista, väestönkasvua ja maahanmuuttoa ja sillä oli aivan uudenlainen näkemys kaupungista tilallisena, taloudellisena, poliittisena, sosiaali-

---

³ Jauhiainen & Harvio 2008, 26–27.

⁴ von Thünen teos *Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie, oder Untersuchungen über den Einfluss, den die Getreidepreise, der Reichthum des Bodens und die Abgaben auf den Ackerbau*. Boothin teokset: *Life and Labour of the People in London* vol. I ja vol. II. Tönniesin tutkimuksista mm. *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Paddison 2001, 3–4.

sena, suunniteltuna, identiteettiin vaikuttavana sekä elettyä ja koettuna kokonaisuutena. Koulukunnan piirissä syntyi myös uusia arkkitehtonisia ideologioita, jotka olivat lähtölaukaus muun muassa funktionalismille. Chicagon koulukunta loi kaupunkitutkimuksen teoreettisen ja käsitteellisen perustan.⁵

1900-luvulla kaupunkitutkimuksen tieteenala laajentui ja rikastui uusien teoreettisten lähtökohtien avulla, joita ammennettiin eri tieteiden piiristä monipuolisesti. Lisääntynyt tarve tutkia kaupunkia kertoi kaupunkien kasvaneesta arvostuksesta. Viime vuosituhaten lopulla kaupunkitutkimus otti mukaan uudet ilmiöt, kuten globalisaation.⁶ Kaupungistuminen jatkuu edelleen, vaikka enemmistö maailman väestöstä asuu jo kaupungeissa. Kaupunkitutkimusta tarvitaan, sillä kaupunkien muutokset heijastuvat muun muassa talouden sekä sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristön muutoksissa ja vastavuoroisesti ne heijastuvat kaupunkiin. Ongelmat ovat erilaisia eri kaupungeissa ja maissa. Nykyään kaupunkien asema on vakiintunut ja niiden kehittäminen on myös osa valtioiden kehitystyötä ja kansallista kaupunkipolitiikkaa.⁷

Suomessa akateemisen kaupunkitutkimuksen perinne johtaa 1900-luvun alkuun, jolloin kaupunkisuunnittelu yleistyi ja ammatillistui.⁸ Vakiintuneen aseman kaupunkitutkimus sai suomalaisissa yliopistoissa kuitenkin varsin myöhään: Helsingin yliopistoon perustettiin ensimmäiset kaupunkitutkimuksen professorit vasta 1990-luvun lopussa. Suomen liityttyä Euroopan unioniin sisäänpäin kääntynyt kaupunkitutkimus muuttui kansainvälisemmäksi. Suomen osallistuminen kansainvälisiin tutkimushankkeisiin rikastutti suomalaista kaupunkitutkimusta kansainvälisillä käsitteillä ja näkökulmilla. Suomessa alettiin myös toteuttaa aiempaa laajempia, monitieteisiä ja tieteiden välisiä kaupunkitutkimushankkeita. Kaupunkitutkimuksen monitieteisyyttä pyrittiin lisäämään muun muassa vuosina 1998–2000 Suomen Akatemian, useiden eri ministeriöiden sekä Suomen Kuntaliiton rahoittaman 15 hankkeen kaupunkitutkimusohjelman avulla. Lyhytaikainen ohjelma ei kuitenkaan synnyttänyt pysyvää kaupunkitutkimuksen monitieteistä verkostoa. Kyseinen ohjelma on viimeisin kansallisesti koordinoitu ja rahoitettu kaupunkitutkimusohjelma (2008).

Vaikka tilaustutkimusten määrä on hitaasti kasvanut, resurssien vähyyks sekä opetuksen hajanaisuus on jarruttanut monitieteisen kaupunkitutkimuksen juurtumista Suomeen.⁹ Monitieteisyyttä ja -puolisuuksia on pyritty lisäämään esimerkiksi kaupunkitutkimuksen professorien välisellä

---

⁵ Paddison 2001, 7.

⁶ Paddison 2001, 3.

⁷ Jauhiainen & Harvio 2008, 11.

⁸ Jauhiainen & Harvio 2008, 44.

⁹ Jauhiainen & Harvio 2008, 42.

yhteistyöllä.¹⁰ Suomalaiselle kaupunkitutkimukselle on tyypillistä käytännönläheisyys sekä pyrkimys vaikuttamiseen. Sen yleisiä tutkimuskohteita ovat olleet taloudelliset ja institutionaaliset valtasuhteet sekä kilpailukykyyn, elinympäristön kehittämiseen ja rakentamiseen liittyvät kysymyksenasettelut.¹¹ Perinteisesti kaupunkia on tutkittu maantieteen, historian ja kulttuurintutkimuksen näkökulmista. Lisäksi kaupunkien kehitys sekä kaupungin suhde talouteen, kaupunkien fyysiset piirteet sekä niiden hallinnolliset muutokset ovat puhuttaneet tieteenalan tutkijoita jo pitkään. Tuoreempia lähestymistapoja ovat kaupungin sosiaalisten, psykologisten ja ekologisten ulottuvuuksien tutkimus.¹² Kaupunkitutkimus pyrkii tarjoamaan tietoa kaupunkien kehittämiseksi ja se onkin vaikuttanut siihen, millaisia nykykaupungit ovat.¹³ Kaupunkitutkimuksen moninaisuus kertoo kaupunkien monipuolisuudesta ja kokonaisvaltaisuudesta.¹⁴ Kaupunkitutkimus on sidottu siihen ajallis-paikalliseen kontekstiin ja näkökulmaan, josta sitä tehdään. Se on siis oman aikansa reflektiota.¹⁵

Verrattuna historian tai arkkitehtuurihistorian tutkimukseen, kaupunkitutkimus nostaa tutkimuskohteeksi koko kaupunkitilan historian ja sen merkitykset yksilöille ja yhteisöille. Yksittäisten rakennusten sijaan kaupunkitutkimuksessa tutkitaan kaupunkia kokonaisuutena, joka nostetaan päärooliin historiallisten tapahtumien mahdollistajana.¹⁶ Kaupunkitutkimus on pohjimmiltaan tilan tutkimusta, joka yleistyi monilla aloilla 1990-luvun aikana.¹⁷ Suomalainen yliopistotasoinen kaupunkitutkimus käsittelee kaupunkia usein vain yhden oppiaineen näkökulmasta.¹⁸ Tämä pro gradu -tutkimus on tehty taidehistorian oppiaineeseen, mutta siinä yhdistyvät myös museologian ja kulttuuriympäristön tutkimuksen aiheet. Vaikka taidehistoria viittaa menneisyyden tutkimukseen, voi taidehistoriallisen tutkimuksen lähtökohdat olla historiallisia tai ei-historiallisia.¹⁹ Taidehistoria on monipuolinen, aikaansa ja yhteiskuntaansa sidottu tutkimusala, joka sekoittaa uusia ja vanhoja teorioita ja analyysitekniikoita.²⁰ Oppiaineen monipuolisuudesta kertoo, että se hyödyntää jatkuvasti lähitieteiden, kuten historian, arkeologian, estetiikan, kansatieteen, filosofian, sosiologian, kulttuurimaantieteen, kielitieteen ja psykologian tutkimusmetodeja ja teorioita.²¹

---

¹⁰ Jauhiainen & Harvio 2008, 28.

¹¹ Jauhiainen & Harvio 2008, 29.

¹² Paddison 2001, 3–4.

¹³ Jauhiainen & Harvio 2008, 12, 26.

¹⁴ Paddison 2001, 1.

¹⁵ Jauhiainen & Harvio 2008, 26.

¹⁶ Kervanto Nevanlinna 2002, 21.

¹⁷ Saarikangas 1998a, 11.

¹⁸ Jauhiainen & Harvio 2008, 27.

¹⁹ Waenerberg 2012, 16.

²⁰ Paddison 2001, 1, 7.

²¹ Saarikangas 1998a, 8.

Taidehistorian oppiaineeseen nykyaikainen kaupunkitutkimus on tullut hitaasti 1970-luvulla kehittyneen, niin kutsutun *uuden taidehistorian* myötävaikutuksesta. Uusi taidehistoria rikasti perinteisen taidehistorian teoriapohjaa sekä samalla lisäsi oppiaineen moni-, poikki- ja ylitieteellisyttä.²² Uuden taidehistorian myötä pyrittiin eroon korkea- ja matalakulttuurin jyrkästä ja hierarkkisesta erottelusta sekä siihen liittyen kulttuurin mieltämisestä elitistisesti vain ”parhaan ajattelun ja sanotun summana”.²³ Nykyään pyritään välttämään erottelua myös uuden ja perinteisen taidehistorian välillä ja korostetaan niiden välistä vuoropuhelua.²⁴ Uuden taidehistorian myötä tutkimuksessa on korostunut katsojan rooli ja merkitysten muodostuminen.²⁵

Nykyään taidehistoria ei tutki pelkästään ”taidetta”, vaan käsittelee laajemmin koko visuaalista kulttuuria.²⁶ Visuaalisuus on taidehistoriallista tutkimusta olennaisesti määrittävä lähtökohta.²⁷ Se on rakennetun ympäristön, kuten kaupungin, itsestään selvä ominaisuus, sillä kaupunki koostuu fyysisistä elementeistä. Tutkimusalue kuitenkin laajenee huomattavasti, kun siirrytään tarkastelemaan kaupunkia kulttuuristen käytäntöjen ja merkitysten representaationa.²⁸ Tällöin kaupunki ymmärretään paitsi aineelliseksi, myös aineettomaksi, eläväksi, muuttuvaksi ja käytössä merkityksensä saavaksi sosio-kulttuuriseksi rakennelmäksi.²⁹ Perinteinen taidehistoriallinen kaupunkitutkimus on tutkinut kaupunkia usein nimenomaan aineellisena ilmiönä, jolloin rakennusten sekä arkkitehtien ja suunnittelijoiden rooli on korostunut. Kun kaupunki ymmärretään kulttuurisena kokonaisuutena, tutkimuskohteena ovat lähinnä yhteisöjen käytännöt ja toiminta kaupungissa, kaupungin merkitykset ja niiden muotoutuminen yksilöiden ja yhteisöjen keskuudessa.³⁰ Tutkimukseni perustuu sekä kaupungin aineellisten ja visuaalisten piirteiden tallentamiseen että aineettomaan kaupunkiin toimintoineen ja merkityksineen, jotka ovat ratkaisevia tallennusmotivaation muodostumisessa.

Taidehistorian oppiaineessa kaupunkia on tutkittu yleisesti kolmen filosofisen tutkimusperinteen, moderniteetin, romantiikan ja hermeneutiikan, näkökulmista. *Moderniteetin* lähtöpis-teenä on ajatus kaupunkitilasta tyhjänä tauluna, *tabula rasana*.³¹ Kaupunkitila on siis moderniteetin näkökulmasta abstrakti ennen kaupungin muodon konkreettista rakentamista.³² Muodonannossa

---

²² Waenerberg 2012, 10, 11.

²³ Rossi 1998, 183.

²⁴ Saarikangas 1998a, 13.

²⁵ Rossi 1998, 182.

²⁶ Saarikangas 1998a, 7.

²⁷ Waenerberg 2012, 15.

²⁸ Saarikangas 1998b, 229.

²⁹ Saarikangas 1998a, 12.

³⁰ Saarikangas 1998b, 228.

³¹ Kervanto Nevanlinna 1998, 231.

³² Kervanto Nevanlinna 1998, 232.

on korostettu yksilöiden, yhteisöjen ja kansojen universaaliutta – kaikille yhteisiä ihanteita ja fyysisiä ominaisuuksia. Esimerkiksi puhtaat geometriset muodot on moderniteetin viitekehyksessä ymmärretty objektiivisina totuuden ja kauneuden ihanteina, jotka kuvaavat yhteiskunnan järjestystä.³³ 1700-luvulta lähtien tila alettiin ymmärtää myös yhteiskunnan muuttamisen välineenä: kaupungin yhteiskunnallinen järjestys nähtiin kaupungin rakenteellisesta järjestystä luovana tekijänä ja rakenteellisella säännöllisyydellä voitiin vaikuttaa myös yhteiskunnalliseen järjestykseen. Tähän liittyy myöhemmin 1800-luvun lopulla syntynyt funktionalismin ihanne, joka perustuu siihen, että tiettyjä kaupunkien toimintoja ja tehtäviä vastaa tietty tilallinen ja arkkitehtoninen muoto. Funktionalismi tähtäsi objektiivisuuteen, tieteellisyyteen, rationaalisuuteen ja universaaliuteen: puhtaat geometriset muodot edustivat kauneutta ja totuutta, mutta muodot seurasivat aina rakennusten ja kaupunkitilojen toimintoja. Funktionalismi johti lopulta kaupunkitilojen toiminnalliseen erotteiluun.³⁴

Romantiikan filosofia on yleisin taidehistoriallisen kaupunkitutkimuksen näkökulmista. Sekin on tutkinut kaupunkitilan luomista, muodonantoa ja suunnittelua.³⁵ Romantiikan filosofiassa on keskitytty kuitenkin erityisesti kaupungin suunnittelijaan, jonka luoma taideteos kaupunkitila on. Suunnittelijan tarkoitusperät ja kokemukset eivät ole romantiikan mukaan erotettavissa kaupungista, vaan suunnittelija heijastaa teokseensa koko yhteisönsä, aikansa ja ympäristönsä hengen. Romantiikan näkökulmasta kullakin paikalla on yksilöllinen ja ainutlaatuinen luonne, *genius loci*, paikan henki. Romantiikan näkökulmasta paikan henki tulee suunnittelun ja suunnittelijan kautta näkyväksi. Pyrkimys paikan hengen konkretisoimiseen on johtanut toisaalta nostalgiseen ja/tai ylikorostuneeseen historiasuhteeseen, mutta myös uskoon uudesta alusta: esimerkiksi nationalismissa korostettiin paitsi kansakunnan historiaa ja kieltä, myös kansojen ainutlaatuista aluetta ja paikkaa maailmassa, jollaista lähdettiin luomaan tai korostamaan tiedostetusti. Pääkaupunki oli usein koko kansakunnan symboli.³⁶ Kunkin aikakauden, kansan ja yksilön ainutkertaisuus sekä niiden kaupungille antamat arvot ovat nekin kaupungissa aina läsnä.³⁷

Hermeneuttinen näkökulma kaupungin taidehistorialliseen tutkimukseen on syntynyt pääasiassa moderniteetin ja romantiikan kritiikiksi.³⁸ Hermeneutiikassa ei ole pyritty etsimään universaalia kauneutta tai objektiivisuutta, vaan siinä on keskitytty eri yhteisöjen tuottamiin kaupungin erilaisiin arvostuksiin ja merkityksiin. Eri yhteisöillä ja yksilöillä saattaa olla useita, keskenään jopa

---

³³ Kervanto Nevanlinna 1998, 231.

³⁴ Kervanto Nevanlinna 1998, 232.

³⁵ Kervanto Nevanlinna 1998, 234.

³⁶ Kervanto Nevanlinna 1998, 233.

³⁷ Kervanto Nevanlinna 1998, 232.

³⁸ Kervanto Nevanlinna 1998, 234.

ristiriitaisia merkityksiä kaupunkitilalle. Hermeneuttisen lähestymistavan mukaan merkitykset syntyvät kulttuuristen käytäntöjen kautta, jotka vaikuttavat kaupungin elämiseen. Yhteisöt rakentavat ja muokkaavat kaupunkia antamiensa merkitysten ja toteuttamiensa käytäntöjen pohjalta.³⁹ Tässä mielessä kaupunki on kulttuurinsa tuote. Kaupunki myös vaikuttaa yhteisöjen käytäntöihin, mahdollistaen ja tukien joitakin käytäntöjä ja poissulkien toisia. Tästä näkökulmasta tehdyt tutkimukset ovat käsitelleet esimerkiksi kaupunkitilaan liittyviä ristiriitoja ja valtasuhteita sekä eri yhteisöjen antamia merkityksiä kaupunkitiloille.⁴⁰

Tässä pro gradussa filosofinen näkökulma kaupunkitilaan on sinänsä epäoleellinen, sillä tutkimus ei keskity kaupungin ominaisuuksien erittelyyn. Toisaalta taas tapani määritellä kaupungin ja kaupunkikuvan käsitteitä perustuu vahvasti hermeneuttiseen näkökulmaan eli siihen, että kaupunki on muodostunut monikerroksisesti eri aikoina, ja että aineellisen kaupunkikuvan lisäksi kaupunkikuva muodostuu eri toimijoiden kaupungille antamien erilaisten merkitysten ja arvotusten vuoropuhelusta. Ikonologisen tutkimusmetodin⁴¹ mukaan kaupunkia tulee tulkita kansakunnan, ajanjakson, luokan, uskonnollisen tai filosofisen ryhmittymän asenteiden, arvotusten, valtara-kenteiden ja maailmankatsomuksen valossa.⁴² Lähtökohtanani on, että edellä mainitut asiat vaikuttavat sekä kaupungin muodonantoon että kaupungille annettuihin useisiin merkityksiin.⁴³ Kaupungille tai tarkemmin kaupunkikuvalle annetut merkitykset taas ovat syy tallentamiseen.

Katsojalle sekä useille muille tilan tuottajille ja käyttäjille kaupunki voi merkitä hyvin erilaisia asioita.⁴⁴ Lähestyn kaupunkia yhteisöjen erilaisten historioiden ja merkitysten kantajana ja niiden representaationa.⁴⁵ Nykyään ei pyritä löytämään kaupungille ristiriidatonta ja absoluuttista merkitystä, vaan korostetaan merkitysten kerrostuneisuutta.⁴⁶ Voidaan myös ajatella, että tiloja on yhtä paljon kuin on tilan merkityksiä.⁴⁷ Mielestäni kaupunkikuva on ja sen pitäisi olla kaikkea

---

³⁹ Kervanto Nevanlinna 1998, 235.

⁴⁰ Kervanto Nevanlinna 1998, 237.

⁴¹ Esimerkiksi tehtaan savupiippu voi ikonologisen tutkimusmetodin kautta saada hyvin erilaisia merkityksiä: se voi symboloida teollisuushistoriaa, rakentamisen ja teknologian kehitystä, työpaikkaa tai vaikkapa isovanhempien tapaamispaikkaa tai kotia. Sen perusteella voidaan tehdä karkeita johtopäätöksiä esimerkiksi alueen poliittisesta ja sosiaalisesta ilmapii-ristä tai ihmisten elinoloista. Se voi viitata tiettyyn kaupunkiin, tapahtumaan tai vaikkapa imitoida maskuliinisuutta, mahtipontisuutta ja voimaa. Perinteisesti ikonologiaa on kritisoitu siitä, että se korostaa teoksen staattisuutta ja ristiriidattomuutta, että teoksella voi olla vain yksi ainoa oikea tulkinta. Ikonologia on osin myös ylikorostanut historiallisia merkityksiä, eikä tarpeeksi huomionut merkitystenmuodostumisen jatkuvuutta. Nykyään ikonologisessa kaupunkitutkimuksessa korostetaan nimenomaan kaupunkien monimerkityksellisyyttä yhden merkityksen tai syvärakenteen löytämisen sijaan. Suurin osa rakennetun tilan tutkimuksesta on ainakin epäsuorasti liittynyt panofskylaiseen traditioon. Palin 1998, 166–167; Saarikangas 1998b, 250–251.

⁴² Saarikangas 1998b, 234.

⁴³ Ockenström 2012, 213.

⁴⁴ Kervanto Nevanlinna 1998, 228; Saarikangas 1998b, 249.

⁴⁵ Kervanto Nevanlinna 1998, 243.

⁴⁶ Saarikangas 1998a, 8.

⁴⁷ Saarikangas 1998b, 248.

muuta kuin universaali, eikä sen tallentaminen voi koskaan täysin irrottautua subjektista tai arvolatauksista.

I.2 KAUPUNKI, KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA KAUPUNKIKUVA

Ymmärtääkseen kaupunkikuvan käsitettä, tulee tarkastella myös kaupungin määritelmää. Nykysuomen sanakirjassa kaupunki on: ”*usein suunnitelmallisesti ja tiheään rakennettu, itsenäisen hallintoyksikön muodostama suurehko asutuskeskus.*”⁴⁸ Kaupunki on kuitenkin käsitteenä tätä joustavampi ja helposti muuttuva: sitä voidaan määritellä eri tavoin eri tilanteissa. Se, että kaupungin käsitteellä ei ole universaalia määritelmää, tekee kaupunkien kansainvälisestä vertailusta haastavaa. Muun muassa maantieteen, sosiologian, historian ja kulttuurin tutkijat ovat määritelleet kaupunkia omista näkökulmistaan: ympäristöllisesti, toiminnallisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja kokemusten kautta. Näidenkin avulla pystytään selittämään kaupunkia vain yksinkertaistetusti. Todellisuudessa kaupunki on paljon kokonaisvaltaisempi ilmiö ja eri tarkastelutavat täydentävät käsitettä.⁴⁹ Kaupungin eri määritelmät heijastavat kaupungeissa sekä laajemmin yhteiskunnassa ja kulttuurissa tapahtuneita muutoksia ja kehitystä historian aikana. Jotta kaupunki voidaan käsitteenä sijoittaa kontekstiinsa, on tutkittava kaupungistumista eli kaupunkien syntyä, kehitystä ja väestön kasvua sekä ja kaupunkien historiaa, nykyisyyttä ja tulevaisuutta.⁵⁰

Eräs yleinen lähestymistapa kaupungin käsitteen määrittelyyn on pohtia, mitä kaupunki ei ole. Kaupungin vastakohtaksi on yleensä ymmärretty maaseutu. Maaseudun ja kaupunkien luonteita erottavat ainakin ympäristölliset, taloudelliset, sosiaaliset ja toiminnolliset tekijät.⁵¹ Ympäristöllisestä näkökulmasta kaupungit ovat ensinnäkin tietyille maantieteelliselle alueelle syntyneitä maaseutuun verrattuna *tiivaita* asutusalueita ja yhteisöjä.⁵² Toisekseen tiiviit asutusalueet ovat syntyneet sellaisiin ympäristöihin, joiden maaston muoto on jollain tapaa suotuisa rakentamiselle ja asumiselle.⁵³ Kaupunkien synty liittyy turvallisen, pysyvän ja suojaisan ympäristön tavoitteluun, joka on yksi ihmiselämän peruselollisuus.⁵⁴

---

⁴⁸ Jokiniemi & Davies 2012, 107.

⁴⁹ Frey & Zimmer 2001, 25.

⁵⁰ Frey & Zimmer 2001, 28.

⁵¹ Frey & Zimmer 2001, 26.

⁵² Jo vuonna 1874 kaupunkia on pyritty määrittelemään väestönmäärän perusteella, kun tutkijat Peters ja Larkin määrittelivät yli 8000 asukkaan keskittymät kaupungeiksi. Luku on muuttunut ajan myötä ja paikoittain. Väkiluvun perusteella on helpompi erottaa maaseutu kaupungeista silloin, kun niitä ei ole erotettavissa esimerkiksi fyysisten elementtien tai alueen toimintojen suhteen. Frey & Zimmer 2001, 28.

⁵³ Frey & Zimmer 2001, 15.

⁵⁴ Mumford 1961, 13.

Kaupunkien ja maaseudun ympäristöjä erottavat väestön määrä ja tiheys, sekä ympäristön erilaiset fyysiset elementit. Väestömäärän perusteella kaupunkimaiset alueet voidaan jakaa edelleen kaupunkeihin, suurkaupunkeihin, miljoonakaupunkeihin ja maailmankaupunkeihin eli metropoleihin.⁵⁵ Alueiden määrittely kaupungeiksi väestönkokoon ja -tiheyteen liittyvin ennalta määrätyn numeraalein on yleistynyt 1800-luvun lopulta lähtien.⁵⁶ Suomen virallisissa tilastoissa kaupunkimaisuutta on määritelty vasta vuodesta 1989 saakka. Tilastollisen kuntaryhmittelyn mukaan Suomessa kunta määritellään kaupunkimaiseksi, mikäli kunnan taajamissa asuvan väestön osuus on yli 90 % tai kun suurimman taajaman väkiluku on vähintään 15 000. Sen lisäksi taajaan asutuksi määritellään kunta, jonka taajamissa asuu 60–90 % väestöstä ja suurimman taajaman väkiluku on 4000–15 000. Muut alueet määritellään maaseutumaiseksi.⁵⁷ Euroopan unionin tilastoviraston mukaan kaupunkien asukasluvun tulee olla yli 50 000 ja asukastiheyden vähintään 500 neliökilometriä. EU:lakaan ei ole tämän virallisempaa määritelmää kaupungille.⁵⁸ Eri maissa kaupunki määritellään jopa määrällisesti eri tavoin, minkä vuoksi kaupunkitutkimuksessa on hyvin vaikea toteuttaa tieteellisiä vertailuja. Määrälliset määritelmät eivät sovellu parhaiten taidehistoriallisen kaupunkitutkimuksen tarkoituksiin, sillä ne ovat usein liian sidottuja ja muuttumattomia, eivätkä ota tarpeeksi huomioon kaupunkien yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutoksia.⁵⁹

Kaupunkien arkkitehtuuri ja niiden erilaiset fyysiset piirteet verrattuna maaseutuun määrittelevät kaupunkiympäristöjä voimakkaasti.⁶⁰ Kaupunkien rakennettu ympäristö antaa viitteitä siitä, minne kaupunki materiaalisesti ja maantieteellisesti ulottuu.⁶¹ Vaikka kaupungit saattavat olla hyvin erilaisia keskenään, eroavat ne silti piirteiltään maaseudusta, jonka fyysiset ominaisuudet on ymmärretty hyvin samanlaisiksi ympäri maailman.⁶² Kevin Lynchin urauurtava teos *The Image of The City* (1971) pyrki löytämään kaupungeista universaaleja fyysisiä elementtejä, joiden avulla pystyttäisiin määrittelemään kaupunki ainoastaan fyysisten ominaisuuksiensa perusteella.⁶³ Tällainen erottelu ei kuitenkaan ole mahdollista, sillä kaupunkia ei voi erottaa sen toiminnoista. Erityisesti taloudelliset ja hallinnolliset toiminnot erottelevat kaupungin ja maaseudun erilaisia funktioita: jo

---

⁵⁵ Toisaalta taas liian nopea kaupungistuminen on luonut ilmiöitä ja käsitteitä, kuten slummit. Frey & Zimmer 2001, 16, 26.

⁵⁶ Frey & Zimmer 2001, 15, 26.

⁵⁷ Niemi 2004, 9.

⁵⁸ Helsingin kaupunginkirjasto; Uudenmaan eurooppatiedotus. Kysy.fi -palvelu. Viitattu 15.6.2015.

⁵⁹ Frey & Zimmer 2001, 15.

⁶⁰ Frey, Zimmer, Saunders & Wirth-Nesher 2001, 10–11.

⁶¹ Jauhiainen & Harvia 2008, 26.

⁶² Maaseutua leimaa erityisesti harvempi asutus, puutalovaltaisuus, pelto- tai metsäalueet, vähäiset kauppa-alueet jne.

⁶³ Wirth-Nesher 2001, 52.

varhaisten kaupunkien muodostumista leimaa maaseudun kyky tuottaa ylijäämää, mikä johti väestön vapautumiseen kaupan- ja sodankäyntiin, erilaisiin palveluihin sekä hallintoon.⁶⁴ Niinpä varhaisia kaupunkeja leimaa se, että niiden talous on järjestetty muun kuin agraaritalouden tuotteiden ympärille. Lisäksi viimeistään antiikin kaupunkivaltioissa (kreik. *polis*) kehittyneet hallinnolliset ja poliittiset organisaatiot alkoivat määritellä kaupunkien tehtäviä, toimintoja, taloutta, rajoja ja kehitystä: kaupunkeja rakennettiin näiden toimintojen ympärille ja niitä palvelemaan.⁶⁵ Erilaisten toimintojen myötä kaupungit myös työllistivät ihmisiä eri tavoin kuin maaseutualueet.⁶⁶

Kaupunkien ja maaseudun toiminnalliset erot vahvistuivat entisestään keskiajalla, kun kaupankäynti keskitettiin privilegioita eli kaupunkioikeuksia myöntämällä tiettyihin kaupunkeihin.⁶⁷ Luostarilaitoksella oli kaupungeissa hallinnollisesti merkittävä rooli ja keskeinen asema myös keskiaikaisten kaupunkien syntymisessä. Uskontoa oli kuitenkin vaikea erottaa kaupankäynnistä.⁶⁸ Sosiaalisesti hyvin hierarkkinen ja monimutkainen feodaalinen yhteiskuntajärjestelmä loi lisää eroja maaseudun ja kaupunkien asukkaiden välille, sillä kaupunkien asukkaat olivat maaseutuun nähden kuninkaista lähes kokonaan vapaita.⁶⁹ Myöhäiskeskiajalla kaupunkien autonominen asema heikkeni ja niiden hallinto siirtyi kansallisen lainsäädännön alle, mikä lisäsi byrokratiaa. Valta siirtyi hitaasti hengelliseltä taholta niille, joilla oli maallista valtaa eli varallisuutta sekä hallitsivat armeijoita ja kauppareittejä.⁷⁰

1100-luvulta lähtien kaupunkeja suojelemaan oli palkattu ammattilaissotilaita, joiden oli taisteluita voittamalla helppo saada valtaa tehottomassa ja heikossa poliittisessa järjestelmässä. Tämä avasi tien itsevaltiudelle ja oligarkialle, joiden myötä keskiaikainen järjestys alkoi murentua. Uskonto, talous ja politiikka erosivat toisistaan viimeistään 1600-luvulla.⁷¹ Kaupunkien fyysiset

---

⁶⁴ Honour & Fleming 1992, 34.

⁶⁵ Honour & Fleming 1992, 321. Myös suomen kielessä sanan ”kaupunki” etymologia viittaa kaupankäyntiin: ”Oman kuntansa muodostavaa, yleensä tiheästi rakennettua asutuskeskusta merkitsevä *kaupunki* on lainaa jostakin muinaisruotsin murteesta, mahdollisesti muinaisgotlannin sanasta *kaupungr*, jota muinaisruotsissa vastaa *köpunger* ja nykyruotsissa *köping* ’kauppala’. Sana on alkuaan tarkoittanut kauppapaikkaa. Suomen kirjakielessä kaupunki on esiintynyt Uppsalan evankeliumikirjasta ja Agricolasta alkaen. Sana on mainittu myös saksalaisen maantieteilijän ja historiantutkijan Sebastian Münsterin *Cosmographie*-teoksen esimerkkiluettelossa 1544.” Häkkinen 2004, 383.

⁶⁶ Frey & Zimmer 2001, 26.

⁶⁷ Kaupunkioikeuksien avulla määriteltiin muun muassa kaupungin hallintomuoto ja etuoikeudet kaupan suhteen. Ne olivat eräänlainen sopimus feodaalihallitsijoiden ja kaupungeissa asuvan porvariluokan välillä. Tämä oli keskiaikaista kauppapolitiikkaa, jolla pyrittiin hallitsemaan erityisesti ulkomaankauppaa. Pounds 2005, 11.

⁶⁸ Kauppapaikkoja syntyi uskonnollisten keskusten läheisyyteen ja toisin päin. Myös anekapppa tiivistä uskonnon ja talouden välistä suhdetta. Mumford 1961, 362, 368.

⁶⁹ Maaorjuus satoi talonpoikia maaseudulle. Maaorjien karkaaminen kaupunkiin tuli yleisemmäksi ja se oli sykäys useiden kaupunkien syntymiselle keskiajalla. Sanonnalla ”kaupunki-ilma vapauttaa” tarkoitettiin, että maaorja oli vapaa, mikäli hän kykeni karkaamaan orjuudesta ja elämään kaupungissa vuoden ja yhden päivän ajan. Keskiaikainen kaupunki oli siis paradoksaali instituutio ja anomalia: se oli feodaalisen talous- ja yhteiskuntajärjestelmän poikkeus, sillä myöntämällä kaupungeille privilegioita feodaalikuninkaat luopuivat lähes kaikista hallinnollisista oikeuksistaan alueeseen ja sen asukkaisiin. Kuitenkin kuninkaat usein tukivat kaupunkien kehitystä, sillä he hyötyivät siitä taloudellisesti. Pounds 2005, 9.

⁷⁰ Mumford 1961, 397.

⁷¹ Mumford 1961, 396, 404.

piirteet alkoivat muuttua hitaasti jo noin 1100-luvulta saakka käynnissä olleen renessanssin myötä.⁷² Vaikka jo tätä ennen oli esiintynyt erilaisia tyyliuuntauksia (romaaninen, goottilainen), oli renessanssi aikakautena erityinen nimenomaan kaupunkirakentamisen näkökulmasta. Renessanssissa nimittäin syntyi kaupunkirakentamisen taide arkkitehtonisine teorioineen, jotka keskittyivät nimenomaan kaupunkien fyysiseen muotoon ja järjestykseen, palauttamalla ja kehittämällä antiikin tyyli-ihanteita. Renessanssi oli keskiajan jatkumoa, sillä kaupunkien uudelleenjärjestäminen tehtiin hitaasti olemassa olleiden kaupunkirakenteiden pohjalte.⁷³ Uudet tyyli-ihanteet ja rakennustekniset keksinnöt eivät yleensä siirtyneet sellaisenaan maaseudulle, mutta niitä saatettiin soveltaa varojen ja materiaalimahdollisuuksien mukaan.

Myös yhteiskunnassa keskiajan jälkeen alkaneet poliittiset ja taloudelliset muutokset, kuten merkantilismin kehitys Euroopan hallitsevaksi talouspoliittiseksi järjestelmäksi, tukivat kaupunkien fyysisiä muutoksia.⁷⁴ Uutta virkamieskoneistoa varten tarvittiin lisää julkisia rakennuksia ja 1300-luvulta lähtien hallinnon ja talouden toiminnot ja rakennukset keskitetiin tietyille alueille, joista syntyi pääkaupunkeja.⁷⁵ Pääkaupungit rakentuivat luontevasti olemassa olleiden kaupunkien pohjalte, kauppa- ja puolustuspaikoille, ja kehittyivät symboloimaan valtioita. Kaupunkiympäristöt laajenivat ja kasvoivat väestömäärältään, sillä muuttoliike kohdistui pikkukaupungeista ja maaseudulta pääkaupunkeihin.⁷⁶ Viimeistään Ranskan vallankumouksen (1789) seurauksena kaupungeista tuli valtioiden poliittisia, yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tehtäviä toteuttavia tahoja, joilla ei kuitenkaan ollut juurikaan itsemääräämisoikeutta. Suurin osa väestöstä asui yhä maaseudulla, jonka ruoantuotannosta kaupungit olivat riippuvaisia.⁷⁷

Seuraava vaihe kaupunkien kehityksessä oli 1700–1800-lukujen teollinen vallankumous, jonka myötä syntyi suurin osa moderneista eurooppalaisista kaupungeista. Teollistuminen vaikutti kaupunkiympäristöihin perustavanlaatuisella tavalla. Ensinnäkin kaupungin maantieteellinen sijainti energianlähteiden suhteen oli teollistumisen alussa merkittävä kaupungin kehitykselle. Toisekseen 1800-luvun alusta lähtien kaupungistuminen vilkastui ja kaupungissa asuvien määrä kaksinkertaistui nopeasti. Kolmantena ympäristöllisenä tekijänä mainittakoon, että varhaisia teollisuuskaupunkeja luonnehtivat maaseutuun verrattuna epäterveellisen tiiviit asuin- ja elinolot sekä alempi syntyvyys sekä korkea kuolleisuus. Teollisuus tuotti uusia työmuotoja ja -tarpeita ja mahdollisuus massatuo-

---

⁷² Mumford 1961, 396.

⁷³ Esimerkiksi Leon Battista Alberti (1404–1472). Mumford 1961, 399.

⁷⁴ Mumford 1961, 402.

⁷⁵ Mumford 1961, 405, 406, 408.

⁷⁶ Mumford 1961, 407–408.

⁷⁷ Mm. Machiavelli kirjoitti jo vuonna 1513, että valtio on suurin auktoriteetti teoksessaan *Ruhtinas*. Frey & Zimmer 2001, 15.

tantoon teki käsityöalat vanhentuneiksi. Kaupunkialueille tuli nyt mahtua useita eri toimintoja samanaikaisesti. Tämä pakotti väestön tiivistymään ja loi uuden tarpeen kaupunkien itsenäiselle hallinnolle. Kun kuljetus- ja kommunikaatiojärjestelmät kehittyivät, ei kaupunkien menestys ollut enää sidoksissa niiden maantieteelliseen sijaintiin.⁷⁸ Kuljetusvälineiden kehitys ja yleistyminen on mahdollistanut asumisen entistä kauempana kaupunkikeskustoista, mutta silti liikkumismuotojen monipuolisuus erottaa yhä nykyään kaupunkeja ja maaseutua.⁷⁹ Kaupungistuminen jatkui Euroopassa nopeana aina toiseen maailmansotaan asti. Kuitenkaan 1850-luvulle saakka yhtäkään yhteisöä ei olisi nykymääritelmien täysin voitu kutsua kaupungiksi. Väkiluvun lisäksi myös kaupunkien pinta-alat kasvoivat. Kaupunki ja kaupungistuminen ovat jokseenkin uusia ilmiöitä, mutta niihin liittyvät muutokset ovat olleet erittäin nopeita ja mittavia.⁸⁰

Kaupungin ulottuvuuksiin kuuluu siis tietty fyysinen alue, tila, sekä ihmisten toiminta siinä.⁸¹ Ympäristöllisten muutosten lisäksi teollistuminen sekä samaan aikaan tapahtuneet kehityskaaret muun muassa filosofiassa, tieteessä, hallinnossa, kasvatuksessa ja politiikassa, aiheuttivat merkittäviä sosiaalisia muutoksia: perhekeskeisestä yrittäjyydestä siirryttiin tehdastyöskentelyyn, minkä lisäksi keskiluokka alkoi nousta yläluokan aseman kustannuksella.⁸² Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä kaupunkien väestö ja vähitellen myös niiden kulttuuri muodostuivat maaseutua monimuotoisemmiksi. Erilaiset toiminnot loivat kaupunkeihin uudenlaista toimintaa ja vuorovaikutusta ihmisten välille, jonka myötä kaupunkien sosiaalinen ympäristö muuttui avoimemmaksi.⁸³ Kaupunkien välisistä eroavaisuuksista huolimatta juuri sosiaalinen ulottuvuus yhdistää kaupunkeja usein enemmän kuin niiden fyysiset piirteet.⁸⁴ Sosiaalisia eroja kaupunkilaisten ja maaseudulla asuvien välillä on vahvistettu esimerkiksi kuvitelmallalla siitä, että näiden kahden ympäristön asukkailla olisi selkeästi erilaisia (sosiaalisia) elämänarvoja esimerkiksi ihmissuhteiden pysyvyyden, elämäntavoitteiden tai paikkaan kuuluvuuden suhteen. Kaupunki on ikään kuin näyttämö, joka tarjoaa sosiaaliselle toiminnalle tilan ja antaa sille omalaatuisen muodon. Kuitenkaan kaupunki ei ole pelkästään näyttämö, vaan se on tila, jonka fyysiset ja immateriaaliset rakenteet luovat ja muokkaavat vastavuoroisesti sosiaalista toimintaa.

Edellä on esitetty, että kaupunkiympäristöt ovat fyysisiä ja toiminnallisia kokonaisuuksia. Näiden lisäksi ne ovat myös kokemukseen perustuvia. Kokemus kaupungista vastaa kysymykseen,

---

⁷⁸ Samalla syntyi maailmankauppa ja finanssi-instituutiot, jotka vaikuttivat erityisesti kaupunkien taloudelliseen ulottuvuuteen tuoden uudenlaisia rakennuksia. Frey & Zimmer 2001, 15.

⁷⁹ Frey & Zimmer 2001, 26.

⁸⁰ Frey & Zimmer 2001, 15, 26.

⁸¹ Frey & Zimmer 2001, 15; Heikkilä 2007, 29.

⁸² Frey & Zimmer 2001, 15.

⁸³ Frey, Zimmer, Saunders & Wirth-Nesher 2001, 10–11.

⁸⁴ Mumford 1961, 104.

mitä kaupunki on ja mitä se merkitsee yhteisölleen.⁸⁵ Kokemus on kaupungin näkymätön ulottuvuus, joka voi olla yksilöllinen ja/tai kollektiivinen ja jaettu, minkä vuoksi universaalien kaupunkimääritelmien luominen kaupunkikokemusten perusteella on vaikeaa.⁸⁶ Erilaiset fyysiset tilat ilmevät erilaisina tilallisuuden kokemuksina.⁸⁷ Kaupungin tilallista luonnetta ei voi erottaa sen koosta, väestöllisestä, taloudellisesta ja kulttuurisesta tiheydestä sekä heterogeenisyydestä.⁸⁸ Kokemus on fyysisten, taloudellisten, sosiaalisten piirteiden ohella tärkeä kriteeri, jonka avulla ympäristö voidaan arvottaa kaupunkimaisemmaksi kuin toinen. Myös vuoden 1995 kuntalain mukaan kaupunki-nimityksen käyttöön ottamisessa kysymys on kunnan *omasta arviosta*. Kunta voi omalla päätöksellään ottaa käyttöön kaupunki -nimityksen, kun se katsoo täyttävänsä kaupunkimaiselle yhdyskunnalle asetettavat vaatimukset.⁸⁹ Saksalaisten ja myöhemmin amerikkalaisten tutkijoiden taipumuksena oli pyrkimys kaupungin määrittelemiseen kaiken kattavasti, tieteellisesti, universaalisti ja objektiivisesti.⁹⁰ Nykyään kaupunkien määrittelyssä korostetaan nimenomaan katsojan tai tulkitsijan kokemusta tilasta sekä yksittäisen kaupungin luonnetta sen sijaan, että yritettäisiin löytää kaupunkeja yhdistäviä universaaleja tekijöitä. Myös kaupunkisuunnittelijat ovat viime vuosina pyrkineet kartoittamaan kaupunkiyhteisöjen kokemuksia ympäristöstään ja sen vaikutuksista yhteisöihin.⁹¹

1950-luvun lopulta lähtien kaupungin olennaista olemusta sekä kaupungin määrittäviä elementtejä on yritetty määritellä tarkasti eri alojen tieteentekijöiden, kuten antropologien, sosiologien ja kulttuuritieteilijöiden toimesta.⁹² Suomessa kaupunkien ja maaseudun erottelua on tehty luonnonympäristön, kulttuuriympäristön, maaseudun kulttuuriympäristön, kaupunkiympäristön sekä rakennetun ympäristön käsitteillä. Kulttuuriympäristön käsitteellä tarkoitetaan kaikkea ympäristöä, joka on syntynyt ihmisen muokkaamana tai ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta. Sillä tarkoitetaan kokonaisuutta, jonka eri-ikäiset ja erilaiset ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaihteita sekä ihmisen toiminnan tai ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta.⁹³ Tässä tutkimuksessa käsitän kulttuuriympäristön abstraktiksi, laajaksi aluekokonaisuudeksi, johon kuuluu myös yksittäisiä

---

⁸⁵ Frey, Zimmer, Saunders & Wirth-Nesher 2001, 10–11.

⁸⁶ Wirth-Nesher 2001, 52.

⁸⁷ Frey, Zimmer, Saunders & Wirth-Nesher 2001, 10–11.

⁸⁸ Frey, Zimmer, Saunders & Wirth-Nesher 2001, 13.

⁸⁹ Kaikki kunnat ovat oikeudellisesti, hallinnollisesti ja tilastollisesti kuntia. Halutessaan käyttää kaupunki-nimitystä, tulee kiinnittää erityistä huomiota kunnan kaupunkimaiseen rakenteeseen ja toimintojen monipuolisuuteen. Lain mukaan kaupunki-nimityksen tulee nimenomaan ilmentää kunnan fyysistä olemusta. Kuntalaki 365/1995, 5 §.

⁹⁰ Frey & Zimmer 2001, 15.

⁹¹ Wirth-Nesher 2001, 52.

⁹² Näissä määritelmissä kaupunkia ei ole käsitelty pelkästään sivilisaation synonyyminä (kuten Aristoteles oli tehnyt: ”poliksen ulkopuolella ei kukaan oikeasti ole ihminen”), vaan myös fyysisenä ja kulttuurisena ilmiönä. Wirth-Nesher 2001, 52.

⁹³ Kaikissa määritelmässäni käytetyissä lähteissä *kulttuuriympäristö* on määritelty hieman eri tavoin. Kulttuuriympäristöstrategia 2014, 8–9, Esiselvitys kulttuuriympäristön asiantuntija- ja viranomaistoiminnan kokonaisarkkitehtuurista 2013, 3; EKPPs 2011, 32.

kulttuuriympäristökohteita. Osa kulttuuriympäristöstä voi olla arvotettu esimerkiksi suojelemalla tai määrittelemällä se valtakunnallisesti tai alueellisesti erityisen merkittäväksi tai se voi koostua kokonaan arkipäiväisistä elämisen jäljistä.⁹⁴ Kulttuuriympäristö sisältää yhteisön ja yksilön identiteetille olennaisia aineellisia ja aineettomia merkityksiä ja arvoituksia, jotka voivat myös muuttua ajan myötä.⁹⁵ Kulttuuriympäristöjen lisäksi on luonnonympäristöjä, joilla tarkoitetaan luonnonprosessien muokkaamia alueita, joissa ihmisen toiminnan vaikutus ei ilmene.⁹⁶ Luonnonympäristöt muuttuvat vaiheittain kulttuuriympäristöiksi, kun ihminen hyödyntää, muuttaa ja tuhoaa sitä rakentamalla taloja, kyliä ja kaupunkeja.

Erilaiset kulttuuriympäristöt voidaan ihmisen vaikutuksen määrän mukaan jaotella kahteen pääryhmään, jotka ovat maaseudun kulttuuriympäristöt sekä kaupunkiympäristöt. Kaupunkiympäristöissä ihmisen vaikutus luontoon on maaseutua suurempaa ja kaupunkiympäristöt voivat olla äärimmillään lähes täysin ihmisen muokkaamia.⁹⁷ Kaupunkiympäristöt ovat rakennettua ympäristöä, millä tarkoitetaan kaikkea rakentamalla syntynyttä ympäristöä sekä yhdyskuntarakennetta, johon rakennusten lisäksi liittyvät myös esimerkiksi puistot, kadut, tiet, sillat ja sähkölinjat. Osa rakennetusta ympäristöstä arvotetaan ja valitaan rakennetuksi kulttuuriperinnöksi, jota halutaan vaalia, hoitaa ja säilyttää. Rakennettu ympäristökään ei synny täysin ilman luonnon vaikutusta, kuten aiemmin on todettu. Alueelle ominaiset luonnonvarat ja esimerkiksi maastonmuodot ovat vaikuttaneet muun muassa alueen rakennustapaan, rakennusten muotoon, sijoitteluun sekä käytettyihin materiaaleihin.⁹⁸

Kaupungin ja maaseudun piirteiden erottelu tarjoaa kaupungin käsitteen määrittelemiselle hyvän lähtökohdan. On kuitenkin huomioitava, että rajanveto on monella tapaa keinotekoinen ja hankala. Kaupungeissa on nähtävissä maaseudun traditioita ja vastaavasti maaseudulle on siirtynyt kaupunkimaisia piirteitä. Erityisesti lähiöiden ja esikaupunkien sekä liikenteen kehittymisen myötä kaupunkien ja maaseudun raja on sumentunut.⁹⁹ Nykyaikaisena esimerkkinä piirteiden sekoittumisesta on muoti-ilmiöksi 2010-luvulla muodostunut niin kutsuttu kaupunkiviljely. Maaseudulle taas on ilmestynyt esimerkiksi ostoskeskuksia. Tässä mielessä kaupunki ja maaseutu ovatkin toistensa jatkumoa, eikä niiden välillä ole selkeää rajaa.¹⁰⁰

⁹⁴ Kulttuuriympäristö ympäristövaikutusten arvioinnissa -opas pohjoismaiseen käytäntöön 2002, 19.

⁹⁵ Kulttuuriympäristöstrategia 2014, 6, 8.

⁹⁶ Kulttuuri- ja luonnonperintö on selitetty yhdessä Eurooppalaisessa kulttuuriperintöpolitiikan sanastossa: ”*Menneisyydestä säilynyt, ihmisen toiminnan ja luonnonhistoriallisen kehityksen seurauksena syntynyt, yhteinen aineellinen ja aineeton perintö.*” Samassa julkaisussa termejä ympäristö ja maisema on käytetty synonyymeinä. EKPPs 2011, 39.

⁹⁷ Yhdysvaltalaisen maantieteilijän ja humanistiskulttuurisen maantieteen isähahmon Carl O. Sauerin mukaan. Heikkilä 2007, 27.

⁹⁸ Kulttuuriympäristö ympäristövaikutusten arvioinnissa -opas pohjoismaiseen käytäntöön 2002, 19.

⁹⁹ Frey & Zimmer 2001, 16.

¹⁰⁰ Frey & Zimmer 2001, 15.

Kaupunkia voidaan tarkastella monimutkaisena vallan verkostona, jonka muotoutumiseen ovat vaikuttaneet poliittinen päätöksenteko, yhteiskunnan ideologiat sekä arkkitehtoniset ihanteet.¹⁰¹ Tutkin pro gradussani muun muassa kaupunkikuvan tuottamista ja siihen liittyviä päätöksenteon valtasuhteita ja -verkkoja. Tässä mielessä kaupunkitutkimus liittyy kiinteästi yhteiskunnan ja sen historian tutkimukseen.¹⁰² Kaupungin käsitteen muutos on sidoksissa kaupunkien rakentumisen historiaan sekä kaupunkien kehitykseen. Kaupunkien kehitystä ei voi erottaa kaupungistumisen eli urbanisoitumisen käsitteestä, jolla tarkoitetaan kaupungeissa asuvan väestön määrän kasvua.¹⁰³ Kaupunkien kehitys tapahtuu myös samanaikaisesti muun kulttuurisen, yhteiskunnallisen ja poliittisen kehityksen rinnalla. Kaupungin ja sen käsitteen muutos on hidasta, mutta samalla jatkuvaa sekä vastavuoroista: kaupunkien kehitys muuttaa kaupungin käsitettä samalla, kun käsitteen muutos kehittää kaupunkia. Kaikki kaupungin määritelmät ovat aina jossain määrin keinotekoisia, sillä niihin ei täydellisesti voi sisällyttää kaikkia niitä merkityksiä, joita kaupungeilla yhteisöille ja yksilöille on.

Kaupungin käsite on relativistinen, eli kaupunki määritellään kysymyksestä, näkökulmasta ja aineistosta riippuen usein tapauskohtaisesti ja hyvin eri tavoin. Se, miten kaupunki määritellään, vaikuttaa siihen, miten sitä tutkitaan.¹⁰⁴ Kaupunki on yhdenlainen elämisen tapa ja muoto, joka vaikuttaa ihmiseen yhtä paljon kuin ihminen siihen. Se on ajallinen ja kulttuurinen sekä yhtä aikaa universaali ja paikallinen ilmiö. Kaupunki on fyysinen ja abstrakti: kaupunkimaisuus on yhtä aikaa kaikkialla, eikä silti missään yhdessä tietyssä elementissä. Kaupungin määritelmän tulisi samanaikaisesti kyetä määrittelemään nykyisen, menneen ja tulevaisuuden kaupunkien merkityksiä. Universaalimpi kaupungin määritelmä hyödyttäisi tutkimusta, helpottaisi vertailua ja auttaisi käytänteiden kehitystä.¹⁰⁵

Kaupunki ei ole staattinen, vaan jatkuvassa muutoksessa oleva kokonaisuus. Myös me jätämme ajastamme jälkiä kaupunkiin paitsi kaupunkisuunnittelun myös rakennussuojelun, yksilöllisen päätöksenteon sekä kulttuuristen muutosten kautta. Tässä tutkimuksessa määrittelen *kaupungin* alati muuttuvaksi, ihmisen luonnonolosuhteiden pohjalta luomaksi ja rakentamaksi yhdenlaiseksi elämisen sekä kulttuurin luomisen ja tapahtumisen tilaksi ja muodoksi, joka koostuu

---

¹⁰¹ Rossi 1998, 193.

¹⁰² Kervanto Nevanlinna 1998, 244.

¹⁰³ Frey & Zimmer 2001, 25.

¹⁰⁴ Frey, Zimmer, Saunders & Wirth-Nesher 2001, 10–11.

¹⁰⁵ Frey & Zimmer 2001, 31.

rakennetuista fyysisistä ominaisuuksista sekä kulttuurin kautta syntyneistä immateriaalisista elementeistä, kuten kaupungin toiminnoista ja kokemuksista.¹⁰⁶ Kaupunki on merkittävä osa erilaisen yhteiskuntien fyysistä ja henkistä kulttuuriperintöä, jota ei voi erottaa tavoista elää siellä.¹⁰⁷

Kaupunkikuvan käsitettä on helpompi selittää nyt, kun on käyty läpi kaupungin käsitettä. *Kaupunkikuvan* käsitteellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kaupungin eri toimijoiden kaikilla aistihavainnoilla muodostamaa kokemusta, joka vastaa kysymykseen siitä, miltä kaupunki näyttää.¹⁰⁸ Kaupunkikuva muodostuu kaupunkitilassa sijaitsevien fyysisten rakenteiden sekä näkymättömien syvärakenteiden, kuten kaupungille annettujen merkitysten ja yhteiskunnan arvojen ja käytäntöjen, vuoropuheluna.¹⁰⁹ Kaupunkikuva on itsestään selvästi aineellinen, sillä se muodostuu kaupunkitilassa sijaitsevista arkkitehtonisista detaljeista, rakennusten massoittelemasta, rakennusten tiiveydestä, korkeudesta ja niiden keskinäisestä vuoropuhelusta. Kaupunkitilaan kuuluvat myös fyysisten elementtien väliin jäävät rakentamattomat alueet.¹¹⁰ Kaupunkikuva on kaupunkitilojen visuaalinen ulottuvuus.¹¹¹ Aineellisista ominaisuuksistaan huolimatta kaupunkikuva ei suinkaan näyttäytyä kaikkien silmiin samanlaisena, sillä kaupunkikuva on aina lähtökohtaisesti subjektiivinen ja arvolatautunut.

Toisaalta kaupunkikuva heijastaa nimenomaan yhteisöä sekä sen historiaa ja merkityksiä.¹¹² Aineeton kaupunkikuva sisältää kaupungin eri *toimijoiden* eli kaupungissa toimivien yksilöiden, yhteisöjen, yritysten ja organisaatioiden kaupunkitiloille antamat merkitykset ja siitä syntyneet kokemukset.¹¹³ Kaupungin merkitykset muodostuvat tilan, sen suunnittelijoiden ja käyttäjien sekä historian ja nykyisyyden vuoropuheluna, jossa henkilökohtainen ja yhteisesti jaettu kohtaavat. Kaupunki heijastaa syntyhetkensä yhteiskuntaa, mutta myös aktiivisesti vaikuttaa nykyisen yhteiskunnan muotoutumiseen ja uusiutumiseen.¹¹⁴ Kaupunki tuottaa jatkuvasti lisää käytäntöjä ja merkityksiä, jotka rakentuvat aiempien kokemusten pohjalle. Toisaalta käyttäjien muuttuvat käytännöt ja merkitykset tuottavat kaupunkia.¹¹⁵ Esimerkiksi kaupunkien yksi alkuperäisistä merkityksistä on ollut toimia markkinapaikkana. Talouden ja yhteiskunnan muututtua kaupankäynti on siirtynyt pääasiassa sisätiloihin, jolloin vanhoille toriaukeille on rakennettu uusia rakennelmia tai niille on

---

¹⁰⁶ Rautiainen 2001, 5.

¹⁰⁷ Kervanto Nevanlinna 2002, 16.

¹⁰⁸ Haastattelu, Jäppinen, 15.4.2014.

¹⁰⁹ Virtanen, Pekka 1998, 4; Rautiainen 2001, 7; ks. myös Pohjamo 2011, 13.

¹¹⁰ Kervanto Nevanlinna 2002, 16.

¹¹¹ Junttila 1995, 89–90.

¹¹² Kervanto Nevanlinna 1998, 227–228.

¹¹³ Kervanto Nevanlinna 2002, 16.

¹¹⁴ Saarikangas 1998a, 7–10.

¹¹⁵ Saarikangas 1998a, 12; 1999b, 247.

syntynyt muuta uudenlaista toimintaa ja merkityksiä.¹¹⁶ Kaupunkikuvaan kuuluu sosiaalisuuden ja toiminnallisuuden elementti, sillä ihminen on sekä tilan käyttäjä että sen tuottaja.¹¹⁷ Vaikka rakennukset olisivatkin yksityisesti omistettuja, kaupunkikuva käsitetään kaikille kuuluvaksi julkiseksi kulttuuriperinnöksi.

Kaupunki on yhteiskunnan erilaisten historioiden representaatio ja sen syvärakenteita paljastava historiallinen dokumentti eli tallenne.¹¹⁸ Tässä tutkimuksessa kaupunkikuvan tallenteella tarkoitetaan sekä fyysisen kaupungin ja sen ominaisuuksien säilymistä että kaupungista tehtyjä esityksiä eli representaatioita. Kaupungin fyysisen olomuodon lisäksi se, miten kaupungista kirjoitetaan ja miten se esitetään valokuvissa tai taiteessa, kertoo kaupungista, siinä toimimisesta, asukkaiden kokemuksista ja kaupungin erilaisista tulkinnoista.¹¹⁹ Kaupungeista syntyy jatkuvasti yleisesti tunnistettavia, toistuvia diskursseja, jotka eivät välttämättä varsinaisesti määritä kaupunkia. Erilaisilla tunnetuilla diskursseilla ja stereotypioilla voi olla merkitystä kaupungille, sillä niiden kautta ympäristöt saattavat saada muotoja, joita niillä ei muuten olisi. Positiiviseksi koettujen stereotyyppien avulla voidaan myös esimerkiksi vahvistaa paikallistunnetta, kaupungin imagoa ja yhteisöllisyyttä.¹²⁰ Koska kaupunkikuva on aina ainutlaatuinen, voitaisiin puhua kaupunkikuvan sijaan kaupunkikuvista.¹²¹

1.3 MENETELMÄT, AINEISTOT JA RAJAUS

Halusin tuoda tutkimuksessani esille erikokoisten kaupunkien erilaisia ja toisaalta myös niiden yhteneviä ongelmia kaupunkikuvan tallentamisessa. Kohteiden rajaamisessa koin tärkeäksi, että minulla olisi jokin suhde valittuun kaupunkiin. Noin 700 neliökilometrin ja 228 100 asukkaan kokoinen Tampere on synnyin- ja kotikaupunkini, jonka valintaa tutkimuskohteena perustelen henkilökohtaisten intressien lisäksi sillä, että kyseessä on yksi Suomen suurimmista kaupungeista, jolla on ollut merkittävä rooli rakennussuojeluasiain heräämisessä. Yliopisto-opintojeni ajan asuin Keski-Suomen sydämessä, Jyväskylässä, jonka valintaan vaikuttivat käytännöllisyysseikat, kuten aineiston maantieteellinen sijainti, mutta myös kaupungin ja minun välille hitaasti kehittynyt kiintymyssuhde. Jyväskylä on 1470 neliökilometrin kokoinen ja väkiluvultaan lähes 135 000 asukkaan

---

¹¹⁶ Esimerkiksi vaalijulisteiden ja -kojujen pito, nuorison ajanviettopaikka, festivaalialue jne. Saarikangas 1998b, 249.

¹¹⁷ Junttila 1995, 30.

¹¹⁸ Saarikangas 1998b, 244; Ockenström 2012, 213.

¹¹⁹ Frey, Zimmer, Saunders & Wirth-Nesher 2001, 12.

¹²⁰ Esimerkiksi maaseutu on puhdas ja turvallinen verrattuna kaupunkeihin. Lähempi tarkastelu saattaa paljastaa, että tällaiset diskurssit voivat olla jopa tarkoituksellisesti ja keinotekoisesti luotuja. Esimerkiksi ”Jyväskylä – valon kaupunki” tai ”hitaat hämäläiset” voivat vaikuttaa kaupungin ulkomuotoon tai sen luonteeseen. Ahvenjärvi 2002, 193; Frey & Zimmer 2001, 15.

¹²¹ Kervanto Nevanlinna 1998, 227–228.

kaupunki Päijänteen ja Jyväsharjun välimaastossa. Perustelen Jyväskylän valintaa myös sillä, että se eroaa rakennuskannaltaan Tampereesta, jolloin esimerkiksi rakennussuojelukysymykset ovat erilaisia. Vaikeinta oli valita suuren ja keskikokoisen kaupungin rinnalle selkeästi pienempi kaupunki. Vajaan 12 000 asukkaan Kankaanpää valikoitui tutkimuskohteekseni ensisijaisesti siksi, että se on äitini synnyinkaupunki, jossa minäkin olen vierailut useasti lapsuudessani. Maantieteellisesti Tampereen kokoisen Kankaanpään valintaa puolsi myös se, että kaupungista on kirjoitettu tarpeeksi lähteeksi sopivaa kirjallisuutta.

Läpi tutkimuksen säilyy historiallinen ote, jolla haluan kuljettaa lukijan läpi kaupunkikuvan tallentamisen historiaa ja selittää, miten ja miksi nykyinen toiminta on muodostunut nykyisenlaiseksi. Aloitin tutkimukseni haastattelututkimuksena ja vaikka haastattelut jäivät lopulta pieneen rooliin, oli niistä merkittävä hyöty ilmiön eri puolien ymmärtämisessä. Haastatteluista tein sekä kasvotusten kaikissa verrokkikaupungeissa että puhelinhaastatteluin. Käytössäni oli puolistrukturoitu haastattelupohja, jonka myötä jokainen haastattelu oli hyvin erilainen. Lisäksi tein useita haastatteluja ja lähetin kyselyitä sähköpostitse. Välillä sähköinenkin asiointi erityisesti kaupungin virastojen kanssa saattoi olla haastavaa, mikä lisää ymmärrystä vastaavien asioiden parissa tuskaillevien kaupunkilaisten turhautumisesta. Kaupungin viranomaisiin nähden museoiden ja kaupunkiyhdistysten kanssa työskenteleminen oli helppoa, nopeaa ja heiltä löytyi erityistä innostusta työtäni kohtaan. Toivon, että tutkimuksestani on hyötyä kaikille tahoille.

Selvittääkseni, mitä kaupunkikuvasta on tallennettu, olen rajannut aineistokseni maakuntamuseoiden tekemät kaupunkikuvaan liittyvät selvitykset ja kuva-arkistojen materiaalit, taidemuseoiden taideteokset, kaupunkien suojelukohdelistaukset, asemakaavat, kannanotot kaavoihin sekä Facebook-kuvat. Lisäksi olen hyödyntänyt kaupunkien tekemiä kulttuuriympäristöohjelmia ja museoiden tekemiä kokoelmapoliittisia ohjelmia selvittääkseni, millaiseksi niissä on kirjoitettu museoiden, kaupungin päättäjien ja kaupunkilaisten välinen tehtävänjako kaupunkikuvan tallentamisessa. Myös eri laeissa on määritelty näitä tehtäviä. Niistä selviää myös, miksi kaupunkikuvan tallentaminen koetaan tärkeäksi. Menetelminä olen käyttänyt erityisesti kulttuuriympäristö- ja kokoelmapoliittikkaohjelmien lähilukua sekä muiden aineistojen osalta luokittelua. Kaupunkikuvan tallentamisen merkityksiä olen selvittänyt myös tekemissäni haastatteluissa.

Aineiston rajaus oli kenties haastavin osuus tutkimustyötä. Aineistoa rajaamalla tulin samalla rajanneeksi sitä, millaisena kaupunkikuvan tallentamisen nykytilanne näyttää verrokkikaupungeissa ja mitä kaupunkikuvan tallentamisella tarkoitetaan. Koska kaupunkikuva on käsitteenä laaja ja sen tallentaminen monimuotoinen ilmiö, oli perusteltua käyttää myös laajoja aineistoja

ilmiön kokonaisvaltaiseksi tutkimiseksi. Perustelen laajojen aineistojen valintaa sillä, että päämääränä on, että tutkimuksestani muodostuu kattava perusselvitys kaupunkikuvan tallentamisen ilmiöstä, jollaista ei ole aikaisemmin tehty. Halusin ottaa mukaan sekä fyysisen kaupunkikuvan tallentamisen että representaatiot, koska nämä yhdessä muodostavat tallennuskokonaisuuden. Erikseen tarkasteltuina näkökulma olisi rajautunut liiksi eikä olisi mielestäni muodostanut kattavaa kokonaiskuvaa. Konkreettisin esimerkki molempien näkökulmien sisällyttämisen tärkeydestä lienee se, että taidemuseoiden kokoelmapolitiikat eivät puhu fyysisen kaupunkikuvan tallentamisesta eivätkä kulttuuriympäristöohjelmat taas mainitse representaatioita. Halusin lisätä ymmärrystä tallennuskentän erilaisista toimijoista, tehtävistä, aineistoista sekä nostattaa näiden välistä keskustelua.

TUTKIMUKSEN AINEISTOT							
	Selvitykset	Kuva-arkistot	Taideteokset	Suojelukohteet	Asemakaavat	Kannanotot	Facebook
Tampere	112	310	49 847	623	440	13	304
Jyväskylä	847	86	2146	369	Ei tietoja	8	139
Kankaanpää	8	8	147	2	174	Ei tietoja	40

Kuitenkaan kaiken mahdollisen aineiston sisällyttäminen tutkimukseen olisi ollut mahdollista. Aineiston rajaamisessa korostui dokumenttien oleellisuus kaupunkikuvan tallentumiselle. Koska esimerkiksi suojelukohteet tai niistä tehdyt selvitykset ovat itsessään usein vain yhtä kohdetta ja sen tallentumista kuvaavia, oli tavoitteideni mukaista tutkia suurta massaa yksittäisen selvityksen sisällön analysoimisen sijaan. Toinen rajaava tekijä oli tiedon saavutettavuus, ja kaikki aineistoni ovatkin saatavilla myös sähköisessä muodossa esimerkiksi tietokannassa, nettisivuilla tai sosiaalisessa mediassa. Rajauksen myötä tutkimukseni fokukseksi muotoutui kaupunkikuvan tallenteiden luokittelu määrällisesti ja alueellisesti. Tiedot on kirjattu taulukoihin, jotka paljastavat muun muassa sen, millä tavoin kaupunkikuvan tallennus on painottunut. Taulukot löytyvät kokonaisuudessaan liitteistä, mutta niiden tuloksia on avattu tekstissä laadullisilla analysointimenetelmillä.

2. KAUPUNKIKUVAN TALLENTAMINEN

Usein kuvataiteen syntyhetkistä toistetaan Gaius Plinius vanhemman välittämää antiikin myyttiä, jossa taiteilija Butadeksen tytär ikuistaa rakastettunsa profiilin seinälle piirtimen avulla.¹²² Myytin mukaan kuvataiteen alkuperäinen yhteys on siis muistamisessa tai muiston säilyttämisessä: kuvallisen esityksen avulla on vangittu jotakin katoavaa ja pyritty näin säilyttämään se muistissa.¹²³ Maiseman representaatio on aina nostalginen muisto taiteilijan ja ympäristön ohimenneestä kohtaamisesta ja siihen liittyvästä yksilöllisestä kokemuksesta. Ne ovat erityisen välittömiä ja tilannesidonnaisia tuotoksia.¹²⁴

Kaupunkikuva on myös itsessään ensisijainen tallenne kaupungin kehityksestä, joka sisältää eri kulttuurien ja yhteisöjen kaupungille antamia merkityksiä. Kaupunkitila on muistin ja kokemusten säiliö, ja muistaminen on paikkaorientoitunutta.¹²⁵ Arkkitehti Aldo Rossi on korostanut, että yksittäinen kaupunki on kollektiivisten muistojen konstruktio.¹²⁶ Ranskalaisen tutkijan Jean-Michael Leniaudin mukaan muisti taas on osa jokaisen kansalaisen identiteettiä: jokaisella on oikeus muistiin ja siihen liittyviin aineellisiin jälkiin. Aineellisten jälkien tuhoaminen on aina myös muistin tuhoamista, unohtamista. Identiteettien jatkuvuuden kannalta on olennaista suojella kaupungin rakenteita.¹²⁷

2.1 KAUPUNKIKUVAN SUUNNITTELUN JA SUOJELUN HISTORIAA

Kaupunkikuvan tallentuminen on arvokeskustelua kaupunkikuvan suunnittelun ja sen suojelun välillä. Niiden historian tiivistäminen ja syy-seuraus -suhteiden osoittaminen antaa pohjaa kaupunkikuvan tallentamisen kokonaisvaltaiselle ymmärtämiselle, johon tutkimuksessani tähtään. Suomalaiset kaupungit ovat syntyneet varsin myöhäisessä vaiheessa, ja pitkälle 1900-luvun alkuun saakka suurin osa suomalaisista asui vielä maaseudun kaavoittamattomilla alueilla.¹²⁸ Suomalaisen kaupunkisuunnittelun syntyasteeksi katsotaan autonomian ajan alku, jolloin Carl Ludvig Engel juurrutti orastavaan suomalaiseen kaupunkisuunnitteluun keskieurooppalaisen säännöllisen ruutukavaihteen.¹²⁹ Vähitellen 1900-luvun alussa matalat puutalokeskustat alkoivat saada lisää kaupun-

---

¹²² Lukkarinen 2015, 19.

¹²³ Lukkarinen 2015, 20.

¹²⁴ Lukkarinen 2015, 12, 35.

¹²⁵ Lukkarinen 2015, 34.

¹²⁶ Wirth-Nesher 2001, 52.

¹²⁷ Kervanto Nevanlinna 2002, 29.

¹²⁸ Kervanto Nevanlinna 2002, 93.

¹²⁹ Kervanto Nevanlinna 2002, 121.

kimaisia piirteitä julkisten kivrakennusten, katukivetysten, vesijohtojen ja viemäreiden myötä. Teollistuminen ja väestönkasvu vaikeuttivat ruutukaavaihanteiden toteuttamista. Vuosisadan alun kaupunki-ihanteisiin kuului Ebenezer Howardin kehittämä puutarhakaupunki.¹³⁰ Samalla kaupunkitila kokonaisuudessaan nousi ensimmäistä kertaa keskeiseksi tarkastelu- ja suunnittelukohteeksi itävaltalaisen arkkitehdin, Camillo Sitten, myötä.

1900-luvun alussa asemakaavoitus siirtyi lopullisesti insinööreiltä arkkitehdeille, sillä vain arkkitehtien ajateltiin kykenevän tuottamaan esteettisiä kaupunkeja.¹³¹ Arkkitehdit alkoivat Howardin ja Sitten ideologian mukaisesti kritisoida suomalaisten kaupunkien ruutukaavaan perustuvia asemakaavoja yksitoikkoisuudesta ja mielikuvituksettomuudesta.¹³² Arkkitehtien lähes herooinen esille nostaminen johti kaupunkilaisen roolin ja vaikutusmahdollisuuksien pienenemiseen suunnittelussa.¹³³ Samalla asemakaavoituksen yleistyminen ja laajentuminen asetti kaavoittamattomien alueiden asukkaat, pääasiassa työväen ja torpparit, epäreiluun asemaan, sillä kaupunki saattoi muutoshalussaan painostaa asukkaat korkeammilla vuokrilla ja jopa hädän uhalla muuttamaan.¹³⁴ Vuosisadan alussa kaupungit olivat jakautuneet toiminnallisesti ja sosiaalisesti yhteiskunnan luokka- ja sukupuolierojen vuoksi, ja sisällissota korosti entisestään kaupunkien jakautumista.¹³⁵

Sisällissota keskeytti kaupunkien ja kaupunkisuunnittelun kehityksen, mutta sodan jälkeen seurannut jälleenrakentaminen sekä kiihtyvistä väestönkasvusta johtunut asuntopula johti esikaupunkien suunnitteluun ja rakentamiseen.¹³⁶ Itsenäistymisen myötä valtion rooli kaupunkisuunnittelussa korostui ja paikallisuuden sijaan alettiin korostaa yhtenäistä kansakuntaa suhteessa kansainvälisiin ihanteisiin. Kaupunkien historia alettiin nähdä keinona kansallisen identiteetin luomiselle, mikä oli pohjana myöhemmille ajatuksille rakennussuojelusta.¹³⁷ Kaupunkisuunnitte-

---

¹³⁰ Puutarhakaupunki-ideologia muutti eurooppalaisen kaupunkirakenteen pysyvästi. Ihanteena olivat kohtuullisen kokoiset ja suurelta osin omavaraiset kaupungit. Kaupunkikeskustoja ympäröivät vihreät, toiminnalliset kansanpuistot ja maanviljelyalueet. Howardin ajatukset tulivat Pohjoismaihin varsin varhaisessa vaiheessa saksalaisten käännösteosten mukana. Pohjamo 2011, 79.

¹³¹ Salmela 1997, 5.

¹³² Suomessa Sitten ja Howardin ideologiaa asemakaavoituksen taiteellisuudesta, kaupunkikuvasta, katukuvan vaihtelevuudesta ja kokonaisuuden käsittämisestä toteutti muun muassa arkkitehdit Lars Sonck ja Bertel Jung. Pohjamo 2011, 82.

¹³³ Conway & Roenisch 1994, 13.

¹³⁴ Näin kävi esimerkiksi Tampereen Kyttälän kaupunginosassa, jonka asukkaat joutuivat 1890-luvulta lähtien siirtymään asuinpaikoiltaan saneerauksen ja uuden asemakaavan yhteydessä muualle asumaan. Pohjamo 2011, 94.

¹³⁵ Pohjamo 2011, 103, 106.

¹³⁶ Peltola, viitattu 22.4.2014.

¹³⁷ Kervanto Nevanlinna 2002, 277.

luun liittyvä byrokraattisuus sekä poliitikkojen ja virkamiesten miesvaltaiset ja epäviralliset verkostot hidastivat tätä kehitystä.¹³⁸ Valtion, kaupungin ja asukkaiden välinen taistelu kaupunkitalasta korostui 1920–1930-lukujen aikana.¹³⁹

Kaupungistumisen kiihtymisen myötä rakennussuojelutarpeita syntyi kahdella tapaa: tehostunut maankäyttö vaati suuria muutoksia kaupunkirakenteeseen ja samalla vanhoja rakennuksia jäi tyhjiksi.¹⁴⁰ Kaupungistumisen kiihtyminen ja uusklassismin historiallisten viittausten vastustaminen olivat pohjana modernismille, jossa haluttiin erottautua muista aikakausista, korostaa kansainvälisyyttä sekä käyttää uusia materiaaleja, rakennustekniikoita ja tyylejä.¹⁴¹ Modernistisesta kaupunkisuunnittelusta tuli kaupunki-ihanne 1930-luvulta lähtien.¹⁴² Modernismin nokkamiehenä toimi sveitsiläisranskalainen arkkitehti Le Corbusier, joka vastusti vanhanaikaista tehotonta puutarhakaupunkiperiaatteeseen perustunutta pientalovaltaista kaupunkimallia ja suosi tiiviisti rakennettua, modernia ja äärimmäisen tehokasta kaupunkia.¹⁴³ Sekä päättäjiä, kaupunkisuunnittelijoita että kaupunkilaisten mielissä vallitsi kaupunkien väestönkasvullinen, taloudellinen ja tekninenkin kasvooptimismi, mihin kuului pyrkimys rakentaa kaikki vanhentunut tehokkaammin uudelleen.¹⁴⁴ Vaikka modernismin ihanteet vaikeuttivat rakennussuojelua, siitä huolimatta Suomessa astui vuonna 1931 voimaan ensimmäinen rakennussuojeluun liittyvä lainsäädäntö, asemakaavalaki ja rakennussääntö.¹⁴⁵ Tämä niin kutsuttu kaavallinen suojeleminen oli pitkään ainoa lainsäädännöllinen

---

¹³⁸ Pohjamo 2011, 146.

¹³⁹ Kaupunkien historiallisista keskuksista muodostui yhä selvemmin valtion ja kaupunkien hallinnollisia yksityisalueita. Teollisuuden ja talouden kehitys sekä väestön muutto esikaupunkieihin karsi kaupunkikeskustojen toimintoja. Vähitellen myös liike-elämän kasvu nousi kaupunkien omien suunnittelujärjestelmien ohelle ja lopulta jopa sen ohi. Kervanto Nevanlinna 2002, 277–278.

¹⁴⁰ Javanainen 2013, 19.

¹⁴¹ Vielä 1920-luvulla kaupunkisuunnittelussa eli klassismin ihanteet: antiikin muotokieli, symmetria sekä yhtenäinen kaupunkikuva. 1920- ja myös 1930-luvun kaupunkisuunnittelulle tyypillistä olivat suuret suunnitelmat, joita pystyttiin jälleenrakentamisen, päättäjiä välisten konfliktien ja lopulta laman vuoksi vain niukasti toteuttamaan. Rakennusprojektit hidastuivat tai jopa pysähtyivät kaupunkien taloudellisten vaikeuksien vuoksi 1930-luvun alussa jatkuakseen taas vuosikymmenen loppupuolella. Hokka, viitattu 18.12.2016; Pohjamo 2011, 117; Conway & Roenisch 1994, 30.

¹⁴² Kervanto Nevanlinna 2002, 175.

¹⁴³ Le Corbusierin ihanteisiin kuuluivat asemakaavat, joissa kaupunki oli jaettu erillisiksi toiminta-alueiksi keskustan, vapaa-ajan ja asumisen mukaan. Keskusta jaettiin edelleen hallinnon, liike-elämän sekä kulttuurielämän ja julkisen toiminnan alueisiin. Kervanto Nevanlinna 2002, 175; Pohjamo 2011, 148.

¹⁴⁴ Modernistinen kaupunkisuunnittelu perustui oletukseen kaupunkisuunnittelun välttämättömyydestä: vain suunnittelun avulla oli mahdollista hallita kaupunkia kokonaisuutena. Vaikka ihanteena oli yhtenäinen kaupunkikuva ja kauhukuvana tavoitteeton ja epäyhtenäinen ”postimerkkikaavoitus”, ei näiden ihanteiden toteutuminen sodanjälkeisessä Suomessa ollut itsestään selvää. Usein taloudelliset ja teollisuuden tarpeet menivät sodan jälkeisenä aikana kaavoituksen ihanteiden edelle. Tämä kertoo myös siitä, että käytännössä kaupunkisuunnittelulla ei ihanteista huolimatta ollut vielä vakiintunutta asemaa. Le Corbusierin ideologioiden tunnetuin suomalaisedustaja oli arkkitehti ja professori Otto-Iivari Meurman. Pohjamo 2011, 138; Salmela 1997, 12; Kervanto Nevanlinna 2002, 194.

¹⁴⁵ Ne sisälsivät niin kutsutun vanhakaupunkisääntöön, joka teki mahdolliseksi julistaa jokin miljöö historiallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaaksi ja antaa sille omat, kaupungin yleisistä asemakaavallisista ja rakentamiseen liittyvistä säädöksistä poikkeavat määräykset. Tällä perusteella suojeleminen esimerkiksi Vanha Porvoo ja Tammisaaren vanha kaupunginosa. Kervanto Nevanlinna 2002, 174. Se myös mahdollisti yksityisten omistamien rakennusten ja kaupunkien kasvun myötä muidenkin kuin maalaisrakennusten suojeleminen. Kärki 2010, 49.

suojelukeino.¹⁴⁶ Rakennussuojelu oli kuitenkin kauan ainoastaan ideologinen ihanne, joka suodattui hyvin hitaasti rakentamista koskevaan keskusteluun ja päätöksentekoon.¹⁴⁷ Kaavallisten keinojen käyttö oli varsin harvinaista.¹⁴⁸

Toinen maailmansota tasoitti luokkaeroja, nostatti uudenlaista yhteisöllisyyttä, mutta myös tuhosi asuinalueita.¹⁴⁹ Jälleenrakentamisen kaupunkisuunnittelu tukeutui yhä modernistisiin ihanteisiin, joihin kuului tehokkuus, funktionalismi, tekninen tarkoituksenmukaisuus ja taloudelliset vaatimukset.¹⁵⁰ Rakennuksilla ja uudella teknologialla oli tärkeä tehtävä sodan jälkeen, sillä moderni kaupunkikuva ilmaisi uudistumista, sisua, selviytymiskykyä ja parempaa tulevaisuutta.¹⁵¹ Modernististen kaupunki-ihanteiden toteuttamista jatkettiin tehokkaasti: vanhat, merkityksettömiksi jääneet rakennukset pyrittiin purkamaan uusien, tuottoisampien rakennusten tieltä.¹⁵² Konkreettiseksi tämän tekivät mittavat saneeraukset, joiden seurauksena suuri osa esimerkiksi keskustojen puurakennuksista purettiin ja korvattiin tehokkaammilla tornitaloilla ja liiketiloilla.¹⁵³ Saneerauspäätöksiin vaikutti ilmapiirin lisäksi yleinen ymmärtämättömyys rakennusperinnön suhteen sekä vanhojen rakennusten korjaus- ja huoltotöiden osaamisen sekä resurssien puute.¹⁵⁴

Vaikka rakennuslaki- ja asetus uudistettiin vuonna 1958, kannusti aikakauden ilmapiiri vanhojen ja tehottomien rakennusten purkamiseen. Laissa ei velvoitettu suojelemaan kohteita, joten kaavoittajat sekä kaavan hyväksyjät eli kunnanvaltuusto ja lopulta sisäasiainministeriö jäivät vastuuseen suojelusta.¹⁵⁵ Kaupunkilaisten rooliksi modernistisessä kaupunkisuunnittelussa jäi hyväksyä laaditut suunnitelmat ja ymmärtää ”yleinen etu”. Yleisen edun määrittelijöinä olivat kuitenkin asiantuntijat sekä poliitikot, eivät kaupunkilaiset tai suunnitelmien kohteena olleet asukkaat.¹⁵⁶

Sotien vuoksi suojelulakien valmistelu oli hidastunut ja muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomelta puuttui yhä erityislaki kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta. Suomessa rakennussuojelulain aloite oli hyväksytty vuonna 1946, mutta lopulta lain hyväksyminen venyi vuoteen 1964 saakka.¹⁵⁷ Lain hyväksyminen sijoittui aikaan, jolloin tulevaisuuteen suuntautunut kaupunkisuunnittelu sai laajasti poliittista kannatusta samalla, kun kaavoittajaprofessio kasvoi

---

¹⁴⁶ Javanainen 2013, 25.

¹⁴⁷ Kervanto Nevanlinna 2002, 123.

¹⁴⁸ Javanainen 2013, 25.

¹⁴⁹ Sotien jälkeen jälleenrakentaminen yhdisti kansaa ja kaupunkitilasta tuli tasa-arvoisempaa. Pohjamo 2011, 116–117, 134.

¹⁵⁰ Junttila 1995, 9.

¹⁵¹ Kervanto Nevanlinna 2002, 153.

¹⁵² Esimerkiksi Tanskassa ja Norjassa erityislaki oli hyväksytty jo 1920-lukuun mennessä ja Ruotsissakin vuonna 1945. Salmela 1997, 12.

¹⁵³ Pohjamo 2011, 151.

¹⁵⁴ Pohjamo 2011, 162.

¹⁵⁵ Javanainen 2013, 25–26.

¹⁵⁶ Pohjamo 2011, 130.

¹⁵⁷ Javanainen 2013, 21–22.

ja sai arvostetun aseman.¹⁵⁸ Samalla kuitenkin nousi kritiikki suomalaista kaupunkisuunnittelua ja sen tuottamaa ympäristöä kohtaan. Kaupunkisuunnitteluihanteet ja kaupunkien nopea kasvu oli johtanut hajanaisiin kaupunkikuviiin ja kestäättömiin ratkaisuihin, jotka laiminlöivät yksilöllisyyttä. Suomalaiset arkkitehdit alkoivat kyseenalaistaa vallitsevia käytäntöjä, kritisoida massiivisia kaupunki-uudistusprojekteja ja funktionalismia, joka perustui kaupunkien jatkuvaan kasvuun ja uudistumiseen.¹⁵⁹ Ympäristötietoisuuden lisääntyminen ja globaalien uhkien tiedostaminen nosti rakennussuojelun arvot esiin ja synnytti vastarintaa teollistumista, rationalismia, modernistisia kaupunkiihanteita sekä niiden aiheuttamia kaupunkikuvallisia muutoksia kohtaan. Vaadittiin, että rakennussuojelu kattaisi myös suuremmat miljöökokonaisuudet ja että asukkaat otettaisiin päätöksenteossa huomioon.¹⁶⁰

1970-luvun postmodernistiset kaupunkisuunnitteluihanteet pyrkivät tiiviiseen kaupunkii-rakenteeseen ja elementtitekniikkaa hyödyntäviin massatuotettuihin asuntoihin, mutta myös kaupunkii-tilan viihtyisyyteen, turvallisuuteen ja esteettisyyteen.¹⁶¹ Alueen historiallinen kerrostuneisuus alettiin ymmärtää paikan kiinnostavuutta lisäävänä tekijänä.¹⁶² Hankkeissa alkoivat vaikuttaa kaavoittajien ja rakennussuunnittelijoiden lisäksi yksityiset liike-elämän tahot ja rakennuttajafir-mat.¹⁶³ Toisaalta myös asukkaat alkoivat saada lisää vaikuttamismahdollisuuksia.¹⁶⁴

Vuonna 1985 voimaan astui sekä uusi rakennuslaki että uusi rakennussuojelulaki, jotka ottivat paremmin huomioon olemassa olevan rakennuskannan sekä maakunnallisesti tai paikallisesti merkittävät kohteet.¹⁶⁵ Rakennuslaissa- ja asetuksessa kaavallisesta suojelusta tehtiin rakennetun ympäristön ensisijainen suojelukeino, mutta rakennussuojelulaki mahdollisti suojelun kaavan ulkopuolella tai tilanteissa, joissa ei ollut muita suojelukeinoja.¹⁶⁶ Laeissa annettiin aiem-

---

¹⁵⁸ Uusia suunnitelmia perusteltiin tutkimustiedolla väestönkasvusta ja kehityksestä, vaikka käytännössä validi tutkimus-tieto oli kaupunkisuunnittelussa vielä pitkään retorinen ihanne. Pohjamo 2011, 144, 160.

¹⁵⁹ Kasvuoptimismi sai säröjä, kun yhteiskunnan muutos todettiin luultua hitaammaksi ja pienemmäksi. Kritiikin esiku-vana oli yhdysvaltalais-kanadalainen journalisti Jane Jacobs. Jacobs kirjoitti jo 1960-luvun alussa elävän ja monimuotoi-sen kaupunkiympäristön puolesta. Pohjamo 2011, 182.

¹⁶⁰ Rakennussuojelu kuitenkin ymmärrettiin vielä 1960-luvulla yleisesti niin, että lähinnä vain rakennusten julkisivut olivat merkittä-viä ja esimerkiksi niiden toiminnoilla ei nähty olevan erityistä arvoa. Vaikka rakennussuojelulaki hyväksyttiin 1960-luvulla, käy-tännössä suojelu oli yhä tehotonta. Javanainen 2013, 10, 32; Kervanto Nevalinna 2002, 181–182.

¹⁶¹ Pohjamo 2011, 184; Kervanto Nevalinna 2002, 237; Junntila 1995, 9, 25.

¹⁶² Kaavoittajat kehittivät kaupunkien elävöittämissideita ja kritisoivat toiminnallisesti yksipuolisia kaupunkikeskustoja. Postmodernismin muutos voidaan nähdä taloudellisesti kannattavana, sillä kaupunkien elävöittäminen tarkoitti nimen-omaan tilojen käytön lisäämistä, joka johti myös kaupunkii-tilan tuottavuuden paranemiseen sekä kaupungin että kiinteis-tön omistajan kannalta. Kervanto Nevalinna 2002, 235–237, 238.

¹⁶³ Kervanto Nevalinna 2002, 239.

¹⁶⁴ 1970-luvun loppuun mennessä korostuivat myös ajatukset monimuotoisesta kaupunkii-kuvasta turismia edistäväenä tekijänä. Kervanto Nevalinna 2002, 225; Pohjamo 2011, 215.

¹⁶⁵ Javanainen 2013, 30.

¹⁶⁶ Javanainen 2013, 27, 29.

paa enemmän valtaa kunnille, joiden rakennuslautakunnat veloitettiin Museoviraston ja lääninhallituksen lisäksi valvomaan lain toteutumista.¹⁶⁷ Yhteistyö kaavoittajien ja rakennussuunnittelijoiden välillä tiivistyi ja laeissa myös huomioitiin ensi kertaa, että rakennetun ympäristön säilyttäminen ja uudistaminen koskee myös kuntalaisia, joilla katsottiin olevan eniten asiantuntijuutta oman alueensa erityispiirteistä ja rakennuskannasta.¹⁶⁸ Uuden lain noudattaminen oli silti yhä riippuvaista kunnan resursseista ja asenteista.¹⁶⁹

Kaupungit alkoivatkin panostaa 1980–1990-lukujen vaihteen myötä kulttuuriin, monimuotoiseen kaupunkikuvaan sekä imagon rakentamiseen kaupunkikuvan avulla.¹⁷⁰ 1990-luvulla kaupunkisuunnitteluun vaikutti talouslama, ja toimivan kaupunkikuvan tuli vastata myös talouskasvun kysymyksiin. Lisäksi kestävä kehityksen kysymykset, ympäristönsuojelun pyrkimykset ja rakennetun kulttuuriympäristön vaaliminen tulivat osaksi kaupunki-ihannetta ja vuonna 1994 ne kirjattiin lakiin ympäristön vaikutustenarviointimenettelystä.¹⁷¹ Rakennusuojelun lainsäädäntöihin alkoi 1990-luvulla yhä enemmän vaikuttaa Suomen liittyminen Euroopan unioniin.¹⁷² Viime vuosikymmeninä kaupunkisuunnittelu on nähty ensisijaisesti maankäytön ja ympäristön toimintojen, erityisesti liikenteen, suunnitteluna sekä rakentamisen ohjauksena asemakaavoituksen keinoin.¹⁷³ Kaupunkisuunnittelussa on korostettu kaupunkitilojen viihtyisyyttä ja kauneutta, joita on kuitenkin vaikea määritellä objektiivisesti.¹⁷⁴

2000-luvun kaavoituksessa on pyritty korjaamaan kaupunkikuvien pirstoutumista, mutta yhteensopivuuden tavoittelu on osin johtanut myös standardimaisuuteen ja monotoniaan.¹⁷⁵ Monien suomalaisten kaupunkien kaupunkikuvasta puuttuu historiallinen ulottuvuus, sillä rakentaminen ja vanhan kaupunkikuvan säilyttäminen on ollut sattumanvaraista.¹⁷⁶ Historialliset esikuvat

---

¹⁶⁷ Javanainen 2013, 26, 28.

¹⁶⁸ Pohjamo 2011, 215; Kervanto Nevanlinna 2002, 225.

¹⁶⁹ Javanainen 2013, 30.

¹⁷⁰ Kervanto Nevanlinna 2002, 263; Pohjamo 2011, 192.

¹⁷¹ 1990-luvun aikana kaupunkisuunnittelun ihanteena säilyi monikerroksinen ja erilaisia kaupunkilaisryhmiä yhdistelevä kaupunkitila, jossa palvelut, työpaikat ja asunnot olivat lähellä. Pohjamo 2011, 191–192.

¹⁷² Turismin edistäminen, kaupallisuus ja kansainvälisyys olivat tulleet tärkeämmiksi kehityskohteiksi 1980-luvun kaupunkisuunnittelussa. Se, millaisena kaupunki näyttäytyi kuvissa ja kirjallisissa kuvauksissa oli yksi kaupunkien kilpailuvalteista. Kansainvälistyminen toisaalta vaikeutti kaupunkien identiteetin hahmottamista, sillä yhtäaikaisesti kaupunkikuvan tuli ilmentää sekä kaupungin perinteistä identiteettiä että kansainvälisyyttä. Kaupunkien tuli ensimmäistä kertaa tietoisesti ottaa kantaa siihen, mistä kaupungissa oli kyse, jotta ne olisivat mahdollisimman vetovoimaisia. Eurooppalaiset suurkaupungit alkoivat Euroopan yhteisön (EU) laajenemisen myötä kilpailla myös tiiviisti valtiollisten rajojen yli esimerkiksi suuryritysten pääkonttoreista, virastoista, maineikkaista oppilaitoksista ja innovaatiokeskuksista. Kervanto Nevanlinna 2002, 263, 279; Pohjamo 2011, 192.

¹⁷³ Junttila 1995, 10.

¹⁷⁴ Nämä ominaisuudet perustuvat suurelta osin subjektiiviseen kokemukseen, mutta niillä on myös kulttuurinen ja yhteisöllisesti jaettu tausta, joka liittyy eri aikojen kaupunki-ihanteiden ja arvostuksien omaksumiseen. Junttila 1995, 33–34.

¹⁷⁵ Junttila 1995, 35.

¹⁷⁶ Helin, Turtiainen & Vesikansa 1983, 6.

ovat viime vuosina olleet usein lähtökohtana myös uusien alueiden suunnittelussa, mutta lopputuloksena jää helposti keinotekoiseksi aidon historiallisen perustan puuttuessa.¹⁷⁷ Arkkitehtitoimistojen lisäksi suunnitteluun liittyvät nykyään esimerkiksi rakennesuunnittelijat, ympäristöviranomaiset sekä enenevässä määrin poliittiset päätöksentekijät, yksityiset rakennuttajat ja kaupungit, joiden ekonomisen tilanne ja arvot vaikuttavat sekä suojeluun että suunnitteluun.¹⁷⁸ Ongelma on, että näillä toimijoilla ei välttämättä ole tarvittavaa ammattitaitoa kulttuuriperintökohteiden arviointiin.¹⁷⁹

Nykyisen maankäyttö- ja rakennuslain (2010) mukaan kaupunkikuvan kerrokset ja tilan erityispiirteet on otettava kaupunkisuunnittelussa huomioon ja muokkaamisen on perustuttava huolellisiin kaupunkikuvallisiin selvityksiin.¹⁸⁰ Maankäyttö- ja rakennuslain mukainen suojelu tapahtuu kuntien päätöksentekokoneistossa, mutta valtio antaa kunnille yhä neuvonta- ja asiantuntija-apua. Kunnat on veloitettu pitämään kaavat ajan tasalla. Rakentamisen ohjauksessa painotetaan nyt rakentamisen laatua, ympäristökysymyksiä, elinkaariajattelua ja korjausrakentamisen edistämistä. Lisäksi laissa on korostettu avoimuutta, vuorovaikutteisuutta ja kaupunkilaisten osallistumismahdollisuuksia.¹⁸¹ Kritiikki asiantuntijoita kohtaan on johtanut siihen, että kaupunkikuvaan liittyvä päätöksenteko on demokraattisempaa ja yksilön vaikutusmahdollisuudet elinympäristöönsä ovat paremmat.

Maankäyttö- ja rakennuslain lisäksi rakennuksia, rakennelmia, rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita voidaan suojella lailla rakennusperinnön suojelemisesta (1999). Suojeluehdotus käsitellään ELY-keskuksessa ja päätös suojelusta tehdään ympäristöministeriössä. Lailla voidaan suojella kohteita, joilla on merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta. Lakia sovelletaan asemakaava-alueella vain poikkeustapauksessa, mikäli kohteella on valtakunnallista merkitystä, jos suojelua ei voida turvata maankäyttö- ja rakennuslailla tai mikäli siihen on erityisiä syitä asemakaavoitustilanteen vuoksi.¹⁸² Suojelun edellytyksiä ovat kohteen harvinaisuus, tyypillisuus,

---

¹⁷⁷ Joidenkin mielipiteiden mukaan nykyaikaista asemakaavoitusta ei voida pitää samassa mielessä kaupunkirakennustaiteellisenä suunnitteluna kuin aiempaa, kokonaisvaltaista kaupunkisuunnittelua. Nykyaikaiset kaupunkiympäristöt ovat visuaalisesti kirjavia ja niitä on vaikea arvioida perinteisten esteettisten säännösten mukaan. Kaupunkikuvasta keskusteleminen ja siihen liittyvä päätöksenteko on tullut kuitenkin julkisemmaksi ja asukkailla on vaikutusmahdollisuuksia omaan ympäristöönsä. Junttila 1995, 10, 35, 36, 75.

¹⁷⁸ Kaupunkitilat ovat tulleet yhä avoimemmiksi yhteiskunnan tasa-arvoistumisen vuoksi. Samalla sisätilat ovat tulleet suljetummiksi nykyajan turvallisuusvaatimuksien takia. Conway & Roenisch 1994, 13, 16; Kervanto Nevanlinna 2002, 265, 267.

¹⁷⁹ Jokilehto, Jukka. 2013. Arkkitehtuurin konservoinnin historia ja filosofia -luentosarjan diat.

¹⁸⁰ Kaupunkikuva heijastelee aina paikallisia ja kansallisia kulttuuri-ilmiöitä ja traditiota, jonka jatkumoksi nykyinen kaupunkisuunnittelu rakentuu. Sen lisäksi kaupunkisuunnitteluun vaikuttavat aina myös kansainväliset näkemykset. Junttila 1995, 29, 98.

¹⁸¹ Javanainen 2013, 32.

¹⁸² Erityinen syy on esimerkiksi vanhentunut asemakaava. Javanainen 2013, 37.

edustavuus, alkuperäisyys, historiallinen todistusvoimaisuus ja historiallinen kerroksisuus.¹⁸³

Suojelua toteutetaan ensisijaisesti asemakaavoilla, joihin merkityt suojelumääräykset voivat koskea esimerkiksi kohteen käyttötarkoitusta, muutos-, korjaus- tai palautustoimenpiteitä sekä erityistapauksissa myös sisätiloja koskevia määräyksiä. Suojelumääräyksiä on mahdollista antaa myös muilla kaavatasoilla eli yleis- ja maakuntakaavoissa.¹⁸⁴ Kaavalla suojeltujen rakennusten tai rakennusryhmien tarkka määrä ei ole tiedossa, mutta jokaisella kunnalla on tiedot omalla alueellaan sijaitsevista suojelluista rakennuksista.¹⁸⁵ Rakennussuojelutehtävät jakaantuvat useille alueellisille toimijoille, kuten ELY-keskuksille, Museovirastolle, maakuntamuseoille, kaupunginvaltuustoille, maakuntaliitoille, rakennusvalvontavirastoille, rakennusvirastoille sekä kansalaistahoille, kuten järjestöille ja yhdistyksille.¹⁸⁶ Vaikka toimijoiden ymmärrys rakennussuojeluun on lisääntynyt, tulevat suojelukysymyksissä esiin tehokkuuden ja talouden näkökulmat. Rakennussuojelukysymyksissä on huomioitava välittömien taloudellisten hyötyjen lisäksi identiteettiin ja historialliseen jatkumoon liittyvät arvostukset, joiden avulla voidaan saavuttaa myös taloudellisia hyötyjä.¹⁸⁷

2.2 KAUPUNKIEN ESITTÄMISEN HISTORIAA

Kaupunkien esittämisen historia liittyy yleisemmin maisemataiteen historiaan, jonka alku voidaan ulottaa aina kalliomaalausten aikaan asti. Kaupunkien kuvaamisen traditio liittyy kuitenkin olennaimminkin kaupungistumisen kehitykseen. Jo 1670-luvulla Suomessa kiersi Ruotsin antikviteettikollegion lähettämiä retkikuntia, jotka dokumentoivat suomalaisia ympäristöjä piirtäjänsä Elias Brennerin avulla. Brenner tuli piirtäneeksi useita nyt jo kadonneita maisemia muun muassa Turussa.¹⁸⁸ Hieman myöhemmin, kesällä 1747, everstiluutnantti Augustin Ehrensvärd (1710–1772) teki kymmeniä maisemapiirroksia Suomen etelärannikolta ja sisämaasta. Piirroksia tehtiin lähinnä matkakirjojen kuvituksiksi.¹⁸⁹ Matkakirjat kasvattivat Euroopassa yleistä kiinnostusta autenttisten ympäristöjen todenmukaiseen kuvaamiseen. 1700-luvulla kuvauskohteet olivat ympäristön erikoisilmiöitä, mutta 1800-luvulla kuvattiin yhä useammin tavanomaisia näkymiä pikkukaupungeista ja muista

---

¹⁸³ Edellä mainittujen suojelukeinojen lisäksi kirkkolailta suojellaan kirkkollisia rakennuksia ja myös muinaisjäänneksiä koskee oma lainsäädäntönsä. Lisäksi kulttuurihistorialliset arvot jaotellaan valtakunnallisiin, maakunnallisiin ja paikallisiin arvoihin ja merkittävyyteen. Javanainen 2013, 16, 33.

¹⁸⁴ Javanainen 2013, 33.

¹⁸⁵ Myöhemmin tutkimuksessa todetaan, että verrokkikaupungeissa ei ollut ainakaan luettelomuotoisia tietoja alueella suojelluista rakennuksista. Javanainen 2013, 33.

¹⁸⁶ Kivilaakso, viitattu 26.11.2016.

¹⁸⁷ Kervanto Nevanlinna 2002, 275.

¹⁸⁸ Tarkiainen 2000, viitattu 26.11.2016.

¹⁸⁹ Lukkarinen 2015, 41.

maisemista. Vuonna 1818 maisemamaalari Carl von Kugelgen kiersi Suomea ympäri Aleksanteri I:n käskystä, maalaten maisemia Helsingissä, Porvoossa, Tammisaassa, Hämeenlinnassa, Tampereella ja Kyrössä. Ne olivat pohjana vuonna 1823–1824 julkaistulle litografiasarjalle maisemakuva-teokselle *Vues pittoresques de la Finlandie*. Kugelgenin kuvista muodostui malli ja inspiraationlähde suomalaistaiteilijoille kuvata omaa maataan.¹⁹⁰

Rakennettua ympäristöä alettiin tutkia ja tehdä tunnetuksi kuvin ja gravyyrein erityisesti kansallisromantiikan aikana.¹⁹¹ Laajin ja monipuolisin piirustusaineisto löytyy Topeliuksen *Finland framställdt i teckningar* -teoksesta, joka julkaistiin vuosina 1845–1852. Teoksessa on yhteensä 120 litografiaa, jotka perustuvat paikan päällä tehtyihin lyijykynäpiirustuksiin. Tekijöitä olivat muun muassa Johan Knutson, Pehr Adolf Kruskopf, Magnus von Wright, Lennart Forsten ja Adolf Wilhelm Lindeström.¹⁹² *Finland framställdt i teckningar* oli 1800-luvun toiselle puoliskolle tyyppinen topografisia maisemakuvauksia sisältänyt kuvateos. Tällaisten teosten avulla rakennettiin kansallista identiteettiä ja kansallismaisemaa sekä pyrittiin kansan sivistämiseen.¹⁹³ Romantiikan ja biedermeierin tyylipiireihin lukeutuvassa teoksessa luonto on kuitenkin kuvausten keskiössä ja ihminen aikaansaannoksineen taka-alalla.¹⁹⁴ Silti teos on maininnan arvoinen myös kaupunkikuvien representaationa, sillä kaupunki ja hitaasti alkaneen kaupungistumisen vaikutukset näkyvät piirroksista usein piilotettuina maalaismaiseman taustalle.¹⁹⁵

Topeliuksen myöhempi, *En resa i Finland* -teos (1871–1873) sisälsi maisemakuvausten lisäksi tavallisen elämän, työn ja kodin kuvauksia. Siinä ihmiset esitettiin osana tilaa, sen toimijoina ja käyttäjinä. Rakennuskantaa on kuvattu myös hieman enemmän kuin *Finland framställdt i teckningar* -teoksessa.¹⁹⁶ *En resa i Finlandia* vastaava suomenkielinen teos *Suomi – kuvia Suomen maasta ja kansasta* (1888) sisältää ainakin pääasiassa samat kuvat. Lisäksi Leo Mechelinin julkaisema *Suomi 19. vuosisadalla. Suomalaisten kirjailijain ja taiteilijain esittämä sanoin ja kuvin* (1893) tarjoaa tietokirjallisen historiakatsauksen Suomen kehitykseen.¹⁹⁷ Teoksessa on piirrosten lisäksi valokuvia, joissa kaupungistuminen näkyy erityisesti.¹⁹⁸

---

¹⁹⁰ Lukkarinen 2015, 42

¹⁹¹ Kärki 2010, 47.

¹⁹² Lukkarinen 2015, 42.

¹⁹³ Topelius ”seurasi J.V. Snellmania, jonka mukaan kansan alhainen sivistystaso ja kurjuudessa eläminen vaikuttivat ympäristön laatuun ja toisin päin”. Vallius 2012, 175; Kortelainen 2002, 129.

¹⁹⁴ Vallius 2012, 175.

¹⁹⁵ Suurin osa teoksen maisemista on Turusta ja Helsingistä, mutta myös Jyväskylästä on Johan Knutsonin piirros sekä yhteensä neljä kuvausta Tampereelta. Kankaanpäästä sen sijaan ei teoksessa ole yhtään kuvausta. *Finland framställdt i teckningar* on digitoituna Zacharias Topelius Skrifter -hankkeen kotisivuilla.

¹⁹⁶ Tässä toisessa Topeliuksen maisemakuvateoksessa keskisuomalainen maisema on huonosti edustettuna, eikä Jyväskylästä ole siinä yhtään kuvausta. Myöskään Kankaanpäästä ei ole kuvausta. Tampereelta sen sijaan on yksi Hjalmar Munsterhjelmin kuvaus. *En resa i Finland* on digitoituna Zacharias Topelius Skrifter -hankkeen kotisivuilla.

¹⁹⁷ Vallius 2012, 177, 180.

¹⁹⁸ Siinä yksi valokuva kuvaa Tammerkoskea tehtaineen ja yksi Jyväskylää Harjulta Jyväsjärvelle päin.

Merkittäviin rakennusperinnön dokumentointihankkeisiin kuuluu myös vuonna 1870 perustetun Muinaismuistoyhdistyksen järjestämät ensimmäiset taidehistorialliset retkikunnat. Yhdistys järjesti vuosina 1871–1901 yhteensä kahdeksan retkikuntaa, jotka kiersivät Varsinais-Suomessa, läntisellä Uudellamaalla, Ahvenanmaalla, Satakunnassa, Hämeessä, Pohjanmaalla, Pohjois-Savossa ja Kainuussa vuosina 1871–1901.¹⁹⁹ Retkikunnat kiersivät Suomea piirtäen, maalatun, mitaten, kirjoittaen, objekteja keräten ja viimeisimmissä myös valokuvaten. Retkikuntien piirtäjänä toimi yleensä taidehistorioitsija Erik Nervander. Retkien muodostama aineisto kattaa yhteensä yli 3000 erilaista kuvaa, joiden seassa on myös kylämaisemia.²⁰⁰

Vielä 1800-luvulla kaupunkia kuvattiin maisemataiteessa äärimmäisen harvoin, mutta nämä varhaisimmat kuvaukset loivat pohjan kaupungin esittämisen tavalle ja kuvauskohteille.²⁰¹ Kaupungistumisen voimistuessa kaupunkiaiheet yleistyivät, mutta samalla kaupungistuminen aiheutti taiteilijoissa vastareaktion, jonka myötä maisemamaalaukseen alkoi sisältyä jälleen maaseutuun liittyvää nostalgiaa: sen uudelleenlöytämisen, menettämisen ja tallentamisen teemoja. Suurimmissa kaupungeissa alettiin järjestää maaseutua esitteleviä näyttelyitä, mikä kärjisti vastakkainasettelua maaseudun ja kaupunkien välillä. Kuitenkin tosiasiansa kaupungit ja maaseutu toimivat läheisessä yhteistyössä kaupan, raaka-aineiden sekä käsityö- ja teollisuustuotteiden vaihdon suhteen. Tästä syystä kaupungistumisen vaikutukset näkyvät usein myös maalaismaiseman kuvauksissa piilotettuina. Taide oli vahvasti kaupunkiporvariston ja yläluokan harrastus ja vaikkakin kaupunkiympäristöä kritisoitiin, oli se moderni kulttuurin kehto. Taide-elämä sijoittui lähes poikkeuksetta kaupunkiin ja maaseudunkin parhaat taiteilijat muuttivat usein suuriin ulkomaisiin taidekaupunkeihin, kuten Düsseldorfiin tai Pariisiin opiskelemaan tai työskentelemään.²⁰²

Piirustusten ja maalausten lisäksi myös valokuvalla on ollut merkittävä rooli kaupungin representoimisessa. Valokuva kehittyi Euroopassa samalla, kun piirroksiin perustuneet matkakuvakirjat yleistyivät 1800-luvun alussa.²⁰³ Ensimmäiset valokuvaajat olivat pääasiassa matkustavia herrasmiehiä, eri alojen tieteilijöitä ja taiteilijoita, jotka kuvasivat Euroopan siirtomaiden kaupunkeja ja muistomerkkejä.²⁰⁴ Vasta myöhemmin oman kotikaupungin valokuvaaminen nousi kiinnostuksen kohteeksi. Ensimmäisenä englantilainen Francis Frith kuvautti kaikki kotimaansa kaupungit

---

¹⁹⁹ Suomen Muinaismuistoyhdistys. Historia, viitattu 4.2.2016.

²⁰⁰ Vuonna 1884 perustetun arkeologisen toimiston (myöh. Muinaistieteellinen toimikunta/Museovirasto) henkilökuntaa ja jäseniä oli mukana myöhemmissä retkikunnissa (Museoviraston historia). Suomen Muinaismuistoyhdistyksen historia, viitattu 17.9.2015.

²⁰¹ Kortelainen 2002, 128; Vallius 2012, 176.

²⁰² Kortelainen 2002, 129–130.

²⁰³ Saraste 2010, 42.

²⁰⁴ Saraste 2010, 42, 44.

ja kylät vuosina 1860–1898.²⁰⁵ Mielenkiintoinen kuriositeetti on, että vuonna 1827 otettu maailman ensimmäinen valokuva esittää kaupunkimaisema.²⁰⁶ Vaikka kyseessä lieneekin sattuma, voi sen ymmärtää myös linkkinä kaupunkien ja tekniikan kehityksen ihannoimisen välillä. Ensimmäiset tunnetut Suomesta otetut valokuvat ovat turkulaisen piirilääkäri Henrik Cajanderin ottamia. Hän oli harrastajakuvaaja, jonka tuotannosta tunnemme kolme 1842–1844 otettua dagerrotyyppiä.²⁰⁷ Kaksi niistä on kaupunkinäkymiä.²⁰⁸ Suomessa kävivät kuvaamassa myös ruotsalaiset, saksalaiset, tanskalaiset ja venäläiset valokuvaajat. Vuoteen 1870 mennessä Suomea oli kuvannut 120 valokuvaajaa, joista suomalaisia oli vain 55.²⁰⁹

Aluksi valokuva sai osakseen paljon kritiikkiä, sillä sen ei katsottu ilmaisevan ympäristön tilallista ulottuvuutta taiteen tavoin. Myös sitä kritisoitiin, että valokuvaus tappaa taidon (kreik. *tekhne*, taide) ja että litteä kuvapinta ikään kuin erottaa katsojan ja kohteen etäälle toisistaan.²¹⁰ Piirtäessään tai maalatessaan taiteilija joutuu luomaan näkemänsä kohteen uudelleen, sillä ne vaativat hidastumista kohteen äärelle, syvällistä uppoutumista paikkaan, eläen ja aistien sitä. Valokuvaaminen on taas luonteeltaan paljon nopeampaa, eikä siihen liity samanlaista, yksityiskohtaista maiseman tutkimista, huomioimista ja kokemista.²¹¹ Toisaalta taas valokuvan puolestapuhujat nosivat valokuvat tärkeään asemaan kaupunkikuvan tallentamisessa, sillä sen luonne nähtiin jonkinlaisena autenttisuuden takeena: kuvassa näkyvä kaupunki on todellisesti ollut olemassa ja valokuva antaa siitä varmuuden.²¹²

Kritiikistä huolimatta valokuvaajien määrä lisääntyi tekniikan kehityksen myötä 1880-luvulta lähtien. Silti valokuvaaminen säilyi pitkään varakkaan yläluokan harrastuksena, ja Helsinki pääkaupunkina oli kuvatuin kohde. Suomalaisista valokuvaajista Eugen Hoffers ja C.A. Hårdh olivat kuvanneet suuria tapahtumia ja kaupunkinäkymiä jo 1860-luvulla.²¹³ Ateljeet myivät 1890-luvulta lähtien suuria kaupunkikuvasarjoja, jotka kuvasivat pääasiassa tunnettuja matkailunähtävyyksiä, mutta myös arkisia näkymiä.²¹⁴ Ateljeiden lisäksi valokuvauksen ympärille muodostui tieteellisiä seuroja, jotka käyttivät valokuvaa tutkimuksen apuvälineenä. Vuonna 1888 *Geografiska*

---

²⁰⁵ Saraste 2010, 47.

²⁰⁶ Mäkelä 1999, 28.

²⁰⁷ Mäkelä 1999, 7.

²⁰⁸ Saraste 2010, 33.

²⁰⁹ Mäkelä 1999, 7.

²¹⁰ Lukkarinen 2015, 36–37.

²¹¹ Lukkarinen 2015, 19.

²¹² Kervanto Nevanlinna 2002, 25.

²¹³ Mäkelä 1999, 34.

²¹⁴ Kuvaajina olivat mm. Vivi Richter, Frans Egenström ja I.K. Inha.

föreningen i Finland käynnisti valokuvien kokoamistyön, joka huipentui 1894 Ateneumissa järjestettyyn maantieteellisten valokuvanäyttelyyn. Hitaasti myös harrastajakuvaajien määrä kasvoi.²¹⁵ Vuonna 1889 perustettu *Fotografi amatör klubben i Helsingfors* esitteli 24 jäsenensä 375 valokuvaa Ateneumissa 1892. Vakavamman amatöörivalokuvauksen rinnalla kasvoi satunnaisten harrastevalokuvaajien joukko, jolle valokuvaus oli tapa tallentaa muistoja. He jättivät vedostuksen ja filmin kehittämisen ammattilaisille, heille itselleen riitti kuvaaminen.²¹⁶

Ateljeiden palkkaamat valokuvaajat alkoivat niittää mainetta. Näistä nykyään kenties tunnetuin on 1890-luvun alussa työskennellyt Into Konrad Inha, joka kuvasi maalais- ja kaupunkimaisemia ympäri Suomea. Maisemien lisäksi Inha kuvasi maisemamaalareiden tapaan katoavia perinteitä ja tapakulttuuria. Vuonna 1895 Inha kiersi Suomea polkupyörällä ja valokuvasi seuraavana vuonna ilmestynyttä *Finland i bilder* -teosta varten. Inha on kuvannut pääasiassa Pohjois-Suomessa, Turun ja Helsingin saaristoissa, mutta myös Satakunnassa ja Tampereella. Inhan lisäksi kaupunkimaisemia valokuvasivat muun muassa Karl Granit, Daniel Nyblin sekä Vivi Richter. Vuosisadan vaiheessa Inhan valokuvia oli esillä Pariisin maailmannäyttelyssä. Valokuvillaan Inha tuli kartoittaneeksi kansallisesti keskeisiä maisemia ja teki niitä tunnetuksi. Vuosisadan vaihteessa kaupunkia kuvattiin panoraamoina ja niissä näkyi maalauksia enemmän tehtaita ja luonnon hyväksikäyttöä, millä pyrittiin todistamaan suomalaisen talouden vakautta.²¹⁷

Alusta asti valokuvauksella nähtiin olevan funktio historian tallentajana.²¹⁸ Kuvia otetaan taiteellisten lähtökohtien sijaan usein muistoiksi ja viesteiksi. Kuvaaminen korostaa tilanteen tai kuvauskohteen merkittävyyttä.²¹⁹ Ensimmäinen kattava ja systemaattisesti toteutettu kaupungin muuttuvien alueiden dokumentointi kuului Helsingin kaupungin vuonna 1906 perustaman Muinaismuistolautakunnan ensimmäisiin tehtäviin. Pääkaupunkia dokumentoitiin sekä kuvallisesti että esineistöjen avulla. Esikuvat kattavaan dokumentointitehtävään lienee saatu Pariisista, jossa kaupungin historialautakunnan nimeämä valokuvaaja Charles Marville tallensi valokuviiin teollistumisesta ja prefekti Haussmanin kaupunkisuunnittelusta seurannutta perusteellista kaupungin muutosta 1850–1880-luvuilla. Marville tallensi Pariisin muutoksen noin 900 ennen ja jälkeen -valokuvaa, jotka ajoittuvat vuosille 1858–1878. Marvillen ottamien kuvien kokoelmaa pidetään kansainvälisestikin ainutlaatuisena ja ehkä ensimmäisenä mittavana dokumenttina kaupungin muutoksesta.²²⁰

---

²¹⁵ Kukkonen & Vuorenmaa 1999, 38.

²¹⁶ Kukkonen & Vuorenmaa 1999, 88.

²¹⁷ Mäkelä 1999, 6.

²¹⁸ Saraste 2010, 96.

²¹⁹ Saraste 2010, 151.

²²⁰ Kervanto Nevanlinna 2002, 144.

Helsingin muutoksen dokumentointiin Muinaismuistolautakunta palkkasi valokuvaaja *Signe Branderin*. Jo keväällä 1909 lautakunta järjesti valokuvanäyttelyn, jossa Branderin siihen mennessä ottamien 400 kuvan lisäksi oli esillä vanhempaa kuva-aineistoa, esimerkiksi Eugen Hoffersin Nikolainkirkon tornista vuonna 1866 ottama kaupunkipanoraama ja Magnus von Wrightin piirroksia. Kun Branderin sopimus loppui keväällä 1913, valokuvia Helsingin muutoksesta oli kertynyt jo yli 900. Tästä huolimatta Signe Branderia ei edes mainita Helsingin kaupungin moniosaisessa, vuosina 1950–1967 julkaistussa historiateoksessa.²²¹

Suomen itsenäistymisen jälkeen valokuvauksessa yleistyi erityisesti arkkitehtuurikuvaus vilkkaan rakentamisen seurauksena.²²² Tämän saksalaisen uusiasiallisen linjan myötä valokuvaajat soluttautuivat kaupungin vilinään ja kuvasivat käsivaralta kaupunkilaisten arkista toimintaa.²²³ Ammatillisvalokuvaajien määrä kasvoi 1930-luvulle tultaessa.²²⁴ Samalla yleistyi dokumentaarinen valokuvaus, jonka ideana oli, ettei kuvilla haluttu ainoastaan kertoa todellisuudesta, vaan myös vaikuttaa siihen.²²⁵ Pääkaupunkiseudun ja suurten kaupunkien lisäksi kyläkuvaajat ja kiertävät ammattikuvaajat alkoivat kiertää myös syrjäseuduilla. Valokuvaus laajensi erityisesti naisten liikkumismahdollisuuksia, sillä kameran kanssa nainenkin saattoi matkustella yksin.²²⁶ Lähes välittömästi sotien jälkeen aktiivisten valokuvauksen harrastajien määrä lähes kaksinkertaistui. Samalla perustettiin kameraseuroja tarjoamaan teknistä opetusta.²²⁷

Valokuvauksessa alettiin korostaa ilmaisua ja vähitellen siitä muodostui taidemuoto, joka esimerkiksi taidekriitikko John Rushkin mukaan opetti taiteilijalle parhaiten luonnon tarkkailemista.²²⁸ 1900-luvun edetessä kaupunkiaiheet lisääntyivät sekä taiteessa että valokuvauksessa: kaupunkimiljöötä ja modernia elämää oli alettu ihannoida ja niitä esitettiin taiteessa rikkain värein. Vuosisadan alun tunnetuista maisemamaalareista erityisesti Eero Järnefelt teki kaupunkikuvauksia. Myöhemmin 1950-luvulla esimerkiksi Heikki Tuomela maalasi vaatimattomia kaupunkiympäristöjä ympäri Suomea.²²⁹ Samaan aikaan kameraseurat ja amatöörikuvaus saavuttivat suursuosion, mikä

---

²²¹ Kervanto Nevanlinna 2002, 25.

²²² Kukkonen & Vuorenmaa 1999, 90.

²²³ 1920-luvulta lähtien valokuvan rinnalle tulivat ilmakuva ja elokuva, joilla keskityttiin kotimaan kuvaamiseen kansallispatrioottisesti ja romantisoidun rauhanomaisesti. Lentokoneesta avautui uusi perspektiivi kaupunkiin, ja se teki konkreettiseksi kaupungin maantieteellisen sijainnin ja rajat, joita on maan tasolta lähes mahdotonta hahmottaa. Vuonna 1925 perustettiin kuvatoimisto Puolustusvoimien elokuva- ja valokuvaustoimintaa varten. Kuvausta toteutettiin myös talvisodan aikana – tosin sattumanvaraisesti. Eskola 1999, 104; Scourfield 2006, 12; Kervanto Nevanlinna 2002, 24, 124.

²²⁴ Mm. Samuli Paulaharju, Ahti Rytkönen ja Sakari Pälsi 1999, 90.

²²⁵ Saraste 2010, 127.

²²⁶ Saraste 2010, 142.

²²⁷ Kukkonen & Vuorenmaa 1999, 96.

²²⁸ Saraste 2010, 76.

²²⁹ Sinisalo 2002, 15.

osuu myös kotiseutuaatteen uuteen nousuun.²³⁰ Dokumentaarinen valokuvaus säilytti suosionsa 1970-luvulle saakka, jolloin myös julistettiin taiteen kuuluvan kansalle.²³¹

Nykyään kuvataiteessa kaupunkia esitetään monimuotoisesti ja rikkoen perinteisiä kuvauskohteita ja kuvauksen tapoja. Kaikki kaupunkimaiseman kuvaukset liittyvät osaksi kaupunkimaalausten perinnettä, sen jatkumoksi. Ne kertovat sekä kaupunkien esittämisen että kaupunkien muutoksesta.²³² Valokuvauksella on yhä keskeinen rooli maisemakuvien levittämisessä, sosiaalis-
tamisessa ja uusintamisessa.²³³ Ensikosketus valokuvaamiseen saadaan kännyköiden tai tablettien kameroista, usein jo hyvin nuorena. Yhä useammin kuvat ovat vain digitaalisia, eikä niistä tehdä enää oikeita vedoksia. Kuvien jakaminen sosiaalisessa mediassa on myös yleistä ja jopa 75 % sosiaalisen median sisällöstä onkin visuaalista aineistoa.²³⁴ Samalla ammattilais- ja amatöörikuvauksen raja hämärtyy, kun yhä useammalla on mahdollisuus ammattilaislaatuisiin välineisiin.²³⁵

2.3 FYYSINEN JA REPRESENTOITU KAUPUNKIKUVA TALLENTEENA

Fyysinen kaupunkikuva tarkoittaa kaupungin rakennuksia ja rakenteita, kaupunkikuvan materiaalista ulottuvuutta. Kaupunkien fyysinen muoto on itsessään kaupunkikuvan konkreettisin tallenne. Samalla kaupungit ovat merkitysten ja arvostusten tallenteita. Kaupungin rakennukset ja rakennelmat kertovat arkkitehtonisista ihanteista sekä erityisesti niistä yhteisöistä ja kulttuureista, jotka ovat eri aikoina luoneet ja käyttäneet tilaa. Monet yhteisöjen toiminnot ja arvostukset ovat tallentuneet osaksi ympäristön visuaalista muotoa.²³⁶ Kaupunki reflektoi kulttuurin ja yhteiskunnan muutosta sekä tulee ihmisten tarpeita ja toimintaa vastaavaksi: kun kaupunkielämän muodot muuttuvat, myös kaupunki muuttuu.²³⁷ Kaupunkikuvan muutos on pakollista. Silti se on uhka, sillä muutosta edeltävä kaupunkikuva ja osa kulttuuriperintöä katoavat, jos emme tallenna ja säilytä niitä jälkipolville.²³⁸ Tätä tarkoitusta varten on järjestetty erilaisia rakennussuojelutoimia, joita toteutetaan lainsäädännön, ympäristö- ja kulttuurihallinnon yhteistyön ja kansalaisten avulla.

Kaupunkikuvan tallentaminen on kaupungin muuttuvan luonteen vuoksi vuoropuhelua rakennusten suojelun ja kaupunkisuunnittelun välillä. Ensisijaisesti kaupunkikuva tallentuu siten,

---

²³⁰ Saraste 2010, 142.

²³¹ Saraste 2010, 159.

²³² Sederholm & Hanka 2002, 48.

²³³ Eskola 1999, 103.

²³⁴ Saraste 2010, 202.

²³⁵ Saraste 2010, 196.

²³⁶ Whitehand 2001, 69.

²³⁷ Kervanto Nevanlinna 2002, 16.

²³⁸ Kinanen 2007, 119.

että fyysisiä elementtejä, toimintoja ja monikerroksisuutta suojellaan. Ennen rakennussuojeluun ja maankäytön suunnitteluun liittyvää lainsäädäntöäkin on tehty kaupunkikuvan säilymiseen ja sen muodostumiseen liittyviä päätöksiä ja valintoja siitä, mikä säilyy. Kaupunkikuva on muodostunut säilyttämiseen ja muuttamiseen liittyvän päätöksenteon ja valintojen kautta.²³⁹ Kaupunkien kehittämistyössä arvostetaan yhä enemmän kaupunkikuvan historiallista monikerroksisuutta. Kyse ei kuitenkaan ole kaiken suojelemisesta tai staattisuuden vaatimuksesta, vaan niiden kohteiden säilyttämisestä kaupunkikuvassa, jotka sisältävät sellaisia merkityksiä, jotka arvotetaan säilyttämistä vaativiksi. Tämä ei tarkoita, että suojelukohteiden tulisi olla aina merkittäviä historiallisia monumentteja, vaan myös kohteita, jotka kertovat arkisesta elämästä kaupungissa nyt ja ennen.²⁴⁰

Kaupungin fyysisen säilymisen lisäksi kaupunkikuvaa on tallentunut erilaisiin piirroksiin, maalauksiin, karttoihin, asemakaavoihin, valokuviin, pienoismalleihin, elokuvaan ja historiakirjoituksiin. Kutsun tällaisia tallenteita kaupunkien representaatioiksi. Representaatio (*lat. repraesentatio*) tarkoittaa edustamista tai toisen tilalla olemista, jonkin esittämistä tai havainnollistamista välineellisesti.²⁴¹ Representoinnin kohde edustaa ja esittää usein jotakin poissaolevaa, joka tulee läsnä olevaksi representaation kautta. Esimerkiksi maalauksissa kuvattu kaupunki esittää niin kutsutta oikeaa fyysistä kaupunkia tai ajatusta, muistoa tai kokemusta kaupungista. Kaupungista tehty representaatio sisältää siis olemassa olevan kaupungin elementtejä ja on siksi kaupungin tallenne, mutta ongelmaksi tulee, onnistuuko esimerkiksi maalaus sisällyttämään tarpeeksi todellisen kaupungin piirteitä.²⁴² Tämän ajatuksen mukaan representaatio edustaa jotain itseään alkuperäisempää. Representaation ja tallenteen käsitteet ovat siis osin päällekkäisiä ja limittäisiä, sillä kaupunkikuvateos samalla esittää kaupunkia ja tallentaa osia siitä.

Osa representaatioista on tehty täysin esteettisin pyrkimyksin, kun taas esimerkiksi tieteellisten representaatioiden tarkoituksena on välittää ja säilyttää tietoa todellisuudesta.²⁴³ Representaatioon on usein liitetty ajatus intentionaalisuudesta, mutta oikeastaan vain pieni osa erilaisista kaupungin representaatioista on tietoisesti tehty kaupunkikuvan tallenteiksi. Niistä kuitenkin saattaa muodostua sellaisia ajan mittaan.²⁴⁴ Usein representaatioiden tavoitteet sekoittuvat ja repre-

---

²³⁹ Saarikangas, 232.

²⁴⁰ Javanainen 2013, 10.

²⁴¹ Alun perin representaatiolla on tarkoitettu havainnollistamista tai toteuttamista. Myöhemmin 1200- ja 1300-luvuilla representaation merkitykseksi muodostui jonkin asian havaittavaksi tekeminen, ruumiillistaminen. Knuuttila & Lehtinen 2010, 10.

²⁴² Knuuttila & Lehtinen 2010, 11.

²⁴³ Knuuttila & Lehtinen 2010, 12.

²⁴⁴ Kervanto Nevanlinna 2002, 64; Knuuttila & Lehtinen 2010, 11.

senttaatioiden merkitys saattaa myös muuttua ajan mittaan. Representaatiot on nähty tietyn aikakauden historiallisina tuotteina, minkä vuoksi niiden todenperäisyyttä on kyseenalaistettu.²⁴⁵ Kaupunki on itsessään myös kulttuurisesti ja historiallisesti kerrostunut ja sen tulkinta riippuu kontekstista. Voidaan oikeastaan kyseenalaistaa, onko kokonaisvaltaisen kaupunkikuvan tallenteen tekeminen ylipäätään mahdollista, sillä kokijan tilalle antamat merkitykset ja kaupunkien moninaiset käytännöt ovat lähes mahdottomia tallentaa.²⁴⁶ Representaatio on aina valinta ja rajaus jostakin kokonaisuudesta. Kuvallisten representaatioiden avulla voidaan kuitenkin tallentaa edes osia kaupunkimaisemasta.²⁴⁷

Maiseman kuvaamiseen liittyy aina paikkakokemus, oli kyse sitten luonnonmaiseman tai kaupungin kuvaamisesta. Paikkakokemuksella tarkoitetaan jonkin tilan ja kehollisen, aistillisen ja kokevan ihmisen välistä ainutlaatuista kohtaamista ja vuoropuhelua.²⁴⁸ Paikkakokemuksen laatuun vaikuttavat sekä yksilö että tila fyysisine ja immateriaalisine ominaisuuksineen. Maisemateoksissa pyritään tuomaan näitä ominaisuuksia esille.²⁴⁹ Maisemateos on esitys²⁵⁰, tallenne ja todiste jostakin paikasta tai paikkakokemuksesta.²⁵¹ Maisemaa tallennetaan kuvaesityksiksi usein, koska halutaan muistaa tietty, erityinen ja merkityksellinen paikka tai siihen liittyvä kokemus, palauttaa näihin liittyviä ajatuksia tai välittää muistoja muille. Maisemateos muistuttaa kuvaamansa kohteen tai tapahtuman peruuttamattomasta poissaolosta, sillä se ei ole kohteen tai kokemuksen täsmällinen kopio, vaan sen dokumentaatio tai representaatio.²⁵² Maisemateoksista voidaan myös puhua maisematutkielminä, jotka sisältävät informaatiota maisemasta. Niiden avulla voidaan saavuttaa tarkempia havaintoja ympäristöstä tai nähdä ympäristö uudella tavalla.²⁵³

Jokainen taidetapahtuma on vuoropuhelua tradition kanssa.²⁵⁴ Kaupunkiteoksissa toistuvat kuva-aiheet, kohteet, teemat ja kaupungin kuvaustavat ovat vaikuttaneet kaupungin kokemiseen yhteisöllisesti.²⁵⁵ Toiston kautta tietyistä kaupungin ominaisuuksista tai kohteista on tullut merkityksellisiä esimerkiksi paikallisidentiteetin tai yhteenkuuluvuuden tiivistäjinä.²⁵⁶ Kaupunkiku-

---

²⁴⁵ Knuuttila & Lehtinen 2010, 8.

²⁴⁶ Kervanto Nevanlinna 1998, 229; Kuusamo 1998, 65.

²⁴⁷ Vallius 2012, 168–169.

²⁴⁸ Lukkarinen 2015, 17.

²⁴⁹ Tilan fyysisiä ominaisuuksia ovat esimerkiksi rakennukset, rakennelmat, tiet ja istutukset ja immateriaalisia ominaisuuksia muun muassa tilan tunnelma, erityisyys, luonne, äänet, hajut sekä sään- ja vuorokauden vaihtelut. Lukkarinen 2015, 37.

²⁵⁰ Esitys sisältää usein tekijän lisäämää dekoratiivisuutta ja abstraktiivisuutta. Lukkarinen 2015, 21.

²⁵¹ Lukkarinen 2015, 12.

²⁵² Lukkarinen 2015, 20.

²⁵³ Lukkarinen 2015, 12.

²⁵⁴ Lukkarinen 2015, 8.

²⁵⁵ Vallius 2012, 171.

²⁵⁶ Sederholm & Hanka 2002, 48.

van voi ymmärtää jo itsessään representaatioksi yhteiskunnasta, ja kaupunkikuvan sekä siitä tehtyjen representaatioiden tulkinnassa katsojan tausta korostuu. Kaupunkikuvaa ja siitä tehtyjä teoksia katsotaan ja tulkitaan erilaisten suodattimien kautta.²⁵⁷

3. MUSEOT

Museon rooli kaupunkikuvan tallentamisessa liittyy sen funktioon muistiorganisaationa. Museolain ja -asetuksen mukaan museoiden tulee säilyttää ja tallentaa ihmisen aineellista ja visuaalista kulttuuriperintöä.²⁵⁸ Laissa ei siis erikseen mainita kaupunkikuvaa, mikä kuitenkin olennaisella tavalla sisältyy määritelmään aineellisesta ja visuaalisesta kulttuuriperinnöstä. Fyysisen kaupungin tallentamisesta ovat vastuussa pääasiassa maakuntamuseot, jotka tekevät kaupunkikuvaan liittyvää tutkimustyötä. Tämä tutkimustyö, kuten inventoinnit, lausunnot, raportit ja selvitykset, vaikuttavat fyysisen kaupunkikuvan säilymiseen ja suojeluun. Maakuntamuseot tallentavat myös kaupunkikuvan representaatioita, kuten esineitä, rakennusmateriaaleja ja valokuvia. Kaupunkikuvan representaatioita tallentavat myös taidemuseot, jotka pyrkivät tallentamaan paikallista kulttuuriperintöä kokoelmiinsa kattavasti, laajasti, edustavasti ja arvokkaasti²⁵⁹.

Toimijoina nämä museot eroavat toisistaan suuresti ja myös heidän tehtäväkenttensä ja vastuualueensa ovat hyvin erilaiset. Toisaalta museoiden toiminnan tavoitteet ovat hyvin samantlaisia ja molemmilla on lain mukaan vastuu tallentamisesta. Viime vuosikymmeninä museon roolia seudullisesti ja paikallisesti arvokkaiden kohteiden säilyttäjänä sekä kuntien alueidenkäytön asiantuntijana on vahvistettu monin tavoin esimerkiksi museoiden kokoelmapoliittisissa ohjelmissa ja kaupunkien kulttuuriympäristöohjelmissa.²⁶⁰ Tallentamalla paikallista kulttuuriperintöä ja kaupunkikuvaa sekä toteuttamalla siihen liittyvää tutkimusta museo rakentaa ja vahvistaa kaupungin identiteettiä kilpailukykykypaineiden alla.²⁶¹

---

²⁵⁷ Johansson 2009, 32–33.

²⁵⁸ Kinanen 2007, 136.

²⁵⁹ Kinanen 2007, 155.

²⁶⁰ Lisäksi esimerkiksi valtakunnallisissa tietojärjestelmä- ja kehityshankkeissa (mm. Kansallinen digitaalinen kirjasto -hanke, Museo2015-hanke sekä TAKO -tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto) Kinanen 2007, 214.

²⁶¹ Kervanto Nevanlinna 2002, 21.

3.1 MUSEO KAUPUNGIN SUOJELIJANA

Muistiorganisaatioiden roolia rakennussuojelutyössä on määritelty lakien ja asetusten avulla. Vuonna 1883 annettu asetus muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta ja suojelusta mahdollisti linnojen, kirkkojen ja muiden merkittävien rakennusten raunioiden suojelun, mutta yksityisten omistamat kohteet rauhoitettiin vain, jos omistaja oli siihen suostuvainen tai jos senaatti lunasti kohteen valtiolle.²⁶² Asetusta valvomaan perustettiin vuonna 1884 Muinaistieteellinen toimisto, joka oli ensimmäinen muinaismuistojen säilymistä valvonut valtiollinen toimielin Suomessa.²⁶³ Sen tarkoituksena oli arkeologisten ja historiallisten kulttuurimuistojen tutkimus ja suojelu.²⁶⁴ Rakennussuojelu koski 1800-luvulla lähinnä linnojen, kirkkojen ja raunioiden korjaamista ja suojelua. Valtion toimintavaltaa käytti Yleisten rakennusten ylihallitus, jolle muinaistieteellinen toimikunta antoi lausuntoja korjaushankkeiden antikvaarisen ohjaus- ja valvontatyön lisäksi.²⁶⁵

Antikvaaris-tieteellinen organisoituminen sekä kiinnostus kansankulttuuriin ja kotiseutuun herättivät mielenkiintoa rakennusperinnön säilyttämiseen ja uusien museoiden perustamiseen. Ruotsalainen folkloristi Artur Hazelius perusti vuonna 1891 Skansenin ulkomuseon, josta tuli myös suomalaisten ulkomuseoiden esikuva.²⁶⁶ Hazelius oli maaseutumatkailaan hämmästynt perinteisen talonpoikaiselämän nopeaa muutosta ja pelkäsi agraarikulttuurin katoamista. Skanseniin hän siirsi kokonaisia agraarikulttuurin asuinmiljöitä ja säilytti ne jälkipolville esimerkkeinä elämästä eri puolilla Ruotsia.²⁶⁷ Skanseniin siirrettiin myös kaupunkielementtejä, kuten tukholmalaisia käsityöläispajoja ja kaupparakennuksia 1800-luvun puolivälistä.²⁶⁸ Ruotsin esimerkkiä seurattiin pian Suomessa ja ulkomuseoita perustettiin Kuopioon (1891) ja Kemiöön (1906). Muinaistieteellisen toimikunnan intendentti Axel O. Heikel laati vuonna 1906 Seurasaaren ulkomuseon suunnitelman, jonne haluttiin tallentaa katoamassa olevaa aineellista kulttuuriperintöä, lähinnä agraarikulttuuriin liittyviä rakennuksia. Vuonna 1909 Niemelän torppa siirrettiin Konginkankaalta Seurasaareen ja perustettiin Seurasaaren ulkomuseo. Seurasaari tuli Muinaistieteellisen toimikunnan alaisuuteen jo vuonna 1913.²⁶⁹

Vasta rakennussuojelulain hyväksyminen vuonna 1964 laajensi Muinaistieteellisen toimikunnan merkitystä ja samalla sen tehtäväkenttä laajeni merkittävästi.²⁷⁰ Laki velvoitti toimikunnan

---

²⁶² Javanainen 2013, 19.

²⁶³ Javanainen 2013, 19.

²⁶⁴ Museovirasto. Museoviraston historiaa. Viitattu 24.1.2015.

²⁶⁵ Kärki 2010, 47.

²⁶⁶ Alzén 1996, 11.

²⁶⁷ Skansen. About Skansen. Viitattu 24.1.2015.

²⁶⁸ Skansen. Houses and Farmssteads Skansen. Viitattu 24.1.2015.

²⁶⁹ Kärki 2010, 48.

²⁷⁰ Javanainen 2013, 21, 22.

laajamittaiseen rakennussuojelun valvomiseen yhteistyössä lääninhallitusten kanssa. Muinaistieteellisen toimikunnan lisäksi suojeluesityksen saattoi tehdä kohteen omistaja, rakennushallitus, seutukaavaliitto, kunta, kotiseutuyhdistys tai muu kulttuuriperinteitä vaaliva yhteisö. Päätöksen suojelusta teki lääninhallitus, joka myös antoi tarvittavat suojelumääräykset, saattoi muuttaa niitä tai lakkauttaa suojelun kokonaan. Myös rakennussuojelulaki oli hyvin tehoton ja erityisesti sen korvausvelvollisuuteen liittyvät epäselvyydet johtivat usein suojelukiistojen kärjistymiseen ja suojelun toteuttamatta jättämiseen.²⁷¹ Jo vuonna 1966 Opetusministeriö asetti toimikunnan uuden rakennussuojelulain valmisteluun.²⁷²

Muinaistieteellisen toimikunnan rakennussuojelutehtävät lisääntyivät 1960-luvulla rakennussuojelujatusten herätessä. Silloin toimikunnasta irrotettiin erillinen rakennushistoriallinen toimisto.²⁷³ 1970-luvun aikana maan suurimmista museoista kehittyi maakuntamuseoiden verkosto. Maakuntamuseot sekä isommat paikallismuseot ryhtyivät toimimaan alueensa rakennusperinnön vaalimiseksi. Maakuntamuseon asiantuntija-asema on perusteltu, sillä niillä on paras tietämys omasta alueestaan. Niissä alettiin laatia luetteloita suojelun arvoisista kohteista, vaikka vielä tässä vaiheessa ne eivät pelastaneet ainakaan kaikkia rakennuksia. Valta-asema suojeluasioissa oli kuitenkin yhä Museovirastolla, muun muassa siksi, että kunnallisissa museoissa pelättiin riitatilanteita kaupungin johdon kanssa. Maakuntamuseot kuitenkin saattoivat pyytää Museovirastoa suojelutoimiin ja olivat neuvottelutilanteissa viraston edustajien apuna.²⁷⁴

Lopulta Muinaistieteellinen toimikunta muutettiin vuonna 1972 Museovirastoksi, jolloin rakennushistoriallisesta toimistosta tuli viraston rakennushistorian osasto. Vuonna 1975 rakennushistorian osasto jaettiin edelleen rakennuskulttuuri- ja restaurointitoimistoihin.²⁷⁵ Nykyään Museovirastossa toimii Kulttuuriympäristöpalvelut -osasto, joka vastaa kulttuuriympäristöön liittyvistä asiantuntija- ja viranomaistehtävistä, tuottaa tietoa sekä lisää tietoisuutta kulttuuriympäristön suojelusta, sen arvoista ja mahdollisuuksista. Museovirasto antaa lausuntoja, osallistuu neuvotteluihin sekä valmistelee suojelumääräyksiä ja toteuttaa erilaisia suojeluohjelmia ja -hankkeita.²⁷⁶ Museoviraston tehtävä on huolehtia kulttuuriperinnön tutkimisesta ja kulttuuriperintöä koskevan tiedon tallentamisesta, säilyttämisestä ja käytettäväksi saattamisesta.²⁷⁷ Käytännössä Mu-

---

²⁷¹ Javanainen 2013, 23.

²⁷² Javanainen 2013, 24.

²⁷³ Javanainen 2013, 19.

²⁷⁴ Kärki 2010, 55.

²⁷⁵ Javanainen 2013, 19.

²⁷⁶ Museovirasto. Kulttuuriympäristöpalvelut. Viitattu 26.11.2016.

²⁷⁷ Seppälä 2013, 24.

seovirasto on kuitenkin 1990-luvulta saakka siirtänyt asiantuntija- ja viranomaistehtäviään maakuntamuseoille yhteistyösopimuksilla.²⁷⁸ Yhteistyösopimusten laajuus riippuu siitä, onko maakuntamuseolla rakennustutkijaa, restauroinnin asiantuntijaa tai arkeologia.²⁷⁹

3.1.1 MAAKUNTAMUSEON TALLENNUSROOLI

Tampereella rakennussuojelun museoviranomaisena toimii Pirkanmaan maakuntamuseo, Jyväskylässä Keski-Suomen museo ja Kankaanpäässä maakuntamuseon tehtävistä vastaa Satakunnan museo. Pirkanmaan ja Satakunnan maakuntamuseon kanssa yhteistyösopimus on ollut voimassa vuodesta 1996 lähtien, Keski-Suomen museon ja yhteistyösopimus on ollut voimassa jo kaksi vuotta aiemmin. Alkuvuodesta 2016 Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikössä työskentelee yhteensä 10 henkilöä. Yksikköön kuuluu päällikkö, toimistos sihteeri, neljä tutkija-arkeologia, kaksi rakennuskulttuurin tutkijaa, perinnerakennusmestari sekä maakuntamuseotutkija.²⁸⁰ Keski-Suomen museossa rakennussuojelun parissa toimii aktiivisesti viisi henkilöä: museonjohtaja, kaksi rakennustutkijaa (amanuenssi), yksi arkeologi (amanuenssi) sekä konservaattori.²⁸¹ Satakunnan museossa toimii maakuntatutkijan lisäksi yksi rakennustutkija, rakennuskonservaattori ja arkeologi (amanuenssi).²⁸² Vakituisen työvoiman lisäksi museoihin palkataan tarpeen ja taloustilanteen mukaan projektitutkijoita. Työntekijöiden määrä ei korreloi museoiden toiminta-alueen laajuuden kanssa: Pirkanmaan maakuntamuseon toiminta-alue on noin 14 600 km², Keski-Suomen museon 19 900 km² ja Satakunnan museon 11 500 km². Sen sijaan työntekijöiden määrä korreloi paremmin kaupungissa olevien suojelukohteiden määrän kanssa.

Yhteistyösopimuksessa maakuntamuseo on osallinen maankäyttöhankkeissa, antaa lausunnot kaavoitusta koskien ja osallistuu viranomaisneuvotteluihin.²⁸³ Lisäksi maakuntamuseot ohjaavat yleensä alueensa inventointi- ja tutkimustoimintaa ja antavat korjausrakentamiseen liittyvää neuvontaa. Maakuntamuseot tuottavat, säilyttävät ja välittävät tietoa kulttuuriympäristöstä sekä osallistuvat alan kehittämiseen ja osallistuvat maakunnallisiin kulttuuriympäristön yhteistyöryhmiin.²⁸⁴ Myös ammatilliset paikallismuseot voivat hoitaa asiantuntijatehtäviä, jolloin nekin toimivat osana kaupunkien hallintoa ja päätöksentekoa.²⁸⁵ Lausunnoissa tehtävä suojelutarpeiden arviointi vaatii paikallista asiantuntijuutta, eli alueen historiaan ja erityispiirteisiin liittyviä tietoja ja taitoja.

²⁷⁸ Seppälä 2013, 25; Museovirasto. Yhteistyö kulttuuriympäristötehtävissä. Viitattu 5.2.2016.

²⁷⁹ Seppälä 2013, 24.

²⁸⁰ Vapriikki. Yhteystiedot. Viitattu 5.2.2016.

²⁸¹ Keski-Suomen museo. Yhteystiedot. Viitattu 5.2.2016.

²⁸² Porin kaupunki. Satakunnan museo. Kulttuuriympäristö. Viitattu 5.2.2016.

²⁸³ Museovirasto. Yhteistyö kulttuuriympäristötehtävissä. Viitattu 5.2.2016.

²⁸⁴ Seppälä 2013, 24; Museovirasto. Yhteistyö kulttuuriympäristötehtävissä. Viitattu 5.2.2016.

²⁸⁵ Javanainen 2013, 49.

Yleensä maakuntamuseoiden toimialue on kuitenkin laajempi kuin oman kaupungin rajat.²⁸⁶ Näin on myös kaikissa verrokkikaupungeissa ja kuten jo mainittu, esimerkiksi Kankaanpään kaupunkikuvan tallentamisesta ovat vastuussa Satakunnan museon rakennustutkijat.

Museotoimella on lailla suojelemisen lisäksi muitakin mahdollisuuksia edistää kaupunkikuvan tallentamista. Esimerkiksi Museoviraston RKY-inventointi tulee huomioida alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtana. Inventoinnilla edistetään valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen rakenteen, kylä- ja kaupunkikuvan sekä alueilla jo olevien rakennusten ja ympäristön säilymistä. Sen tavoitteena on mahdollisen täydennysrakentamisen ja muiden muutosten sopeuttaminen kulttuuriympäristön ominaisluonteeseen ja erityispiirteisiin.²⁸⁷ Paikallisesti merkittäviä kaupunkikuvan suojelua edistäviä dokumentteja ovat myös kulttuuriympäristöohjelmat, joissa määritellään kulttuuriympäristön²⁸⁸ tavoitteet ja siihen kohdistuvat toimenpiteet. Yleensä maakuntamuseot ovat hyvin tiiviisti mukana kulttuuriympäristöohjelmien valmistelussa. Näiden lisäksi kulttuuriympäristöohjelmissa määritellään kulttuuriympäristöalan työnjako maakunnassa. Niihin on kirjattu alueen kulttuuriympäristötoimijat, ja koottu yhteinen visio, toimenpiteiden vastuualueet ja usein myös terminologia. Tämä itse asiassa kumoaa hypoteesini siitä, ettei työnjako toimijoiden välillä ole selkeä tai kirjattu.

Kulttuuriympäristöohjelma tarjoaa tietoa kulttuuriympäristöstä ja ohjaa sen hoito-, säilytys- ja kehitystoimenpiteitä. Niissä ohjelmoidaan, miten kulttuuriympäristöä säilytetään ja kehitetään huomioiden paikalliset, maakunnalliset ja valtakunnalliset säilyttämisen tavoitteet. Kulttuuriympäristöohjelma on myös apuna kaavoituksessa sekä muussa ympäristön hoidossa ja kehittämisessä.²⁸⁹ Kulttuuriympäristöohjelmia on toteutettu noin 70 kunnassa alueellisina, koko kunnan kattavina tai kaupunginosia koskevinä sekä useiden kuntien yhteishankkeena. Vuonna 2009 ympäristöministeriön rakennetun ympäristön osasto julkaisi oppaan kulttuuriympäristöohjelmien ja/tai arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien tekoon.²⁹⁰

Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelman 2005–2015 ovat valmistelleet muun muassa Keski-Suomen museo, Keski-Suomen kylät, Jyväskylän yliopisto ja Keski-Suomen liitto.²⁹¹ Ohjelmaan sisältyy kulttuuriympäristön visio ja toimenpiteet, kulttuuriympäristön hoidon toimijat sekä

---

²⁸⁶ Javanainen 2013, 61.

²⁸⁷ Ympäristöministeriö. 2009. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja rakennettu kulttuuriympäristö, viitattu 6.2.2016; Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, viitattu 5.2.2016.

²⁸⁸ Kulttuuriympäristön käsitteellä tarkoitetaan kaikkea ympäristöä, joka on syntynyt ihmisen muokkaamana tai ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta.

²⁸⁹ Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009, 10.

²⁹⁰ Lahdenvesi-Korhonen 2009, 3.

²⁹¹ Valmistelussa olivat mukana myös Keski-Suomen ympäristökeskus, Keski-Suomen TE-keskus, Keski-Suomen metsäkeskus, Keski-Suomen tiepiiri, ProAgria Keski-Suomi, Metsähallitus ja MTK Keski-Suomi. Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 3.

käsitteet.²⁹² Visio on: ”Vuoteen 2015 mennessä Keski-Suomen kulttuuriympäristön arvo ja ominaispiirteet tunnetaan ja tunnustetaan ja niiden hoito on turvattu. Hoito on toteutunut asenne-
muutoksen ja riittävän rahoituksen turvin.”²⁹³ Ongelmana Keski-Suomen museon ja monien muiden museoiden kulttuuriympäristöohjelmissä on, ettei niissä ole määritelty onnistumisen mittareita.

Museon roolia on kulttuuriympäristöohjelmassa on selitetty seuraavasti: ”Keski-Suomen museo - - tutkii ja tallentaa keskisuomalaista kulttuuri- ja rakennusperintöä sekä opastaa alueen asukkaita, viranomaisia, opiskelijoita ja tutkijoita.”²⁹⁴ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelmassa rakennusperinnön tallentaminen on siis mainittu yhtenä museon tehtävänä. Kaupunkikuvan tallentamista ei tehtävänkuvauksessa ole erikseen mainittu, mutta kaupunkikuvan käsite on selitetty käsiteluetelossa seuraavasti: ”rakennetun ympäristön ja kaupunki- ja taajamatilan visuaalisesti hahmotettava ilmiasu.”²⁹⁵ Kaupunkikuva on huomioitu myös kulttuuriympäristöohjelman toteutumisesta tehdyssä seuranta ja vaikutusten arviointi -lomakkeessa. Yhtenä arviointikriteerinä on: ”Vaikutukset yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön.” Kohtaa on selitetty seuraavasti: ”Kulttuuriympäristöohjelman merkittävimmät positiiviset vaikutukset kohdistuvat ihmisen luomaan ympäristöön, siitä huolehtimiseen ja sen laatuun. Ohjelman aktiivinen toteuttaminen vaikuttaa rakennetun ympäristön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön. Ohjelma ohjaa muita suunnitelmia kulttuuriympäristön huomioimisessa.”²⁹⁶ Kulttuuriympäristöohjelma siis itsessään vaikuttaa sekä olemassa olevaan että tulevaan kaupunkikuvaan, vaikka niissä ei yleensä ole annettu kulttuuriympäristön tai kaupunkikuvan visuaaliseen ilmeeseen mitään kriteereitä.

Kulttuuriympäristöohjelmassa on määritelty toimenpiteitä, joista museo on vastuussa. Ehdotukset liittyvät olennaisesti myös kaupunkikuvan tallentamiseen, sillä niissä tulevat esiin kulttuuriympäristön ominaispiirteiden ymmärtäminen ja turvaaminen, inventointien laajentaminen, paikkatietojärjestelmän ylläpito sekä tutkimus ja korjausneuvonta. Muut toimenpide-ehdotukset

---

²⁹² Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 1.

²⁹³ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 3.

²⁹⁴ Kohta jatkuu: ”Museolla on omia arvokkaita museokiinteistöjä ja museo myös valvoo ja ohjaa kuntien ja yhdistysten omistamien paikallismuseoiden hoitoa ja ylläpitoa. Museon valokuvakokoelmissa on runsaasti näytteitä keskisuomalaisesta rakennetusta ympäristöstä. Perusnäyttelyissä esitellään tutkittuja rakennettuja ympäristöjä ja niiden arvoja. Merkittävimpiä kokoelmia ovat maakunnallisena yhteistyöhankkeena v.1979–1996 koottu Keski-Suomen kuntien rakennusinventointien alkuperäismateriaali, tietokannat ja tutkimusaineistot mm. muinaisjäännöksistä, hautausmaista, kirkkoperinteestä ja valikoiduista restauroiduista julkisista rakennusuojelukohteista.” Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 29.

²⁹⁵ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 39.

²⁹⁶ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 46.

liittyvät kulttuuriympäristökasvatuksen laadukkuuteen, koulutuksen säännöllisyyteen, julkaisutoimintaan sekä matkailuun.²⁹⁷ Kulttuuriympäristöohjelman toimenpide-ehdotuksilla voidaan siis suoraan vaikuttaa siihen, *miten* kaupunkikuva tallentuu.

Kankaanpään osalta olisin voinut tarkastella Satakunnan museon eli alueen maakuntamuseon kulttuuriympäristöohjelmaa, mutta koin mielekkäämmäksi tutkia Kankaanpään omaa kulttuuriympäristöohjelmaa. Valmistuessaan vuonna 1997, ohjelma oli ensimmäisiä kuntakohtaisia kulttuuriympäristöohjelmia koko Suomessa.²⁹⁸ Sen on laatinut Kankaanpään kaupunki yhteistyössä Lounais-Suomen ympäristökeskuksen kanssa. Ohjelman laatimisen yhteydessä Kankaanpäähän on perustettu paikallinen seurantaryhmä, johon kuuluu kaavoituksen, rakennusvalvonnan, kaupunginmuseon, asuntotoimen, maaseutokeskuksen Kankaanpää Seuran ja taidekoulun edustajia.²⁹⁹ Kulttuuriympäristöohjelman tavoitteiksi mainitaan tiedon saattaminen yksiin kansiin, ympäristön dokumentointiin ja kehittämiseen liittyvien keinojen esittely sekä hyvän, viihtyisän, monimuotoisen, historiallisen ja kerroksellisen ympäristön edistäminen. Sillä tähdätään myös ihmisten paikallisten tieteiden, tietoisuuden ja ylpeyden nostattamiseen ympäristöstään ja sen menneisyydestä.³⁰⁰

Ohjelmassa luonnehditaan tarkasti Kankaanpään kaupunkikuvan historiaa ja nykytilaa. Toisin kuin muissa verrokkikaupungeissa, siihen on koottu valtakunnallisesti arvokkaat alueet sekä paikallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet. Ohjelmassa esitellyt toimenpide-ehdotukset on jaettu viiteen osa-alueeseen: dokumentointi, tiedottaminen, rakennusten ja ympäristön hoito, maankäytön suunnittelu ja kulttuuriympäristön kehitysideat. Toimenpiteiden tavoitteena on kulttuuriympäristön arvokkaiden osien säilyttäminen, ominaispiirteiden korostaminen sekä ympäristön vaurioiden korjaaminen.³⁰¹ Museon vastuualueena on dokumentointi, inventointi, tiedottaminen, näyttelyiden tekeminen, taidereittien luominen ja esitteiden koostaminen julkisesta taiteesta. Esimerkiksi dokumentointia varten ohjelmassa on luotu konkreettinen suunnitelma ja tärkeysjärjestys. Toisin kuin Keski-Suomen ja Pirkanmaan kulttuuriympäristöohjelmissa, museolle ei ole kirjattu vastuuta rakennusten ja ympäristön hoidosta. Tämä selittyy sillä, ettei kaupungissa ole rakennustutkijaa, vaan näistä tehtävistä vastaa Satakunnan museo. Samasta syystä museota ei ole mainittu maankäytön suunnittelun toimenpide-ehdotuksissa eikä kulttuuriympäristön kehittämisessä.

---

²⁹⁷ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 9, 11, 13, 15, 17, 19.

²⁹⁸ Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009, 93.

²⁹⁹ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 4.

³⁰⁰ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 8.

³⁰¹ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 42.

Satakunnan kulttuuriympäristöohjelmassa on eritelty koko maakunnan kulttuuriympäristön visiota, johon sisältyy tietenkin myös Kankaanpää.³⁰² Ohjelman on laatinut Satakunnan kulttuuriympäristötyöryhmä. Työryhmään kuuluvat Lounais-Suomen ympäristökeskuksen, Satakunnan museon, Satakunnan TE-keskuksen, Turun tiepiirin, Museoviraston, Turun yliopiston lisäksi kahden kunnan edustajia: Kankaanpään (silloinen) kaupunginarkkitehti sekä Rauman ympäristötoimenjohtaja sekä aluearkkitehdit, joista toinen on myös kankaanpääläinen.³⁰³ Ohjelmassa on eritelty kulttuuriympäristön toimenpiteitä, työnjakoa sekä seuranta- ja vaikutusten arviointia. Siinä kulttuuriympäristöön kohdistuvina toimenpiteinä esitetään arkkitehtuuripoliittisen ohjelman luomista suurimpiin kaupunkeihin, jollainen Kankaanpääkin on.³⁰⁴ Muut toimenpide-ehdotukset ovat yleisempiä.

Tampereella on kulttuuriympäristöohjelman sijaan³⁰⁵ laadittu arkkitehtuuriohjelma, joka on luonteeltaan enemmän kaupunkistrategian jatke kuin erillinen dokumentti. Tampereen arkkitehtuuriohjelman laatimisessa ovat olleet mukana kaavoituksen johtajia ja asemakaava-arkkitehteja, Pirkanmaan maakuntamuseon rakennustutkija sekä SAFA:n jäseniä. Tampereen arkkitehtuuriohjelmassa visio vuodelle 2016 on esitetty moniulotteisesti. Visioon kuuluu tavoitteita muun muassa elinkeinorakenteesta, puoleensavetävydestä ja kilpailukyvyistä, arkkitehtuurista ja rakennetun ympäristön laadusta, koulutus- ja kulttuuritarjonnasta, kansainvälisyydestä, toimijoista, tapahtumista, kaupunkisuunnittelun vuorovaikutteisuudesta, asukkaiden ympäristövastuusta ja kaupungin ominaispiirteiden vahvistamisesta. Ohjelman on tarkoitus vaikuttaa kulttuuriympäristön laatuun ja luoda yhteisiä toimintamalleja kaupungille ja rakennusallalle. Museoiden ja kaupunkilaisien välisistä toimintamalleista ei ole mainintaa.

Arkkitehtuuriohjelman tavoitteet liittyvät muiden kaupunkien ohjelmia enemmän suoraan kaupunkisuunnitteluun. Tavoitteisiin kuuluvat elävä kaupunkiseutu, kaupungin historiallinen jatkuvuus, uudisrakentaminen, hyvä ympäristö sekä vuorovaikutteisuus ja koulutus. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi arkkitehtuuriohjelmassa on esitetty useita toimenpiteitä ja kärkihankkeita.

---

³⁰² Satakunnan kulttuuriympäristöohjelmassa mainitaan, että kulttuuriympäristö on vakiinnuttanut asemansa osana arjen arvoja. Kulttuuriympäristön erityispiirteet on turvattu säilyttämällä maisemassa näkyvät ihmisen pitkäaikaisen läsnäolon jäljet tasapainoisesti ja korostamalla kulttuuriympäristöä paikallisen identiteetin vahvistajana. Kulttuuriympäristö otetaan huomioon kaikessa maisemaan ja maankäyttöön liittyvässä suunnittelussa ja sen hoito on turvattu riittävällä rahoituksella. Tieto alueen kulttuuriympäristöstä on lisääntynyt inventointien ja tutkimuksen myötä. Hyvin hoidettu kulttuuriympäristö on mielletty vahvuudeksi ja vetovoimatekijäksi ja myös sen taloudellinen arvo ymmärretään. Kulttuuriympäristökasvatus on vakiintunut osa koulujen opetussuunnitelmaa ja tietoa kulttuuriympäristöstä on helposti kaikkien saatavilla. Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009, 5.

³⁰³ Silloinen kaupunginarkkitehti Maija Anttila on kirjoittanut ohjelmaan kappaleen, joka käsittelee Kankaanpään kunta-kohtaisen kulttuuriympäristöohjelman merkitystä Kankaanpäälle. Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009, 3.

³⁰⁴ Arkkitehtuuripoliittista ohjelmaa ei kuitenkaan ole tehty Kankaanpäälle. Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009, 112.

³⁰⁵ Tamperetta koskee kyllä laajempi, Pirkanmaan kulttuuriympäristöohjelma, jonka saatavuus on huono, sillä se on saatavilla vain museon kirjastosta sen aukioloaikoina sovitusti. Arkkitehtuuriohjelma on perustellumpi vertailukohde, sillä se on paikallisempi ja yksityiskohtaisempi nimenomaan Tamperetta koskien.

Kaupunkikuvan tallentamisen näkökulmasta olennaiset toimenpiteet liittyvät suunnitteluprosessin ja sen vuorovaikutteisuuden täsmentämiseen, rakennetun ympäristön suojelun suuntaviivojen määrittämiseen, suojelutavoitteiden asettamiseen tärkeysjärjestykseen ja suojelukysymysten ennakointiin, vanhojen asemakaavojen päivittämiseen ja suojelumerkintöjen kehittämiseen. Lisäksi toimenpiteisiin on listattu rakennussuojelun huomioiminen suunnittelun ja toteutuksen kaikilla tasoilla, rakennetun ympäristön selvitys- ja kehittämistyön käynnistäminen, vuorovaikutteisuus asukkaiden kanssa esimerkiksi kaupungin ominaispiirteiden ja tavoitteiden vaalimisen määrittelyssä. Kaupunkisuunnittelussa pyritään rakennussuojelun käytäntöjen vakiintumiseen, toimintatapojen selkeyttämiseen ja parantamiseen, rakennusperinnön tunnistamiseen, lähihistorian rakennuskannan inventointiin ja arvottamiseen.³⁰⁶ Kaupungista tehtyjä tutkimuksia ja inventointeja hyödynnetään kulttuuriympäristöohjelman mukaan aktiivisesti.³⁰⁷

Ohjelma on ansioitunut siinä, että se sisältää selityksen rakennetusta ympäristöstä tamperelaisen kulttuurin ja historian muistina. Siinä rakennussuojelu ymmärretään rakennetun ympäristön hallittuna säilyttämisenä sekä muutostilanteissa olemassa olevien rakennusten ominaispiirteiden huomioimisena ja kunnioittamisena. Historiallista ulottuvuutta halutaan ymmärtää paremmin ja ottaa se aktiiviseksi osaksi suunnittelua. Historiallisuus halutaan säilyttää kaupunkikuvassa, mutta samalla nähdään, että uusi kaupunkisuunnittelu muodostaa positiivisia ajallisia kerrostumia rakennettuun ympäristöön.³⁰⁸

Tampereen arkkitehtuuriohjelmassa on annettu muita kaupunkeja tarkempia suuntaviivoja kaupunkikuvan ihanteeksi. Siinä on huomioitu, että kaupunkikuvalliset tavoitteet ja projektin laatukriteerit käydään läpi yhdessä kaavoituksen, rakennustarkastuksen, pääsuunnittelijan, rakennuttajan ja tarpeen vaatiessa myös museon kanssa. ”Aluekohtaiseen rakentamisen laatuun vaikutetaan rakennettua ympäristöä koskevien selvitysten ja niiden pohjalta laadittujen rakennustapaohjeiden avulla.” Alueiden ominaispiirteiden säilymistä tuetaan ensisijaisesti rakennusjärjestyksellä, joten ohjelmassa museon rooli jää muita kaupunkeja pienemmäksi.³⁰⁹ Tampereen arkkitehtuuriohjelmassa ei ole esitetty toimenpiteille työnjakoa ja vastuualueita. Vaarana on tällöin, että arkkitehtuuriohjelma jää ideologian tasolle, jonka toimenpiteiden toteuttamista ja niihin sitoutumista mikään taho ei ota vastuulleen. Toimenpide-ehdotukset eivät myös ole kovinkaan konkreettisia, vaan jäävät lähinnä aatteen tasolle verrattuna Keski-Suomen ja etenkin Satakunnan kulttuuriympäristöohjelmiin.

---

³⁰⁶ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 19.

³⁰⁷ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 9.

³⁰⁸ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 9, 18.

³⁰⁹ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 25.

3.1.2 SELVITYKSET - MAAKUNTAMUSEOIDEN TALLENTEET

Tässä luvussa käsittelen maakuntamuseoiden näkökulmasta tutkimuskysymystäni ”Mitä kaupunkikuvasta on tallennettu?”. Olisin voinut tutkia kaikkien museoiden kaikista kokoelmista esimerkiksi kaupunkikuvaan liittyviä esineitä, kuten rakennusosia, tienviittoja tai vaikkapa valokylttejä. Vaikka ne ovatkin tietyllä tavalla hyvin konkreettinen osa fyysistä kaupunkikuvaa ja siinä mielessä kaupunkikuvan tallenteita, ovat ne myös kaupunkikuvasta irrotettuina vain sen osia ja rajoituksia, sen representaatioita. Lisäksi niiden rajaus ja tutkiminen olisi ollut mahdotonta, sillä pahimmillaan koko kokoelma on laskettavissa kaupunkikuvan tallenteeksi. Valitsin aineistokseni Pirkanmaan maakuntamuseon, Keski-Suomen museon ja Satakunnan museon tekemät kaupunkikuvaan liittyvät selvitykset, sillä maakuntamuseoina juuri ne ovat vastuussa alueensa kulttuuriympäristön tutkimuksesta ja viranomaistehtävistä. Selvityksiä on tehty myös muissa museoissa, mutta esimerkiksi Kaanpään kaupunginmuseo ei ole tehnyt tähän verrattavissa olevaa tutkimusta.

Selvityksiä ovat muun muassa rakennus- ja arkeologiset inventoinnit, rakennushistoriaselvitykset, dokumentoinnit, maisema- ja (kulttuuri-)ympäristöselvitykset sekä tietenkin kaupunkikuvaselvitykset. Käytän jatkossa näistä kaikista yhteisnimitystä ”selvitys”, vaikka myös esimerkiksi tutkimus -sanana käyttö olisi ollut mahdollista.³¹⁰ Olisin voinut hyvin perustellusti laskea selvitykset myös kaupunkikuvan representaatioiksi, sillä ne eivät itsessään ole fyysisen kaupunkikuvan tallenteita. Ne ovat kaupunkikuvaan liittyviä dokumentteja ja sen esityksiä, ja ne sisältävät informaatiota ja kuvia yleensä jostakin kaupungin alueesta. Perustelen valintaani kuitenkin sillä, että museoiden ei ole ylipäätään mahdollista päättää fyysisen kaupunkikuvan tallentamisesta eli suojelusta suoraan, vaan päätöksenteko kuuluu kaupungille. Toisin kuin kokoelmiin kuuluvien esineiden kohdalla, selvityksillä vaikutetaan usein hyvin suoraan asemakaavoitukseen ja sitä kautta myös fyysiseen kaupunkikuvaan. Samasta syystä olisin voinut tutkia myös museoiden antamia suojeluun liittyviä lausuntoja. Lausunnot kuitenkin pohjautuvat pääosin selvityksiin ja tutkimuksiin, joten siksi juuri selvitysten valinta aineistoksi oli perustellumpaa.

Tutkimani selvitykset eivät ole periaatteessa yhteen verrattavissa, sillä selvitysten tekemiselle ei aina ole ollut standardoitua mallia. Raportteja on myös nimetty ja luokiteltu hyvin eri tavoin eri museoissa, eri aikoina ja eri työntekijöiden toimesta. Tutkimukset ja selvitykset perustuvat maankäyttö- ja rakennuslain vaatimukseen, mutta niitä tehdään myös liittyen lakiin rakennusperinnön suojelusta. Maankäyttö- ja rakennuslain vaatimien selvitysten laajuutta ei ole määritelty, kunhan niissä tunnistetaan kaavan olennaiset vaikutukset.³¹¹

³¹⁰ Perustelen selvitys -sanana käyttöä sillä, että suurin osa dokumenteista on nimetty jonkinlaisiksi selvityksiksi. Selvitykset ovat eräänlaisia tutkimuksia.

³¹¹ Tampereen kaupunki. Asuminen ja ympäristö. Kaavoitus. Kaavoituksen kulku ja osallistuminen. Viitattu 6.2.2015.

Pirkanmaan maakuntamuseossa on tehty laajasti erilaisia kaupunkikuvaan liittyviä selvityksiä, kuten arkeologisten kaivausten raportteja, inventointeja sekä rakennushistoria- ja kulttuuriympäristöselvityksiä. Yhteensä kaupunkikuvaan liittyviä selvityksiä on tehty 112 kappaletta.³¹² Nämä selvitykset on tehty vuosina 1938–2016.³¹³ Suurin osa (43 %) selvityksistä on tehty keskiseltä suuralueelta. Seuraavaksi eniten selvityksiä on tehty lounaiselta suuralueelta (17 %), koilliselta suuralueelta (16 %), pohjoiselta suuralueelta (8 %), luoteiselta suuralueelta (7 %), eteläiseltä suuralueelta (5 %) ja vähiten kaakkoiselta suuralueelta, josta tehtyjä selvityksiä oli vain 4 %. Eniten selvityksiä on tehty Kalevan kaupunginosasta, jonka jälkeen tutkituimmaksi kaupunginosaksi yltää Tampella. Yllättäen myös Tesoman ja Teiskon syrjäisemmistä kaupunginosista on tehty suhteellisen paljon selvityksiä.

Keskisen alueen korostuminen selvityksissä ei ole yllättävää, sillä se on vanhin ja kenties ikonisin osa kaupunkia. Esimerkiksi Kalevan kaupunginosalla on pitkä historia teollisuuden, raviurheilun ja siirtolapuutarhojen alueena jo ennen nykyisiä 1950-luvun rakennuksia. Kalevaan kohdistuu myös nykyisin paljon muutospainetta. Tampellassa selvitykset liittyvät pitkälti alueen vanhoihin tehdasrakennuksiin sekä niiden muuttamiseen muihin käyttötarkoituksiin. Tampella sijaitsee myös kaupunkikuvallisesti ikonisella paikalla, Tammerkosken rannalla. Toisaalta näillä perustein koilliselta suuralueelta tulisi olla enemmän selvityksiä, sillä alueella sijaitseva Messukylä³¹⁴ tunnetaan erityisesti 1500-luvun alkupuolella valmistuneesta kirkostaan. Yksi syy, miksi lounainen suuralue kiri koillisen ohi, voi olla se, että koillisella alueella on tehty paljon rajauksesta ulkopuolelle jääneitä arkeologisia tutkimuksia ja selvityksiä. Muita syitä voivat olla alueen muun rakennuskannan pääasiallinen nuori ikä tai se, että alueella on vielä tontteja, joilla on riittävästi jäljellä rakennusoi-keutta. Tälle alueelle ei siis välttämättä kohdistu tiivistys-, muutto- tai muutospainetta ja siksi asemakaavojen taustoitukseksi tehtäviä selvityksiäkään ei ole tarpeellista tehdä. Näiden pohdintojen valossa alan muodostaa hypoteesia siitä, että samat tulokset saattavat toistua kaupungin asemakaavojen määrässä.

---

³¹² Kohteet eritelty alueellisesti kaaviossa I. Tämä laskelma perustuu Pirkanmaan maakuntamuseon Siiri-tietokantaha-kuun, joista rajasin mukaan keskeisesti kaupunkikuvaan liittyvät selvitykset. Esimerkiksi arkeologisten kaivausten rapor-tit jäivät rajauksen ulkopuolelle.

³¹³ Näistä selvityksistä yhteensä kahdeksan on kaupunkikuvaselvityksiä ja ne ovat valmistuneet vuosina 2001–2015. Kau-punkikuvallisten selvitysten tekeminen on varsin tuore ilmiö. Ensimmäinen kaupunkikuvaselvitys (2001) koskee veturi-talleja ja viimeisin, vuonna 2015 valmistunut, selvitys Aleksanterinkatu 20:n kaupunkikuvallisista roolia. Muut selvitykset on tehty Ratinanniemestä (2004), ratapihan pohjoispäästä ja Tammelan länsiosasta (2004), Koukkuniemestä (2005), Ranta-Tampellasta (2011), Hakametsästä (2014) ja Hervannan lukion alueelta (2014). Myös kaupunkikuvaselvityksistä suurin osa (75 %) on siis tehty keskiseltä suuralueelta. Muut selvitykset ovat lounaiselta ja kaakkoiselta suuralueelta. Pienen määrän vuoksi ei ole mielekäästä tutkia pelkästään kaupunkikuvaselvityksiä.

³¹⁴ Messukylä oli vuoteen 1947 saakka itsenäinen kunta, jonka sisään Tampere alun perin rakennettiin vuonna 1779.

Keski-Suomen museo on panostanut selvitystyössään inventointeihin, jotka ovatkin erityisen kattavat. Jokaisesta keskisuomalaisesta kunnasta on tutkittu ja arvioitu kaikki ennen vuotta 1940 rakennetut kulttuurihistoriallisesti arvokkaat rakennukset ja alueet. Keski-Suomen museo on toteuttanut pitkäjänteistä inventointityötä vuodesta 1979 alkaen. Sen lisäksi museo on vuonna 2008 aloittanut Jyväskylän modernin rakennusperinnön inventoinnin eli vuoden 1940 jälkeen rakennettujen kohteiden tutkimuksen, jota on myöhemmin jatkettu myös muihin kuntiin. Samalla vanhoja inventointeja on tarkistettu ja päivitetty.³¹⁵ SÄILYKE-selvityksessä on vedetty yhteen säilyttämisen arvoiset jyväskyläläiset pientaloalueet. Näiden lisäksi museolla on tehty runsaasti muun muassa rakennushistoria-, kunto- ja kulttuuriympäristöselvityksiä, työmaadokumentointien raportteja ja hoito-ohjelmia.

Keski-Suomen museolta saamani luetteloinnin perusteella Jyväskylästä valikoitui tutkimukseeni mukaan yhteensä 847 kaupunkikuvaan liittyvää selvitystä³¹⁶. Nämä selvitykset oli tehty vuosina 1983–2016. Kuten Tampereella, myös Jyväskylän alueella tehdyistä selvityksistä suurin osa (43 %) on tehty kantakaupungin alueelta. Toiseksi eniten selvityksiä on tehty Halssilan suuralueelta (28 %). Jyväskylässä tallennus on kuitenkin keskusta-alueutta lukuun ottamatta ollut tasaisempaa kuin muissa verrokkikaupungeissa johtuen aiemmin mainituista kattavista inventoinneista ja tutkimusprojekteista. Lähes kaikilta alueilta on tehty yksi tai useampi selvitys. Toiseksi eniten selvityksiä on tehty Lohikoski-Seppälänkangas -alueelta (7 %), Keljosta (4 %), Korpilahdelta (3 %) ja Kypärämäki-Kortepohja -alueelta (3 %). Prosentuaalisesti luvut ovat kuitenkin pienempiä esimerkiksi Tampereeseen verrattuna, sillä Jyväskylässä kaupunki on jaettu 14 suuralueeseen Tampereen seitsemän suuralueen sijaan.

Jyväskylän keskusta on rakennuskannaltaan Tamperetta nuorempaa, mutta syynä alueen korostumiseen lienee silti ikonisten kohteiden sijainti alueella sekä alueeseen kohdistuva muutos-paine, mitä varten selvityksiä tehdään. Lohikoski-Seppälänkangas -alue taas korostune lähinnä Kankaan paperitehtaan vuoksi. Kyseessä on keskustan läheisyydessä sijaitseva vanha tehdasalue, josta on vuodesta 2010 saakka suunniteltu uutta kaupunginosaa uuteen käyttöön kunnostettuine suojeltuine asuinrakennuksineen, työtiloineen, opiskelulaitoksineen ja viheralueineen. Kangasta kuvaillaan Jyväskylän kaupungin merkittävimmäksi aluekehityshankkeeksi.³¹⁷ Keljon kaupunginosa on myös vanha ja perinteikäs asuinalue, mutta Jyväskylään se liitettiin kahdessa osassa vasta vuosina 1941 ja 1965. Alueen kaupunkikuvaan ja rakentumiseen vaikutti suuresti sen läpi 1890-luvun lopulla rakennettu rautatie. Korpilahti taas liitettiin Jyväskylään vasta vuonna 2009, mutta siitä on

---

³¹⁵ Keski-Suomen museo. Rakennussuojelu ja kulttuuriympäristö. Viitattu 8.11.2016.

³¹⁶ Nämä selvitykset eritelty alueellisesti kaaviossa 2. Liitteet.

³¹⁷ Jyväskylän kaupunki. Jyväskylän Kangas. Historia. Viitattu 22.11.2016.

tehty selvityksiä maakuntamuseon toimesta jo ennen kuntaliitosta. Korpilahti on paremmin tunnettu Vaaruvuoren luonnonsuojelualueesta sekä UNESCO:n maailmanperintöluetteloon kuuluvasta Struven ketjusta, mutta kaupunginosassa on myös jonkin verran suojeltuja rakennetun ympäristön kohteita. Silti esimerkiksi Messukylään verrattuna kaupunginosa on kaupunkikuvaltaan vähemmän urbaani. Tampereella on tehty eniten selvityksiä keskustan lisäksi perinteisemmistä lähiöistä, kun taas Jyväskylässä selvityksissä korostuu keskenään hyvin erilaiset kaupunkikuvalliset alueet.

Kankaanpään kaavoitukseen liittyvistä selvitystöistä vastaa Satakunnan museo. Kankaanpään liittyviä selvityksiä on yhteensä 12 kappaletta ja niistä kahdeksan on kaupunginarkkitehdin tekemiä rakennusinventointeja.³¹⁸ Loput neljä on maakuntamuseon dokumentointeja. Selvityksiä on tehty 1980-luvulta vuoteen 2008. Selvityksiä on tehty ainoastaan kaavoituksen tarpeisiin. Kankaanpäässä on yhteensä 14 kaupunginosaa, joista 12:sta on tehty selvitys. Suurin osa selvityksistä on tehty keskustasta ja Kärjen kaupunginosasta (kummastakin 17 %). Keskustasta on siis tehty huomattavan paljon vähemmän selvityksiä kuin Tampereella tai Jyväskylässä. Tämä voi merkitä sitä, että Kankaanpään keskusta ei kaupunkikuvaltaan erotu muuta kaupunkia merkittävämmäksi tai sinne ei kohdistu muita enempää muutospainetta. Tämä taas voidaan selittää Kankaanpään kaupunkikuvan kylä- ja maalaismaisuudella. Kahdeksasta muusta kaupunginosasta on tehty yksi selvitys. Inventointeja tulisi syventää ja tarkistaa uudelleen.

Toistaiseksi Jyväskylässä ja Kankaanpäässä on pystytty tekemään selvityksiä kokonaisvaltaisesti koko kaupungin alueelta. Usein tilanne on kuitenkin se, että resurssien puutteessa ennakkoivaan selvitystyöhön ei ole mahdollisuutta, vaan selvityksiä tehdään ainoastaan silloin, kun kaavan valmistelu käynnistyy. Yksi pohdinnoissani esiin noussut fakta on se, että Jyväskylää lukuun ottamatta kulttuuriympäristöohjelmissa ei mainittu ohjelmien seurannasta tai niiden vaikutusten arvioinnista. Kuka on vastuussa kaupunkikuvan arvioinnista kaavamuutosten jälkeen?

3.2 MUSEOT KAUPUNKITEOSTEN JA VALOKUVIEN TALLENTAJINA

Autonomian aikana Suomessa alkoi kehittyä kansallisromanttisia ajatuksia ja liikehdintää, jotka johtivat antikvaaristen harrastusten kehittymiseen erityisesti yliopistossa ja tieteellisten seurojen piirissä.³¹⁹ Kuvataiteen järjestäytyminen alkoi Suomessa muiden kulttuuri- ja sivistysharrastusten

---

³¹⁸ Nämä eritelty alueellisesti kaaviossa 3.

³¹⁹ Museoviraston historia. Viitattu 17.9.2015.

vanavedessä hitaasti 1830-luvulla. Vielä 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä Suomesta puuttui taide-elämän kannalta olennaiset instituutiot, kuten taidekoulut ja yleisölle avoimet taidekokoelmat. Suomen Taideyhdistys perustettiin lopulta vuonna 1846 ja sen tehtäväksi tuli kehittää kuvataiteen tuntemusta ja järjestää taideopetusta.³²⁰ Filantrooppiset ajatukset ja yhteisen kansalligallerian perustaminen leimasivat 1800-lukua.³²¹ Aluksi yhdistys hankki opiskelijoita varten ulkomaisista teoksista koostuvia mallikokoelmia. Kotimaista taidetta alettiin hankkia vasta 12 vuotta yhdistyksen perustamisen jälkeen.

Taideyhdistyksellä ei kuitenkaan ollut selkeästi rajattua käsitystä, miten kokoelmaa tulisi kartuttaa ja lisäksi hankinnat olivat riippuvaisia yhdistyksen johdon esityksistä.³²² Kokoelman virallistamisen (1868) jälkeen hankinnoista päätti monijäseninen lautakunta, jonka työskentelyä kuitenkin moitittiin hitaaksi ja hankalaksi. Lautakuntapohjainen työskentely synnytti illuusion siitä, että päätökset kokoelman kartuttamisesta olivat objektiivisia. Hankintoja tehtiin 1800-luvulla satunnaisilta yksityishenkilöiltä, huutokaupoista, taiteilijoilta sekä ulkomaanmatkoilta. Kokoelma kasvoi sattumanvaraisesti lahjoitusten ja hankintojen myötä, ilman ennalta määrättyä suuntaa. 1870-luvulla yhdistyksen kokoelmahankinnoissa alkoi korostua kotimainen taide, jonka myötä kokoelmaan alettiin liittää kansallistyyppisiä määreitä. Taideyhdistyksen kokoelma oli Ateneum -rakenuksen muuttamiseen saakka (1888) yksityinen, mutta muuton yhteydessä kokoelman teokset luokiteltiin ja ripustettiin uusien periaatteiden mukaisesti ja kokoelman status alkoi muuttua hiljalleen.

Satunnaisuudesta huolimatta Taideyhdistyksen kokoelma alkoi rakentua maisemamaalauksen ja kansankuvausten ympärille.³²³ Suomalaisia maisemateoksia hankittiin Fredrik Ahlstedtilta, Lennart Forsténilta, Emma Gyldéniltä, Werner Holmbergilta, Johan Knutsonilta, Pehr Adolf Kruskopfiltä, Berndt Lindholmilta, Hjalmar Munsterhjelmilta, Thorsten Waenerbergiltä ja Victoria Åbergilta. Lisäksi kokoelmiin hankittiin alkuvaiheessa Adolf von Beckerin Pariisin tutkielmat, Thomas Leglerin sveitsiläismaisema ja Oscar Kleinehin teos Bretagnesta.³²⁴ Taideyhdistyksen kokoelman myötä suomalaisesta taiteesta muodostui luontoon ja maisemakuvauksiin painottuva ilmiö. Romantiikan ideologioiden mukaan ympäristön, ilmaston ja vuodenaikojen merkitys suomalaiselle identiteetille ja kulttuurille tuli esiin nimenomaan maisemamaalauksissa. Niiden avulla selitettiin suomalaista luonnetta, ja luontokokemus haluttiin tallentaa myös kankaalle.³²⁵

---

³²⁰ Pettersson 2010, 168–169.

³²¹ Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit 2006, 43.

³²² Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit 2006, 39, 41.

³²³ Pettersson 2007, 172.

³²⁴ Pettersson 2007, 173.

³²⁵ Pettersson 2007, 174.

Filantrooppiset ajatukset ja yhteisen kansallisgallerian perustaminen leimasivat 1800-lukua.³²⁶ Kuitenkin 1800-luvun lopulla yksityinen keräily alkoi saada sijaa. Keräilijät kuuluivat yleisimmin virkamieseliittiin tai olivat varakkaita porvareita, kauppiaita ja lääkäreitä. Kaupungistumisen, elinkeinojen monipuolistumisen ja teollistumisen myötä keräilijöiden piiri laajeni 1900-luvulla. Taide kuului sivistyneistön tunnusmerkkeihin ja vaurauden tuli näkyä monipuolisina henkisinä harrastuksina. Näin esimerkiksi moni liikemies, tehtailija, pankkiiri, rakennuttaja ja taide- ja antiikki-kauppias alkoi kerätä taidekokoelmia, jotka sittemmin lahjoitettiin museoille. Moni yksityisistä kokoelmista myös säätiöitiin ja avattiin yleisölle kotimuseoina. Taide alettiin käsittää julkisena, koko maan ja ihmiskunnan omaisuutena.³²⁷ 1900-luvun myötä yksityiset kokoelmat yleistyivät entisestään ja lahjoittajat näkivät mahdollisuutensa paikallisen museotoimen käynnistäjinä ja kokoelmakannan kartuttajina. Yksityisiä museoita perustettiin erityisen paljon ennen toista maailmansotaa ja 1960-luvulta lähtien kokoelmia avattiin tasaiseen tahtiin.³²⁸

Yksityisten tahojen lisäksi myös kaupungit alkoivat perustaa omia taidekokoelmia ja -museoita 1900-luvun kuluessa. Kaupunkien taidemuseot keskittyvät ennen kaikkea paikallisen taideteen keräilyyn. Kaupunkien taidemuseot saivat alkunsa kaupunkien vastaanottamista kokoelmalahjoituksista, joille tarvittiin esittely- ja säilytystilat sekä asianmukaista hoitoa. Kaupunkien kokoelmat saattoivat profiloitua voimakkaasti tiettyyn suuntaan yksittäisten lahjoitusten kautta. Museon perustaminen ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa ollut automaatio, sillä vaikka esimerkiksi Tampereella oli kerätty kokoelmia jo vuodesta 1898, perustettiin Tampereen taidemuseo vasta vuonna 1931. Tilanne näyttäytyy saman tyyppisenä muissakin verrokkikaupungeissa. Lahjoitusten lisäksi kaupunkien taidemuseoille on tehty pitkiä määräaikaistalletuksia.³²⁹

Taidemuseoiden kokoelmat ovat ajallisesti monikerroksisia, mutta ne painottuvat vahvasti 1970–1980-lukuun. Yhteiskunnalliset muutos- ja murrosvaiheet ovat vaikuttaneet siihen, miten kokoelmat ovat karttuneet. Vuonna 2006 julkaistun *Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit* -raportin mukaan Suomessa on yli 10 000 ennen vuotta 1880 valmistunutta taideteosta. Näistä 80 % kuuluu Valtion taidemuseon kokoelmiin. 1880–1900-luvulle ajoittuneita teoksia on vain puolet tästä, mutta enää 31 % niistä kuuluu Valtion taidemuseon kokoelmiin. Esimerkiksi sotien vaikutus näkyy taidekokoelmien kartunnassa, sillä vuosilta 1900–1950 suomalaisten taidemuseoiden kokoelmissa on vain 26 000 teosta. Taidekokoelmien kartutus elpyi taas 1960-luvulla ja sama kehitys jatkui 1980-luvun loppuun saakka. 1990-luvun lama supisti teosmääriä, ja vuosina

³²⁶ Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit 2006, 43.

³²⁷ Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit 2006, 41.

³²⁸ Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit 2006, 43.

³²⁹ Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit 2006, 42.

2000–2005 teosmäärä on supistunut entisestään.³³⁰ Verrokkikaupunkien museoiden kokoelmat noudattelevat pääosin valtakunnallisia linjoja. Kaupunkikuvaan liittyvien teosten ajoituksen mediaani oli Tampereella vuodessa 1958, Jyväskylässä vuodessa 1960 ja Kankaanpäässä vuodessa 1981.

Raportin mukaan erityisesti aluetaidemuseoiden ja kaupungin taidemuseoiden kokoelmapolitiikoissa paikallisen taiteen kokoelmien kartuttaminen mielletään tärkeäksi.³³¹ Paikallisuutta pidetään keskeisenä kokoelmapolitiikan määrittäjänä ja kyselyssä mukana olleista kokoelmista 38 % olikin alueellisesti tai paikallisesti painottunutta.³³² Paikallisesti painottuneet kokoelmat ovat raportin mukaan useimmiten nimenomaan kaupungin karttuvia kokoelmia.³³³ Paikallisen taiteen käsitettä on kuitenkin rajattu ja selitetty kokoelmapolitiikoissa hyvin löyhästi.³³⁴ Tämä kävi ilmi myös verrokkikaupunkien kokoelmapolitiikoista. Huomionarvoista on myös se, että useimmissa museoissa kokoelmiin hankittiin vain ammattitaiteilijoiden teoksia harrastajataiteen sijaan.³³⁵

Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit -raporttia vastaavaa selvitystä ei ole tietojeni mukaan tehty valokuva-arkistojen osalta. Taidemuseoiden kokoelmista 1,5 % on valokuvia, mutta suurin osa valokuvista löytyy maakuntamuseoiden kuva-arkistoista. Kaupunkikuvan tallentaminen on muuttunut 1990-luvulla kohdekeskeisestä tallentamisesta ilmiökeskeiseen. Sillä tarkoitetaan tallennusta, jossa tallennettava aineisto käsitetään jonkin laajemman ilmiön todistuskappaleena.³³⁶ Monet nykypäivän ilmiöt ovat vaikeasti tallennettavissa esinein, ja siksi tallentamisessa korostuu valokuvaus, audiovisuaalinen tallennus ja haastattelututkimus. Arkistoon kertyy kuva-aineistoa muun muassa lahjoituksina ja museon oman kuvaustoiminnan tuloksena. Kulloinkin valmisteltavat näyttelyt ja meneillään oleva tutkimus, kuten inventointi- tai korjaushanke, ohjaavat vahvasti kaupunkikuvan tallentamista valokuvoin. Olemassa olevien kokoelmien hallinnan lisäksi keskeistä on nykyhetken dokumentoinnin aktiivinen suunnitteleminen, jota toteutetaan museon kokoelmastrategian sekä muiden yleisten kartuntaa ohjaavien periaatteiden avulla.³³⁷ Dokumentoinnin ja kokoelmien tulee seurata yhteiskunnan ja ympäristön muutoksia. Suunnittelu on tärkeää, sillä nykyhetkessä elämänalueita ja ilmiöitä on niin paljon, ettei kaikkea ole mahdollista dokumentoida. Haasteena on suunnata kokoelmakartutusta kaupungin kehityksen ja imagon mukaisesti.³³⁸

³³⁰ Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit 2006, 15.

³³¹ Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit 2006, 19.

³³² Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit 2006, 18.

³³³ Lukuun ottamatta yhtä maakunnan, yhtä yhdistyksen ja yhtä säätiön omistamaa museota.

³³⁴ Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit 2006, 17.

³³⁵ Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit 2006, 18.

³³⁶ Viikuna 2007, 47.

³³⁷ Tampereen historialliset museot. Kokoelmapoliittinen ohjelma 2009, 13.

³³⁸ Tampereen historialliset museot. Kokoelmapoliittinen ohjelma 2009, 14.

Nykydokumentoinnin ja tallennuksen kansallisena yhteistyö- ja työnjakoverkostona toimii TAKO. Verkostossa toimii seitsemän temaattista poolia, joilla on yhteiset tavoitteet ja erityisosaamisalueet. TAKO:n mukaan esimerkiksi Tampereen nykydokumentointialueeseen kuuluu kaupunkikuvaan liittyen teollisuushistorian, kaupunkihistorian ja tamperelaisen valokuvauksen tallentaminen. Keski-Suomen museon alueisiin kuuluu opiskelijan kulttuuriympäristö sekä Jyväskylän kaupunkikuvaakin tallentaneiden Heiskan suvun sekä Urho Lehtisen tuotosten tallentaminen. Kankaanpäässä vastuualueena ovat muun muassa varuskunnat ja varuskuntaelämä.

3.2.1 TAIDEMUSEON TALLENNUSROOLI

Vaikka museolaissa ja -asetuksessa ei erikseen tai sananmukaisesti käsketä museoita tallentamaan kaupunkikuvaa, toteuttavat ne kaupunkikuvan tallennustyötä säilyttämällä kokoelmissaan valokuvia kaupungista ja kaupunkikuvateoksia. Laissa todetaan: ”Museotoiminnan tavoitteena on ylläpitää ja vahvistaa väestön ymmärrystä kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään - - Museoiden tulee edistää kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevan tiedon saatavuutta tallentamalla ja säilyttämällä aineellista ja visuaalista kulttuuriperintöä tuleville sukupolville, harjoittamalla siihen liittyvää tutkimusta, opetusta ja tiedonvälitystä sekä näyttely- ja julkaisutoimintaa.”³³⁹ Laki luo harhaanjohtavan mielikuvan aineellisen ja visuaalisen kulttuuriperinnön välille, vaikka todellisuudessa visuaalisella perinnöllä on materiaallinen ilmiönsä, ja aineellinen perintö on yhtäläistä visuaalista. Laissa ei vielä ole huomioitu aineetonta kulttuuriperintöä, jolla UNESCON määritelmän mukaan tarkoitetaan: ”suullista perinnettä, esittävää taidetta, sosiaalisen elämän käytäntöjä, rituaaleja ja juhlamenoja. Se voi olla myös ilmaisuja, käytäntöjä, tietoja ja taitoja tai välineitä, esineitä sekä näihin liittyviä paikkoja.”³⁴⁰ Kaupunkikuva on sekä aineellista, aineetonta että visuaalista kulttuuriperintöä, joka sisältää tietoa ihmisen kulttuurista, historiasta ja ympäristöstä.

Lisäksi museolaki ei ota kantaa siihen, *miten* museot tallentavat visuaalista tai aineetonta kulttuuriperintöä. Maakuntamuseot ovat tehneet tallennusta muun muassa selvitysten ja kuvadokumentoinnin avulla, jonka osaksi yleisimmin lasketaan valokuvat.³⁴¹ Mielestäni myös taidemuseo-kokoelmien kuvataide voi tai sen tulisi toimia kaupunkikuvan aineellisen ja visuaalisen ulottuvuuden dokumenttina, jolloin taidemuseoiden rooli oman paikkakuntansa kaupunkikuvaa tallentavien taideteosten säilyttäjänä korostuu. Tämä rooli on kuitenkin vain osittain kirjoitettu taidemuseoiden kokoelmapoliittisiin ohjelmiin, joissa museot määrittelevät muun muassa kokoelmatehtävänsä

³³⁹ Museolaki 1992/729, 1 §.

³⁴⁰ Opetus- ja kulttuuriministeriö. Aineeton kulttuuriperintö. Viitattu 15.1.2016.

³⁴¹ Heikka 2009, 235–236.

sekä tallennusalueensa, -suunnitelmansa ja -tapansa. Tätä tutkimusta varten olen tarkastellut Tampereen ja Jyväskylän kaupungin taidemuseoiden sekä Kankaanpään kaupungin museon taideosaston kokoelmapoliittisia ohjelmia. Olen selvittänyt kokoelmapoliittisista ohjelmista, millaiseksi museot kirjoittavat niissä roolinsa kaupunkikuvan tallentajina sekä miten ne määrittelevät ohjelmissa tallennusalueensa.

Tutkimistani museoista Tampereen ja Jyväskylän kaupungin taidemuseot ovat myös alue-
taidemuseoita, joka tarkoittaa, että niillä on erityinen tehtävä edistää museotoimintaa, kulttuuriympäristön säilymistä sekä visuaalista kulttuuria toiminta-alueellaan, huolehtia alueensa museotoiminnan keskinäisestä yhteistyöstä ja kulttuuriperintöön ja taiteeseen liittyvän tiedon saatavuudesta, antaa asiantuntija-apua toimialaansa liittyvissä kysymyksissä, huolehtia Museoviraston kanssa erikseen sovituista valtiolle kuuluvista tehtävistä sekä suorittaa opetusministeriön antamat muut tehtävät.³⁴² Museoista Tampereen taidemuseo on perustettu vuonna 1931, mutta sen toiminta pohjautuu vuonna 1898 perustetun Tampereen taideyhdistys ry:n toimintaan.³⁴³ Jyväskylän taidemuseo perustettiin vasta vuonna 1998, mutta kaupunki oli hankkinut taidetta jo vuodesta 1944 lähtien.³⁴⁴ Kankaanpään kaupungin museo on perustettu vuonna 1974, mutta ensimmäiset hankinnat on tehty jo 1960-luvulla.³⁴⁵

Kunkin museon kokoelmapoliittisessa ohjelmassa viitataan museolakiin ja -asetukseen sekä niissä mainittuun museon tehtävään aineellista ja visuaalista kulttuuriperintöä tallentavana ja säilyttävänä instituutiona. Lain lisäksi Jyväskylän ja Tampereen taidemuseoiden kokoelmapoliittisissa ohjelmissa on huomioitu erikseen, että museo tallentaa aineistoa myös ihmisen ympäristöstä. Kaupunkikuva on olennainen osa ihmisen ympäristöä, ja sen tallentaminen olennainen osa koti-seututyötä sekä paikallisen kulttuuriperinteen vaalimista ja edistämistä. Tallentamalla kaupunkikuvaa vahvistetaan yhteisön itsetuntemusta ja identiteettiä ja kohotetaan alueellisen kulttuuriperintön arvostusta.³⁴⁶ Tämä on kenties parhaiten huomioitu Jyväskylän taidemuseon kokoelmapoliittisessa ohjelmassa, jossa on nostettu erikseen esille laki kuntien kulttuuritoiminnasta. Sen mukaan kuntien on edistettävä, tuettava ja järjestettävä kulttuuritoimintaa kunnassa. Kulttuuritoiminnalla tarkoitetaan nimenomaan muun muassa kotiseututyötä ja paikallisen kulttuuriperinteen vaalimista ja edistämistä.³⁴⁷ Taidemuseoissa on siis huomioitu museon rooli ympäristön tallentajana, mutta tallennuksen sisältöä on eritelty ja määritelty vain löyhästi.

---

³⁴² Valtioneuvoston asetus museoista 2005, 3 §.

³⁴³ Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2.0 2012, 7.

³⁴⁴ Lahjoituksia on tehty kaupungille jo vuodesta 1900. Jyväskylän taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2002, 3.

³⁴⁵ Kankaanpään kaupungin museon kokoelmapoliittinen ohjelma, taidekokoelma 2009, 3.

³⁴⁶ Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2.0 2012, 11.

³⁴⁷ Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 1992/728, 2 §.

Museoilla on ollut eri aikoina hyvin erilaisia kokoelmien hankinta- ja kartuttamiskriteerejä, joiden lisäksi niiden taloudelliset resurssit ja lähtökohdat sekä yksityisten, paikallisten lahjoittajien toiminta on perustavalla tavalla vaikuttanut kokoelmien kokoon, ikään ja sisältöön. Museolla voi olla taidehankintasuunnitelma tai ainakin hankintakriteerit, joiden pohjalta hankintoja tehdään.³⁴⁸ Niiden lisäksi kokoelmien sisältöön vaikuttaa kunkin museon taloudelliset resurssit sekä erityisesti hankinnoista päättävät toimijat. Museoissa toimii usein asiantuntija tai niistä koostuva ryhmä, joka valmisteleo hankintaesityksen museonjohtajan hyväksyttäväksi tai hylättäväksi. Tiettyjen kokoelmien hankinnat tulee hyväksyttää kunnan kulttuuripalveluiden toimielimissä.³⁴⁹ Joihinkin kokoelmiin tehtävistä hankinnoista taas vastaavat erilaiset yhdistykset.³⁵⁰ Taidemuseot ottavat vastaan myös yksityishenkilöiden lahjoituksia, mikäli ne täyttävät muiden kokoelman teosten tavoin tietyt laatu- ja kuntokriteerit, niillä on taidehistoriallista merkitystä sekä yhteensopivuus muuhun kokoelmaan on huomioitu. Päätöksenteossa hyväksytään jotain kokoelmaan ja samalla rajataan jotakin sen ulkopuolelle.

Uudet teokset nähdään olemassa olevan kokoelman jatkumona ja niiden avulla täydennetään olemassa olevaa teoskokonaisuutta.³⁵¹ Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittisen ohjelman mukaan ”kullakin taidemuseolla on parhaat edellytykset seurata oman alueensa taidekenttää.”³⁵² Tampereen taidemuseon kokoelmat sisältävätkin erityisesti Pirkanmaan alueen taidetta ja se on myös yksi hankintakriteeri teoksille. ”Alueellisten teosten lisäksi Tampereen taidemuseon kokoelmiin pyritään saamaan teoksia muilta valtakunnallisesti tärkeiltä tekijöiltä tarkoituksena saattaa paikallinen taide kokoelmassa laajempaan yhteyteensä.”³⁵³ Sama paikallisuus toistuu Jyväskylän taidemuseon kokoelmapoliitiikassa, jonka mukaan: ”hankinnat perustuvat pääasiassa keski-suomalaisen nykytaiteen jatkuvaan hankintaan. Muita painopistealueita ovat kotimainen ja kansainvälinen taidegraafiikka. Vanhemmasta keski-suomalaisesta taiteesta vastaa Keski-Suomen museo.”³⁵⁴ Myös Kankaanpäässä museo ottaa vastaan teoksia, jotka sisältävät: ”Kankaanpään kaupunginmuseon kannalta kiinnostavaa ja sen toimintaa täydentävää materiaalia.”³⁵⁵

Yhteinen piirre tutkimilleni kokoelmapoliittisille ohjelmille on se, miten häilyvästi niissä

---

³⁴⁸ Jyväskylän taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2002, 4.

³⁴⁹ Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2.0 2012, 11.

³⁵⁰ Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2.0 2012, 16.

³⁵¹ Jyväskylän taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2002, 4.

³⁵² Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2.0 2012, 13.

³⁵³ Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2.0 2012, 13.

³⁵⁴ Jyväskylän taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2002, 4.

³⁵⁵ Kankaanpään kaupunginmuseon kokoelmapoliittinen ohjelma, taidekokoelma 2009, 2.

kirjoitetaan paikallisuudesta.³⁵⁶ Esimerkiksi Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittisessa ohjelmassa todetaan, että: ”tamperelaisen taiteen osuus kokoelmasta on lähes 75 %.”³⁵⁷ Kankaanpään kaupunginmuseon ohjelmassa museon ”tehtävänä on kerätä, tallentaa, säilyttää, tutkia ja esitellä kankaanpääläistä ja siihen oleellisesti liittyvää kulttuuriperinnettä³⁵⁸”. Mutta mitä oikeastaan tarkoitetaan ”tamperelaisella taiteella”, ”keskisuomalaisuudella” tai ”kankaanpääläisellä ja siihen olennaisesti liittyvällä kulttuuriperinteellä”? Jyväskylän taidemuseo on kokoelmapoliittisessa ohjelmassaan avannut, että keskisuomalaisuus näkyy teoksissa ja taiteilijoissa.³⁵⁹ Tampereen taidemuseon aihetta on sivuttu kokoelman kartuttamisen suuntaviivoissa, joiden mukaan ”Museokokoelmaan hankitaan teoksia, joilla on tekijänsä, aiheensa tai synty- tai omistushistoriansa kautta jokin yhteys Tampereeseen tai Pirkanmaahan³⁶⁰”. Tamperelaisuus, keskisuomalaisuus ja kankaanpääläisyys -termejä käytetään tarkoittamaan samanaikaisesti useita eri asioita. Kenties tästä johtuen teoksen aiheella ei ole minkään museon hankintakriteeristössä erityistä asemaa. Kaupunkikuva-aiheiden nostaminen kokoelmapolitiikkaan olisi perusteltua, sillä nimenomaan ne sisältävät olennaista tietoa ihmisestä ja hänen ympäristöstään, kulttuuristaan ja historiastaan (vrt. museolaki). Toki pelkän tietosisällön lisäksi taidemuseoiden tulee huolehtia myös kokoelmiensa taidehistoriallisesta ja esteettisestä merkittävydestä.

Kokoelmapoliittisten ohjelmien perusteella on vaikea sanoa, tiedostavatko taidemuseot roolinsa kaupunkikuvan tallentajina. Kuitenkin kokoelmapoliittisten ohjelmien lähiluvun perusteella arvioisin, että rooli tiedostetaan, mutta sitä ei pidetä muuta paikallista tallentamista merkittävämpänä. Tallennusta ohjaa enemmän siis paikallisuus yleisesti ja löyhästi määriteltynä, ja vain harvoin määritelmään on sisällytetty paikallisuus kuvauksen aiheena. Ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO:n myötä museoiden tallennusalueiden määrittely on huomattavasti tarkentunut, mikä on alkanut vaikuttaa myös kokoelmapoliittisiin ohjelmiin siten, että niissä on yksityiskohtaisemmin listattu tallennuksen painopisteet ja kokoelmien täydennystarpeet³⁶¹. Taidemuseoita on tosin mukana TAKO:ssa vain neljä, yksi näistä on Jyväskylän taidemuseo. Kankaanpään kaupunginmuseo on myös mukana, mutta Tampereen taidemuseo ei. Oman

---

³⁵⁶ Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit -raportin mukaan ilmiö on valtakunnallinen. Paikallisuutta määritellään esimerkiksi taiteilijan synty-, työskentely-, vaikutus- tai asumisalueen kautta. Maantieteellinen määrittely on myös hyvin löyhää. Paikallisuus teoksen aiheena tulee esille myös vain muutamissa vastauksissa.

³⁵⁷ Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2.0 2012, 5.

³⁵⁸ Kankaanpään taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2009, 2.

³⁵⁹ Jyväskylän taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2002, 3.

³⁶⁰ Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2.0 2012, 13.

³⁶¹ Oikeastaan kaikki TAKO:n poolit ja osa-alueet käsittävät kaupunkikuvan tallentamista. Pooli I:n (Ihminen ja luonto) kenties kaikkein konkreettisimmin, mutta kaikki tallennusalueet liittyvät myös kaupunkikuvan tallentamiseen. Usein ne käsittelevät ihmisten toimintoja, aineetonta ja aineellista kulttuuriperintöä, jotka vaikuttavat välittömästi ja välillisesti kaupunkikuvaan.

alueen taiteen tallentaminen on ilman TAKO:akin taidemuseon perustoimintaan kuuluva tehtävä, joka tulisi selkeämmin kirjata myös kokoelmapoliittisiin ohjelmiin.

3.2.2 TAIDETEOKSET - TAIDEMUSEOIDEN TALLENTEET

Tutkimustani varten tutkin Tampereen ja Jyväskylän taidemuseoiden sekä Kankaanpään kaupunginmuseon koko kokoelmat. Etsin kokoelmista verrokkikaupunkejani kuvaavia teoksia, joista kaupunki on tunnistettavissa tai tiedossa teoksen nimen tai siihen liitetyn asiasanoituksen perusteella. Lisäksi teoksissa tuli näkyä selkeällä tavalla kaupungistumisen vaikutukset, kuten esimerkiksi rakennettu ympäristö ja ihmisen vaikutus luontoon. Joissain tapauksissa oli erityisen haastavaa erottaa luonnon- ja kaupungin kuvaukset toisistaan, sillä esimerkiksi Tampereen ikonisiin kuvauskohteisiin kuuluvien Pyynikinharjun sekä Näsi- ja Pyhäjärven kuvaustapa on ymmärrettävästi ollut luontoa korostava. Luonnonmaisemat kuuluvat osin myös kaupunkikuvaan. Kokoelmien koko sekä niistä löytyneiden teosten määrä vaihteli suuresti kaupungista ja museosta riippuen. Tämä on ymmärrettävää museoiden koon ja resurssien ollessa myös aivan eri mittakaavoissa keskenään. Lisäksi kaupungin yhteiskunnallinen asema on oletettavasti vaikuttanut teosten määrään.

Kohtasin hyvin odottamattomia ongelmia etsiessäni tietoa kaupunkia esittävistä teoksista. Teoksien dokumentointi- ja luettelointi on museoiden ammatillinen velvollisuus, ja teoksista löytyivätkin kaikki asiaankuuluvat tiedot.³⁶² Ongelmaksi muodostui kuitenkin temaattisen tiedon saaminen teoksista: esimerkiksi maisemamaalausten saati kaupunkia kuvaavien teosten määrää ei tiedetty suoraan missään museossa. Nämä tiedot kootakseni jouduin käymään kaikki kokoelman teokset läpi. Tutkimusta olisi ollut mahdollista helpottaa luettelointijärjestelmien sisäisillä hakukoneilla, mutta luettelointitapojen vaihteluiden vuoksi tutkimustulokset eivät olisi olleet valideja tai luotettavia. Digiaikana luetteloinnissa korostuu asiasanoituksen yhdenmukaisuus, jota pyrkimyksistä huolimatta on lähes mahdotonta taata työntekijöiden vaihtuessa sekä työn sisällön ja toteutustapojen muuttuessa. Tietoja lisätään ja tarkennetaan lähinnä teoksiin kohdistuvien tutkimus- ja näyttelyprojektien kautta.

Ensimmäisenä tutkin koko Tampereen taidemuseon kokoelman eli 14 450 teosta Muusatietokannasta, jonne on viety koko kokoelma havainnekuvineen. Havainnekuvien visuaalisen analyysin perusteella erottelin joukosta kaupunkikuvateokset. Analysoinnin perusteella Tampereen taidemuseon kokoelmasta tutkimusaineistooni kuuluu yhteensä 310 teosta³⁶³ (2 % kokoelmasta). Näistä 47 (15 %) on yleisnäkyviä Tampereelta ja niiden lisäksi mukana on 26 (8 %) sellaista teosta,

³⁶² Jyväskylän taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2002, 6.

³⁶³ Nämä taideteokset eritelty alueellisesti kaaviossa 4. Liitteet.

joiden tarkkaa kuvauskohdetta ei ole tiedossa, mutta ne kuvasivat esimerkiksi nimen perusteella Tamperetta. Teoksissa on kuvattu kaikkiaan 51 erillistä kohdetta tai kaupunginosaa. Aineisto muodostuu yhteensä 73 eri taiteilijan³⁶⁴ teoksista. Kuten taiteessa ylipäätään, myös kaupunkikuvateoksissa hieman yli puolet taiteilijoista (58 %) oli miehiä. Teoskokonaisuus ajoittuu aikavälille 1822–2012, mediaanin ollessa vuodessa 1958. Suurin osa teoksista kuuluu Tampereen nykytaiteen museon kokoelmaan, mutta osa myös Tampereen museoiden kokoelmaan.

Nykyään Tampere jakautuu seitsemään viralliseen suuralueeseen, jotka jakautuvat yhteensä 20 suunnittelualueeseen, jotka edelleen jakautuvat kaupunginosiin. Usein virallisen kaupunginosajoon rajat seuraavat vain osittain ihmisten yleistä arkikäsitystä, ja myös tässä tapauksessa keskusta rajautuu arkikäsitteen mukaan kapeammalle alueelle viralliseen aluejakoon verrattuna. Tutkimistani teoksista 182 (59 %) kuvasi Tampereen keskistä suuraluetta: eniten kuvauksia oli Nalkalasta, Ratinasta, Kyttälästä, Pyynikiltä, Tampellasta, Amurista ja Juhannuskylästä. Ehdottomasti kuvatuin kohde keskiseltä suuralueelta tai oikeastaan koko tutkimusaineistossa oli Tammerkosken alue. Tammerkosken kuvauksia oli yhteensä 58 eli noin 19 % kaikista Tamperetta kuvaavista teoksista. Toiseksi eniten (12 %) kuvauksia oli lounaiselta suuralueelta, johon kuuluu esimerkiksi Pispalan kaupunginosa. Pispalaa kuvataan 31 teoksessa, ja se onkin Tammerkosken jälkeen kuvatuin yksittäinen kohde. Koilliselta suuralueelta kuvauksia on yhteensä 12 (4 %), kaakkoiselta suuralueelta neljä (1 %), pohjoiselta suuralueelta kolme (1 %) ja eteläiseltä suuralueelta kaksi (1 %). Vähiten kuvauksia on luoteiselta suuralueelta (0,3 %). Suuralueiden lisäksi tutkimusaineistossa on neljä Näsijärven kuvausta, kolme Pyhäjärven kuvausta, yksi Näsi- tai Pyhäjärven kuvaus sekä kaksi teosta Viikinsaaresta (3 %).

Kaupunkikuvateosten kuvauskohteissa näkyy kaupungin fyysinen kasvu sekä alueliitokset. Kaupungin vanhimmat alueet ovat myös kaupungin kuvatuimpia alueita. Tampere on kehittynyt Tammerkosken ympärille ja laajentunut ensin länteen eli Nalkalaan ja Kaakinmaalle. Vuonna 1869 hyväksytyssä asemakaavassa perustettiin kosken länsipuolelle Amurin kaupunginosa, jonka jälkeen 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä asutus levisi kaavoitetun alueen ulkopuolelle. Vuoden 1877 Kyttälän liitoksen jälkeen kaupunki alkoi levitä kosken itäpuolelle, työläisten asuttamaan Kyttälään, Juhannuskylään ja myöhemmin Tammelaan. Kyttälän kaavoituksen jälkeen entiset kyttäläläiset hädettiin Pispalaan, Järvensivulle ja Armonkalliolle. Pohjoisessa kaupungin rajana oli Näsijärvi, etelässä Viinikanoja.³⁶⁵

---

³⁶⁴ Näistä eniten kaupungin kuvauksiksi määriteltyjä teoksia on Tauno Hämerannalla (42 teosta), Reino Viirilällä (35 teosta) ja Tauno Nummella (27 teosta). Tutkimusaineiston tuottoisin naistaitelija on Vappu Lepistö viidellä kaupunkia kuvaavalla teoksellaan.

³⁶⁵ Vähäpesola, viitattu 28.11.2016.

Jyväskylän taidemuseon kokoelmaan kuuluu 11 336 teosta. Niiden tutkimisesta haastavaa tekivät tietojärjestelmän puutteet, kuten esimerkiksi kuvan ja tekstitietojen yhdistäminen ja hakukriteerien niukkuus. Lopulta jouduin toteuttamaan kokoelman tutkimisen siten, että valitsin teoslistauksesta teoksen nimen perusteella rajaukseeni sopivia teoksia näkemättä niitä. Tämän työprosessin jälkeen sain lopputulokseksi, että yhteensä 86 teoksessa³⁶⁶ (0,8 % kokoelmasta) aiheena oli Jyväskylän kaupunkikuva. Kuvauksia oli 15 eri kaupunginosasta ympäri Jyväskylää. Kuvatuin yksittäinen kohde oli kantakaupungin suuralueeseen kuuluva Tourula, jota kuvasi yhteensä 19 (22 %) teosta. Muita suosittuja kuvauskohteita aineistossa ovat Älylä, Jyväsjärvi ja Korpilahti. Jyväskylää kuvaavista teoksista vain (0,9 %) oli naistaiteilijoiden tekemiä. Vanhin teoksista on tehty vuonna 1912, uusin vuonna 2006. Vanhimmat taideteokset on deponoitu Keski-Suomen museoon. Jyväskylässä mukaan laskettujen teosten mediaani on vuodessa 1960. Myös Jyväskylässä suurin osa (55 %) kaupunkikuvateoksista kuvaa keskistä, kantakaupungin aluetta. Toiseksi suosituimmat kuvauskohteet ovat Vaajakoski ja Korpilahti (8 %), jotka on liitetty Jyväskylään vasta vuonna 2009. Vähiten kuvauksia on Halssilasta (2 %), Kuokkalasta (1 %) ja Tikkakoskelta (1 %).

Myös Jyväskylässä kuvauskohteet edustavat kaupunkikuvan vanhinta kerrostumaa. Jyväskylä on rakentunut maantieteellisesti kapealle alueelle harjun ja Jyväsjärven väliin. Kun opettajaseminaarin perustamista Jyväskylään pohdittiin, esitti Uno Cygnaeus seminaarin sijoittamista ja kaupungin levittämistä silloisten kaupungin rajojen ulkopuolelle Tourulaan. Cygnaeuksen ehdotuksen sijaan seminaari rakennettiin harjulle, nykyiselle Seminaarinmäelle 1880-luvulta alkaen. Kantakaupungin alueelta kuvatuimmaksi kohteeksi nouseva Älylä oli paitsi Jyväskylän seminaarin opettajien, myös useiden arkkitehtien, taiteilijoiden ja kirjailijoiden asuinpaikka, mistä syystä sen korostuminen kuvauksissa ei yllätä. Jyväsjärvi taas on kaupunkikuvalle hyvin leimallinen, sillä se oli rautatien tulon saakka (1898) tärkeä kulkureitti kaupunkiin. Jyväskylän kuvatuin kohde, Tourula, liitettiin Jyväskylään vasta vuonna 1941. Tätä ennen, 1910-luvulta lähtien, Tourulojen ympäristöön oli muodostunut tehtaiden työväen ja rautatieläisten yhteisö.³⁶⁷

Tourulan kaupunkikuva muokkautui alueen maaseutumaisen elämäntavan mukaan, ja Tourulan kuvauksissakin korostuu luonto.³⁶⁸ Alue tuhoutui 1968 hyväksytyin asemakaavan myötä. Alueelle määrätyn rakennuskiellon seurauksena miljö ja rakennukset alkoivat vähitellen rapistua ja Tourula purettiin 1970–1980-lukujen aikana. Tourulan alueen rakennuskannasta on säilynyt vain

---

³⁶⁶ Nämä taideteokset eritelty alueellisesti kaaviossa 5. Liitteet.

³⁶⁷ Keski-Suomen museo. Lapsuus ja nuoruus Tourulassa, viitattu 29.11.2016.

³⁶⁸ Björkman 2016, viitattu 29.11.2016.

kaksi vanhan Tourulan pientaloa.³⁶⁹ Vanhan teollisuusalueen asemakaava muutettiin asuinrakennuskäyttöön vuonna 2002.³⁷⁰ Yllättävää on, että muut tehdasalueet, kuten Kuokkala ja Tikkakoski kuuluvat vähiten kuvattujen kaupungin alueiden joukkoon. Tämä voi johtua niiden kuulumisesta maalaiskuntaan tai esimerkiksi siitä, ettei Jyväskylää varsinaisesti hahmotettu tehdaskaupunkina. Samaan aikaan Tourulan kanssa Jyväskylään liitetty Halssila olisi alueen rakennuskannan puolesta ollut oletettavasti suosittu kuvauskohde. Myös Halssila oli tehtaiden työntekijöiden suosima asuinalue. Tourulan ”henki”, alueen koettu idyllisyys ja yhteisöllisyys saattoivat kuitenkin viedä huomion Halssilalta.

Kankaanpään kaupunginmuseon taideosaston kokoelmiin kuuluu yhteensä 1070 teosta³⁷¹, joista kymmenen³⁷² eli 0,9 % kuvasi Kankaanpäästä. Tämä vastaa samaa osuutta kokoelmasta kuin Jyväskylässä. Kankaanpään kaupunginmuseon taideosaston teokset sijoittuvat aikavälille 1974–1995 mediaanin ollessa vuodessa 1984,5. Teokset ovat siis huomattavasti nuorempia kuin muissa verrokkikaupungeissa. Yhtäältä tulos on yllättävä, sillä Kankaanpäähän on perustettu taidekoulu jo vuonna 1965, ja opiskelijoiden olisi voinut ajatella ammentavan aiheita opiskelukaupungistaan alusta alkaen. Kuitenkin ilmeisesti kaupunkikuvan muutos on alkanut laajemmin puhuttaa Kankaanpäässä vasta 1980-luvulla. Esimerkiksi Kankaanpää-Seuran *Kankaanpään Joulu* -lehdessä on ollut Liisa Säiläkiven artikkeli ”Katoavaa kaupunkikuvaa” (1981) kertoo kaupunkikuvan muuttamista pelkäävästä ilmapiiristä.

Kankaanpäästä kuvaavilla teoksilla on seitsemän eri taiteilijaa, joista vain kaksi ovat naisia. Monet heistä ovat opiskelleet tai opettaneet taidekoulussa.³⁷³ Kankaanpäässä teosten kuvauskohdeet jakaantuvat tasaisesti kolmeen eri kaupunginosaan, Niinisaloon (20 %), Jyllinmäkeen (10 %) ja keskustaan (10 %). Muut kuvaukset olivat yleiskuvauksia (40 %) tai niistä ei ollut tarkempaa paikkatietoa (20 %). Kankaanpään kaupunkikuvateoksissa korostuvat erityisesti julkiset rakennukset, kuten kirkko ja koulut, jotka ovat myös vanhinta rakennuskantaa. Jyllinmäessä sijaitseva Kenkätehdas edustaa Jyväskylän ja Tampereen tavoin tehdasmaisemien kuvaamisen perinnettä. Suomalaisessa yhteiskunnassa työ on ollut merkittäviä elämän keskipisteitä, josta on taiteen lajit ja aikakaudet läpileikaten paljon kuvauksia. Olisin odottanut kuvauksia kaupunkikuvallisesti merkittävistä alueista, kuten Niinisalon varuskunnasta tai Kankaanpään keskustan torista. Näistä ei kuitenkaan

---

³⁶⁹ Museovirasto. RKY-inventointi. Viitattu 29.11.2016.

³⁷⁰ NCC:n verkkosivut. Viitattu 29.11.2016.

³⁷¹ Kankaanpään kaupungin taidekokoelmasta on luetteloitu yhteensä 537 teosta (luvussa ei ole huomioitu taidekoulun luetteloimattomia töitä).

³⁷² Nämä taideteokset eritelty alueellisesti kaaviossa 6. Liitteet.

³⁷³ Nämä taideteokset eritelty alueellisesti kaaviossa 7. Liitteet.

ole yhtään kuvausta. Varuskunnan kuvaamista on saatettu rajoittaa maanpuolustuksellisista turvallisuussyistä, mutta torikuvausten puuttumiselle on vaikeampi löytää selitystä. Yli sadan vuoden ajan keskustassa sijainneen torin laitamilla on myös monia suojeltuja rakennuksia. Tori on ja on ollut vilkas tapahtumapaikka. Syynä kuvausten puuttumiseen voi olla se, ettei toria olla esteettisistä tai muista syistä koettu kuvaamisen kannalta merkittäväksi paikaksi. Tämä ei välttämättä vastaa ihmisten arkiajatuksia ja kokemusta alueesta.

Tampereen ja Jyväskylän kokoelmien perusteella voidaan todeta, että eniten kaupunkikuvia on tehty 1950–1960-lukujen vaihteessa, Kankaanpäässä niitä on tehty eniten vuosina 1984–1985. Yksi luonteva syy kaupunkikuvateosten suosiolle 1950–1960-luvuilla saattaa olla fyysisen kaupungin muutos, joka tuona aikana alkoi jyllätä kaikissa kaupungeissa sortaan alleen muun muassa vanhat puutalokeskustat. Samaan aikaan nousi uudelleen kotiseutu- ja perustettiin kotiseutuyhdistyksiä ja seuroja. Hiljalleen rakennussuojelujärjestelmä alkoi saada sijaa, mihin myös taide- ja kulttuurimaailma reagoi. Vaikka kaupunkikuvateosten mediaanit olivatkin Jyväskylässä ja Tampereella hyvin lähellä toisiaan, oli kaupunkiteosten ajoittumisessa suuri hajonta. Tampereella kaupunkikuvateoksia oli tehty 90 vuotta aiemmin kuin Jyväskylässä³⁷⁴, niitä oli myös tehty Tampereella 17 vuotta pidempään kuin Kankaanpäässä.

Teosmäärien perusteella voidaan todeta, että Kankaanpää ei ole kuvauskohteena ollut yhtä suosittu kuin Tampere tai Jyväskylä. Prosentuaalisesti kuitenkin Kankaanpäästä on yhtä paljon kuvauksia kokoelmissa kuin Jyväskylässä. Eniten kaupunkia on kuvattu Tampereella, vaikka kaupunkikuvateosten osuus jää alle kahteen prosenttiin koko kokoelmasta. Selittäviä asioita voi olla kaupunkien ikä ja kuvastraditioiden muodostuminen kaupunkien koon ja yhteiskunnallisen merkittävyyden kautta³⁷⁵. Ensinnäkin vanhempia kaupunkeja on ehditty kuvata kauemmin. Ensimmäiset kaupunkikuvateokset ovat jo vaikuttaneet siihen, miten kaupunkeja kuvataan eli millaiseksi kaupunkien kuvaamisen traditio muodostuu. Kaupungin koko, asukasluku, sijainti ja elinkeinoelämä vaikuttavat kaupunkien yhteiskunnalliseen merkittävyyteen. Tämä osaltaan muokkaa kuvausintoa, sillä yhteiskunnallisesti merkittävien kaupunkikuvien tallentaminen tuo henkilökohtaisten merkitysten ja tallennusmotivaation rinnalle laajemmat motivaatio- ja merkityskentät. Voitaisiin myös vetää johtopäätös: mitä voimakkaampaa kaupungistuminen on ollut, sitä enemmän kaupungista on tehty kuvauksia. Samalla kaupunkien asukasluku ja erityisesti taiteilijoiden sijoittuminen kaupunkeihin saattaa korreloida teosten määrän kanssa.

---

³⁷⁴ Huom! Jyväskylän taidemuseo on deponoinut vanhimmat teoksensa Keski-Suomen museolle, joka on rajattu tässä kohtaa tutkimuksen ulkopuolelle.

³⁷⁵ Tampereen kaupunki on perustettu vuonna 1779, Jyväskylä 1837 ja Kankaanpää 1865.

Tämän kaltaisen tutkimuksen tekemiselle paras tilanne on Tampereella. Laajasta kokoelmasta huolimatta Tampereen taidemuseon tietokannasta on mahdollista ja suhteellisen helppoa seuloa tietoa. Kankaanpäässä taas pienempi kokoelma mahdollistaa sen, että kuvat voi lähettää esimerkiksi sähköpostitse tarkasteltavaksi. Jyväskylässä teosten tutkiminen oli tietokannan vuoksi haasteellista. Esimerkiksi Finna -käyttöjärjestelmä voisi tuoda yhtenäisyyttä luettelointiin sekä helpottaa aineistojen saatavuutta, analysointia ja vertailua, jotka ovat olleet olennainen osa varsinkin tätä tutkimustyötä.

3.2.3 KUVA-ARKISTOT – MAAKUNTAMUSEOIDEN KUVATALLENTEET

Taidemuseoiden lisäksi kaupunkikuvan representaatioita on tallentunut kaupunkien valokuva-arkistoihin, joita ylläpitävät yleensä maakuntamuseot. Tampereen museoiden valokuvakokoelmat koostuvat viiden erillisenä toimineen museon kokoelmien lisäksi kaupunginarkiston valokuvakokoelmasta. 1980-luvulta lähtien kokoelmaa on kartutettu valokuva-arkiston toimesta keskitetyksi ja kokonaissuunnitelmia sekä kokoelmien painopistealueita noudattaen. Vanhimmat valokuvat ovat 1850–1860-luvuilta ja kartuntaa tapahtuu muun muassa arkiston valokuvaajan kuvaustyön tuloksena. Alueellisesti kokoelmat ovat karttuneet pääasiassa Tampereelta ja sitä ympäröivältä Pirkanmaalta. Vuoden 2008 lopussa kokoelmien kokonaismäärä oli 1 024 000 valokuvaa, joista digitaalisesti dokumentoituja oli 85 000 valokuvaa. Keskeisiä kokoelmia ovat Tampere-, Pirkanmaa- ja teollisuuskokoelmat sekä Aamulehden, ammattivalokuvaajien ja harrastajavalokuvaajien kokoelmat. Harrastajavalokuvaajat on siis huomioitu Pirkanmaan maakuntamuseon kokoelmissa.³⁷⁶

Hain kaupunginosittain Pirkanmaan maakuntamuseon Siiri-tietokannasta maakuntamuseon kuva-arkiston kaupunkikuvia alueittain. Hakutoiminnon mahdollisuudet vaihtelevat tietokannasta riippuen suuresti. Se, mitä ja miten ylipäättään voidaan hakea, vaikuttaa tässäkin tapauksessa, kun kuvamäärä on valtava, tutkimustuloksiin olennaisesti. Toisekseen kuvien asiasanoitus ratkaisee, miten ja millä hakusanoilla kuvat tietokannasta löytyvät. Tampereelta haun perusteella mukaan lukeutui 49 847 valokuvaa³⁷⁷. Ongelma konkretisoituu, kun Siiri-tietokannasta hakee osumia hakusanalla ”Tampere”, jolla saa 87 532 osumaa. Haullla ”kaupunkikuva” osumia on vain 539. Päädyin tekemään asiasanahaun kaupunginosittain, jotta tuloksia olisi mahdollisimman helppo verrata muihin aineistoihini. Alueellinen haku paljastaa myös, mitä kaupunkikuvasta on tallennettu ja mitä tallennuksesta on toisaalta jäänyt ulkopuolelle.

³⁷⁶ Tampereen historialliset museot. Kokoelmapoliittinen ohjelma 2009, 12.

³⁷⁷ Nämä valokuvat on eritelty kaaviossa 7. Liitteet.

Pirkanmaan maakuntamuseon kuva-arkistossa Tampereen kaupunginosien valokuvista suurin osa (75 %) on keskiseltä suuralueelta. Muita suuralueita on kuvattu määrällisesti paljon tasaisemmin. Kuvista 5 % on koilliselta suuralueelta, 4 % kaakkoiselta, lounaiselta ja muilta alueilta. Eteläistä suuraluetta on kuvattu vain hieman vähemmän, 3 %. Vähiten kuvia löytyi pohjoiselta (2 %) ja luoteiselta (2 %) suuralueelta. Valokuvien tallennusmäärät ja kuvauskohteet noudattelevat hyvin pitkälle samaa linjaa kuin taideteoksissa. Oletettavasti myös valokuvien kohteet ovat valikoituneet samoin syin kuin taideteosten. Suurin ero valokuvissa ja taideteoksissa on lounaisella suuralueella: valokuvia alueelta on vain 4 % ja taideteoksia 12 %. Syy tähän voi löytyä siitä, että valokuvaus on painottunut kaupunkikuvan muutoksen dokumentointiin, johon on huonosti mahdollisuuksia alueilla, joilla muutokset ovat esimerkiksi rakennussuojelun vuoksi vähäisiä. Tällöin maakuntamuseoiden tekemien selvitysten määrän ja valokuvien määrän tulisi korreloida keskenään. Näin ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa ole. Toinen syy voi olla alueen historiallisessa sosio-ekonomisessa rakenteessa ja sitä kautta taloudellisissa resursseissa: esimerkiksi lounaiseen suuralueeseen kuuluvassa Pispalassa asukkaat olivat pääsääntöisesti tehtaiden ja rakennustyömaiden työntekijöitä, joilla ei ollut varaa valokuvausvälineistöön. Kolmanneksi voidaan esittää, että alueille on muodostunut erilaisia sisällöllisiä ja välineellisiä esittämisen traditioita. Toisella alueella kuvaustapana on yleistynyt maalaus ja toisella valokuvaus, ja näitä traditioita on historian mittaan toistettu.

Keski-Suomen museon kuva-arkistossa on yli 500 000 valokuvaa. Niistä vain neljä prosenttia eli 20 000 kuvaa on sähköisen haun piirissä, kahdessa eri järjestelmässä.³⁷⁸ Valokuvien digitointityö on Keski-Suomen museossa vasta aluillaan. Lähtökohta tutkimukselle oli vaikea, sillä Tampereen kaltainen kaupunginosahaku tuli tehdä ensin kahdesta eri ohjelmasta ja karsia sitten päällekkäiset tulokset. Keski-Suomen museon kuva-arkiston kuvia on alettu viemään Finna -palveluun, mikä tulee jatkossa helpottamaan huomattavasti tämän tyyppisten kysymysten selvittämisessä. Pro gradun puitteissa minun ei ollut mahdollista tai edes järkevää käydä läpi niitä 480 000 kuvaa, jotka eivät ole sähköisen haun piirissä. Kuvat on lajiteltu 2500 kokoelmaan kaupunginosittain.³⁷⁹ Näistä syistä tutkimustulokseni heijastelee tältä osin vain murto-osaa koko kokoelmasta.

Edellä mainitut asianhaarat on otettava huomioon kuvamäärien ja painottuneisuuden tulokinnassa. Niiden vuoksi tutkimukseeni lukeutui mukaan vain 2146 valokuvaa Jyväskylästä, mikä on

---

³⁷⁸ Vanhempi Polydoc-tietokanta käsittää museon 0-11 kokoelmat eli museon vanhimmat kuvakokoelmat. Lisäksi tässä tietokannassa on satunnaisia muita kokoelmia muutama ja satunnaisia yksittäisiä kuvia. Uudemman kuvienhallintajärjestelmän (KUHA) kuvat on digitoitu satunnaisessa järjestyksessä pääsääntöisesti museon kuvapalvelun asiakaspyyntöjen tai näyttelytoiminnan myötä. Joidenkin museon erillisprojektien myötä on myös digitoitu kuvia, kuten Tourula-näyttely ja Kalliomaalaus-hanke. Haastattelu, Sojakka, 6.10.2016.

³⁷⁹ Haastattelu, Sojakka, 26.9.2016.

vain 4 % Tampereen kuvamäärästä ja vain 0,4 % koko kokoelmasta.³⁸⁰ Jyväskylässä asiasanoitus on esimerkiksi keskustan osalta tehty kaupunginosien sijaan katuosoitteen mukaan, mikä jättää useita kohteita kaupunginosittaisen haun ulkopuolelle ja vaikuttaa entisestään lopputulokseen. Osumalista kertoo museoiden erilaisesta tilanteesta digitoinnissa. Keski-Suomen museon kuvapalvelu hoitaa kuvahaut suureksi osaksi manuaalisesti kokoelmakuvausten perusteella.

Vaikka tulokset heijastelevat vain pientä osaa kokonaisuudesta, samat tulokset näyttäisivät toistuvan valokuvissa ja taideteoksissa. Keski-Suomen museon sähköisen haun piirissä olevien kuvien perusteella 54 % Jyväskylästä otetuista kuvista on kantakaupungin alueelta. Kuvatuin yksittäinen kohde on Tourula. Tourula on sosioekonomiselta rakenteeltaan ja osin myös kaupunkikuvataan ja historialtaan Pispalaa monin tavoin muistuttava kaupunginosa. Tältä osin kuvien painotuneisuus kuitenkin selittyy parhaiten museon teettämällä, tuottoisalla Tourula-näyttelyn kuvakeruulla. Kenties siis Pispalastakin voi olla useita valokuvia, jotka eivät kuitenkaan syystä tai toisesta ole päätyneet maakuntamuseon kuva-arkistoon. Lisäksi Jyväskylässä erityisen kuvattuja alueita ovat Keljo (15 %) ja Korpilahti (15 %). Siinä missä Korpilahtea on kuvattu myös useissa taideteoksissa, kuuluu Keljo taas maakuntamuseoiden tekemien selvitysten puolesta tallennetuimpien alueiden joukkoon. Tämä voi johtua valokuvauksesta kaupunkikuvan muutoksen dokumentoimisen välineenä, sillä muutoksia on Keljossa tapahtunut paljon. Toinen syy voi olla Karhumäen veljesten toiminta Keljossa: veljekset aloittivat lentokoneen rakentamisen kotonaan vuonna 1924, ja ilmaan päästyään he valokuvasivat kaupunkikuvaa ilmaperspektiivistä 1920–1930-luvuilla erityisesti Keljossa, mutta myös muualla Jyväskylän alueella.

Satakunnan museolla ei ole valokuvien keruusuunnitelmaa. Luetteloituja valokuvia ja negatiiveja on molempia noin 260 000, jonka lisäksi dioja on noin 34 000, postikortteja noin 30 000 ja erilaisia kuva- ja äänitallenteita noin 700. Kuvakokoelmia digitoidaan ja luetteloidaan KuvaMusketi -tietokantaan, mutta niitä on tallennettu myös verkkolevyasemalle.³⁸¹ Satakunnan museossa on yhteensä 374 Kankaanpää -aiheista kaupunkikuvaa.³⁸² Kuvista 147 (39 %) on luetteloitu asiasanoituksella, jonka perusteella niissä kuvattiin Kankaanpää, mutta asiasanoitus ei tarkemmin kertonut, mitä aluetta niissä kuvattiin. Poikkeuksellista muihin verrokkikaupunkeihin nähden oli, ettei suurin kuvamäärä ollut keskustasta, vaan Vihteljärven kylästä (31 %), Pansion suuraluelta. Vasta toiseksi eniten kuvia oli keskustasta (19 %), ja Niinisalosta (6 %), vähiten kuvia oli Jyllinmäeltä (4 %) ja Ala-Honkajoelta (0,3 %).

Vihteljärvi on Kankaanpään vanhimpia kyliä, ja sen historia ulottuu ainakin 1500-lukuun

³⁸⁰ Nämä valokuvat on eritelty kaaviossa 8. Liitteet.

³⁸¹ Satakunnan museon kokoelmaohjelma 2009, 7.

³⁸² Nämä valokuvat on eritelty kaaviossa 9. Liitteet.

asti. Vihteljärvellä sijaitsevat sekä Suomen runsasvetisimmäksi lähteeksi tituleerattu Kuninkaanlähde sekä palkittu caravan-alue.³⁸³ Lisäksi kylä on arvotettu vuoden 1993 RKY-inventoinnissa kulttuurimaisemaksi. Maalaismaisesta luonteestaan huolimatta alueella on myös kaupunkimaisia piirteitä, sillä siellä on harjoitettu kenkäteollisuutta 1900-luvun alusta saakka. Kuvamäärät saattavat nousta korkeiksi jo näiden yksittäisten kohteiden vuoksi. Alueella on ollut myös useita kansakouluja sekä vilkasta urheilutoimintaa, joten alueella on ollut paljon tapahtumia, joiden kuvaamisen myötä on tallentunut myös kaupunkikuvia.³⁸⁴ Olennainen huomio on myös siinä, että Kankaanpään viidestätoista varsinaisesta kaupunginosasta on kuvattu vain kolmea. Tämä voi heijastella esimerkiksi kaupungin elinkeinorakenteen vaikutusta ja kaupunkirakennetta, jossa keskustat ja kylät ovat keskenään tasavertaisemmassa asemassa. Kankaanpään alueella kylät ovat olleet arkielämän keskipisteitä ja kotitalouksien omavaraisuus ei ole aina edes pakottanut ihmisiä vierailemaan kaupunkikeskustoihin.

4. KAUPUNGIN PÄÄTTÄJÄT

Kaupungin on maankäyttö- ja rakennuslain mukaan huolehdittava alueiden käytön suunnittelusta sekä rakentamisen ohjauksesta ja valvonnasta alueellaan. Kunnat vastaavat myös rakennetun ympäristön sekä kulttuuri- ja luonnonympäristön tilan ja kehityksen seurannasta. Maankäyttöä ja rakentamista ohjataan asema- ja yleiskaavoituksella sekä rakennusjärjestyksellä. Kunnat vastaavat myös kaavoitukseen perustuvasta suojelusta sekä myöntävät luvat rakentamiseen ja purkamiseen. Kunnan vastuulla on huolehtia siitä, että alueiden käytön suunnittelu perustuu riittäviin selvityksiin. Lisäksi kunnat vastaavat kulttuuri- ja museotoimen järjestämisestä alueellaan.³⁸⁵ Asemakaavoista päätetään kunnanvaltuustossa, kaavat valmistellaan kaupungin kaupunkisuunnitteluosastossa ja sen lisäksi kunnan rakennusvalvonta huolehtii rakennusluvista ja paikallisista rakennussäännöistä. Aktiivisen suojelun lisäksi kaupunki voi toteuttaa passiivista rakennussuojelua esimerkiksi rajaamalla asumisoikeutta tiivistysrakentamiseen painostetuilla alueilla, yleensä siis keskustoissa.³⁸⁶

---

³⁸³ Vihteljärven kylä, viitattu 1.12.2016.

³⁸⁴ Lähde. Kankaanpään kaupungin lehti 1/2010, viitattu 2.12.2016.

³⁸⁵ Seppälä 2013, 23.

³⁸⁶ Javanainen 2013, 63.

Kaupunkien päättäjät tulevat tuottaneeksi myös kaupungin representaatioita suunnitelllessaan kaupunkiin kohdistuvia muutoksia. Tällaisia ovat esimerkiksi asemakaavat, kartat ja vaikkapa pienoismallit. Näistä asiakirjoista rajasin aineistokseni asemakaavat, sillä niillä vaikutetaan suoraan fyysiseen kaupunkikuvaan. Näitä asiakirjoja säilytetään usein kaupunginarkistossa tai esimerkiksi kunnan rakennusvalvonnan arkistossa. Siinä missä maalaukset pyrkivät yleensä sisällyttämään maiseman kauneuden ja ylevyyden itseensä, kaavat pyrkivät yleensä esittämään muun muassa tilan tarkat mittasuhteet todenmukaisesti.³⁸⁷ Tässä luvussa esittelen, mitä rakennussuojelutoimia kussakin kaupungissa on toteutettu sekä mitä kaupunkikuvasta on tallentunut asemakaavoihin.

4.1 KAUPUNGIN ORGANISAATIO JA PÄÄTÖKSENTEKO

Kaupunkikuvan fyysisten rakenteiden säilymisen uhkana ovat aina olleet luonnon kierto eli luonnollinen rappeutuminen sekä ihminen itse päätöksentekijänä.³⁸⁸ Jo Ruotsin suurvallan aikana, vuonna 1666 annettu kuninkaallinen plakaatti kielsi raunioina säilyneiden linnojen ja linnoitusten, kartanoiden, vallien, kivikumpujen, kirkkojen ja luostareiden vaurioittamisen. Nämä ja muut muinaisjäännökset katsottiin valtion omaisuudeksi ja niitä tutkittiin ja inventointiin valtion virkamiesten voimin systemaattisesti.³⁸⁹ Nykyinen rakennussuojelulainsäädäntö on kehittynyt 1900-luvun aikana. Ihminen tekee kaupunkikuvan muutokseen liittyviä päätöksiä nykyään entistä tietoisemmin kaavoituksen, rakennusvalvonnan ja rakennussuojelun avulla, vallitsevan kulttuurin elämäntilojen, ihanteiden ja ideologioiden vaikutuksessa.³⁹⁰ Päätöksenteossa on tärkeää huomioida kaupunkikuva ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Menneisyyden ei tule jarruttaa kehitystä, mutta monikerroksisen ja viihtyisän kokonaisuuden vuoksi kehityksen tulisi kunnioittaa vanhaa.³⁹¹ Kaupunkikuva on siis monikerroksisen päätöksenteon lopputulosta.

Rakennuksen, rakennusryhmän tai rakennetun ympäristönsuojelu on harkinnanvarainen päätös, jossa on kyse erilaisten, usein ristiriidassa keskenään olevien arvojen, suojelun tarkoituksenmukaisuuden ja kohtuullisuuden sekä suojelun vaikutuksien punnitsemisesta keskenään.³⁹² Usein vastakkain ovat aineelliseen ja aineettomaan pääomaan liittyvät arvostukset. Kuitenkin nykyään esimerkiksi kaupungin imagoon osataan jo investoida.³⁹³ Paikallisten tavoitteiden

---

³⁸⁷ Casey 2002, xiv-xv.

³⁸⁸ Hentilä & Wiik 2003, 6.

³⁸⁹ Javanainen 2013, 18.

³⁹⁰ Hentilä & Wiik 2003, 6.

³⁹¹ Javanainen 2013, 62.

³⁹² Javanainen 2013, 58.

³⁹³ Javanainen 2013, 14.

lisäksi kaavoittajien tulee siksi huomioida valtakunnalliset ja maakunnalliset tavoitteet ja alueidenkäyttösuunnitelmat. Osa tavoitteista on sidottu EU-direktiiveihin ja kansainvälisiin sopimuksiin. Nämä voivat olla ristiriidassa alueen asukkaiden ja museon tavoitteiden kanssa. Kun puhutaan NIMBY -ilmiöstä, viitataan erityisesti lähialueiden uusien rakennushankkeiden vastustamiseen. Ilmiön rinnalle on noussut YIMBY -ilmiö, joka päinvastoin kannattaa uusia kehitysajatuksia. Ristiriidoista huolimatta kaikkien tahojen tavoitteena on hyvä ja toimiva kaupunkiympäristö.³⁹⁴

Rakennetun ympäristön sekä kulttuuri- ja luonnonympäristön tilasta ja kehittämisestä alueellaan ovat vastuussa maakunnan liitot, joiden jäsenyys on kunnille pakollinen.³⁹⁵ Alueidenkäyttötavoitteiden toteutumista, kuntien kaavoitusta sekä rakennetun ympäristön tilaa ja kehitystä valvovat alueelliset Elinkeino- liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY).³⁹⁶ ELY-keskukset käyvät kunnan kanssa neuvotteluja, antavat kaavoista lausuntoja ja järjestävät kulttuuriympäristöön liittyviä koulutuksia. Ne ottavat kantaa suojelukysymyksiin, voivat valittaa kunnan päätöksestä sekä tehdä itse aloitteen jonkin kohteen suojelemisesta lailla rakennusperinnön suojelusta.³⁹⁷ Kaavoitusta, rakennussuojelua, valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteutumista, sekä yleisesti kulttuurimaiseman ja rakennusperinnön tila ohjaa, seuraa, kehittää ja tukee ympäristöministeriö. Ympäristöministeriön alla toimii Suomen ympäristökeskus (SYKE). Sen lakisääteisiin tehtäviin kuuluu ympäristömuutosten tutkimus, asiantuntijapalveluiden tuottaminen hallinnonalan muille toimijoille, ympäristön tilan ja alueiden käytön seuranta ja toimialan tietojärjestelmien, tietovarantojen ja tietopalveluiden kehittäminen ja ylläpito, kansainvälinen yhteistyö ja alan koulutuspalvelut.³⁹⁸

Olenneisimmat kaupunkikuvaan liittyvät päätökset, uuden rakentaminen tai olemassa olevan suojeleminen, tehdään kaavoituksen avulla. Kaavoituksen lisäksi kaupunki voi tehdä esityksen rakennuksen suojelemisesta lailla rakennussuojelusta, mutta silloin suojelusta päättää ELY-keskus³⁹⁹ ja päätöksen vahvistaa ympäristöministeriö. Yleensä rakennusperintölailalla suojelemaan kohteita, joiden suojelu on jäänyt kiinni kaavamutoksen tekemättömyydestä.⁴⁰⁰ Lakia rakennusperinnön suojelemisesta käytetään pääasiassa asemakaava-alueen ulkopuolella kohteissa, joilla on valtakunnallista merkitystä. Laissa on myös kohta, joka huomioi lain käyttämisen erityisistä

---

³⁹⁴ Tampereen kaupunki. Asuminen ja ympäristö. Kaavoituksen tasot. Viitattu 15.11.2015.

³⁹⁵ Javanainen 2013, 33.

³⁹⁶ Seppälä 2013, 26; Helsingin kaupunki. Asuminen ja ympäristö. Kaavoitus. Kaavoituksen tasot ja tavoitteet. Kaavoituksen tasot. Viitattu 22.1.2015.

³⁹⁷ Javanainen 2013, 51–52.

³⁹⁸ Seppälä 2013, 25–26.

³⁹⁹ Tampereella ELY-keskuksen päätöksiä ajaa Pirkanmaan ELY-keskus, Jyväskylässä Keski-Suomen ELY-keskus ja Kaanpäässä Satakunnan ELY-keskus.

⁴⁰⁰ Javanainen 2013, 59.

syistä. Kohteet, jotka on suojeltu lailla rakennussuojelusta, vaikuttavat tietenkin myös maankäytön suunnittelun mahdollisuuksiin ja ne on otettava huomioon kaavoituksessa. Tällä tavoin tehdyt suojeluesitykset ovat kuitenkin harvinaisia ja siksi kaupungin päättäjien roolia tarkastellessa on olennaisempaa käydä läpi lähinnä kaavoitusprosessi sekä maankäyttö- ja rakennuslain mukainen suojeluprosessi. Kaavoituksessa määritellään, mihin tarkoitukseen maa-alueita saa käyttää ja mitä niille voidaan rakentaa.⁴⁰¹ Yksittäiset asemakaavat nojaavat laajempiin yleiskaavoihin, joissa määritellään tavoitteet koko kaupungin rakentamiselle, kaupunkikuvan yleispiirteille ja toimintojen sijoittelulle.⁴⁰²

Jokaisessa yli 6000 asukkaan kunnassa tulee olla suunnittelutehtävään pätevätoimittaja. Kaavoittaja toimii kaupungin muutosprosessien keskiössä, ja on työssään vastuussa muuseoviranomaisten, kaupungin päättäjien kuin kaupunkilaistenkin vaatimusten tuntemisesta ja tasavertaisesta huomioimisesta.⁴⁰³ Toimielimissä päätösvalta on asukkaiden vaaleissa valitsemilla valtuutetuilla ja heidän valitsemillaan luottamushenkilöillä.⁴⁰⁴ Kaavoittajalla on paljon valtaa kaavojen valmistelussa, mutta hänen ehdotuksensa kuitenkin hyväksytään vasta kunnan päätöksentekoyksiköissä, joita ovat kunnanvaltuusto, kunnanhallitus ja erilaiset lautakunnat, kuten kaupunkisuunnittelulautakunta tai rakennuslautakunta.⁴⁰⁵ Lisäksi kaupunkien rakennusvalvonnassa voi toimia kaupunkikuva-arkkitehti, jonka työtehtäviin voi kuulua esimerkiksi kaupunkikuvallisten seikkojen huomioiminen rakennuslupa-asioissa tai kaupunkikuvatoimikunnan kutsuminen koolle lausuntoja varten. Tampereella ja Jyväskylässä toimii kaupunkikuva-arkkitehti, mutta Kankaanpäässä kaupunkikuva-asiaa on ajanut entinen kaupunginarkkitehti Maija Anttila. Pienemmissä kunnissa, joissa ei ole erillistä viranhaltijaa tai kaupunkikuvatoimikuntaa, paljon riippuukin yksilöistä ja heidän asenteistaan.

Kaavoitusprosessi jaetaan aloitus-, valmistelu-, ehdotus- ja hyväksymisvaiheeseen. Kaavan laatiminen tai muuttaminen käynnistyy joko kunnan tai ulkopuolisen tahon⁴⁰⁶ aloitteesta.⁴⁰⁷ Prosessin aloitusvaiheessa selvitetään lähtötietoja alueen ympäristöolosuhteista, olemassa olevista kaavoista, suunnitelmista, selvityksistä, tutkimuksista, päätöksistä ja osallisista⁴⁰⁸. Kaavan valmisteluvaiheessa tehdään rakennussuojelun kannalta tärkeitä kaavan sisältöä koskevat selvitykset sekä

---

⁴⁰¹ Tampereen kaupunki. Asuminen ja ympäristö. Kaavoituksen tasot. Viitattu 15.11.2015.

⁴⁰² Junntila 1995, 75.

⁴⁰³ Javanainen 2013, 43; Junntila 1995, 45.

⁴⁰⁴ Javanainen 2013, 43, 49.

⁴⁰⁵ Javanainen 2013, 49.

⁴⁰⁶ Ulkopuolinen taho voi olla maanomistaja, kuntalainen tai yritys.

⁴⁰⁷ Javanainen 2013, 34.

⁴⁰⁸ Osallisia ovat kaavoitettavan alueen maanomistajat ja ne, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa. Osallisia ovat myös viranomaiset ja yhteisöt, joiden toimialaa suunnitelmassa käsitellään. Osallisella tulee maankäyttö- ja rakennuslain mukaan olla mahdollisuus osallistua kaavan valmisteluun, arvioida

hahmotellaan suojelun tarve.⁴⁰⁹ Rakennussuojelun kannalta tarvittavia selvityksiä ovat esimerkiksi rakennushistoria-, kulttuuri- ja kaupunkikuvaselvitykset, joihin usein sisältyy rakennusten arvottamista ja suojelun määrittelyä. Selvityksiä tekevät kuntien kaavoittajat, maakuntamuseon tai Museoviraston asiantuntijat, arkkitehdit tai konsultit. Niissä tuodaan esille asiantuntijoiden näkemys suojeltavista tai ainakin huomioitavista kulttuuriympäristön arvoista tai rakennuksista.⁴¹⁰

Valmisteluvaiheen yhteydessä tehdään kaavan ympäristövaikutusten arviointi, jossa selvitetään kaavan välittömiä ja välillisiä vaikutuksia esimerkiksi kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön.⁴¹¹ Siinä kaavoittaja selvittää ja arvioi, mitä kaava muuttaa, mitkä ovat muutosten seuraukset, mitkä ovat vaihtoehdot, mitä saadaan, mitä menetetään, kuka hyötyy ja kuka häviää. Tämän jälkeen kaavoittaja valmistelee kerätyn aineiston perusteella kaavaluonnoksen, joka asetetaan näytteille.⁴¹² Luonnosehdotukseen kaavoittaja valitsee suojelukohteet Museovirastolta, ELY-keskukselta sekä paikalliselta maakuntamuseolta saatujen lausuntojen sekä aiemmin tehtyjen selvitysten, tutkimusten ja vaikutusten arvioinnin pohjalta. Suojelumerkintöjä voidaan kuitenkin muuttaa vielä esilläolon jälkeen.⁴¹³

Osallisille annetaan tilaisuus esittää mielipiteensä kaavaluonnoksesta.⁴¹⁴ Luonnoksesta saattuihin palautteisiin laaditaan vastineet, ja ehdotuksia hyödynnetään varsinaisen kaavaehdotuksen laadinnassa. Tarvittaessa tässä vaiheessa voidaan tehdä vielä lisäselvityksiä, käydä neuvotteluja ja pyytää lausuntoja.⁴¹⁵ Vähemmän merkittävien kaavojen kohdalla päätökset tehdään kunnanhallituksessa tai lautakunnassa. Yleiskaava ja tärkeimmät asemakaavat hyväksytään aina kunnanvaltuustossa. Vielä tässä vaiheessa lautakunnat, kunnanhallitus tai -valtuusto voivat ehdottaa suojelumerkinnän lisäämistä tai poistamista, josta tarvittaessa äänestetään. Lopulta kunta hyväksyy kaavan ja saattaa päätöksensä yleiseksi tiedoksi. Kaavan hyväksymisen jälkeen seuraa valitusaika, jolloin kunnan tekemästä päätöksestä on mahdollista valittaa hallinto-oikeuteen.⁴¹⁶ Pääsääntöisesti viranomaisen päätöstä ei voida panna täytäntöön ennen kuin valitusaika on kulunut umpeen tai päätöstä koskeva valitus on lopullisesti ratkaistu⁴¹⁷. Mikäli osapuolet eivät tyydy hallinto-oikeudesta saatuun

---

kaavoituksen vaikutuksia ja ennen kaikkea lausua mielipiteensä asiasta, mielellään jo työn alkuvaiheessa. Javanainen 2013, 44.

⁴⁰⁹ Javanainen 2013, 34.

⁴¹⁰ Javanainen 2013, 35.

⁴¹¹ Javanainen 2013, 34.

⁴¹² Javanainen 2013, 35.

⁴¹³ Javanainen 2013, 36.

⁴¹⁴ Javanainen 2013, 35.

⁴¹⁵ Javanainen 2013, 36.

⁴¹⁶ "Valitukseen oikeutettuja ovat kunnan jäsenet, eri viranomaiset, eräissä tapauksissa naapurikunnat, sekä rekisteröidyt paikalliset tai alueelliset yhteisöt toimialaansa kuuluvissa asioissa. Vähäisissä asemakaavamuutoksissa valitusoikeutta on supistettu niin, että viranomaisten ja järjestöjen lisäksi valitusoikeus on vain niillä, joiden oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa." Javanainen 2013, 36–37, 52.

⁴¹⁷ Javanainen 2013, 53.

ratkaisuun, kaava valituksineen siirtyy korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Valitusprosessi saattaa kestää vuosia. Jos valituksia ei jätetä, astuu kaava voimaan ja siitä julkaistaan kuulutus.⁴¹⁸

Asema-, yleis- ja maakuntakaavojen lisäksi kunnissa tulee olla rakennusjärjestys, jonka avulla määritellään yksittäisten rakennusten sijoittelua, rakennusten kokoa, rakentamistapaa, materiaaleja ja sen sijoittumista ympäristöön. Kunnan alueella voi olla useampia rakennusjärjestyksen määräyksiä. Rakennusjärjestyksessä annetaan määräyksiä säilyttämisestä, hyvän elinympäristön toteutumisesta sekä paikallisten olojen ja kulttuuri- ja luonnonarvojen huomioon ottamisesta. Myös rakennusjärjestyksen hyväksyy kunnanvaltuusto.⁴¹⁹ Tampereen ja Jyväskylän rakennusjärjestyksissä kaupunkikuva on hyvin esillä. Tampereen rakennusjärjestyksessä kaupunkikuvaa käsitellään kahdessa erillisessä pykälässä (11 § ja 51 §), Jyväskylässä kaupunkikuvalla ei ole omaa pykälää, mutta se on terminä ja keskeisenä asiasisältönä useissa pykälissä. Kankaanpäässä kaupunkikuva otetaan huomioon vain asiana, joka tulee huomioida uudisrakentamisessa.⁴²⁰ Rakennusjärjestyksessä on usein määritelty esimerkiksi kaupunkikuvatoimikunnan rooli, jos sellainen toimii kaupungissa.

Tampereella kaupunkikuvatoimikunta toimii kaupunginhallituksen asiantuntijaelimenä ja sen tehtävänä on antaa arkkitehtuuria ja kaupunkikuvallisia ominaisuuksia koskevia lausuntoja merkittävistä rakennushankkeista ennen rakennuslupien käsittelyä, merkittävien tontinluovutuskilpailujen tarjouksista ennen tarjousten muuta käsittelyä sekä muista merkittävistä kaupunkikuvaan vaikuttavista julkisten tilojen hankkeista sekä kaavoista. Vuonna 2016 toimikuntaan kuuluu arkkitehteja, kirvesmies, sisustussuunnittelija, rakennustarkastaja, kiinteistöjohtaja sekä tilauspäällikkö, ja se kokoontuu noin kerran kuukaudessa.⁴²¹ Huomioitavaa on, ettei Tampereen kaupunkikuvatoimikunnassa ole yhtäkään museon edustajaa. Myös Jyväskylässä kaupunkikuvatoimikunta antaa lausuntoja suuremmista ja näkyvimmistä sekä kaupunkikuvallisesti tai rakennussuojelullisesti merkittävistä hankkeista.⁴²² Tämän lisäksi Jyväskylässä museo, tilapalvelu, rakennusvalvonta, energiapuoli, tonttivalvonta, ympäristöpuoli kokoustavat jokaisen kaavan aloitusvaiheessa. Kokouksiin osallistuminen ei kuitenkaan ole pakollista, joten käytännössä yhteistyön onnistumiseen vaikuttaa

---

⁴¹⁸ Tampereen kaupunki. Asuminen ja ympäristö. Kaavoitus. Kaavoituksen kulku ja osallistuminen. Viitattu 15.11.2015.

⁴¹⁹ Junttila 1995, 75; Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, 15 §.

⁴²⁰ Tampere. Asuminen ja ympäristö. Rakentaminen. Rakennusvalvonta. Lait ja ohjeet. Rakennusjärjestys, viitattu 28.1.2016; Kankaanpään kaupungin säädöskokoelma. Kankaanpään kaupungin rakennusjärjestys 2001, viitattu 28.1.2016; Jyväskylän kaupungin rakennusjärjestys, viitattu 28.1.2016.

⁴²¹ Tampereen kaupunki. Päätöksenteko. Toimikunnat, neuvottelukunnat ja säätötoimet. Kaupunkikuvatoimikunta. Viitattu 1.9.2016.

⁴²² Jyväskylän kaupunki. Kaupunkirakennepalvelut. Kaupunkikuvatoimikunta. Viitattu 27.9.2016.

kunkin toimijan oma aktiivisuus. Sekä museon että kaupunkisuunnittelun mielestä tämä toimintatapa on opettanut ymmärtämään toista osapuolta.⁴²³ Maankäytön suunnitteluun, rakennussuojeluun sekä rakennetun ympäristön ja maiseman hoitoon ottaa Jyväskylässä kantaa myös Maakunnallinen kulttuuriympäristöryhmä (MAKU), joka on toiminut asiantuntijana muun muassa maakuntakaavassa.⁴²⁴

Kankaanpäässä ei ole erillistä kaupunkikuvatoimikuntaa, mutta kaupunginarkkitehti on Satakunnan kulttuuriympäristöryhmän jäsen.⁴²⁵ Kankaanpään entinen kaupunginarkkitehti on toiminut paikallisessa kulttuuriympäristöryhmässä, johon kuuluivat kaupunginarkkitehti, rakennustarkastaja, museonjohtaja, asuntosihtööri, maataloussihtööri ja Kankaanpää Seuran edustaja. He valmistelivat Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelman yhdessä kaupungingeodeetin, kaupunginpuutarhurin ja Kankaanpään taidekoulun rehtorin kanssa.⁴²⁶ Entinen kaupunginarkkitehti luonnehtii Satakunnan kulttuuriympäristöohjelmassa viranomaistoimintaa vakiintuneeksi, ja että vaikeasti sovittavia intressiriitoja on vain harvoin. Hänen mukaansa kattavien perusselvitysten pohjalta suojelukysymykset saadaan tavallisesti ratkaistua riidattomasti.⁴²⁷

4.1.1 PÄÄTTÄJIEN JA KAAVOITTAJIEN TALLENNUSROOLI: FYYSINEN KAUPUNKIKUVA

Kulttuuriympäristöohjelmissa on eritelty päättäjien ja kaavoittajien tallennusroolia fyysisen kaupunkikuvan tallentumisessa. Vaikka tutkimusten mukaan kaavoittajilla on maankäytön suunnittelussa eniten valtaa, ei heidän vastuutaan lopputuloksesta tuoda kulttuuriympäristöohjelmissa tarpeeksi selkeästi esiin.⁴²⁸ Kaavoituksen rooli kaupunkikuvan tallentajana on kuitenkin kirjattu maankäyttö- ja rakennuslakiin, jonka mukaan asemakaavassa tulee vaalia rakennettua ympäristöä ja luonnonympäristöä, eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää.⁴²⁹ Asemakaavalla ei myöskään saa aiheuttaa kenenkään elinympäristön laadun heikkenemistä tai kohtuutonta rajoitusta tai haittaa omistajalle.⁴³⁰ Kuitenkin kaavoittajat ovat vain suunnitelmien luoja ja lopullinen vastuu päätöksistä on kaupungin päättäjien käsissä.

Tampereen arkkitehtuuriohjelmassa on kaavoittajan roolin esiin tuomisen sijaan korostettu kaupunkisuunnittelun vuorovaikutteisuutta. Vaikka vuorovaikutus on tärkeää, tulisi näissä

---

⁴²³ Haastattelu, Raekallio, 13.4.2016.

⁴²⁴ Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Viitattu 1.11.2016.

⁴²⁵ Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Viitattu 1.11.2016.

⁴²⁶ Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009, 94.

⁴²⁷ Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009, 41.

⁴²⁸ Javanainen 2013, 43–44.

⁴²⁹ Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, 54 §.

⁴³⁰ Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, 54 §.

ohjelmissa silti tuoda esille kaavoittajan ja päätöksentekijöiden lopullinen vastuu lopputuloksesta ja esimerkiksi osallistamisprojektien huomioimisesta suunnittelussa. Vaikka ohjelmassa ei varsinaisesti ole eritelty toimijoiden tallennusvastuita, voi tallennusroolia tarkastella kaupunkikuvan visioiden ja toimenpide-ehdotusten kautta. Niistä moni liittyy kaupungin sisäisen organisaation ja sen toimintatapojen kehittämiseen, jotka oletettavasti kuuluvat kaupungin päätöksentekijöiden vastuusiin. Kaupungin tehtävänä on taata kaupunkikuvan historiallinen jatkuvuus, rakennetun ympäristön ymmärtäminen kulttuurin ja historian muistina sekä rakennussuojelun huomioiminen kaikilla suunnittelun ja toteutuksen tasoilla.⁴³¹ Kaavoittajan tehtävänä taas on muuttaa kaupunkikuvaa hyvään suuntaan siten, että sen historiallinen ulottuvuus säilyy ja muodostaa positiivisia ajallisia kerrostumia. Uuden ja olemassa olevan kaupunkikuvan suhdetta selitetään rakennussuojelu -käsitteen yhteydessä, jota määritellään ohjelmassa seuraavasti: ”rakennetun ympäristön hallittua säilyttämistä ja muutosta rakennusten ominaispiirteet huomioiden ja niihin kunnioittavasti suhtautuen. Hyvään suuntaan muuttuessaan historiallinen ulottuvuus säilyy ja uusi muodostaa positiivisia ajallisia kerrostumia rakennettuun ympäristöön⁴³².”

Implikoidusti kaupungin tehtäviin kuuluneeseen myös rakennetun ympäristön suojelun suuntaviivojen määrittely, suojelutavoitteiden priorisointi, toimintamallien täsmentäminen, suojelumerkintöjen päivittäminen, asemakaavojen oheisaineistojen kehittäminen, rakennussuojelun huomioiminen kaikilla suunnittelun ja toteutuksen tasoilla.⁴³³ Vaikeampaa on hahmottaa, kenen vastuulla ovat ohjelmassa esiin nostettu rakennussuojelukysymysten ennakointi⁴³⁴ tai rakennusperinnön inventointi ja arvottaminen, sillä ainakaan museoita ei ole tässä yhteydessä tuotu esille. Vaikka kerroksellisuuden säilyttämisellä on vahva rooli kaupunkikuvan visioissa, ei rakennussuojelua ole varsinaisesti mainittu yhdessäkään toimenpiteessä. Sen sijaan sekä keskustan että lähiöiden kehittämisen yhteydessä on puhuttu epämääräisemmin ”kaupunkikuvallisten seikkojen merkityksistä” ja ”alueiden identiteetin säilyttämisestä ja vahvistamisesta”.

Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelman tavoitteisiin kuuluvat kulttuuriympäristön arvojen huomiointi maankäytön suunnittelussa sekä se, että suunnittelu perustuu kulttuuriympäristöselvityksiin. Keinoja kulttuuriympäristön huomiointiin ovat rakennettuun ympäristöön ja maisemaan perustuva mitoitus ja maankäyttö, suojelumerkinnot ja rakennustapaohjeet.⁴³⁵ Ohjelmassa

---

⁴³¹ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 19.

⁴³² Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 18.

⁴³³ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 19.

⁴³⁴ Ilmeisesti se kuuluu hyvin vahvasti kaupungille, sillä maakuntamuseo tekee tällä hetkellä ennakoitua esimerkiksi seuraamalla aikakauslehtiä, tiedotusvälineitä ja kaupungin tapahtumia. sillä museo ei saa kaikista purkukohteista enää ilmoituksia etukäteen. Tätä käytäntöä on perusteltu muun muassa mielenosoitusten välttämiseksi. Haastattelu, Liuttunen, 11.3.2013; Haastattelu, Mäkelä, 8.3.2013.

⁴³⁵ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 3.

kunnan rooli käsitetään kulttuuriympäristötyön kannalta keskeiseksi. Kuntien tehtävinä mainitaan muun muassa kaavoitus, rakennusvalvonta ja rahoitus.⁴³⁶ Ohjelman tavoitteiden mukaisesti siinä esitetään, että kuntien on hyödynnettävä kulttuuriympäristön ominaispiirteitä suunnittelun pohjana, edistettävä vanhojen kaavojen uusimista sekä etsittävä uusia toteutusmalleja kaavoitukseen.⁴³⁷ Kuntien on myös taattava kulttuuriympäristötyön rahoitus esimerkiksi kulttuuriympäristöselvitysten sekä kohteiden ja alueiden säilymisen ja hoidon osalta.⁴³⁸ Kuntien on lisäksi tuettava ja kehitettävä kulttuuriympäristön asiantuntemusta ja turvattava alan työpaikat.⁴³⁹ Ohjelmassa nostetaan esille tavoite aluehallinnon ja kuntien paikkatietojärjestelmien käytettävyyden parantamisesta sekä asukkaisiin suuntautuvan vuorovaikutuksen lisäämisestä.⁴⁴⁰ Näiden tehtävien lisäksi kunnan vastuulla on kulttuuriympäristön vaalimista kannustavan ilmapiirin kehittäminen sekä paikallisten arvojen ja tavoitteiden määrittely.⁴⁴¹

Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma on sisällöltään hyvin samanlainen Keski-Suomen ohjelman kanssa. Myös Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelmassa kunnat nähdään avainasemassa erityisesti rakennetun ympäristön hoidossa. Paikallisen kulttuuriperinnön tunteminen nähdään suunnittelun ja kaupungin kehittämisen perustana.⁴⁴² Tavoitetilana on, että kulttuurimaisema otetaan huomioon ja että ympäristön ajallisia kerroksia hyödynnetään kaavoituksessa.⁴⁴³ Kaupunkikuvan kehittämiseen liittyviä tavoitteita ovat muun muassa torin ympäristön urbaani rakentaminen, puurakentamisen perinteen korostaminen kylissä, tiilin keskustassa, sekä teollisuusalueen ilmeen kohentaminen.⁴⁴⁴ Varsinaiset toimenpiteet ovat hyvin konkreettisia. Niissä kaupungin eri yksiköille annetaan vastuu rakennusinventoinneista, kirkonkylän pienoismallin ja tiettyjen kaava-alueiden historiallisten karttojen teettämisestä, rakennustapaohjeiden ja asemakaavojen uusimisesta, kyläkirjaston perustamisesta, tukimahdollisuuksista tiedottamisesta, kulkureittien ja esitteiden luomisesta sekä koulujen mukaan saamisesta.⁴⁴⁵ Suojelu toteutetaan ohjelman mukaan asemakaava-alueilla kaavamääräyksin ja haja-asutusalueilla yleiskaavassa tai epävirallisemmin kyläkaavan suosituksiin ja rakennusinventointeihin perustuen.⁴⁴⁶ Sen sijaan rakennusten hoito on toimenpiteissä jätetty täysin omistajille, vaikka kunnat on ohjelman alussa mainittu hoidon avaintekijänä.

---

⁴³⁶ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 31.

⁴³⁷ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 11, 19, 21.

⁴³⁸ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 7.

⁴³⁹ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 15, 17.

⁴⁴⁰ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 13, 17.

⁴⁴¹ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 31.

⁴⁴² Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 3.

⁴⁴³ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 50.

⁴⁴⁴ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 52.

⁴⁴⁵ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 43–46, 50–51.

⁴⁴⁶ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 51.

Ohjelmissa kaupunkien rooli kaupunkikuvan tallentajina liittyy vahvimmin historiallisen ulottuvuuden huomioimiseen kaavoituksessa. Tämä on esitetty kuitenkin eri tasoilla toteutettavaksi: historiallinen ulottuvuus voi olla suunnittelun lähtökohta tai asia, mitä kaavoituksen ohella pyritään huomioimaan. Tahojen välistä vuorovaikutusta on käsitelty ohjelmissa jonkin verran, mutta niissä ei tuoda esille mahdollisia toimintatapoja tai ratkaisumalleja kiistatilanteita varten. Ohjelmissa ei myöskään tarpeeksi korosteta päätöksentekijöiden vastuuta kaupunkikuvan tallentumisesta. Rahoituksen ja asiantuntijoiden työpaikkojen turvaaminenkin on tuotu esiin vain Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelmassa. Myös nämä liittyvät arvovalintoihin. Visioiden toteutumisen seuraamista, kulttuuriympäristöohjelman vaikutuksia ja toimijoiden sitoutumista arvioidaan ainoastaan Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelmassa.

4.1.2 SUOJELUKOhteet

Kaupunkikuva on itsessään tallenne. Se on kokonaisuus, johon kuuluu koko rakennettu ympäristö ja kaupungin toiminnot. Asemakaavassa voidaan antaa kaupunkikuvaan liittyviä määräyksiä, joita ”kaavan tarkoitus ja sen sisällölle asetettavat vaatimukset huomioon ottaen tarvitaan asemakaava-aluetta rakennettaessa tai muutoin käytettäessä.”⁴⁴⁷ Asemakaavamääräykset voivat koskea esimerkiksi haitallisten ympäristövaikutusten estämistä tai rajoittamista sekä maiseman, luonnonarvojen, rakennetun ympäristön, kulttuurihistoriallisten arvojen tai muiden erityisten ympäristöarvojen suojelua.⁴⁴⁸ Kaupunkitila sisältää siis sekä suojeltuja että suojelemattomia kohteita ja kaupunkikuva muodostuu näiden kokonaisuudesta. Siksi on haastavaa erotella, mitkä ovat fyysisen kaupunkikuvan tallenteita. Rajauksen vuoksi määrittelen kaupunkikuvan tallenteiksi tässä tapauksessa maankäyttö- ja rakennuslailla suojellut kohteet.

Suojelua ja säilyttämisen ohjausta on toteutettu myös esimerkiksi lailla rakennusperinnön suojelemisesta, kirkkolailalla, rautatiesopimuksella sekä valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen ympäristöjen inventoinnilla. Tarkastelen tässä yhteydessä erityisesti asemakaavalla suojeltuja kohteita, sillä kaupungin päättäjät ovat vastuussa niiden valinnasta kaavoituksessa. Vaikka suojelekohteiden seuranta ja tiedostojen tai tietokantojen muodostaminen on kulttuuriympäristöohjelmissa asetettu tavoitteiksi, ei esimerkiksi asemakaava-alueella olevia suojelumerkittyjä rakennuksia ollut luetteloitu minkään kaupungin kaavoituksen tai myöskään museon toimesta. Kohteista oli vaikea löytää tietoa ja tiedon saatavuus oli pääosin heikkoa. Näen tässä erityisen paljon kehitettä-

⁴⁴⁷ Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, 57 §.

⁴⁴⁸ Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, 57 §.

vää tulevaisuutta ajatellen ja ihmettellen, miten suojeleminen voidaan nykyisin järjestelmällisesti ottaa tarpeeksi perustavalla tavalla huomioon niin tutkimusten teossa kuin maankäytön suunnittelussa – ainakaan ilman ylimääräisiä ponnistuksia tai suurten tietomäärien läpikäyntiä.

Lailla rakennusperinnön suojelemisesta suojellut kohteet löytyvät Museoviraston ylläpitämästä rakennusperintörekisteristä, joka on viety myös internettiin ja on saatavilla kaikille. Rekisterin mukaan Tampereella on suojeltu erilaisilla rakennusperintölaeilla yhteensä 20 kohdetta. Varsinaisella rakennussuojelulailla suojeltuja kohteita on neljä⁴⁴⁹ eli 20 % suojelluista kohteista. Näiden lisäksi valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY) kuuluu Tampereella 20 kohdetta.⁴⁵⁰ Jyväskylässä rakennusperintörekisterin mukaisia suojelukohteita on yhteensä 11. Niistä rakennussuojelulailla suojeltuja kohteita on neljä⁴⁵¹ eli noin 36 % suojelluista kohteista. Lisäksi yksi⁴⁵² kohde on suojeltu sekä rakennussuojelulailla että asetuksella valtion omistamien rakennusten suojelesta. Jyväskylässä RKY-inventointiin kuuluvia kohteita on 15.⁴⁵³ Kankaanpäässä ei ole lailla rakennusperinnön suojelemisesta suojeltuja kohteita, mutta kaupungissa on kolme RKY-kohdetta. Suurin osa lailla rakennusperinnön suojelemista suojelluista kohteista sijoittuu kaupungin keskeiselle suuralueelle. Rakennusperintörekisterin tietojen perusteella erilaisilla rakennusperintölaeilla suojeltujen kohteiden yhteismäärä pienenee kaupungin asukasluvun mukaan. Toisaalta erityisesti rakennussuojelulailla on suojeltu Tampereella ja Jyväskylässä yhtä monta kohdetta. Lailla rakennusperinnön suojelesta on suojeltu pääasiassa kaupunkikuvan kannalta keskeisiä kohteita, kuten tehdasalueita, liiketaloja, järjestörakennuksia ja kunnantaloja, mutta myös arkikäyttöön suunniteltuja asuinrakennuksia. Erityisesti Jyväskylässä suojelluissa kohteissa korostuu yhden arkkitehdin, Alvar Aallon, tuotanto.

Kysyessäni kaavoituksilta ja maakuntamuseoilta tietoja asemakaavoituksella suojelluista kohteista, totesin päätyneeni umpikujaan. Kattavia listauksia ei ole tehty, mikä ainakin museoiden mielestä on resurssikysymys. Sain Jyväskylän ja Kankaanpään kaupungin kaavoituksilta arvion kohteiden lukumäärästä⁴⁵⁴, mutta en kohdelistausta. Keski-Suomen museo seuraa ”vuositasolla jonkin

---

⁴⁴⁹ Finlaysonin tehdas, Grand Hotel Tammer, Kauppahalli, Tirkkosen talo.

⁴⁵⁰ Hatanpään kartano, Hervannan keskusakseli, Hämeenpuisto, Kalevan kirkko ja kaupunginosa, Kalevankankaan hautausmaa, Lapin pientaloalue, Lielahden rautatieasema, Aunessilta, Pispalanrinne, Pyynikin näkötorni, Pyynikinrinne, Ratinan stadion, Tammerkosken teollisuusmaisema, Tampereen Hämeenkatu, Hämeensilta ja Keskustori, Tampereen linja-autoasema ympäristöineen, Tampereen rautatieasema ja veturitallit, Tampereen tuomiokirkko, Tampereen yleinen sairaala, Teiskon kirkko ja Teiskolan kartano, Viinikka-Nekalan pientaloalue.

⁴⁵¹ Entinen suojeluskuntatalo Suoja/nyk. Valtiontalo, Nuoran talo, Jyväskylän työväentalo, Säynätsalon kunnantalo.

⁴⁵² Jyväskylän yliopisto.

⁴⁵³ Jyväskylän Harju ja Vesilinna, Jyväskylän Kirkkopuisto ja hallintokeskus, Jyväskylän rautatieasema, Jyväskylän yliopiston alue, Korpilahden kirkkoranta, Kortepohjan asuma-alue, Luonetjärven kasarmialue, Mankolan alue, Sotatarviketeollisuuden alueet, Struven astemittausketju, Säynätsalon teollisuusyhdyskunta, Taulumäen kirkko ja Jyväskylän vanha hautausmaa, Vaajakosken teollisuusympäristö, Viitaniemen asuinalue, Älylän ja Seminaarinmäen asuinalueet.

⁴⁵⁴ Jyväskylässä 523 ja Kankaanpäässä 30 rakennusta ja seitsemän aluetta. Jyväskylän lukuun ei ole laskettu mukaan Säilyke -alueita tai valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaita kulttuuriympäristöjä.

verran lausunnolle tulleiden kaavojen sr-kohteiden määrällistä 'karttumaa' osana tiettyjä indikaattoreita, mutta kohde-/luettelotasolle ei tuolloinkaan mennä⁴⁵⁵. Asemakaavoituksen seurantaan ei ole tarpeeksi työkaluja, eikä museotyöntekijä ainakaan Jyväskylässä ja Kankaanpäässä pääse kuntien omiin karttasovelluksiin sen enempää kuin "tavallinen kansalainen", vaan museo joutuu aina pyytämään tiedot suojelusta kaupungilta.⁴⁵⁶ Tampereelta en saanut edes arviota kohteiden määrästä, vaan minua kehoitettiin laskemaan kohteet asemakaavoista manuaalisesti. Tietäen tämän vaiheen kestävän mahdollisesti useita viikkoja ja päätyvän silti todennäköisesti epätarkkaan ja epätäydelliseen lopputulokseen, päätin luopua tarkasta kohdelistauksesta. Keski-Suomen ja Satakunnan museoilla on kuitenkin tahtotila listausten toteuttamiseen jossain vaiheessa.⁴⁵⁷ Pirkanmaan maakuntamuseolla ei ole ollut intressejä listausten tekoon, sillä Tampereella on yhä puutteita ylipäätään arvokkaiden kohteiden tunnistamisessa: "kaavoitus laahaa jäljessä ja suojelumerkintöjä puuttuu, koska kaavat saattavat olla jopa 1900-luvun alusta"⁴⁵⁸.

Pitkän selvitystyön päätteeksi selvisi viimein, että Suomen ympäristökeskus ylläpitää LIITERI -tietokantaa, jonne on viety asemakaavojen seurantalomakkeita vuodesta 2000 lähtien. Niissä kerrotaan tiivistetysti asemakaavan sisältö ja muutos aiempaan asemakaavatilanteeseen verrattuna. Asemakaavojen seurantalomakkeen tiedot perustuvat kuntien toimittamaan tietoon.⁴⁵⁹ Tietokannassa on vielä puutteita, ja se on vasta vuodesta 2003 alkaen kattava. Pohjatilannetta ennen vuotta 2000 ei ole mistään saatavissa.⁴⁶⁰ Seurantalomakkeista ei myöskään ole saatavissa sijaintitietoja, sillä niissä osoitetaan vain suojeltujen kohteiden lukumäärä ja kerrosalat. Alkuperäinen tarkoitukseni oli selvittää, kuinka suuressa osassa asemakaavalla suojelluista rakennuksista on painotettu kaupunkikuvallisia arvotuksia. Koska tällainen selvitystyö oli mahdotonta, jouduin käyttämään LIITERI-tietokantaan tallennettujen asemakaavojen seurantalomakkeiden tietoja. Tietokantaa tulisi täydentää ja päivittää aktiivisesti tai kuntien tulisi muulla tavoin varmistaa, että suojelukohteista pidetään kirjaa ja että tieto on helposti saavutettavissa.

Tampereelta LIITERI-tietokannassa on 645 kaavaa vuosilta 2001–2016. Niistä 73 kaavassa oli yhteensä 623 suojeltua rakennusta.⁴⁶¹ Vain yksi suojelumerkintä on poistettu tänä aikana,

---

⁴⁵⁵ Haastattelu, Silen, 30.9.2016.

⁴⁵⁶ Haastattelu, Silen, 30.9.2016.

⁴⁵⁷ Haastattelu, Nummelin, 30.9.2016.

⁴⁵⁸ Haastattelu, Mäkelä, 30.9.2016.

⁴⁵⁹ Eerola, Malmi, Seppälä & Vesala 2013, viitattu 17.10.2016.

⁴⁶⁰ ELY-keskukset ovat yhdistäneet uusimpien seurantalomakkeiden tietoja oman GISALU-paikkatietoaineistonsa asemakaavarajoituksiin. Tätäkään yhdistämistä ei kuitenkaan ole tehty kattavasti eikä yleensä takautuvasti. Haastattelu, Nummelin, 30.9.2016.

⁴⁶¹ Nämä suojelukohteet on eritelty alueellisesti kaaviossa 10. Liitteet.

kun taas 545 merkintää oli uusia. Jälleen voidaan todeta, että tallennus painottuu keskiselle suuralueelle (65 %). Suojelluin kaupunginosa on hieman yllättäenkin Petsamon kaupunginosa (41 % suojelluista rakennuksista), joka ei noussut esille museoiden tallennustyössä. Suuralueista toiseksi eniten suojeltuja rakennuksia on lounaiselta suuralueelta (27 %). Lounaiselle suuralueelle kuuluu muiden aineistojen valossa eniten tallennettujen kohteiden joukkoon päässyt Pispala, joka on vasta toiseksi suojelluin kaupunginosa. Pispalaan sijoittuu 21 % kaikista kaupungin suojelukohteista. Yhteensä siis 90 % Tampereen suojelukohteista sijoittuu keskiselle tai lounaiselle suuralueelle. Huomionarvoista on, että pohjoisella suuralueella ei LIITERI-tietokantaan vietyjen tietojen mukaan ole yhtään suojeltua rakennusta.

Pispalan suosiota tallennuskohteena on käsitelty jo aiemmissa luvuissa ja samat syyt lienevät selitys Pispalan rakennussuojeluinnoituudelle. Petsamo taas on Kyttälän ja Jyväskylän Tourulan tapaan alun perin työvälialueelle suunniteltu asuinalue. Tampereen Pellava- ja Rautateollisuus Oy:n kaupungilta vuokraamalle alueelle alettiin rakentaa työväenasuntoja pian sisällissodan jälkeen. Rakennuksia suunnittelivat nimekkäät arkkitehdit H. Andersin ja B. Federley. Väli rauhan aikana Petsamoon rakennettiin hätäasuntoja ja työmaamestarina toimi sittemmin kirjailijana tutuksi tullut Kalle Päätaalo. Sotien jälkeen alueelle rakennettiin rintamamiestaloja sekä Alvar Aallon viisi kerrostaloa.⁴⁶² Vanhoja rakennuksia on purettu 1960-luvulta lähtien ja joihinkin asuinrakennuksiin on tehty suojeluperusteita heikentäviä muutoksia. Alueen vahva suojelu perustuu kuitenkin maakuntamuseon tekemän rakennusinventoinnin (2006) perusteella omaleimaiseen kaupunkikuvaan, jossa yhtenäisyys, rakennushistoriallinen kerronnallisuus, ja tyylinmukainen kokonaisvaikutelma ovat säilyneet.⁴⁶³

Jyväskylän osalta LIITERI-tietokannasta löytyy 552 asemakaavaa eli asemakaavoja on viety tietokantaan jonkin verran vähemmän kuin Tampereella. Kaavat ovat vuosilta 2001–2016. Yhteensä 84 kaavassa oli suojelumerkintöjä eli Jyväskylässä noin 15 % kaikista kaavoista on suojelumerkintä, kun vastaava luku on Tampereella vain 11 %. Tästä huolimatta Jyväskylässä on kuitenkin vähemmän suojelukohteita, yhteensä 369 kappaletta.⁴⁶⁴ Tarkempi tarkastelu osoittaa, että suojelukohteet ovat sijoittuneet laajemmalle alueelle kaupungissa kuin Tampereella. Suojelukohteita oli yhteensä 12 suuralueella. Eniten suojeltuja rakennuksia on kantakaupungin suuralueella (54 %). Kuitenkin eniten suojeltu yksittäinen kaupunginosa sijaitsee kantakaupungin suuralueen ulkopuolella, Halssilan suuralueella/kaupunginosassa (17 %). Vasta toiseksi suojelluimmaksi alueeksi (13 %)

---

⁴⁶² Suodenjoki, viitattu 5.12.2016.

⁴⁶³ Petsamo – Rakennetun ympäristön kulttuurihistorialliset ominaispiirteet. Viitattu 5.12.2016; Lyyra-Seppänen 2006, 57.

⁴⁶⁴ Nämä suojelukohteet on eritelty alueellisesti kaaviossa 11. Liitteet.

yltää Nisulan kaupunginosa kantakaupungissa. Kolmanneksi suojelluin kaupunginosa on Muuratsalo (12 %), Säynätsalon suuralueella. Jyväskylässä suojelukohteiden sijoittuminen seuraa vain osittain samaa linjaa kuin museoiden kaupunkikuvasta tekemät selvitykset. Esimerkiksi Nisulasta ei ole tehty maakuntamuseon listauksen mukaan yhtään kaupunkikuvaan liittyvää selvitystä.

Nisulan suojelu perustuu sen luonteeseen asemakaavallisesti ja kaupunkikuvallisesti yhteisenä jälleenrakennuskauden omakotitaloalueena. Alueelta löytyy vielä yksittäisiä 1800–1900-lukujen vaihteen omakotitaloja.⁴⁶⁵ Lisäksi Nisulasta on suojeltu modernimpia kohteita. Nisulaan kuuluva Viitaniemi on Jyväskylän ensimmäinen lähiö, jolla sijaitsee muun muassa Alvar Aallon suunnittelema Viitatorni. Viitaniemen säilyttävä suojelukaava laadittiin vuonna 2007 ja se on myös RKY-kohde. Alvar Aallon tuotantoa on suojeltu myös Muuratsalossa, jossa sijaitsee arkkitehdin kuuluisa koetalo. Koetalon lisäksi Muuratsalossa on suojeltu kohteita erityisesti Haikan asuinalueella. Haikan suojelukaavalla on tavoiteltu erityisesti kaupunkikuvallisten arvojen säilymistä.⁴⁶⁶ Haikka on rakennettu arkkitehti Wivi Lönnin asemakaavan mukaan 1920–1930-luvuilla. Yksityisrakennusten lisäksi Haikan niemen kärjessä sijaitsee maakunnallisesti arvokas, suojeltu Haikan majakka.⁴⁶⁷ Kaavalla on suojeltu rakennukset, jotka ovat säilyttäneet 1920-luvulle tyypilliset piirteet. Lisäksi suojeluperusteina on ollut, että alkuperäistä rakennusta ei ole merkittävästi laajennettu tai rakennukseen on helppo tehdä ympäristöä eheyttäviä palauttavia toimenpiteitä.⁴⁶⁸

Kankaanpäässä LIITERI -haku tuotti 66 tulosta eli vain murto-osan Tampereen ja Jyväskylän kaavoista. Kaavat olivat vuosilta 2001–2016. Vain yhteen asemakaavaan oli tehty suojelumerkintöjä, ja siinä oli kaksi suojeltua kohdetta. Ainut suojelukohteita sisältävä asemakaava oli Kärjen alueelta, joka poikkeuksellisesti ei myöskään ole keskistä aluetta. Suojelukohteet sijaitsevat Vanhakärjen historiallisesti arvokkaan tilan alueella, ja toinen niistä on 1870-luvulla valmistunut hirsinen asuinrakennus. Kaavamerkintä on tiukin mahdollinen (sr-5) ja kaavatontin merkintä AP/s-4 tarkoittaa myös ympäristön säilyttämistä. Tontilla on kuitenkin rakennusoikeutta, mutta uudisrakennuksen tulee sopia muodoiltaan ja materiaaleiltaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten läheisyyteen sekä vallitsevaan katunäkymään. Tilasta ja sen rakennuksista löytyi internetistä

---

⁴⁶⁵ Alueella asui lähinnä pienituloisia tilanomistajia, kaupungin ammattityöväkeä sekä Kankaan tehtaan työntekijöitä. Maakuntaan kuulunut kaupunginosa liitettiin Jyväskylän kaupunkiin vuonna 1941. Tuon jälkeen alueelle alkoi rakentua tyyppitaloja. Jyväskylän omakotialueita, Nisulan omakotialue. Keski-Suomen museon Jyväskylän omakotialueita. Viitattu 5.12.2016.

⁴⁶⁶ Asemakaavaselostus Haikan suojelukaavasta 2009, 16.

⁴⁶⁷ Asemakaavaselostus Haikan suojelukaavasta 2009, 6–7.

⁴⁶⁸ Asemakaavaselostus Haikan suojelukaavasta 2009, 15.

ainoastaan myynti-ilmoitus, ja ilman kaavaselostusta on vaikea analysoida kohteiden suojelua tämän enempää.⁴⁶⁹ Varsinkin Kankaanpään osalta LIITERI-tietokanta antaa todellisesta suojelutilanteesta väärän kuvan, sillä kaavoituksen mukaan Kankaanpäässä on noin 37 suojelukohdetta. Se, ettei näinkään pientä määrää ole päivitetty tietokantaan, kertoo mielestäni konkreettisesti resursivajeen vakavuudesta.

Se, että suurin osa kaavasuojelukohteista sijaitsee keskusta-alueilla, selittyy sillä, että ainakin todennäköisesti asemakaavoja on tehty ylipäättään enemmän keskusta-alueille, joiden ympärille kaupunki on rakentunut ja jonne yhä muutospaine kohdistuu. Lisäksi keskusta-alueet muodostavat usein kaupunkikuvien vanhimman kerrostuman, ja kohteet ovat todennäköisesti suojeltu ensimmäisinä, sillä ne ovat tulleet ensimmäisinä ”suojeluikään”. Toisaalta keskuksissa sijaitsevat usein myös kaupunkikuvallisesti kaikista ikonisimmat kohteet, joiden säilyminen halutaan turvata. Keskustojen ulkopuolella tietyt yksittäiset alueet ovat erittäin suojeltuja. Vaikka Kankaanpään tulos on puutteellinen, voi ilmiö selittyä esimerkiksi Kankaanpään hyvin erilaisella kaupunkirakenteella. Siinä keskustan lisäksi kyläalueet ovat olleet pitkään merkittävässä asemassa esimerkiksi palveluiden tarjoamisessa, eikä kaupungistuminen ja sitä kautta vaikkapa merkkirakennusten rakentaminen ole ollut yhtä voimakasta.

4.2 KAAVOITTAJAT ESITTÄJINÄ, KAUPUNGINARKISTOT TALLENTAJINA

Kaupunkikuvaan liittyvän päätöksenteon yhteydessä syntyy paljon kaupunkikuvan representaatioksi laskettavaa aineistoa, kuten suunnitelma- ja havaintopiirustuksia, valokuvia ja asemakaavoja. Näitä säilytetään kaupunginarkistoissa pääsääntöisesti 40 vuotta, jonka jälkeen ne siirtyvät maakunta-arkistoon.⁴⁷⁰ Täten myös muut kaupungin organisaatiot kuin museot voidaan lukea mukaan kaupunkikuvan representaatioiden luojiksi ja tallentajiksi.⁴⁷¹ Kuten muihinkin representaatioihin, myös näihin tallentuu kaupunkikuvan nykytilanne, mutta pitkässä jatkumossa myös fyysisen kaupunkikuvan muutos. Lisäksi niihin tallentuvat kaupunkikuvaan liittyvät tulevaisuudensuunnitelmat. Erona muihin representaatioihin verrattuna on, ettei näitä dokumentteja luoda ensisijaisesti tallenteiksi, vaan suunnitelmien havainnollistamisen välineiksi. Valitsin tutkimukseeni asemakaavat, sillä ne ovat selkeästi rajattavissa oleva aineisto, jolla vaikutetaan suoraan kaupunkikuvan fyysiseen

---

⁴⁶⁹ OPKK:n Asunto- ja kohdehaku. Vanhakärjenkatu 6, suojelukohteen myynti-ilmoitus. Viitattu 5.12.2016.

⁴⁷⁰ Arkistolaitos. Arkistolaitoksen aineistot. Viitattu 27.9.2016.

⁴⁷¹ Huom! Arkistot ovat kuitenkin muistiorganisaatioita siinä missä kirjastot ja museotkin. Tässä yhteydessä on kuitenkin perusteltua esittää arkistot kaupunkien toimijoina, sillä museot on jo tutkimuskysymyksessä rajattu erikseen muista muistiorganisaatioista.

olemukseen. Ne ovat myös visuaalisesti hyvin erilainen aineisto verrattuna muihin representaatioihin.

Asemakaavojen tulkitseminen sekä niiden tapa kuvata kaupunkia ovat kulttuurisia eli aika- ja paikkasidonnaisia. Asemakaavat ovat kaupunkisuunnittelun työvälineitä, joiden avulla esitetään, symboloidaan ja havainnollistetaan kaupungin fyysistä järjestystä, erityisesti topografiaa, rakennusten sijoittelua sekä liikenneväyliä. Asemakaavoilla ohjataan kaupunkikuvan muutosta ja vastavuoroisesti kaupunkikuvan ominaispiirteet ohjaavat asemakaavoja. Vaikka niissä pyritään kaupungin mahdollisimman objektiiviseen ja realistiseen esittämiseen, eivät kaavat koskaan ole neutraaleja. Ne sisältävät fyysisen kaupunkikuvan tavoin paljon kulttuurin arvoja ja heijastelevat esimerkiksi poliittisia päämääriä.⁴⁷² Ne ovat aina jollain tapaa vääristyneitä, sillä niissä pyritään esittämään kolmiulotteista kaupunkia litteällä pinnalla, ilmaperspektiivistä.⁴⁷³ Monella tapaa asemakaavat voidaan rinnastaa taiteeseen, mutta esimerkiksi Strengellin mielestä vasta ympäristöön sijoitettuna asemakaavataiteesta tulee taidetta. Tässä mielessä kaavoittaja on ikään kuin taiteilija.

Kaavoittaja tulee muokanneeksi kaupunkikuvaa tietoisesti ja tiedostamatta suunnittele-malla kaupungille sen fyysisen muodon. Samalla kaavoittaja antaa arkkitehdeille työskentelyn reu-naehdot, mutta kaikkia kaavan vaikutuksia ja etenkin lopputulosta hänen ei ole mahdollista arvi-oida etukäteen. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan asemakaavan tarkoitus on alueiden käytön yksityiskohtainen järjestäminen, rakentaminen ja kehittäminen. Asemakaavassa osoitetaan tar-peelliset alueet eri tarkoituksia varten ja ohjaan rakentamista ja muuta maankäyttöä paikallisten olosuhteiden, kaupunki- ja maisemakuvan, hyvän rakentamistavan, olemassa olevan rakennuskan-nan käytön edistämisen ja kaavan muun ohjaustavoitteen edellyttämällä tavalla.⁴⁷⁴ Kaavoituksella edistetään muun muassa elin- ja toimintaympäristöjen turvallisuutta, terveellisyttä, viihtyisyyttä ja toimivuutta. Lisäksi sillä tähdätään rakennetun ympäristön kauneuden ja kulttuuriarvojen vaali-miseen, ympäristönsuojeluun sekä ympäristöhaittojen ehkäisyyn.⁴⁷⁵

Kaavoittajallakaan ei kuitenkaan ole vapaita käsiä, sillä asemakaavan esitystapa on rajattu maankäyttö- ja rakennuslaissa. Sen mukaan asemakaavasta tulee selvittää asemakaava-alueen rajat, siihen sisältyvien eri alueiden rajat, rakentamisen määrä, rakennusten sijoitusta tai tarvittaessa rakentamista koskevat periaatteet sekä kaavamerkinnot ja -määräykset.⁴⁷⁶ Asemakaavan tulee lain

---

⁴⁷² Turunen 2013, 16.

⁴⁷³ Turunen 2013, 112.

⁴⁷⁴ Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, 120 §.

⁴⁷⁵ Lisäksi korostetaan taloudellisuutta, riittävää asuntotuotantoa, elinkeinoelämän edellytyksiä, palvelujen saatavuutta sekä liikennettä.

⁴⁷⁶ Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, 55 §.

mukaan perustua maastoa kuvaavaan pohjakarttaan, jonka tulee olla tarpeeksi tarkka ja yksityiskohtainen.⁴⁷⁷ Asemakaavaselostuksella esitetään kaavan tavoitteita, eri vaihtoehtoja sekä niiden vaikutuksia sekä tarpeelliset tiedot ratkaisujen perusteiden arvioimiseksi.⁴⁷⁸ Asemakaavamääräykset taas on otettava huomioon aluetta rakennettaessa tai käytettäessä. Määräykset voivat koskea ympäristövaikutuksia, vähittäiskauppaa tai maiseman, rakennetun ympäristön tai kulttuurihistoriallisten arvojen suojelua.⁴⁷⁹

Lain lisäksi kaavoittajan mahdollisuudet suunnittelulle muodostuvat paitsi olemassa olevan kaupunkikuvan, myös sen hetken ideologioiden, kaupunkisuunnitteluihanteiden ja tulevaisuudenvisioiden ja tavoitteiden kautta. Kaupunkikuvan nykytilannetta sekä tulevaisuutta linjataan myös kulttuuriympäristö- ja arkkitehtuuriohjelmissa. Ne antavat kaavoitukselle suuntaviivoja.

Kaikista eniten kaupunkikuvan ominaisuuksia luetellaan Tampereen arkkitehtuuriohjelmissa. Siinä kaupunkikuvasta tavoitellaan muun muassa turvallista, korkealuokkaista, vetovoimaista, innovatiivista ja luonnonläheistä.⁴⁸⁰ Lisäksi tavoitellaan lähiöiden laadullisten ominaisuuksien kehittämistä peruskorjausten yhteydessä, niiden yhtenäisyyttä ja viheralueiden säilyttämistä.⁴⁸¹ Tamperelaisen kaupunkikuvan erityispiirteiksi nostetaan muun muassa omaleimainen ja näyttävä arkkitehtuuri, viher- ja virkistätymisalueet sekä taide kaupunkiympäristössä.⁴⁸² Keskustan osalta ohjelmassa nousevat esiin myös esimerkiksi rakennuskannan tiiveys, sekoittuneisuus, elävyys, visuaalisuus, viihtyisyys, tunnelmallisuus ja urbaanisuus.⁴⁸³ Ohjelman mukaan Tampereella halutaan kunnioittaa perinteistä punatiili- ja teollisuusrakentamista, mutta myös modernia rakennusperintöä. Alueiden omaleimaisuuden säilymistä tuetaan ja uuden arkkitehtuurin tulee soveltua kaupunkikuvan historialliseen ulottuvuuteen.⁴⁸⁴

Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelmassa kaupunkikuvasta halutaan vetovoimainen, uudelle ja vanhalle tilaa jättävä kokonaisuus.⁴⁸⁵ Ympäristön suunnittelussa ja hoidossa korostetaan ammattitaidon merkitystä, arvokkaiden kohteiden kaavoitusta ja esimerkiksi kaupunkipuiston perustamista.⁴⁸⁶ Siinä halutaan myös hieman Tampereen ohjelman tavoin edistää vanhojen kaavojen uusimista sekä laadukasta maankäytön suunnittelua, ja käynnistää kokeiluprojekteja maankäytön

---

⁴⁷⁷ Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, 52a §.

⁴⁷⁸ Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, 55 §.

⁴⁷⁹ Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, 3 §.

⁴⁸⁰ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 9.

⁴⁸¹ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 14.

⁴⁸² Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 9.

⁴⁸³ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 10–12.

⁴⁸⁴ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 18.

⁴⁸⁵ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 21.

⁴⁸⁶ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 15, 19.

suunnitteluun.⁴⁸⁷ Maakunnan vahvuudeksi nostetaan ohjelmassa esille maiseman monipuolisuus, arkiympäristöjen kerroksellisuus ja elinkeinohistorian näkyminen.⁴⁸⁸ Kohteista nostetaan esille esimerkiksi Alvar Aallon rakennuskanta, teollisuusmiljööt, rautatieympäristöt ja Päijänteen kulttuurimaisema.⁴⁸⁹

Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelmassa hyvä ja viihtyisä ympäristö ymmärretään historiallisesti monimuotoiseksi ja kerrokselliseksi, ihmisen luoman ja luonnon limittäiseksi kokonaisuudeksi.⁴⁹⁰ Kaupunkikuvaa tullaan ohjelman mukaan kehittämään asemakaavojen lisäksi esimerkiksi uusilla osayleiskaavoilla ja kyläsuunnitelmilla, joissa painotetaan ajallisia kerroksia, kyläkuvan eheyttämistä ja uudisrakentamisen sopeuttamista olemassa olevaan ympäristöön.⁴⁹¹ Uudis- ja lisärakentamista halutaan ohjata myös rakennustapaohjeilla, joita halutaan kyliin sekä haja-asutusalueille. Nämä toimenpiteet kuuluvat ohjelman mukaan kaavoitusyksikön tai rakennusvalvonnan toimenkuvaan.⁴⁹² Sen sijaan Kankaanpääläisen kaupunkikuvan nykypirteiksi luetellaan hiekkakuopat, harjut ja suot, Karvianjoen vesistöt, teollisuusmaisemat, korkeatasoinen rakentaminen, taiteen yhdistäminen kaupunkikuvaan, punatiilen käyttö sekä asuntoalueiden rengasmainen sijoittuminen keskustaan nähden.⁴⁹³ Kaupunkikuva on vireä ja monipuolinen, mutta sen nuoruus ja keskustan vanhan ilmeen hävittäminen 1960–70-luvuilla tunnustetaan ohjelmassa puutteiksi. Keskusta on kaupunkimainen: toiminnot, kuten kauppa ja teollisuus sijoittuvat torin ympärille ja keskusta on tiiviisti rakennettu.⁴⁹⁴ Keskustan kasvu uhkaa kuitenkin maaseutua, jossa on jouduttu lakkauttamaan maatiloja ja kouluja. Tästä aiheutuu uhka ympäristölle, sillä maaseudun rakennukset ovat vaarassa jäädä tyhjilleen ja hoitamatta.⁴⁹⁵

Kaupunkien järjestämisestä on ollut yleisiä säädöksiä jo 1350-luvulla, mutta vasta 1600-luvulla vakiintui käsitys, jonka mukaan kaupungit oli järjestettävä valtiovallan vahvistaman asemakaavan mukaan.⁴⁹⁶ Nykyään kaavoituksesta vastaavat siis kaupungit, jonka lisäksi ne ovat vastuussa arkistotoimen järjestämisestä alueellaan. Arkistolaitoksen historia, kuten suomalaisen kaupunkisuunnittelun syntykin, alkaa autonomian ensimmäisistä vuosista. Senaatin arkisto perustettiin vuonna 1816, ja sinne siirrettiin myös Ruotsin vallan aikaisia Suomea koskevia asiakirjoja. Senaatin arkistosta muodostui keskusarkisto, joka avattiin yleisölle 1859. Vuonna 1869 Senaatin arkisto

---

⁴⁸⁷ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 21.

⁴⁸⁸ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 11.

⁴⁸⁹ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 19, 27.

⁴⁹⁰ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 8.

⁴⁹¹ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 50.

⁴⁹² Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 51.

⁴⁹³ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 10–11, 30–31.

⁴⁹⁴ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 11, 30–31.

⁴⁹⁵ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 34.

⁴⁹⁶ Javanainen 2013, 20.

muutti nimensä Valtionarkistoksi ja vuonna 1994 Kansallisarkistoksi, jona se nykyäänkin tunnetaan. Ensimmäiset maakunta-arkistot perustettiin vasta 1900-luvun alussa, vaikka esitys niiden perustamisesta oli tehty jo 1888. Tampereen arkistopiiri kuuluu Hämeenlinnan maakunta-arkistoon, joka perustettiin ensimmäisenä Suomessa vuonna 1927. Kankaanpään arkistopiiri kuuluu Turun maakunta-arkistoon, joka perustettiin vain viisi vuotta myöhemmin, vuonna 1932. Jyväskylällä on oma maakunta-arkisto, joka perustettiin vuonna 1967 kansanedustajien ja Jyväskylän yliopistoyhdistyksen pitkän painostuksen seurauksena.⁴⁹⁷

Kaupungeilla on myös omia, erikokoisia ja -sisältöisiä arkistoja. Ne ovat paikallisen itsehallinnon tuottamia ja sitä kuvaavia. Ne liittyvät läheisesti kuntalaisten arkeen, esimerkiksi juuri sosiaali- ja terveystoimeen ja myös kaavoitukseen. Yleensä kuntien virastoilla on omat arkistotilansa, mutta pitkään tai pysyvästi säilytettävät asiakirjat siirretään kunnan keskusarkistoon.⁴⁹⁸ Tampereella toimii Suomen ensimmäinen kunnallinen keskusarkisto, joka on vuonna 1936 perustettu. Se on huolehtinut alusta saakka kaupungin pysyvästi säilytettävistä asiakirjoista.⁴⁹⁹ Jyväskylässä toimii maakunta-arkiston lisäksi kaupunginarkisto, Kankaanpäässä toimii keskusarkisto.

4.2.1 PÄÄTTÄJIEN JA KAAVOITTAJIEN TALLENNUSROOLI: REPRESENTAATIOT

Kaupungin rooli kaupunkikuvan representaatioiden tallentajana liittyy sekä uusien asemakaavojen luomiseen että vanhojen kaavojen säilyttämiseen. Kaupungin tehtävänä on huolehtia kaavoituksesta sekä rakentamisen ohjauksesta ja valvonnasta alueellaan. Asemakaavat ovat paitsi kaupunkikuvan representaatioita, myös sen tallenteita. Lisäksi kaupunginhallitus on arkistolain (1994/831) mukaan vastuussa arkistotoimen järjestämisestä. Kaupunginarkistot ovat vastuussa asemakaavojen pitkäaikaisesta tallentamisesta ja asiakirjojen käytettävyyden turvaamisesta.⁵⁰⁰ Asiakirjalla tarkoitetaan laissa kirjallista, kuvallista esitystä tai muulla tavalla aikaansaatua esitystä, joka on luettavissa, kuunneltavissa tai ymmärrettävissä teknisin apuvälinein.⁵⁰¹

Kulttuuriympäristöohjelmissa on keskitytty tiiviisti fyysisen kaupunkikuvan tallentamiseen. Asemakaavojen säilyttämisestä ei ole mainintaa yhdessäkään kulttuuriympäristöohjelmassa. Tämän perusteella kaupunkikuvan representaatioiden tallentamista ei ymmärretä ainakaan ohjelmaan liittyvien toimijoiden tehtäväksi. Voidaan myös väittää, ettei fyysisen kaupunkikuvan ja siitä

⁴⁹⁷ Arkistolaitos. Arkistolaitoksen vaiheet. Viittaukset 6.12.2016.

⁴⁹⁸ Pohjoismainen arkistojen päivä. Kunnalliset arkistot. Viitattu 7.12.2016.

⁴⁹⁹ Tampereen kaupunki. Tietoa Tampereesta. Arkistot. Toiminta. Viitattu 7.12.2016.

⁵⁰⁰ Arkistolaki 1994/831, 6 §, 7 §.

⁵⁰¹ Arkistolaki 1994/831, 4 §.

tehtyjen representaatioiden tallentamisen välistä yhteyttä hahmoteta. Kaupunginarkistoja tai taidemuseoita ei ole huomioitu osana kulttuuriympäristöohjelmaa, vaikka niiden tallentamien aineistojen mukaan ottaminen olisi perusteltua esimerkiksi kaupunkikuvan eri vaiheiden ja muun teosten sisältämän informaation vuoksi. Vaikka fyysisen kaupunkikuvan tallentaminen on ensisijainen tallentamisen muoto, tulisi silti huomioida myös muut tallennusmuodot. Taidemuseoiden ja kaupunginarkistojen omien ohjelmien lisäksi representaatioiden tallentamisen prosessit tulisi huomioida myös osana kulttuuriympäristöohjelmaa.

Kuntaliiton *Kunnallisten asiakirjojen säilytysajat* -julkaisussa on eritelty asemakaavojen säilytysaikoja. Sen mukaan kunnan on säilytettävä ajantasa-asemakaavoja ja -asemakaavakarttoja, joista ilmenee kunnan koko asemakaava sellaisena kuin se on voimassa. Näitä tulee säilyttää pysyvästi vain nollaan päätyviltä vuosilta, mutta niissä tulee tuolloin näkyä vuoden lopun tilanne. Myös kaava- ja kaavoitustilannehakemistot⁵⁰² on julkaisun mukaan säilytettävä pysyvästi, mikäli rekisteri toimii hakemistona pysyvästi säilytettäviin kaavoihin.⁵⁰³ Kaavaluonnokset ja -ehdotukset liitteen⁵⁰⁴ säilytetään pysyvästi joko paperiasiakirjoina tai mikrofilmillä. Myös asiakirjojen säilytyksen suhteen tehdään arvottamista, sillä vähämerkitykselliset kaavaluonnokset tulee säilyttää vain kunnan oman tarpeen mukaan. Lisäksi pysyvästi säilytetään hyväksytyt kaavat kaavaselostuksineen. Lausuntopyyntö, lausunnot ja mielipiteet kaavaluonnoksista, vastineet sekä viranomaisneuvotteluista syntyneet asiakirjat säilytetään pysyvästi vain, mikäli käsiteltävään asiaan liittyvän asiakirjan oleellinen sisältö ei ilmene saman asian käsittelyyn liittyvistä muista pysyvästi säilytettävistä asiakirjoista. Hyväksytyt kaavat kaavaselostuksineen säilytetään pysyvästi.⁵⁰⁵ Säilytysajat perustuvat arkistolaitoksen päätöksiin.

Tampereella maankäytön suunnittelun viranomaispalvelu noudattaa arkistonmuodostussuunnitelmaansa ja siirtää asemakaavakartat ja muun asemakaavan valmisteluun liittyvän materiaalin järjestettynä kaupunkiympäristön kehittämisen toimialuearkistoon. Sieltä asemakaavat päätyvät kaupunginarkistoon, joka säilyttää kaiken kaupungin pysyvästi säilytettävän aineiston. Kaupunginarkistoon luovutetut asemakaavat (sisältäen asemakaavat, yleiskaavat, asemakaavakilpailut) on luetteloitu ja niistä on olemassa tunnus-, luokka-, nimike-, kuvaus-, aika-, tekijä-, mittakaava-,

---

⁵⁰² Tällä tarkoitetaan karttakirjoja, kaavoitustilannehakemistorekistereitä, kaavapäiväkirjoja tai vastaavia manuaalisia luetteloita tai sähköisiä tietojärjestelmiä.

⁵⁰³ Kunnallisten asiakirjojen säilytysajat 2007, 16.

⁵⁰⁴ Selostukset, tilastotiedot, kaavarunkosuunnitelmat, havainnekuvat ja muut havainnollistavat aineistot.

⁵⁰⁵ Kunnallisten asiakirjojen säilytysajat 2007, 17.

paikka- ja hyväksymistiedot. Asemakaavat alkavat kaupungin perustamisesta 1779 ja niitä on siirretty kaupunginarkistoon aina 1980-luvulle asti. Määrällisesti asemakaavakarttoja on arkistossa noin 600.⁵⁰⁶

Jyväskylässä asemakaavat ja niiden valmisteluun liittyvä materiaali säilytetään myös pysyvästi. Jyväskylän kaupunginarkistossa säilytetään asemakaavat vuosilta 1837–1948, jonka lisäksi arkistolla on myöhempiä kaavoitusasiakirjoja Säynätsalosta, Tourulasta ja Kankaan tehtaan alueesta. Rakennusvalvonnan arkistossa on asemakaavat kaupunginosittain vuosilta 1948–2006. Niiden määrä on ainakin 89 kansiota, kappalemääriä ei ole laskettu.⁵⁰⁷ Kankaanpäässä hyväksytyt asemakaavat arkistoidaan suoraan keskusarkistoon. Sen lisäksi hyväksytyjen asemakaavojen kopioita säilytetään keskuksen toimistojen omissa käyttöarkistoissa.⁵⁰⁸

4.2.2 ASEMAKAAVAT

Vaikka asemakaavojen säilyttäminen perustuu lakiin sekä arkistolaitoksen päätöksiin, on niiden tallentamiseen erilaisia tapoja eri kaupungeissa. Tampereen ja Kankaanpään kaupunginarkistoissa asemakaavat on luetteloitu tarkasti. Sen sijaan Jyväskylän kaupunginarkistossa luetteloa ei ole tehty yksittäisten asemakaavojen tarkkuudella. Tämän vuoksi asemakaavojen määrän ja alueellisen sijoittumisen tarkastelu oli mahdollista vain Tampereen ja Kankaanpään osalta. Tämä myös osoittaa, miten tallennustapojen erot konkreettisesti vaikuttavat mahdollisuuksiin tehdä tutkimusta ja analysoida aineistoja.

Sain tutkimuskäyttöön Tampereen kaupunginarkistolta asemakaavaluettelon, johon oli kirjattu yhteensä 440 asemakaavaa.⁵⁰⁹ Asemakaavoissa toistuu keskisen suuralueen painotus (55 %) ja niiden yleisin yksittäinen kuvauskohde oli Tammerkosken alue (4 %). Seuraavaksi eniten asemakaavoja on tallennettu lounaiselta (6 %), koilliselta (5 %) ja eteläiseltä (3 %) alueelta. LIITERI-tietokannan mukaan kahdella eniten asemakaavoin tallennetulla alueella on myös eniten suojelukohteita. Asemakaavojen valmistumisajan mediaani on vuodessa 1930,5. Asemakaavojen tekijöitä on yhteensä 75. Kaavoista 69 on nimetty asemakaava-arkkitehtien nimellä ja loppuihin tekijäksi on merkitty esimerkiksi kaupungin mittaus- tai asemakaavaosasto, kaavoitusvirasto, rakennuskonttori tai maanmittaushallitus.

Tallennettujen asemakaavojen painottuneisuus tietyille alueille kertoo asemakaavoituksen ja kaupunkisuunnittelun painopisteistä eri aikoina. Koska asemakaavoitus seuraa kaupungin

---

⁵⁰⁶ Haastattelu, Kirkkola, 7.9.2016.

⁵⁰⁷ Haastattelu, Satosaari, 7.9.2016.

⁵⁰⁸ Haastattelu, Lahtinen, 15.9.2016.

⁵⁰⁹ Nämä asemakaavat on eritelty alueellisesti kaaviossa 12. Liitteet.

kasvua ja kehitystä, asemakaava-aineistot kertovat myös muun muassa kaupungin ikärakenteesta ja kerrostumisesta. Keskustoista on siis eniten tallentuneita asemakaavoja, sillä kaupunkisuunnittelu on käynnistynyt näiltä alueilta ja kaupunkikeskustoihin kohdistuu yhä suuri muutospaine, jota ohjataan asemakaavoituksella. Koska nykylainsäädäntö vaatii asemakaavojen ajantasaisuutta, voisi kuvitella, että tulevaisuudessa myös asemakaavojen tallentuminen tasaantuisi. Toisaalta edellä mainittu keskustojen tiivistysrakentamis- ja muu muutospaine voi tehdä keskustojen suunnittelusta nopeatahtisempaa kuin muualla. Laki määrää kunnat tekemään vuosittaiset kaavoitus selvitykset ja tietoa on viety yhä enemmän kaikkien saataville internetiin. Näistä parannuksista huolimatta kokonaiskuvan saaminen tilanteesta on hankalaa, koska tieto on hajautunut moniin eri dokumentteihin, joiden ymmärtäminen ja lukutaito eivät ole itsestään selviä. Kaupunginarkistojen aineistojen perusteella painottumisen reaaliaikainen seuraaminen taas on hankalaa, koska aineistot tallentuvat arkistoihin viiveellä. Lisäksi uudet ja vanhat asemakaava-aineistot on tallennettuina eri arkistoihin, mikä hankaloittaa entisestään kokonaiskuvan hahmottamista.

Kankaanpään keskusarkistoon on tallennettu 174 asemakaavaa Kankaanpästä, ja niiden vahvistuspäivän mukainen mediaani on vuodessa 1990.⁵¹⁰ Eniten (17 %) asemakaavoja on tehty keskustan alueelta sekä sen itäpuolelta Käpylästä. Seuraavaksi eniten asemakaavoja on Myllymäestä (13 %), Kärjestä (10 %) sekä Koskenojasta ja Järventaustasta (9 %). Näistä luvuista näkee, että tallennettujen asemakaavojen määrä vähenee, mitä kauempana keskustasta alue sijaitsee. Erityisesti pienemmissä ja maaseutumaisemmissa kaupungeissa voisi ajatella keskustan ja muiden alueiden erojen korostuvan, sillä asemakaavoituksen sijaan maankäytön suunnittelua toteutetaan haja-asutusalueilla rakennusjärjestyksellä. Myös Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelmassa mainitaan haja-asutusalueiden ja kylien kehittäminen kyläsuunnitelmilla ja rakennustapaohjeilla asemakaavoituksen sijaan.⁵¹¹ Kaupunkikuva tallentuu kuitenkin myös asemakaava-alueiden ulkopuolella, mutta tällöin kyseessä on koko kunnan alueen kattavat yleis- ja maakuntakaavat.

Asemakaavojen lisäksi kaupungit tallentavat representaatioita kuva-arkistoihinsa, jotka kuitenkin usein ovat maakuntamuseoiden hallinnassa. Kuva-arkistojen tallennusta on käsitelty luvussa 3.2.3. Kaupungeissa tehdään dokumentointia kaavoitushankkeiden ja kuva-arkistojen lisäksi esimerkiksi imagollisista syistä. Valokuvia ja videoita hyödynnetään kaupungin viestinnässä ja brändämisessä tarkoituksellisesti. Kun kaupunkia kuvataan imagollisin tavoittein, halutaan sitä esittää mahdollisimman kilpailukykyisenä. Toisaalta myös taiteessa voidaan realistisen esitystavan sijaan

---

⁵¹⁰ Nämä asemakaavat on eritelty alueellisesti kaaviossa 13. Liitteet.

⁵¹¹ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 50–51.

romantisoida ympäristöä. Haastattelujeni myötä selvisi, että kaupungin eri tahot tallentavat representaatioita monin tavoin, mutta toimijoiden välistä yhteistyötä ja tiedonkulkua tulisi tiivistää. Esimerkiksi Tampereen silloinen kaupunkikuva-arkkitehti Jalo Virkki on kerännyt ja ylläpitänyt valokuva-arkistoa noin 20 vuoden ajan. Kyseessä on hyvin systemaattinen kaupungin valokuvausprojekti, jonka aikana hänen kokoelmaansa on kerääntynyt yli 20 000 valokuvaa Tampereelta. Maakuntamuseolla ei ollut tietoa tällaisen kokoelman olemassaolosta.

5. KAUPUNKILAISET

Museoiden ja kaupungin päättäjien tavoin kaupunkien käyttäjät, kaupunkilaiset, toimivat sekä fyysisen kaupunkikuvan tallentajina että kaupunkikuvan representaatioiden luojina. Kaupungin päättäjien ja museoviranomaisten rooli kaupunkikuvan tallentamisessa on määritelty monissa laeissa. Kaupunkilaisten vastuu kaupunkikuvasta perustuu perustuslakiin. Perustuslain mukaan ”vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöön koskevaan päätöksentekoon”⁵¹². Kaupunkilaisilla on myös mahdollisuus vaikuttaa ympäristöönsä esimerkiksi ottamalla osaa kaavoitukseen, osallistumalla yhdistystoimintaan, osallistumalla museoiden ohjaustoimintaan tai aktivismiin. On yksilön valinta, miten hän suhtautuu vastuisiin ja mahdollisuuksiinsa.

Kaupunkilaisten tekemästä kaupunkikuvan tallentamisesta representaatioin valitsin aineistokseni nykyaikaisimman, Facebookin kotiseutu-yhteisöihin tallennetut kaupunkivalokuvat. Kaupunki ja oma elinympäristö ei ole kiinnostanut pelkästään taiteilijoita, vaan myös kaupunkilaiset ovat aktiivisesti maallanneet, piirtäneet, kirjoittaneet ja valokuvanneet kaupunkia vuosisatojen ajan. Facebook-aineistot valikoituivat osaksi tutkimusta, koska ihmisten pöytälaatikkoihin pääsee usein tutustumaan vasta henkilön kuoltua, jos silloinkaan. Yhteisöihin kerääntyy vuosittain satoja eriaiheisia ja -tasoisia, yleensä kuvaajan kotikaupungeista otettuja uusia ja vanhoja kuvia. Kuvien lisäksi yhteisöissä jaetaan muistoja, keskustellaan, jaetaan tietoa ja pohditaan kaupungin ajankohtaisia aiheita ja tulevaisuutta interaktiivisesti. Kuvat ja keskustelut herättävät tunteita ja synnyttävät omanlaistaan yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kaupunkilaisten kuvat ovat merkittävä kaupunkikuvan tallennusaineisto, joka muiden tallennustahojen tulisi huomioida.

---

⁵¹² Suomen perustuslaki 1999/731, 20 §.

5.1 KAUPUNKILAINEN AVAINASEMASSA ASEMAKAAVOISSA

Kaupunkilaisen rooli ja vaikutusmahdollisuudet on huomioitu kaupunkisuunnittelussa vasta vast- ikään. Suomessa asemakaavoitus yleistyi ja laajentui 1900-luvun aikana. Asemakaavoituksen myötä kaavoittamattomien alueiden asukkaat, pääasiassa työväki ja torpparit, asetettiin epäreiluun ase- maan, sillä kaupunki saattoi muutoshalussaan painostaa asukkaat korkeammilla vuokrilla ja jopa hädän uhalla muuttamaan.⁵¹³ Maailmansotien jälkeinen kaupunkisuunnittelu tukeutui modernis- tisiin ihanteisiin, joihin kuuluivat tehokkuus, funktionalismi, tekninen tarkoituksenmukaisuus ja taloudelliset vaatimukset.⁵¹⁴ Kaupunkilaisten rooliksi jäi hyväksyä laaditut suunnitelmat ja ymmär- tää ”yleinen etu”, jonka määrittelivät asiantuntijat sekä poliitikot, eivät kaupunkilaiset tai suunni- telmien kohteena olleet asukkaat.⁵¹⁵ Yksilöstä tuli suunnittelun kohde, sen sivustakatsoja tai pa- himmillaan uhri.⁵¹⁶ Asukkaat näkivät oman mahdollisuutensa vaikuttaa kaupunkien tulevaisuu- teen tai omaan asumiseensa vähäisinä.⁵¹⁷

1960-luvulla ihmiset tulivat tietoisemmiksi ympäristöstään ja globaaleista uhkista sekä alkoivat vastustaa teollistumista, modernistisia kaupunki-ihanteita ja vaatia itselleen vaikuttamis- mahdollisuuksia.⁵¹⁸ Kansallisestikin merkittäväksi purkukiistaksi muodostui Tampereen Verkateh- taan tapaus vuosina 1975–1976. Museoviraston ja kaupunkilaisryhmittymien taistelusta huoli- matta suurin osa tehdasrakennuksesta jäi suojelematta ja purettiin. Tapaus vaikutti rakennussuo- jelun tulevaisuuteen, opetti kantapään kautta rakennussuojelun arvon sekä osoitti rakennetun ympäristön haavoittuvuuden ja lainsäädännön puutteet.⁵¹⁹ Suunta kohti demokraattisempaa suun- nittelua alkoi 1980-luvulla, jolloin voimaan tuli uusi maankäyttö- ja rakennuslaki.⁵²⁰ Kuitenkin myös uuden lain jälkeen syntyi rakennussuojelukiistoja, joissa yleensä jokin ryhmä tai järjestö heräsi puolustamaan jo pitkän aikaa purku-uhan alla olleita rakennuksia aivan viime hetkillä.⁵²¹ Vuonna 1999 voimaan astunut maankäyttö- ja rakennuslaki paransi jälleen käyttäjien vaikuttamismahdolli- suuksia.⁵²² Siinä kaupunkikuvaan liittyviin päätöksiin vaikuttaminen pyrittiin tekemään mahdol- liseksi monessa kaavoituksen vaiheessa. 2000-luvulla internetin ja korkean koulutustason myötä osa kansalaisista on hyvin valveutuneita ympäristönsä suhteen ja samalla päätöksenteosta ja osal-

---

⁵¹³ Pohjamo 2011, 94.

⁵¹⁴ Junttila 1995, 9.

⁵¹⁵ Pohjamo 2011, 130.

⁵¹⁶ Pohjamo 2011, 137, 183.

⁵¹⁷ Pohjamo 2011, 166.

⁵¹⁸ Javanainen 2013, 10.

⁵¹⁹ Javanainen 2013, 24.

⁵²⁰ Pohjamo 2011, 215; Kervanto Nevanlinna 2002, 225, 235.

⁵²¹ Pohjamo 2011, 200–201.

⁵²² Kinanen 2007, 231.

listumisesta on tullut avoimempaa. Rakennusten suojele ei silti vieläkään ole täysi itsestäänselvyys, sillä suojeletavoitteet kilpailevat yhä taloudellisten intressien kanssa myös kaupunkilaisten asenteissa.⁵²³

5.1.1 KAUPUNKILAISTEN TALLENNUSROOLI

Fyysiseen kaupunkikuvaan liittyvässä päätöksenteossa kaupunkilaisen rooli ja osallistumismahdollisuudet on selitetty maankäyttö- ja rakennuslaissa. Verrattuna kaavoittajiin ja kaupunkikuvan päättäjiin sekä museoviranomaisiin kaupunkilaisten osallistuminen fyysisen kaupunkikuvan tallentamiseen perustuu kuitenkin vapaaehtoisuuteen ja arjen valintoihin. Kaupunkilaiset voivat vaikuttaa monin eri tavoin, kuten äänestämällä päättäjät kunnallisvaaleissa, vastaamalla kaupunkisuunnitteluun liittyviin kyselyihin, osallistumalla kuulemistilaisuuksiin, esittämällä mielipiteensä kaavaehdotuksista, tarjoamalla vaihtoehtosuunnitelmia, herättämällä keskustelua julkisissa medioissa, valittamalla päätöksistä tai ääritapauksissa kirjoittamalla kansalaisadressin tai osallistumalla boikotteihin, lakkoihin tai mielenosoituksiin.⁵²⁴ Arjen valinnoista tärkeimpiä ovat tietysti suhtautuminen omaan välittömään elin- ja lähiympäristöön sekä rakennuskannan arkipäiväinen kohtelu, sen jatkuva hoito sekä käyttötarkoituksessa pysyminen. Suojelemattomallakin kohteella voi olla merkityksiä ja arvoja, joiden vuoksi korjauksia, laajennuksia, muutoksia ja muita toimenpiteitä tulisi harkita aina tapauskohtaisesti.⁵²⁵

Lainsäädännön muutoksista ja osallistumismahdollisuuksien lisäämisestä huolimatta kaupunkilaiset eivät ole vieläkään täysin tasa-arvoisessa asemassa asiantuntijoihin nähden. Kuntaliiton tutkimusten mukaan kaupunkilaiset mielletään kaavoituksessa yhä maallikoiksi, joiden mielipiteet ja tieto ovat lähtökohtaisesti subjektiivisia, tunnepitoisia ja suhteellisia.⁵²⁶ Sen mukaan asukkaat myös kokevat, että heillä ei ole merkittävästi vaikutusvaltaa kaavoitusprosesseissa.⁵²⁷ Asiantuntijoiden suhtautuminen kaupunkilaisten mielipiteisiin vaikuttaa huomattavasti esimerkiksi osallistumiselle annettuun painoarvoon kaupunkisuunnittelussa.⁵²⁸ Lopulta kaavoittajat ja päättäjät vaikuttavat kaupunkilaisten osallistumiseen määrittelemällä ja rajaamalla osallisten joukon, päättämällä osallisten tiedottamisesta, pitämällä yllä tai rajaamalla keskustelun avoimuutta sekä lopulta

⁵²³ Kervanto Nevanlinna 2002, 275.

⁵²⁴ Staffans 2004, 48.

⁵²⁵ Pirkanmaan maakuntamuseo. Kulttuuriympäristö ja sen suojele. Viitattu 22.1.2016; Kivilaakso, viitattu 27.2.2016.

⁵²⁶ Puustinen 2006, 244.

⁵²⁷ Javanainen 2013, 45.

⁵²⁸ Puustinen 2006, 241.

määrittelemällä päätöksissään, miten osallisten mielipiteet otetaan huomioon.⁵²⁹ Ennen tutkimustyön aloittamista spekuloin, tietävätkö kaupunkilaiset, mitä kaupunkikuva todella tarkoittaa. Ymmärsin myöhemmin, että jo oma pohdiskeluni asetti kaupunkilaiset maallikon asemaan kaupunkikuvan tuntemuksessa.⁵³⁰

Halutessaan kaupunkilainen voi myös liittyä asukas-, kotiseutu- tai ympäristöyhdistykseen, joka ajaa muun muassa kaupunkikuvaan liittyviä asioita. Kuntaliiton tutkimuksen mukaan monet kaavoittajat olivat sitä mieltä, että erilaisista yhdistyksistä ja järjestöistä löytyy parempaa osaamista. Järjestöillä on usein sekä kokemusta kaavoituksesta prosessina että näkemystä monista maankäytön suunnittelun kysymyksistä.⁵³¹ Kotiseutuyhdistyksiä alettiin perustaa 1900-luvun puolivälissä.⁵³² Toiminnan ytimenä oli huoli kaupunkikuvassa tapahtuneista nopeista muutoksista ja katoavasta perinteestä.⁵³³ Sittemmin monet yhdistysten aloittamista toimintamuodoista ovat tulleet osaksi kuntien lakiasetuksin ohjattua kulttuuritoimintaa. Kotiseututyön luonteeseen kuuluu muuttua ihmisten elämänpiirin ja elämäntapojen mukana.⁵³⁴ Kolmannen sektorin lisäksi vaikuttamis- ja toimintamuotona on 2010-luvulla yleistynyt neljännen sektorin vaikuttaminen. Neljännellä sektorilla viitataan perheisiin, kotitalouksiin ja ystäväpiiriin, jotka eivät ole järjestäytyneet millään tavalla.⁵³⁵ Neljännen sektorin toimintaa kutsutaan kaupunkiaktivismiksi, joka radikaalisten konnotaatioiden sijaan tarkoittaa liiallisten organisaatorakenteiden ja järjestäytymisen välttämistä, jotta mukaan on helppo tulla.⁵³⁶

Asukkaat osallistuvat yleensä vain asemakaavoitukseen, jossa tehdään asukkaan kannalta konkreettisia lähiympäristöä koskevia päätöksiä.⁵³⁷ Kuitenkin kaavoituksen kannalta olennaiset päätökset on usein tehty jo yleiskaavassa, joten vaikuttamismahdollisuuksia on jo asemakaavavaiheessa jo rajattu. Asukkaat tarkastelevat muutos- ja suojeleasioita mieluummin lähiympäristönsä perspektiivistä ja kokevat yleiskaavatason liian abstraktiksi ja epäkiinnostavaksi.⁵³⁸ Purkusuunni-

---

⁵²⁹ Javanainen 2013, 46.

⁵³⁰ Haastattelujen perusteella kaupunkilaiset tuntuivat tietävän, mitä kaupunkikuva tarkoittaa. Vastauksien perusteella ajauhin kuitenkin pohtimaan, olisivatko haastateltavani perehtyneet terminologiaan ennen haastattelujaan Wikipedia-artikkelin kautta, sillä vastaukset muistuttivat Wikipedia-artikkelia. Toisaalta voisi olla, että haastateltavikseni valikoitui asiantuntevia kaupungin käyttäjiä. Tällainen valikoituminen voisi olla luonnollista.

⁵³¹ Puustinen 2006, 243.

⁵³² Javanainen 2013, 45.

⁵³³ Jyväskylä-Seura. Historiaa. 2009. Viitattu 15.2.2016.

⁵³⁴ Javanainen 2013, 45.

⁵³⁵ Rättilä & Rinne 2016, viitattu 16.9.2016.

⁵³⁶ Rättilä & Rinne 2016, viitattu 16.9.2016.

⁵³⁷ Puustinen 2006, 245.

⁵³⁸ Puustinen 2006, 241.

telmien vastustaminen osoittaa, että rakennuksella on merkittävää arvoa tai merkitystä esimerkiksi identiteetin kannalta.⁵³⁹ Asiantuntijan voi olla haastavaa määritellä tällaisia arvoja ja merkityksiä.⁵⁴⁰ Muutosvastarintaa ja suojeluhaluja saavat yleensä myös ”omaa takapihaa” koskevat ehdotukset, jolloin kaupunkilainen nähdään usein oman edun ajajaksi. Kaupunkilaisten muutos- tai suojeluvastarintaan voi liittyä myös piilotettuja motiiveja, kuten pelkoa asuinympäristön sosiaalisesta muutoksesta tai kateutta suojelun tuomasta arvon noususta.⁵⁴¹ Argumentoinnissa kaupunkilaiset vetoavat usein tunnearvoihin, jota ei pidetä suojelun perusteena. Oman edun ajaminen vie pohjan käyttäjien argumenteilta, sillä kaavoituksen tulisi miellyttää kaikkia.⁵⁴²

Haastattelin kaupunkilaisia selvittääkseni, millaiseksi he kokevat kaupunkikuvan ja oman roolinsa sen tallentajina. Haastateltavani arvostivat rakennuskannan monimuotoisuutta ja tiedostivat, että sitä kautta voidaan synnyttää viihtyisyyttä ja hyvinvointia. Kritiikkiä herätti arkkitehtuurin ”steriiliksi” moitittu nykyinen muodonanto, josta ei haastateltavien mukaan herää samanlaisia tuntemuksia kuin vanhoista rakennuksista. Vanhaa rakennuskantaa pidettiin persoonallisempänä, mielenkiintoisempänä ja ”mukavampana silmälle”.⁵⁴³ Haastateltavien mielestä kaupunkikuvassa tulisi näkyä, miten kaupunki on syntynyt ja olemassa olevaa kaupunkikuvaa tulisi heidän mielestään kunnioittaa uusien kohteiden suunnittelussa.⁵⁴⁴ Haastateltavat kuitenkin siis tunnustivat kaupunkikuvan muuttuvan luonteen ja sen kehitystarpeet, kuten seuraava ote tuo esille: *”Viihdyn Tampereella, koska täällä on paljon historiaa, eikä tää ole mikään betoniviidakko. Rakennukset on pysynyt matalana, toisin ku Helsinki, jossa taivas ei näy talojen takaa. Paljon viihtysämpää, hiljasia katuja ja kaikkialla ei oo kauheeta liikennettä. Toisaalta oon ilonen tästä uudistuksesta, että Hämeenkatu suljetaan autoilta. Pysyis keskustakin rauhallisempänä ja turvallisempänä.”*⁵⁴⁵

Kommenteissa suosittiin olemassa olevan rakennuskannan hyödyntämistä purkamisen sijaan ja kannustettiin alueen alkuperäisen tai luonnonmukaisen luonteen hyväksikäyttämistä kaavoituksessa. Myös interiöörien tulisi sopia rakennuksen henkeen. Tästä huolimatta haastateltavat olivat valmiita muuttamaan rakennusten toimintoja mahdollistaakseen niiden säilymisen, kunhan muutos tehdään rakennuksen historiaa kunnioittaen. Toisaalta kuitenkin haluttiin, ettei rakennus-suojelu muodostu esteeksi esimerkiksi, kun rakennuksia päivitetään nykyvaatimukset täyttäväksi.⁵⁴⁶ Haastatteluissa nousi esille myös talousratkaisut ja surtiin sitä, että vanhoja rakennuksia

---

⁵³⁹ Javanainen 2013, 14.

⁵⁴⁰ Javanainen 2013, 62.

⁵⁴¹ Puustinen 2006, 242, 243.

⁵⁴² Puustinen 2006, 245.

⁵⁴³ Haastattelut, Saarela, 2.7.2014.

⁵⁴⁴ Haastattelu, Järvinen, 11.7.2014.

⁵⁴⁵ Haastattelu, Järvinen, 11.7.2014.

⁵⁴⁶ Haastattelu, Järvinen, 11.7.2014.

puretaan korjauskustannusten vuoksi. Vanha ja suojeltukin rakennuskanta sai osakseen kritiikkiä, kun eräs haastateltavista kertoi pohtineensa Alvar Aallon arkkitehtuurin viharyhmän perustamista Facebookiin.⁵⁴⁷ Muutosta ei haluttu omille kotikulmille, vaikka haastateltavat totesivatkin, että: ”Syrjemmässä muutokset ja uudet asiat on helpompi ymmärtää⁵⁴⁸”. Toisaalta keskustaa halutaan myös muuttaa, kunhan muutos sopii kaupunkilaisen omiin visioihin: ”Onhan se hyvä tuoda toisaalta uutta keskustankin alueelle, mutta sijoitus on tärkeää uusissa rakennuksissa - - Moderni keskusta ei sovi [Tampereelle]⁵⁴⁹”. Suojelu nähdään tärkeämmäksi julkisissa rakennuksissa kuin yksityisissä tiloissa, jotka ”omistaja saa laittaa millaiseksi haluaa⁵⁵⁰”.

Usein kaavoitusprosessiin ottaa osaa vain hyvin pieni joukko osallisista, joten todellisuudessa enemmistön asennetta ja mielipiteen toteutumista ei voida tietää.⁵⁵¹ Kaavoitusasioissa voidaan keskittyä joko mielipiteiden määrälliseen tai niiden laadulliseen edustavuuteen eli siihen, kuunnellaanko suurta joukkoa vai yksittäisten argumenttien sisältöä. Kaavoittajien mukaan ”hyvät osalliset” ymmärtävät argumentoinnissaan kaavoituksen perusasiat, kaava-alueeseen liittyvät taustatiedot, tietävät käytettävissä olevat resurssit, hahmottavat kaupungin ja sen kehityksen kokonaisuutena ja tuntevat päätöksenteon erot sekä ajoittavat argumenttinsa oikein. Lisäksi he eivät pelkää muutosta, vaan luottavat kaavoittajan ammattitaitoon ja päättäjiin, ovat konkreettisia ja idearikkaita, eivätkä osallistu liian usein eli ole ”vakiovalittajia”. Taustaltaan ihanne-osallinen on korkeasti koulutettu.⁵⁵² Vain erittäin valveutuneiden alan harrastajien mielipiteitä ja näkemyksiä pidettiin tärkeinä. Erityisesti suurissa kaupungeissa osalliset ovatkin koulutetumpia ja valveutuneempia kuin ennen ja he myös osaavat vaatia lähiympäristönsä säilyttämistä hanakammin.⁵⁵³

Haastateltavani tiedostivat, että heillä on halutessaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kaavoitus- ja rakennussuojeluprosesseihin ja pitivät osallistumismahdollisuutta tärkeänä. Haastateltavieni mukaan tieto kulkee hyvin nykyään esimerkiksi internetin kautta, mutta valitettavasti nykyään ollaan liian vähän kiinnostuneista kaikkia kaupunkilaisia koskevista asioista.⁵⁵⁴ Kukaan haastateltavistani ei kuitenkaan ollut osallistunut kaavoitukseen, eikä osannut eritellä, miten osallistuminen tapahtuu. Haastateltavat asettivat kaupunkilaisen mielipiteen tärkeään asemaan: ”Jos suunnittelijat tekee suunnitelmia, jotka ei kunnioita kaupungin ilmettä, niin meillä [asukkailla] on oikeus sanoa asiasta ja tuoda julki oma mielipide - - Jos annetaan mahdollisuus tuoda oma mielipide esille, niin

⁵⁴⁷ Haastattelut, Saarela, 2.7.2014.

⁵⁴⁸ Haastattelu, Järvinen, 11.7.2014.

⁵⁴⁹ Haastattelu, Järvinen, 11.7.2014.

⁵⁵⁰ Haastattelu, Järvinen, 11.7.2014.

⁵⁵¹ Javanainen 2013, 38, 45.

⁵⁵² Puustinen 2006, 249, 250.

⁵⁵³ Puustinen 2006, 242.

⁵⁵⁴ Haastattelu, Räihä, 19.9.2014.

*totta kai haluan tuoda sen esille.*⁵⁵⁵ Jyväskylässä haastateltavani nosti esille suunnittelijoiden, päättäjien ja kaupunkilaisten välillä vallitsevan luottamuspuolan: ”Tässä kaupungissa ei ikinä oo ollut tavalisella ihmisellä mitään sanomista mihinkään päätökseen.”⁵⁵⁶ Keskustelussa nousivat esille termit, kuten *lahjonta, bisnes, korruptio* ja *politisointi* ja se kääntyi pian salaliittoteorioihin päättäjien toiminnasta: ”päättäjät päättää saunaillassa rakennuksen purusta ja muka löytää jotain hometta jostain talosta.”⁵⁵⁷

Tutkin verrokkikaupunkien kulttuuriympäristö- ja arkkitehtuuriohjelmista, miten niissä otetaan kaupunkilaiset, kotiseutuuyhteisöt ja kaupunkiaktivismi huomioon sekä millaiseksi kolmannen ja neljännen sektorin rooli fyysisen kaupunkikuvan tallentamisessa ymmärretään. Tampereen arkkitehtuuriohjelmassa mainitaan jo saatekirjoituksessa, että ohjelma on luotu yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa kaupunkilaisten kanssa ja että ohjelman toimenpiteet koskevat myös heitä.⁵⁵⁸ Samaa kaupunkilaisten kanssa tekemisen tematiikkaa löytyy myös vuoteen 2016 kirjoitetusta viisistä, jossa tavoitellaan vuorovaikutteisuutta ja kaupunkilaisten aktiivisuutta.⁵⁵⁹ Tarkempia ohjelman tavoitteita kaupunkilaisiin ja kaupunkikuvan tallentamiseen liittyen on suunnitteluprosessin ja vuorovaikutteisuuden täsmentäminen.⁵⁶⁰

Tampereen arkkitehtuuriohjelmassa on myös huomioitu, että kaupungin tulee palvella kaupunkilaisia ja olla heidän saavutettavissaan.⁵⁶¹ Yksityisten rakentaminen huomioidaan ohjelmassa osana kaupunkirakennetta, mutta sitä tarkastellaan vain suurten rakennuttajaliikkeiden näkökulmasta.⁵⁶² Ohjelman mukaan Tampereelle halutaan luoda avoin ilmapiiri, joka kannustaa moniarvoiseen keskusteluun ympäristöstä. Tavoitteena on, että kaupunkilaiset osallistuvat aktiivisesti kaupunkisuunnitteluhankkeisiin, ovat toiminnassaan omaehtoisia ja kantavat myös vastuuta.⁵⁶³ Kaupunkilaisten roolia ei kuitenkaan ole nostettu esiin missään ohjelman toimenpiteessä, joten vuorovaikutuksellisuuden tavoitteesta huolimatta ohjelma on kaupunkilaisen näkökulmasta vastaanottopainotteinen. Ohjelmassa on tuotu esiin kaupunkilaisten vaikuttamismahdollisuudet, mutta siinä ei ole tuotu esiin kaupunkilaisten roolia kaupunkikuvan tallentajina tai hoitajina.

Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelmassa asetelma on Tampereen ohjelmaan ver-

---

⁵⁵⁵ Haastattelu, Järvinen, 11.7.2014.

⁵⁵⁶ Haastattelu, Saarela, 2.7.2014.

⁵⁵⁷ Haastattelu, Saarela, 2.7.2014.

⁵⁵⁸ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 2, 5.

⁵⁵⁹ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 9.

⁵⁶⁰ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 25.

⁵⁶¹ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 11.

⁵⁶² Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 24.

⁵⁶³ Tampereen arkkitehtuuriohjelma 2007, 27.

rattuna lähes päinvastainen. Kaupunkilaisten roolista on todettu seuraavaa: ”Toimenpiteiden toteuttamisessa avainasemassa ovat asiakkaat - yksityiset kohteiden omistajat, kaavoitusprosessien osalliset, kyläyhdistykset ja järjestötoimijat. Heidät olisi voitu mainita lähes jokaisen toimenpiteen toteuttajina. - - Tavoitteena on suunnata viranomaistoimintaa tukemaan paremmin hoitotyötä, jota kohteiden omistajat tekevät.⁵⁶⁴” Ohjelmassa huomioidaan kulttuuriympäristön vaikutus ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen. Ohjelman tavoitteilla ja toimenpiteillä pyritään lisäämään näitä sekä kaupunkilaisten tietoisuutta vaikutusmahdollisuuksista.⁵⁶⁵

Ohjelman tavoitteena on, että kaupunkilaiset ymmärtävät kulttuuriympäristön ominaispiirteet, turvaavat niiden säilymisen ja ottavat vastuun ympäristön hoitamisesta.⁵⁶⁶ Ohjelmassa halutaan vahvistaa kaupunkilaisten myönteistä suhtautumista kulttuuriperintöön ja sen vetovoimaisuuteen. Siinä kannustetaan kaupunkilaisia kulttuuriympäristön tuntemukseen sekä esimerkiksi uusien käyttötarkoitusten löytämiseen tyhille ja vajaakäyttöisille kohteille.⁵⁶⁷ Ohjelmassa myös peräänkuulutetaan eri tahojen välistä yhteistyötä, jopa maakuntarajat ylittäen, ja toivotaan kansalaistoiminnan lisääntymistä. Ohjelmassa tuodaan esille, että asiantuntijoiden ja kansalaisten kohtaamisessa on puutteita, eikä yhteistä tavoitetilaa tai laajempaa yhteiskäsitystä kulttuuriympäristöstä ole.⁵⁶⁸ Lisäksi kyläyhdistyksille annetaan vastuullinen rooli maankäytön suunnittelussa, sillä niille osoitetaan maakunnan maisemallisten ominaispiirteiden selvittäminen.⁵⁶⁹ Yhdistystoimijat ovat myös huomioitu kulttuuriympäristötoimijoiden listauksessa. Varsinaisesti kaupunkiaktivismista ei ohjelmassa kirjoiteta, mutta vapaaehtoistoiminta nähdään siinä kuitenkin merkittävänä kulttuuriympäristön hoitajana ja yhteisöllisyyden lisääjänä.⁵⁷⁰

Kuten Tampereen arkkitehtuuriohjelmassa, myös Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelmassa tuodaan esille se, että kulttuuriympäristön hoitoon liittyvistä ongelmista merkittävien ovat asenteet.⁵⁷¹ Keski-Suomen ohjelmassa päättäjien, omistajien, opettajien ja median asenteisiin vai-

---

⁵⁶⁴ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 5.

⁵⁶⁵ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 46.

⁵⁶⁶ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 11, 19.

⁵⁶⁷ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 21.

⁵⁶⁸ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 25.

⁵⁶⁹ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 11.

⁵⁷⁰ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 25.

⁵⁷¹ ”Kulttuuriympäristö koetaan heikkoutena ja rasitteena. Omien toimien pysyvää vaikutusta ei ymmärretä. Oman lähiympäristön arvoja on usein hankala nähdä ja niitä vähätellään. Välinpitämättömyys, ennakkoluulot ja arvoriistiriidat leimaavat liian usein kulttuuriympäristöön liittyvää päätöksentekoa. Ympäristön muutoksista ei useinkaan käydä julkista keskustelua.” Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 17.

kuttaminen nähdään tärkeänä, ja sitä edesautetaan esimerkiksi lisäämällä vuorovaikutusta aluehallinnon ja asukkaiden kesken.⁵⁷² Viranomaistoiminnan tavoitteissa painotetaan kaupunkilaisiin kohdistuvaa kulttuuriympäristökasvatusta ja tiedottamista.⁵⁷³ Tavoitteisiin on myös painokkaasti kirjattu paikkatietojärjestelmissä olevan tiedon parempi käytettävyys, saatavuus ja julkisuus.⁵⁷⁴ Myös asiakaslähtöinen korjausneuvonta pyritään ohjelman mukaan tuomaan helposti saataville.⁵⁷⁵ Kaikkiaan kaupunkilaisen rooli kaupunkikuvan tallentajana huomioidaan kokonaisvaltaisimmin verrokikaupunkien kulttuuriympäristöohjelmista juuri Keski-Suomessa. Siinä ei pelkästään tuoda esiin kaupunkilaisten roolia yhtenä kaavoituksen osallistujatahona, vaan heidän vastuulleen annetaan myös tehtäviä kaupunkikuvan hoitamisessa ja määrittelemisessä.

Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelmassa on myös paljon samoja piirteitä kuin Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelmassa, vaikka ohjelmien valmistumisen välillä on lähes kymmenen vuoden ajanjakso. Huomionarvoista on, että ohjelma on valmistunut myös ennen nykyistä, vuorovaikutusta korostavaa maankäyttö- ja rakennuslakia, mutta jo silloin ohjelman tekoon on osallistunut sekä kaupungin museo, kaavoitus että kaupunkilaistaho, Kankaanpää Seura. Myös asema-kaavoja on jo tuolloin tehty yhteistyössä kyläläisten ja sidosryhmien kanssa.⁵⁷⁶ Toimijoiden välinen vuorovaikutus ja kaupunkilaisten rooli tulee vahvasti esille ohjelmassa. Sen yhtenä tavoitteena on löytää ja vahvistaa toimintatapoja, joilla kulttuuriympäristön huomioonottaminen tulisi osaksi kaupunkilaisten arkipäiväistä toimintaa.⁵⁷⁷ Lisäksi ohjelmalla halutaan vahvistaa kaupunkilaisten paikallisentiteettiä sekä tietoisuutta, ymmärrystä ja ylpeyttä omasta ympäristöstään.⁵⁷⁸

Kankaanpää Seura, kylätoimikunnat ja taidekoulu ovat mainittuina kulttuuriympäristöön vaikuttavina tahoina ja niille on annettu myös vastuita. Kenties kaupungin kokoon tai ohjelman valmistumisajankohtaan liittyen toimenpiteet ovat maltillisempia ja yksityiskohtaisempia. Esimerkiksi Kankaanpää Seuran vastuulla on kankaanpääläistä rakennusperinnettä esittelevän julkaisun valmistelu sekä kyläesittelyt Kankaanpään Joulu -lehdessä.⁵⁷⁹ Kylätoimikuntien tehtäväksi ohjelmassa asetetaan tyhjiillään olevien rakennusten inventointi ja niitä koskevan tietopankin perustaminen. Lisäksi kylätoimikunnat huolehtivat merkittävien yksityiskokoelmien dokumentoinnista sekä osallistuvat kaavoitukseen ja kulttuuriympäristösuunnitelmien tekoon.⁵⁸⁰ Taidekoulu taas on

⁵⁷² Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 17.

⁵⁷³ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 3.

⁵⁷⁴ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 13.

⁵⁷⁵ Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2005, 15.

⁵⁷⁶ Haastattelu, Anttila, 19.9.2014.

⁵⁷⁷ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 4.

⁵⁷⁸ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 92.

⁵⁷⁹ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 45.

⁵⁸⁰ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 43, 50.

vastuussa taidereitin ja taidekehän tekemisestä sekä postikorttisarjojen tuottamisesta.⁵⁸¹ Näiden lisäksi ohjelmassa on huomioitu myös yksityiset kiinteistöjen omistajat ja heidän roolinsa muun muassa uhanalaisten kohteiden hoidosta, korjaamisesta ja entisöimisestä.⁵⁸²

Kulttuuriympäristöohjelmien perusteella kaupunkilaisen rooli kaupunkikuvan tallentajana vaihtelee. Toisaalta ne ovat tutkimusta tehdessä jo suhteellisen vanhentuneita, ja tänä päivänä kaupunkilaisten roolista saatettaisiin kirjoittaa eri tavoin, esimerkiksi aktivismi paremmin huomioiden. Kaupunkilaisten tallennusrooli ei liity pelkästään oikeuteen toimia osana kaavoitusta, vaan kaupunkilaiset tulisi hahmottaa aktiivisena vaikuttajana ja toimijana. Lisäksi on olennaista, millainen kaupunkilaisen rooli on todellisuudessa eli se, pystyykö kaupunkilainen todella vaikuttamaan päätöksentekoon tai ympäristön hoitoon.

5.1.2 KANNANOTOT KAAVOIHIN

Kaupungeilla on harmillisen vähän koottua tietoa kolmannen ja neljännen sektorin toiminnasta fyysisen kaupunkikuvan tallentamisen osalta. Kaupungeilla ei esimerkiksi ole tilastoja siitä, kuinka suuri osa suojeluesityksistä tulee kaupunkilaisten taholta. Kannanottojen, valitusten ja muistutusten tekijöistä ei myöskään pidetä tietokantaa, vaikka toki tiedot kirjataan ylös esimerkiksi kaupunginhallituksen pöytäkirjoihin. Koska kaikkien pöytäkirjojen läpikäyminen ei ole pro gradun rajoissa mahdollista, esitän rajatuin esimerkein kunkin verrokkikaupungin kolmannen ja neljännen sektorin toteuttamaa fyysisen kaupunkikuvan tallentamiseen liittyvää työtä ja aikaansaannoksia. Erityisesti tarkastelen kaavoitukseen liittyviä kannanottoja, sillä minun ei ole mahdollista huomioida kaikkien kaupunkilaisten yksittäisiä toimia kaupunkikuvan tallentumisen eteen.

Suurin osa kaupunkilaisten toiminnasta on vapaaehtois pohjalta toimivien yhdistysten toteuttamaa, ja yhä enemmän myös järjestäytymättömät aktivistit ottavat sijaa kulttuuriympäristötyön toimintakentällä. Olettamukseni oli, että aktiivisimmat kaavoituksen kannanottajat olisivat olleet kaupungeissa pisimpään toimineet kansalaisjärjestöt, kaupunkiseurat. Esimerkiksi Tampere-Seura määrittelee toiminnakseen Tampereen historian tallentamisen ja tutkimisen, julkaisutoiminnan, paikallisen kotiseututyön sekä kotiseutuhengen ylläpitämisen ja vahvistamisen.⁵⁸³ Kulttuu-

---

⁵⁸¹ Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 45, 52.

⁵⁸² Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma 1997, 47–49.

⁵⁸³ Tampere-Seura perustettiin 1937 paikallisten kulttuurielämän edustajien ja lehdistön edustajien toimesta kaupungin kehittämiseksi ja tunnetuksi tekemiseksi. Yhdistys myös ylläpitää noin 20 000 valokuvan kuva-arkistoa, jossa se järjestää iltapäivätilaisuuksia, Kotikaupunki tutuksi -tapahtumia ja valokuvanäyttelyitä. Tampere-Seuran toimintakertomus 2015, 4,5.

riympäristön ja -perinnön suojelu on ollut alusta saakka keskeistä myös Jyväskylä Seuran toiminnassa.⁵⁸⁴ Nykyäänkin seura tekee aktiivista kotiseututyötä muun muassa järjestämällä kotiseuturetkeä ja tapahtumia, joissa käsitellään kaupunkikuvan säilymistä ja sen muutosta.⁵⁸⁵ Kankaanpää Seuran tarkoituksena on muun muassa edistää Kankaanpään alueen historian tutkimusta, museotoimintaa ja matkailua, järjestää kotiseutuaiheisia tapahtumia.⁵⁸⁶ Seuroilla on merkittävä rooli kulttuuriympäristökasvattajina ja tiedontuottajina, mutta oletuksistani poiketen he eivät ota kantaa kaupungin kaavoitukseen.⁵⁸⁷

Koska kaavoituksen kommentointi ei kuulunut verrokkikaupungeissa kaupunkiseurojen toimintaan, jouduin siirtämään tarkasteluni muihin alueella aktiivisesti toimiviin yhdistyksiin. Aktiivisista toimijoista ei ollut missään kaupungissa kirjallista luettelointia, joten otin yhteyttä kaupunkien kaavoitukseen ja maakuntamuseoihin kysyäkseni heiltä, mitkä tahot heidän mielestään tulisi ottaa tarkasteluun. Tampereella esiin nousi jo vuodesta 1972 aktiivisesti toiminut Pirkanmaan perinnepoliittinen yhdistys (Piperpol). Yhdistys perustettiin nimenomaan kauppahallin ja virastotalon suojeluesityksen tekemistä varten.⁵⁸⁸ Nykyään Piperpol toimii ”perinnepoliittisena herättäjänä päämääränään kulttuuri- ja rakennushistoriallisten arvojen suojelu ja säilyttäminen tulevaisuuteen. Ajankohtaisia yhdistyksen aloihin kuuluvia asioita, lähinnä kaavoitukseen ja rakennussuojeluun liittyen, seurataan koko Pirkanmaan alueella.”⁵⁸⁹

Yhdistys ottaa tarpeen vaatiessa kantaa kaavoitukseen mielipitein, muistutuksin, valituksin ja rakennussuojeluesityksin. Piperpol on listannut nettisivuilleen tekemiään kannanottoja vuosilta 2004–2010. Niitä on tehty Pispalan suojelu- ja rakennusoikeustarkastelusta, Santalahden asemakaavoituksesta, Koukkuniemen rakennussuunnitelmista ja Kaupin laitospesulan poikkeamis päätöksestä. Yhdistys on myös kommentoinut Tampereen arkkitehtuuriohjelmaa ja kannellut eduskunnan oikeusasiamiehelle Maankäyttö- ja rakennuslain tulkinnasta. Petitin talosta on tehty sekä vastine, valitus että muistutus Tampereen kaupungille ja Hämeenlinnan hallinto-oikeudelle.

---

⁵⁸⁴ Jyväskylä-Seura. Historiaa. 2009. Viitattu 15.2.2016.

⁵⁸⁵ Jyväskylä-Seura perustettiin vuonna 1953. Jyväskylä Seuran toimintakertomus 2015, 2.

⁵⁸⁶ Kankaanpää Seura on perustettu vuonna 1957. Kankaanpää Seura. Liity Kankaanpää Seuran jäseneksi, viitattu 6.3.2015.

⁵⁸⁷ Esimerkiksi Kankaanpää Seura on vuosittain pitänyt yllä ja päivittänyt seuran jäsenille ilmaista Reuttamo -tietokantaa, lisännyt tietoa aktiivisesti Kankaanpään taidekoulun sivustolle ja lisäksi seuran entinen (2000–2015) puheenjohtaja tuotti ja rahoitti internetlähetyksin toimivaa paikallisuutislähetystä, KanTV:tä vuodesta 2010 lähtien. Televisio-ohjelmana aloittanut KanTV on perustettu jo vuonna 1987, mutta televisiolähetykset loppuivat vuonna 2007 paikallisen kaapelitelevisioyrityksen lakkautumisen yhteydessä. KanTV – kankaanpäälinen Fenix-kertomus. Viitattu 12.10.2016. Nykyään KanTV toimii internetissä ja kanavalla on vuonna 2016 noin 30 videota ja sillä on noin 4000–5000 katsojaa vuosittain. Edellä mainittujen lisäksi seuralla on ollut käynnissä vuosina 2010–2013 Leader-rahoitteinen yhteistyöprojekti PataviNoS, jossa on esiintuotu matkailureittejä videoin ja geokätköin. Kankaanpää Seuran toimintakertomukset 2013–2015; Kankaanpää Seura. Reuttamo -tietokanta, viitattu 12.10.2016.

⁵⁸⁸ Javanainen 2013, 48.

⁵⁸⁹ Pirkanmaan perinnepoliittinen yhdistys. Viitattu 11.10.2016.

Yhden rakennussuojeluesityksenkin yhdistys on ehtinyt tekemään, Pättiniemenkatu 20:ssä sijaitsevista asuin- ja piharakennuksesta. Yhteensä yhdistys on tehnyt 11 kannanottoa, joista osa on yleisiä huomioita ja muut sijoittuvat joko lounaiselle (33 %) tai keskiselle suuralueelle (58 %).

Jyväskylässä kaavoituksesta valitetaan verrattain hyvin vähän, mikä ainakin kaavoituksen mukaan kertoo onnistuneesta kaupunkisuunnittelusta. Jyväskylästä puuttuu aktiivinen yleisen tason kaupunkikuvan tallentamisen puolestapuhujataho, ja aktiivisimmin toimivat kaupunginosien omat asukasyhdistykset. Kenties aktiivisin oman ja lähialueensa vaikuttaja lienee Nisulan asukasyhdistys ry, joka ajaa Nisulan, Mäki-Matin ja Syrjälän alueiden intressejä. Yhdistys on vuonna 2016 ottanut kantaa aluetta koskevaan suojelukaavaan. Kannanotto suojelukaavaan ei kuitenkaan varsinaisesti tuo suojeluasiaa, sillä yhdistys esittää, ettei kaavan mukaista alueen omakotitalojen rakennusoikeuden pienentämistä tehtäisi.⁵⁹⁰ Toinen Jyväskylän aktiivisimmista asukasyhdistyksistä löytyy Halssilan kaupunginosasta. Vuosina 2009–2013 Halssilan asukasyhdistys ry on ottanut kantaa Vaajakoskentien kaavamuutoksesta, Jyväskylän yleiskaavan luonnoksesta, liikennejärjestelyjen parantamisesta sekä matonpesupaikan säilyttämisestä. Yhdistys on todennut ainakin Jyväskylän yleiskaavan luonnoksen kannanotossaan, että se ei ”- - toivo uusia rakennusalueita ja kaikki täydennysrakentaminenkin pitää toteuttaa vanhaa rakennuskantaa ja alueen ”ilmettä” kunnioittaen.”⁵⁹¹ Yhteensä yhdistys on tehnyt kahdeksan kannanottoa kaavoitukseen, mutta ne ovat koskeneet vain heidän omaa kaupunginsaansa.

Kankaanpäässä kaupungin kaavoitus ei osannut mainita yhtäkään yhdistystä, joka olisi ottanut kantaa kaavoitukseen. Pääasiassa kannanotot kaavoihin tulevat yksityisiltä ja taloyhtiöiltä. Keskustan ja sitä ympäröivien kylien osayleiskaavasta jätettiin vuonna 2016 yksi valitus, joka kohdistui Ruokojärven itäpuolella olevaan peltoalueeseen. Prosessi yleiskaavan takana oli kuitenkin alkanut jo 2010, jolloin esillä olleesta kaavaluonnoksesta saatiin 26 lausuntoa, 76 kirjallista huomautusta ja 33 kylätilaisuuksissa saatua huomautusta. Palautteen perusteella luonnokseen tehtiin yli 60 muutosta. Seuraavan kerran luonnos oli esillä vuonna 2011, jolloin lausuntoja saatiin 18 ja muistutuksia 21. Palautteen perusteella kaavaehdotukseen tehtiin 24 muutosta. Tämän jälkeen kaava hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa, mutta ELY-keskus jätti siitä oikaisukehotuksen, jonka myötä kaava tuli uudelleen nähtäville ja sen hyväksymispäätös kumottiin vuonna 2013.⁵⁹² Toinen keskustelua aiheuttanut kohde nousi esiin haastattelemieni kaupunkilaisten puheista, joita huoletti

---

⁵⁹⁰ Yhdistyksen nettisivuilta löytyy jäsenten valokuva- ja lehtileikealbumeita, jotka käsittelevät alueen luontoa, rakennuksia ja tapahtumia.

⁵⁹¹ Halssilan Asukasyhdistys ry:n kotisivut. Asukasyhdistys. Aloitteet ja lausunnot. Viitattu 21.10.2016.

⁵⁹² Kankaanpään kaupunki. Kaavoituskatsaus 2015 ja kaavoitusohjelma 2016–2018. Viitattu 12.12.2016.

Kankaanpään seurakuntakeskuksen kohtalo seurakunnan ilmoitettua haluavansa purkaa ja rakentaa uuden seurakuntatalon sisäilmaongelmista kärsineen toimitilan tontille vuonna 2012. Kankaanpään seurakuntakeskus sijaitsee tontilla, joka on suojeltu kaavamerkinnällä. Tämän tapauksen kuluista ei ollut saatavilla tarkempia tietoja, mutta rakennus on kuitenkin yhä suojeltu asemakaavassa ja omistajanvaihdoksen jälkeen siihen on suoritettu sisäilmakorjaus.

Kannanottojen määrästä päätellen vaikuttaa, että Kankaanpään kaavoitukseen otetaan aktiivisesti kantaa. Kannanottojen määrä tuntuu kuitenkin suurelta. Jyväskylän kaupungin yleiskaavaan 2014 keväällä tuli yhteisöjen ja yritysten muistutuksia 13 mennessä. Tampereen kantakaupungin yleiskaavaluonnokseen vuonna 1992 tuli 93 mielipidettä ja 93 ennakkolausuntoa ja neljä vuotta myöhemmin uusittuun luonnokseen 83 muistutusta ja 22 lausuntoa. Tosin kaavaehdotuksen tultua nähtävillä kannanottojen määrä nousi 338 muistutukseen. Vuonna 1998 Tampereen kaupunki alisti kaavan vahvistamisen ympäristöministeriölle, jonne jätettiin myös useampaan otteeseen valituksia ja asia eteni lopulta korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Yleiskaavan voimaantulosta kuulutettiin vasta 2003.⁵⁹³ Kankaanpäässä tapahtui myös kaupunginarkkitehdin vaihdos vuoden 2012 alussa, jonka vaikutuksia suunnitelmiin tai kaupunkilaisiin on vaikea analysoida.

Yhdistysten sijaan kaupunkilaiset voivat osallistua kaupunkikuvan tallentamiseen myös järjestäytymättömän kansalaistoiminnan kautta. Kaupunkilaisten omasta aloitteesta lähtevää ja itse organisoimaa, jollain tavoin rakentavaa toimintaa, kutsutaan kaupunkiaktivismiksi. Aktivismi liittyy yleensä nimenomaan kaupunkisuunnitteluun ja politiikkaan, kaupunkikehityshankkeisiin, paikkojen elävöittämiseen sekä yhteisöllisyyden ja kaupunkilaisten osallistumisen lisäämiseen. Usein kriittisyys toimii aktivismin alkuna, mutta se ei yksin riitä täyttämään aktivismin kriteerejä. Vaikka aktivismi tapahtuu yleensä järjestöjen ja yhdistysten ulkopuolella, on toiminnan ympärille myös kehittynyt joissain tapauksissa uusi yhdistys. Tampereella kaupunkiaktivismia on toteuttanut esimerkiksi Lisää kaupunkia Tampereelle -Facebookryhmä, jonka aktiivisimmat jäsenet ovat järjestäytyneet Urbaani Tampere ry:ksi maaliskuussa 2015. He toimivat pääasiassa Facebookin ja Twitterin kautta. Lisäksi Tampereella toimii esimerkiksi kaupunkikulttuuriyhdistys Hukatila, joka hyödyntää tyhjillään tai vajaakäytössä olevia tiloja kekseliäästi. Myös Jyväskylässä toimii Lisää kaupunkia Jyväskylään -Facebookryhmä, mutta Kankaanpäästä en onnistunut löytämään vastaavanlaisia aktivismeja.

Urbaani Tampere ry on perustamisensa jälkeen tehnyt kannanoton Tampereen Eteläpuiston suunnittelukilpailussa jaetulle ensimmäiselle sijalle tulleesta suunnitelmasta. Kannanotossa kiitetään ja kritisoidaan suunnitelmaa ja annetaan konkreettisia kehitysehdotuksia siihen. Toinen

---

⁵⁹³ Tampere. Kantakaupungin yleiskaava 27.5.1998. Viitattu 12.12.2016.

kannanotto on tehty Pirkanmaan maakuntakaavaa 2040 koskien ja siinä kaavaa kehuaan oikeasuuntaiseksi. Jyväskylän Lisää kaupunkia -ryhmä on keskittynyt jakamaan aktiivisesti tiedotteita kaupunkikehityshankkeista ja niihin liittyvistä tapahtumista. Eniten keskustelua ovat herättäneet Jyväskylän keskusta 3.0 -hanke sekä Kankaan alueen suunnittelu ja edistyminen. Jyväskylän ryhmässä on vain 35 jäsentä, joka on vähän verrattuna Lisää kaupunkia Tampereelle -ryhmän 2043 jäsenen. Jää nähtäväksi, miten suosituksi Jyväskylä -yhteisö kasvaa ja tapahtuuko siellä tulevaisuudessa samansuuntaista järjestäytymistä ja aktiivista kannanottoa kuin Tampereella.

Sosiaalisesta mediasta on muodostunut tärkeä keskustelualusta kaupunkilaisille. Siellä keskustellaan kaupunkikuvasta, vaikka päätöksentekoon ei vaikutettaisikaan. Keskustelu käy välillä kiivaana ja alkaa usein kuvalla sekä siihen liitettyllä tekstillä. Esimerkiksi Tampere -yhteisössä käyty keskustelu suojelusta tavara-asemasta alkaa provosoivalla otsikolla: *"Pian vain muistoissa?"*. Osa vastustaa rakennuksen säilyttämistä: *"Siihen nähden, mitä Tampereelta on aikaisemmin purettu, en oikein ymmärrä tämän säilyttämistä"* ja *"Siirtoa odotellessa...Paljollakohan Museovirasto osallistuu tämän "arvokkaan" rakennuksen suojelemiseen? No, onhan siellä kaikei muutama luodinreikä 100 vuoden takaa... Siinä sitä perustetta! Tärkein syy lienee pienen viherporukan halu vaikeuttaa autolla liikkumista Tampereella!"*

Jotkut ymmärtävät suojelutarpeen, vaikka kannattavatkin purkua: *"Toivottavasti räjäytetään pois. Ennen sitä valokuvattaisiin ja laitetaan muistovitriini selityksineen ja kuvineen Ratapihankadun varteen."* Rakennuksen puolustajakin löytyy: *"Kaupunkia ei rakenneta autoille vaan ihmisille ja kaupunkiin kuuluu historia ja kulttuuri ja niiden suojelu!"* tai *"Olishan siihen voinut tehdä tunnelin alitse. Osaajia löytyy."* Jyväskylä-yhteisössä samanlaisen reaktion aiheutti Tuomiojärven leirintäalueen muuttaminen asuinalueeksi, jota kuitenkin vastustetaan enemmän kuin puolustetaan: *"Siinä tuhoetaan kaupunkilaisten viheralue joka olisi pitänyt säästää kaikkien yhteiseksi puistoksi. Tietysti paras olisi ollut jättää yksi suomen suosituimmista leirintäalueista paikoilleen, mutta ei kun pässit päättää ihan hölmöjä juttuja."* Kommenteissa kiteytyy yleensä pettymys poliitikkoihin, mutta toisinaan myös museotoimeen. Päätännössä pohdin, kuinka oma-aloitteinen keskustelu ja osallistumisaktiivisuus saataisiin siirrettyä osaksi kaupunkisuunnittelun ja museoiden keskinäistä vuoropuhelua kaavoituksen yhteydessä.

Kaavoituksen ja aktivismin väliin sijoittuu uusi kaupunkilaisille tarjottu osallistumismuoto, Adoptoi monumentti -toiminta. Se perustuu kaupunkilaisyhteisöjen vapaaehtoistyöhön

vanhojen rakennusten ja muinaisjäännösten parissa. Yhteisö⁵⁹⁴ ei omista kohdetta, mutta on vastuussa sen kunnan tarkkailemisesta ja ylläpidosta. Hoidon lisäksi adoptoijataho usein tutkii kohdettaan ja saattaa järjestää siihen liittyviä tapahtumia. Kohteet ovat adoptoijien lähiympäristössä sijaitsevia, pieniä, asumattomia, kulttuurihistoriallisia kohteita, joilla on usein maisemallista merkitystä. Osa kohteista on suojeltu lailla, kun taas joillain kohteilla ei ole suojellun kohteen statusta. Jokaiselle adoptiokohteelle luodaan hoitosuunnitelma, jossa on historian lisäksi kerrottu selkeät ohjeet kohteen hoito- ja kunnostustoimenpiteistä sekä esitelty adoptointiin liittyvien tahojen kuvaukset. Toimintaan osallistuminen on pidetty mahdollisimman helppona, eikä siihen vaadita erityistaitoja. Maakuntamuseon ja adoptoijan väliseen sopimuksen sisältyy se, että adoptoija raportoi maakuntamuseolle vuosittain.⁵⁹⁵ Tampereella adoptoituja kohteita on yhteensä jo 11⁵⁹⁶ ja sen lisäksi adoptoiviksi ehdotettuja kohteita on viisi⁵⁹⁷. Kohteita ovat adoptoineet pääasiassa kaupunginosayhdistykset tai perinneseurat, joista isoimmilla voi olla useampi kohde hoidettavanaan. Adoptoidut kohteet jakautuvat ympäri Tamperetta, mutta suurin osa niistä sijaitsee keskeisellä tai lounaisella suuralueella. Toiminta leviää ympäri Suomea ja on suosittua matalan osallistumiskynnyksen vuoksi.

5.2 KAUPUNKILAINEN KAUPUNGIN KUVAAJANA

Aikaisemmissa luvuissa kaupunkilaisten rooli on selitetty pitkälti muiden tahojen toiminnan kautta. Kaupunki on ollut suosittu kuvauskohde ainakin autonomian ajasta lähtien paitsi taiteilijoille, myös ”tavallisille” kaupunkilaisille. Kun tieteelliset seurat alkoivat perustaa yhdistyksiä ympäristön kuvaamisen ja tallentamisen ympärille, oli mukana pääasiassa eri alojen tutkijoita ja suurmiehiä, mutta esimerkiksi Muinaismuistoyhdistyksen jäseneksi saattoi pyrkiä kuka tahansa. Kansantaidetta kerättiin myös yliopistoissa ja opettajaseminaareissa opiskelijoiden maakuntaretkiltä. Kansantaiteella viitataan talonpoikaisessa yhteiskunnassa syntyneeseen funktionaalisuuteen, käsityötaitoihin ja muuttumattomuuteen taipuvaista taidesuuntaa, jossa tekijällä ei ole taidekoulutusta. Nykykansantaide taas liitetään kaupunkikulttuurin syntymisen jälkeiseen aikaan, vaikka sen tuotoksia on tehty runsaasti myös maaseudulla.⁵⁹⁸ Kansantaidetta on vertailtu muun muassa folklorismin, populaarikulttuurin sekä ITE- ja Outsider-taiteen kanssa. Yhdysvalloissa on jo perustettu kansantaiteellisia

---

⁵⁹⁴ Adoptoija voi olla yhteisö, yhdistys, yritys tai julkisyhteisö, kuten koulu. Yhteisö siksi, ettei kohteista muodostu ”yksityisiä” kohteita.

⁵⁹⁵ Adoptoi monumentti, viitattu 16.9.2016.

⁵⁹⁶ Milavidan maakellari, Lappi-Käpylän puhelinkoju, Pispalan punainen tukkitie, Annikin kivikioski, Messukylän lainaviljamakasiini, Mustavuori (osa-alueet A, B, C), Pispalan pulteriaita, Lentävänniemen lapinraunio ja Rauhanniemen lapinrauniot.

⁵⁹⁷ Tammerkosken mittauskopit, Turtolan makasiini, Kaupin öljyvarasto, Näsinpuiston laululava ja Osmonpuiston soittoilava.

⁵⁹⁸ Rohunen 2002, 9–11.

museoita ja Suomessakin sellainen museohanke on ollut vireillä.⁵⁹⁹

Sekä taide että valokuvaus pysyivät maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa pitkään yläluokan harrastuksina. Viimeistään 1900-luvun alussa aktiivisimmat kaupunkilaiset alkoivat järjestäytyä yhdistyksiksi. Esimerkiksi Tampereen Kameraseura ry perustettiin vuonna 1933 ja vaikka sen toiminta keskittyy valokuvaukiskilpailuihin ja valokuvakurssien järjestämiseen, säilyttävät hekin pientä valokuva-arkistoa. Vain neljä vuotta myöhemmin perustettiin Tampere-seura, joka nykyään ylläpitää 20 000 Tampere-aiheisen valokuvan arkistokokoelmaa.⁶⁰⁰ Vuonna 1957 perustettu Kankaanpää Seura taas ylläpitää piirroskantaan vanhoista kankaanpäälaisistä rakennuksista (3900 kuvaa). Lisäksi Seuran tuottama internettelevisiokanavan KanTV:n lähetyksiin on vuodesta 2010 saakka tallentunut kuva- ja videomateriaalia kaupungista.⁶⁰¹

Museoihin ja arkistoihin on tietenkin tallentunut myös esimerkiksi yksityisten lahjoittamia, kaupunkilaisten tekemiä kaupunkikuvauksia. Näistä on kuitenkin vaikeampi saada tietoa kuin tunnettujen taiteilijoiden teoksista, eikä niitä ole useinkaan hyödynnetty esimerkiksi julkaisuissa tai näyttelyissä. Kaupunkikuvauksia on tehty tietysti kaikkina aikoina, mutta yksi aktiivisimmista vaiheista on 1960–1970-luvuilla, jolloin kaupunkilaiset havahtuivat fyysisen kaupunkikuvan nopeaan muutokseen. Tämän seurauksena moni asukkaista alkoi dokumentoida ympäristöään ja elämäntapaansa, kirjoittamaan muistoja tai piirtämään karttoja.⁶⁰² Dokumentaarinen valokuvaus oli suosittua ja yleistyi kaupunkilaisten keskuudessa kovaa vauhtia.

Nykyään ensikosketus valokuvaamiseen saadaan kännyköiden tai tablettien kameroista, usein jo hyvin nuorena. Yhä useammin kuvat ovat vain digitaalisia, eikä niistä tehdä enää oikeita vedoksia. Kuvien jakaminen sosiaalisessa mediassa on myös yleistä ja jopa 75 % sosiaalisen median sisällöstä onkin visuaalista aineistoa.⁶⁰³ Samalla ammattilais- ja amatöörikuvauksen raja hämärtyy, kun yhä useammalla on mahdollisuus käyttää ammattilaislaatuista välineitä.⁶⁰⁴ Facebookin kotiseutuyhteisöt ovat tulleet suosituiksi keskustelun käymisen sekä muistojen ja kuvamateriaalin jakamisen paikoiksi. Lähes jokaisella kaupungilla on oma yhteisönsä sosiaalisessa mediassa, mutta ne toimivat hyvin eri periaattein ja tavoittein. Kaupungin kuvaaminen on kasvattanut suosiotaan tai ainakin kaupunkilaisten tekemä tallennustyö on tullut näkyvämmäksi sosiaalisen median välityksellä.

Usein tallentamisen taustalla on nostalginen suhde tiettyyn tärkeäksi koettuun paikkaan,

---

⁵⁹⁹ Rohunen 2002, 12–13.

⁶⁰⁰ Tampere-Seuran toimintakertomus, 5.

⁶⁰¹ Haastattelu, Luodetlahti, 5.10.2016.

⁶⁰² Pohjamo 2011, 171.

⁶⁰³ Saraste 2010, 202.

⁶⁰⁴ Saraste 2010, 196.

kuten lapsuuden kotiseutuun tai pitkäaikaiseen asuinpaikkaan.⁶⁰⁵ Tallentamiseen liittyy olennaisesti huoli ja suru olemassa olevan häviämisestä, oletus nykytilanteen hetkellisyydestä sekä tavoite tiedon välittämisestä tuleville sukupolville. Tallennusmotivaatio syntyy siitä, että halutaan turvata haihtumassa tai muuttumassa oleva ympäristö sekä säilyttää siihen liittyvät muistot.⁶⁰⁶ Kaupunkikuvan muutoksessa on kyse paitsi kaupunkitilan fyysisestä muuttamisesta, myös aineettoman kulttuuriperinnön, eli kaupungin käyttäjien luomien kulttuuristen merkitysten, arvojen, elämäntapojen, historian ja sen jatkumon, paikan ja ryhmän identiteetin peruuttamattomasta tuhoamisesta.⁶⁰⁷ Kuten rakennussuojelulla pyritään säilyttämään ympäristö muistoineen, myös representaatioiden avulla halutaan tallentaa oma kokemus ja muisto kaupungista.

5.2.1 KAUPUNKILAISTEN TALLENNUSROOLI

Haastattelin Facebookin kotiseutuyhteisöissä aktiivisesti kuviaan jakavia henkilöitä päästäkseni selville siitä, millaiseksi kaupunkilainen mieltää tallennusroolinsa ja miten motivaatio kaupungin kuvaamiseen syntyy, vaikka mikään laki ei siihen varsinaisesti velvoita. Kaupunkilaiset tallentavat kaupunkikuvaa yksin tai omissa yhteisöissään, irrallisena ohjaavista suunnitelmista tai auktoriteeteista.⁶⁰⁸ Esimerkiksi minkään kaupungin kulttuuriympäristöohjelmassa tai taidemuseon kokoelmapolitiikassa ei tuoda esille kaupunkilaisten representaatioiden hyödyntämistä tai tallentamista.

Haastateltavani eivät miellä toimintaansa taiteellisena, mutta he näkevät siinä syvempää merkitystä kuin vain kuvien ottamisen, ja kokevat työnsä arvokkaana. Sen sijaan haastateltavani tiedostivat varsin hyvin roolinsa kaupunkikuvan tallentajina ja pitivät sitä yhtenä tärkeimmistä syistä kaupungin kuvaamiseen. Kaupunkilaisilla on tallentamiselle hyvin samanlaisia tavoitteita kuin taiteilijoilla, sillä hekin haluavat jättää kuvillaan jäljen historiaan sekä välittää oman aikansa kaupunkikuvaa tuleville sukupolville: *”Katson kuvia, jotka ihmiset on ottaneet 200 vuotta sitten, vaikkakin eri tavalla. Ne on jättänyt merkkinsä maailmaan. Eikä niistä ihmisistä tai rakennuksista ole välttämättä muuta rekisteriä kuin valokuva. Toivon, että ne on jossain 100 vuoden päästä nähtävillä. Mun työ tuo uusia pisteitä sille samalle aikajanelle.”*⁶⁰⁹

Kaupungin valitsemista kuvauskohteeksi kaupunkilaiset perustelivat esimerkiksi sillä, että *”kaupunki vaan kiinnostaa enemmän.”*⁶¹⁰ Kaikkien kuvaajien toiminta ei ole välttämättä suun-

---

⁶⁰⁵ Lukkarinen 2015, 21.

⁶⁰⁶ Lukkarinen 2015, 33.

⁶⁰⁷ Kervanto Nevanlinna 2002, 16.

⁶⁰⁸ Haastattelu, Järvinen, 11.7.2014.

⁶⁰⁹ Haastattelu, Saarela, 2.7.2014.

⁶¹⁰ Haastattelu, Saarela, 2.7.2014.

nitelmällistä, vaan kuvauskohteeksi saattaa päätyä mikä tahansa huomion kiinnittävä asia esimerkiksi kaupungissa kävellessä.⁶¹¹ Toisaalta vakavimmin kuvaustyön ottaneet kaupunkilaiset valitsevat kuvauskohteensa hyvin tarkkaan, mutta usein subjektiivisesti ja tunnearvoon vedoten. Eniten tallennetaan esimerkiksi lapsuuden maisemia tai symbolisesti tai paikallisesti merkittäviä kohteita. Myös sääilmiöiden ja tapahtumien kuvaaminen on hyvin yleistä. Facebook-kuvien suosituimmat kohteet eivät juuri eroa taidemuseoiden kokoelmien suosituimmista aiheista. Kuten taideteoksiin, myös jokaiseen kaupunkilaisen ottamaan valokuvaan tallentuu kaupunkikuvan lisäksi käyttäjän subjektiivinen paikkakokemus.

Haastateltavilleni oli tärkeää, että kuvaaminen tapahtuu omalla vapaa-ajalla ja että kohteet saa itse valita. Aktiivisimmat kuvaajat pitävät kuvaamista vapaa-ajan harrastuksena, jota voi kuitenkin välillä olla vaikea erottaa töistä. Uusien kuvakulmien ja näkymien löytäminen on osalle vakavasti otettava haaste, mikä on johtanut kuvaamiseen kielletyillä alueilla, kuten joidenkin talojen katoilla. Myös kuvien jakaminen oli olennaista, sillä hyvät kuvat haluttiin tuoda julki ja jakaa muiden nähtäville. Kaupunkilaisia viehättää internetissä sen käytön helppous, nopeus, maksuttomuus ja vuorovaikutteisuus.⁶¹² Kuvien jakaminen koetaan kuvien vaihtamiseksi, vuorovaikutteiseksi ja demokraattiseksi tapahtumaksi. Osa kuvia jakavista ihmisistä kerää kuvilleen tykkäyksiä, katsomiskertoja, jakoja ja kommentteja, jotka lisäävät vuorovaikutusta.⁶¹³ Osa aloittaa kuvan avulla keskustelun tai muistelun.

Usein kuvia halutaan jakaa nimenomaan saman paikkakunnan ihmisille, joiden kanssa jaetaan paitsi tietoa, myös paikallistunne, ajatus kohteen merkityksestä ja sen kokemukset siihen liittyen. Esimerkiksi: *”Pitää olla paikkakuntalainen, että ymmärtää Kuokkalan sillan merkityksen. - - Muistan sillan pilarin valamisen – oon tottunut siihen ja se symboloi kaupunkia. Ei täällä kai oo oikein muitakaan siltoja.”*⁶¹⁴ Internetin kautta kuvat kuitenkin leviävät usein maantieteellistä aluettaan laajemmalle. Internetiä ajatellaan tallennuspaikkana, jonka kautta kuvien toivotaan säilyvät tulevaisuuteen. Tosiasiassa kellään ei ole tästä varmuutta, joten internetin pysyvyyteen luottaminen on riskialtista.

Kaupunkikuvan representaatioiden luojina kaupunkilaisiin asennoidutaan maallikkoina, mitä he tietyllä tapaa ovatkin ilman taidekoulutusta. Sen ei tarvitse kuitenkaan olla huono asia, vaan rikkaus ympäristön erilaisten merkitysten löytämiseksi. Kuvat voivat paljastaa tilojen luonteesta jotakin sellaista, jota esimerkiksi kaupunkisuunnittelun tai museon näkökulmasta tai niiden

---

⁶¹¹ Haastattelu, Järvinen, 11.7.2014.

⁶¹² Haastattelu, Saarela, 2.7.2014.

⁶¹³ Haastattelu, Saarela, 2.7.2014.

⁶¹⁴ Haastattelu, Saarela, 2.7.2014.

tarkoituksiin otetut kuvat eivät paljasta. Kuvat heijastelevat käyttäjien kaupunkitilalle antamia merkityksiä ja arvostuksia sekä sitä, millaisena he näkevät ja kokevat kaupunkinsa. Tätä rikkautta ei kuitenkaan ole vielä hyödynnetty paljoakaan, vaikka jotkin museot ovat tarjonneet nykydokumentointiin uusia mahdollisuuksia. Ne ovat toistaiseksi aktivoineet vain murto-osan kaupunkilaisista ja tuskin ketään niistä, jotka tekevät ”nykydokumentointia” Facebookiin.

Facebookin käyttö on helppoa ja tuttua lähes kaikille kaupunkilaisille. Siellä on myös valmiiksi asiasta kiinnostunut yhteisö ja mahdollisuus vuorovaikutukseen. Aktiivisten kaupungin kuvaajien mielestä Facebook -yhteisöissä toimivien kuvaajien kuvat olisivat tarpeeksi taidokkaita esimerkiksi museon käyttöön. Usein kaupunkilaiskuvaajilla on nykypäivänä myös teknisesti sopivat välineet laadukkaiden kuvien ottamiseen. Kuvia ei kuitenkaan voida tallentaa suoraan Facebookista, sillä siellä kuvien laatu on liian huono. Museoiden omilta alustoilta puuttuvat vielä edellä mainittu yhteisöllisyys ja vuorovaikutus. Kaupunkilaisten hyödyntämisessä on siis kieltämättä vielä ratkaisemattomia ongelmia. Niitä ovat myös kuvien omistussuhteet, kontekstietojen kerääminen ja henkilösuoja. Ohjeistuksella, opastuksella ja yhdessä sopimisella nämäkin ongelmat olisivat kuitenkin ratkaistavissa. Tämä vaatisi vuorovaikutuksen lisäämistä kaupunkilaisten ja viranomais-tahojen välille sekä mielellään osallistumista Facebook-yhteisön toimintaan.

Kaupunkilaisilla on aikaa ja innostusta toteuttaa kaupunkikuvan tallentamista systemaattisestikin. Toisaalta tallennuksessa tulisi sovittaa museon ja kaupunkilaisen intressit ja mielenkiinnon kohteet.⁶¹⁵ Kysyttäessä haastateltavat totesivat, että yhteistyössä toteutetun kuvaamisen tulisi ruokkia kaupunkilaisen omaa mielenkiintoa ja olla yhä matalan kynnyksen toimintaa, johon on helppo kenen tahansa osallistua.⁶¹⁶ Samalla he totesivat, että olisivat otettuja ja ylpeitä, mikäli esimerkiksi museo pyytäisi heiltä kuvia tallennettavaksi. Yksi tutkimukseni päätavoitteista on resurssien ja yhteistyön synergiaetujen tuominen esiin. Haluan myös korostaa, että kaupunkilaislähtöisen tallennuksen etuna on kattavuus, jonka lopputuloksena kaupunkikuvan tallenteista muodostuu kokonaisvaltaisempi ote kaupungista sellaisena kuin se tänä päivänä koetaan. Museoiden lisäksi kuvat sisältävät tärkeää informaatiota kaupunkisuunnittelijoille, joiden tulisi hyödyntää käyttäjälähtöistä tallentamista enemmän.⁶¹⁷ Kun käyttäjät toimivat kaupunkikuvan tallentajina, heidän suhteensa kaupunkitilaan tarkentuu. Kotiseutu on yksi identiteetin tärkeimmistä rakennusai-neista.

---

⁶¹⁵ Haastattelu, Saarela, 2.7.2014.

⁶¹⁶ Haastattelu, Järvinen, 11.7.2014.

⁶¹⁷ Haastattelu, Järvinen, 11.7.2014.

5.2.2 FACEBOOK JA ALBUMIT AUKI

Tutkimuksessani keskityin tarkastelemaan Facebookin kotiseutu-yhteisöihin ja Albumit auki -kokoelmaan tallennettuja kaupunkilaisten ottamia tai omistamia valokuvia. Kuvat ovat kätevästi nähtävillä internetissä, eivätkä esimerkiksi museoiden arkistohakujen takana tai pöytälaatikoissa, joista niitä on hankala löytää ja käsitellä tämän tyyppisessä tutkimuksessa. Lisäksi verkkoalustoihin tallennettuja kuvia ei ole juurikaan tutkittu aikaisemmin. Sekä sosiaalista mediaa että Albumit auki -kokoelmaa yhdistää voimakkaasti ajatus kuvien jakamisesta ja niiden avoimesta saatavuudesta. Kuvien avulla välitetään ja jaetaan yhteisöllisesti hyvin henkilökohtaisiakin muistoja. Analysoin aineistoja jälleen pääasiassa alueellisesti ja vertaan niitä aiemmin tutkimuksessa saamiini tietoihin.

Heti aineiston tutkimista aloittaessani kävi selväksi, että Facebook -ryhmien toimintatavat, koko ja aktiivisuus vaihtelivat suuresti verrokkikaupungeissani. Tampereella valittavani oli useampia tutkimuskohteiksi sopivia yhteisöjä, kuten Tampere -yhteisö, Tamperetta valokuvien yhteisö ja vanhojen kaupunkikuvien keräämiseen keskittynyt Tampere vanhoissa valokuvissa -yhteisö. Myös Jyväskylässä Facebook-yhteisöjä oli useita: Jyväskylä, Valokuvien vanha Jyväskylä, Uusi ja vanha Jyväskylä ja Jyväskyläläiset. Sen sijaan Kankaanpäässä tutkimukseeni sopivia yhteisöjä oli vain kaksi: Kankaanpää -yhteisö ja Wanhoja kuvia Kankaanpäästä -yhteisö. Valitsin tarkasteluun Tampere-yhteisön, Uusi ja vanha Jyväskylä -yhteisön sekä molemmat kankaanpääläiset yhteisöt. Näiden yhteisöjen kuva-aineistot soveltuivat sisällöllisesti tutkimusalueeseen parhaiten. Jyväskylä- ja Tampere -yhteisöiden osalta ryhmien jäsenten sekä kuvien määrä vaikutti suuresti valintaani. Halusin tarkastella ilmiötä mahdollisimman laajasti, joten suurimpien ja aktiivisimpien yhteisöjen valinta oli perusteltua. Sekä Uusi ja vanha Jyväskylä että Tampere -yhteisöt ovat hyvin kuvapainotteisia, mutta Kankaanpää -yhteisö on pyhitetty pääasiassa paikallisten pienyritysten mainoksille. Saadakseni suuremman vertailuaineiston, jouduin ottamaan Kankaanpäästä mukaan myös Wanhoja kuvia Kankaanpäästä -yhteisön, vaikka tarkoitukseni oli keskittyä nimenomaan ja ainoastaan kaupunkilaisten tekemään ”nykydokumentointiin”.

Yhteisöjen tuottamien kuvien määrän vuoksi jouduin rajaamaan tarkasteluvälin kolmeen kuukauteen. Tarkastelin yhteisöjen kasvua ja kehitystä yleisellä tasolla pidempään, mutta numeraalinen tieto on kerätty heinä-syyskuun 2016 ajalta. Kuvien laatu vaihtelee eri kaupungeissa, eri yhteisöissä ja eri kuvaajien välillä. Tietyillä kuvaajilla vaikuttaisi olevan suosikkikohteita kaupunkikuvassa ja yhteisöihin muodostuvasta ”kuvakokoelmasta” nouseekin kaikissa kaupungeissa esiin tiettyjä erityisen suosittuja kuvauskohteita. Tyypillistä yhteisöille kuitenkin on, että kuvaajat etsivät tuttuhinkin kuvauskohteisiin jatkuvasti uudenlaisia kuvakulmia ja ratkaisuja. Kuviensa perusteella suurin osa kuvaajista suhtautuu kaupunkikuvaan positiivisesti tai neutraalisti, mutta kuvaajien

joukossa on myös sellaisia, jotka kritisoivat kaupunkikuvaa tai sen osia. Esimerkiksi Tampereen Torni-hotelli on saanut osakseen paljon epäkiitollista huomiota, mutta myös ihailua.

Aloitin kuviin tutustumisen Tampere-yhteisöstä jo vuonna 2014. Jo silloin yhteisössä jaettiin yli 3100 kaupunkikuva-aiheista valokuvaa ja toistakymmentä videota vuoden aikana. Talentajia oli vuoden aikana yli 300 eri henkilöä. Viime vuosina yhteisö on kasvanut räjähdysmäisesti jäsenmäärältään. Syyskuun 2016 lopussa yhteisössä oli 16 175 jäsentä. Valokuvien jakamisen lisäksi yhteisössä on alettu puhua kaupunkisuunnitteluaiheista, ja esimerkiksi raitiovaunu on herättänyt keskustelua ja jakanut kaupunkilaisia hankkeen puolestapuhujiin ja sen vastustajiin. Vuoden 2014 jälkeen yhteisön sääntöjä muutettiin ja päivittäinen kuvamäärä per kuvaaja rajoitettiin maksimissaan viiteen kuvaan per päivä. Siitä huolimatta kolmen kuukauden tarkastelujakson aikana kuvia ladattiin yhteisöön 304.⁶¹⁸ Kuvamäärän vähentymisen syytä pohdittaessa on myös huomioitava, että kuvausmäärät vaihtelevat paljon vuodenajoittain ja esimerkiksi uusi vuosi, joulujuhlat ja juhannus ovat kuvien suhteen tuottoisinta aikaa. Ne, sekä oikeastaan kaikki suuremmat juhlapyhät, jäivät kolmen kuukauden tarkastelujaksosta pois tarkoituksella. Kolmanneksi syyksi voidaan todeta luontokuvaajien määrän kasvun suhteessa kaupungin kuvaajiin.

Tampere -yhteisön valokuvat oli ottanut 75 eri kuvaajaa, joista 29 (39 %) oli naisia. Sekä kuvien että taiteilijoiden määrä on hyvin lähellä Tampereen taidemuseon kaupunkikuvateosten jakaamaa.⁶¹⁹ Kuten taidemuseon aineistossa, myös Facebook-kuvissa suosituin kuvauskohde (85 %) oli jälleen keskinen suuralue ja Tammerkoski (35 %). Tammerkosken kaupunginosa sisälsi suurimmaksi osaksi Tammerkosken, mutta myös Keskustorin kuvauksia. Myös seuraavaksi suosituimpien alueiden, Särkänniemen (12 %), Finlaysonin (9 %) ja Nalkalan (9 %) kaupunginosien kuvissa näkyi koski. Huomioitavaa on se, ettei koko pohjoiselta suuralueelta ollut mukana yhtäkään kuvaa.

Toiseksi suosituin suuralue (4 %) oli taideteosten tapaan lounainen suuralue, Pispala sen kuvatuimpana kohteena. Koilliselta, kaakkoiselta ja eteläiseltä suuralueelta kuvauksia oli alle prosentin verran kaikista kuvista. Kaakon ja koillisen niukka kuvamateriaali vastaa taideteosten linjaa. Kaakkoinen ja koillinen suuralue koostuu lähinnä 1960–1970-lukujen kerrostaloasunnoista ja alueiden lähiömäisyys saattaa vaikuttaa siihen, millaiseksi kaupunkikuva niissä koetaan. Voi olla, että jos kaupunkikuvaa ei näillä alueilla mielletä esteettiseksi, ei kuvauksia synny. Kuitenkin todennäköisesti ja toivottavasti näidenkin alueiden suosio kuvauskohteena lisääntyy ajan mittaan, ja moderni rakennusperintö, lähiöt ja betonielementeistä rakennetut harmaat kerrostalot, aletaan ym-

---

⁶¹⁸ Nämä valokuvat on eritelty alueellisesti kaaviossa 14. Liitteet.

⁶¹⁹ Tampereen taidemuseon kaupunkikuvateosten määrä oli 310 ja ne olivat 73 taiteilijan tekemiä.

märtää osana arvostettua kulttuuriympäristöä. Toisaalta taas Särkänniemi ja erityisesti siellä sijaitseva vuonna 1970 rakennettu betoninen Näsinneula olivat toiseksi kuvatuin kohde. Tässä kuitenkin eron muodostaa Näsinneulan kokeminen maamerkkinä ja koko kaupungin symbolina. Tulokset heijastelevat hyvin myös tallennettuja asemakaavoja. Poikkeuksena kuitenkin koillinen suuralue, jota kuvaavia asemakaavoja on 24 % kaikista kaupunginarkistoon tallennetuista asemakaavoista.

Uusi ja vanha Jyväskylä -yhteisön toiminta on hyvin lähellä vuoden 2014 toimintaa Tampere-yhteisössä. Yhteisö on vielä jäsenmäärältään pieni, mutta kasvaa nopeasti: siinä on 1325 jäsentä, mutta jäsenmäärä kasvoi toukokuusta lokakuuhun 2016 mennessä yli kahdellasadalla jäsenellä. Kuvamäärän suhde jäsenmäärään on noin kymmenkertainen Tampere -yhteisöön verrattuna. Jyväskylässä kuvataan siis tällä hetkellä aktiivisemmin kuin Tampereella. Jyväskylän kaupunkikuvaa oli valokuvattu kolmen kuukauden tarkastelujakson aikana 139 kuvan verran.⁶²⁰ Kuvat olivat yhteensä 28 eri kuvaajan ottamia. Jälleen suurin osa kuvaajista (64 %) oli miehiä.

Suurin osa kaupunkilaisten kuvista (47 %) kuvasi Jyväskylässäkin kantakaupunkia. Sen ulkopuolella suosituimmat kuvauskohteet ovat Kuokkala (11 %) ja Vaajakoski (7 %). Erityisesti näiden kuvauskohteiden kohdalla edellisten lukujen haastatteluihin saadut mielipiteet juolahtivat mieleeni. Haastateltavat kertoivat kuvaavansa alueita, joissa he liikkuvat paljon. Tämä onkin varmasti yksi syy, miksi kantakaupungin kuvaaminen on niin suosittua. Muut suositut kuvauskohteet ovat myös suuria asumiskeskittymiä ja sekä Kuokkalassa että Vaajakoskella on oma ”keskusta”. Vaikka neljältä suuralueelta ei ole yhtään kuvaa, on Jyväskylässä kuvaus kuitenkin vielä suhteellisen tasaisesti jakautunut eri alueille. Harmillisesti Uusi ja vanha Jyväskylä -yhteisössä oli myös useita paikattiedottomia valokuvia, joten tallennuksen painottuneisuus ei välttämättä tullut esiin parhaalla mahdollisella tavalla. Jyväskylässä taidemuseon teosten suosituimpiin kuvauskohteisiin kuului kyllä Vaajakoski, mutta Kuokkala sen sijaan kuului vähiten kuvattuihin kohteisiin. Tämä johtunee siitä, että aina 1980-luvulle asti Kuokkala oli maaseutumaisista aluetta eli kaupunkikuvateoksia ei sieltä voikaan olla montaa.

Jäsenmäärältään pienin yhteisöistä oli Kankaanpää -yhteisö, jonka koko vuoden 2016 syyskuussa oli 892 jäsentä. Tämä oli kuitenkin 170 jäsentä enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Aika ajoin yhteisössä jaetaan valokuvia aktiivisemmin, mutta tarkasteluväli sattui hiljaisempaan aikaan. Kaupunkikuvia oli jaettu yhteisöön yhteensä vain kymmenen kappaletta. Luku olisi ollut suurempi, jos olisin laskenut mukaan 192 Kankaanpään torilla otettua valokuvaa. Nuo kuvat jäivät kuitenkin pois siksi, että niiden keskiössä oli torilla järjestetty muotinäytös sekä siinä esiintyjien

---

⁶²⁰ Nämä valokuvat on eritelty alueellisesti kaaviossa 15. Liitteet.

vaatteet. Torin ympäristän rakennuksia näkyi kyllä kuvien taustalla, mutta tässä tapauksessa raja ei liene ollut tarkoituksellinen.

Kankaanpää -yhteisön kymmenestä valokuvasta seitsemän oli otettu torilta, keskustasta ja kolme niistä oli otettu Kuninkaanlähteeltä. Kuvaajina oli sekä Kankaanpään valokuvaamo että yksi yksityishenkilö. Myös tarkastelujakson ulkopuolella suurin osa kuvista näyttäisi olevan Kankaanpään torin ympäristöstä ja liittyvän torin tapahtumiin ja esimerkiksi penkkareihin. Pienen otoksen vuoksi otin mukaan myös Wanhoja valokuvia Kankaanpäästä -yhteisön kuvat, vaikka ne kuvasivat kaupunkia pääasiassa 1900-luvun alussa. Yhteisössä on 1069 jäsentä, joten se on myös Kankaanpää -ryhmää isompi. Kolmen kuukauden tarkastelujakson aikana Wanhoja kuvia Kankaanpäästä -ryhmään lisättiin 33 kaupunkikuvaa esittävää valokuvaa. Kuvaajia oli yhteensä 14 ja heistä tasan puolet oli naisia. Ryhmän ideana on kerätä kotialbumeista vanhoja Kankaanpäähän liittyviä kuvia ja jakaa niitä yhteisössä. Ryhmien valokuvia on eritelty alueellisesti tarkemmin kaaviossa 16.

Myös suurin osa (58 %) Wanhoja kuvia Kankaanpäästä- ja Kankaanpää-ryhmien kuvista kuvasi keskusta-alueita. Seuraavaksi eniten kuvauksia oli Niinisalosta (7 %). Kolmanneksi eniten kuvauksia oli Myllymäeltä (5 %). Kuvista seitsemän prosenttia oli sellaisia, joissa ei ollut kerrottu kuvauspaikkaa tai se ei ollut tiedossa. Yhteisössä kuitenkin pyrittiin usean kuvan kohdalla nimenomaan selvittämään kuvauspaikkaa. Kuvausinto ei siis ainakaan vielä ollut Kankaanpäässä edennyt laajalle alueelle, sillä vain kolmea kaupunginosista oli kuvattu kahden yhteisön kuvissa. Jos aktiivisuutta mitataan kuvien määrän suhteella yhteisön jäsenmäärään, sijoittuu Kankaanpää Jyväskylän ja Tampereen yhteisöiden välimaastoon. Kankaanpäässä suosituimmat kuvauskohteet noudattelevat samaa linjaa kuin maakuntamuseoiden kuva-arkistojen kokoelmat.

Vaikka luvun alussa totesin, että kaupunkilaisten pöytälaatikoihin on vaikea päästä, on vuonna 2002 kehitetty Albumit auki -hanke tullut tähän ratkaisuksi. Kotialbumeista löytyvien valokuvien keräämiseen ja digitointiin keskittynyt hanke lähti käyntiin EU-rahoitteisena Helsingistä. Vuoteen 2006 mennessä kuvia oli kerätty noin 20 000, mutta samalla rahoitus loppui. Vuodesta 2014 lähtien hanketta on rahoittanut opetus- ja kulttuuriministeriö, ja toiminta on laajentunut pääkaupunkiseudulta koko Suomeen. Kuvien digitoinnin myötä tietokannalla on yhä isompi rooli kaupunkilaisten kuvien pelastushankkeena ja aineiston keruuväylänä Suomessa. Kuvien ohessa kerätään myös kuviin liittyviä tietoja ja tarinoita. Kuvia keräävän Albumit auki-yhteisön voi perustaa kuka tahansa ja työhön koulutetaan. Arkisto on Lasipalatsin Mediakeskus Oy:n ylläpitämä, mutta yhteistyössä ovat olleet myös Helsingin kaupunginmuseo ja Suomen valokuvataiteen museo.

Jyväskylä oli ensimmäisten hankkeeseen Helsingin ulkopuolelta lähteneiden kaupunkien

joukossa. Jyväskylässä Albumit auki -toiminta on kulttuuripalveluiden, kaupunginkirjaston ja taidemuseon koordinoimaa, mutta kuvakeruutoiminnasta varsinaisesti vastaavat vapaaehtoiset kulttuuriluotsit eli aktiiviset kaupunkilaiset.⁶²¹ Valokuvatietokantaan on kerääntynyt jo 154 kaupunkiaiheista valokuvaa yhteensä 82 jyväskyläläisen kotialbumista. Toisin kuin Facebook -kuvien ja taideteosten osalta, Albumit auki -hankkeen kuvien tallentajista vain 26 % oli miehiä. Alueellisesti kuvat ovat painottuneet, kuten muuallakin, kantakaupungin alueelle (54 %). Ajallisesti kuvat kattavat ajan 1800-luvun lopulta aina 1990-luvun loppuun. Albumit auki -tietokannan avulla tavoitetaan paljon ihmisiä, sillä toiminta on matalan kynnyksen toimintaa. Tampereella ja Kankaanpäässä ei vielä ole omaa Albumit auki -hanketta. Niissä taas kaupunkiseurat ovat olleet aktiivisia kaupunkikuvan tallentamisessa. Esimerkiksi Tampere-seuralla on tärkeä rooli valokuvien tallentajana ja aineiston julkaisijana.

6. PÄÄTÄNTÖ

Päätäntöni jakaantuu kahteen osioon, joista ensimmäisessä kertaan tutkimuskysymykseni ja tiivistän aiempien lukujen kautta syntyneet vastaukset niihin. Ensimmäisessä osiossa tiivistän museoinstituution, kaupungin viranomaistahojen ja kaupunkilaisten roolin kaupunkikuvan tallennusprosessissa ja sen, mitä tai miten kaupunkikuvaa on tallennettu. Näiden kysymysten kautta tulen vastanneeksi myös siihen, miksi mielestäni sekä aineistojen valossa kaupunkikuvan tallentaminen on tärkeää.

Koin tarkoitukselliseksi ottaa päätännössäni esille myös niin kutsutun toimenpide-osion. Siinä käyn läpi haastatteluiden perusteella sekä tutkimuksen tekemisen aikana mieleen tulleet ajatukset ja kehitysideat, joista voi olla hyötyä yhtäältä nykytilanteen hahmottamisen ja toisaalta tulevaisuudenkin kannalta. Olen pyrkinyt viemään kehitysideat ja -ajatukset tarpeeksi konkreettiselle tasolle. Tiedän, että monessa tapauksessa niitä voi olla vaikea toteuttaa nykyresursseilla ja että osa ehdotuksista vaatisi roolien ja ajatusmallien muutosta. Kuitenkin vain ymmärtämällä ja hahmottamalla nykytilannetta pystytään ennakoimaan tulevaa, mikä on tärkeää, jotta vähäiset resurssit pystytään kohdistamaan oikein.

---

⁶²¹ Albumit auki. Jyväskylä. Viitattu 4.10.2016.

6.1 KAUPUNKIKUVAN TALLENTAMISEN NYKYTILANTEESTA

Tutkimukseni toiseksi viimeisessä luvussa palaan takaisin tutkimuskysymyksiini. Tutkimuskysymyksiäni olivat: mikä on museoinstituution, kaupungin viranomaistahojen ja kaupunkilaisten rooli kaupunkikuvan tallennusprosessissa? Miksi kaupunkikuvaa tulee tallentaa? Miten tai mitä kaupunkikuvasta on tallennettu? Aloitan vastaamalla ensimmäiseen kysymykseeni tiivistämällä lukujen 3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 5.1 ja 5.2 asiasisältöjä. Lainsäädännön näkökulmasta kaupunkikuvan tallennusvastuukysymys on yksinkertainen, sillä kaupunkikuvan tallentaminen on määritelty museolaissa ja -asetuksessa nimenomaan museoiden tehtäväksi. Todellisuudessa kaupunkikuvan tallentamisessa on kuitenkin kyse paljon moniulotteisemmasta toimijoiden verkostosta. Kaupungin viranomaiset tekevät fyysiseen kaupunkikuvaan liittyviä päätöksiä ja asukkailla on mahdollisuus osallistua viralliseen päätöksentekoon.

Museoiden tehtäväkenttään sisältyvät sekä representaatioiden että fyysisen suojelun kysymykset. Fyysisen kaupunkikuvan tallentumisessa museon tehtävänä on toimia maankäytön suunnittelun asiantuntijana, tehdä tutkimusta rakennetusta ympäristöstä, tarjota ohjausta ja neuvontaa kohteiden hoitoon sekä vaikuttaa kerroksellisuuden säilymiseen kaupunkikuvassa. He eivät varsinaisesti pysty päättämään suojelusta, mutta he pystyvät antamaan suosituksia ja tietoa kaupungin päätöksenteon tueksi. Representaatioiden tallentamisessa museon vaikutusmahdollisuudet ja sitä kautta myös sen tallennusrooli on selkeämpi ja vaikutusvaltaisempi kuin fyysisen kaupunkikuvan tallentamisessa. Tämä johtuu nähdäkseni siitä, että representaatioiden tallentamisessa museo on auktoriteettiasemassa oleva julkinen taho, joka tuottaa ja tallentaa kaupunkikuvan representaatioita tarkoituksellisesti.

Kaupungin päättäjien rooli kaupungin representaatioiden tallentamisessa on pääasiassa välillinen, kun taas se on täysin vastuussa fyysiseen kaupunkikuvan ylläpitoon ja säilymiseen liittyvästä päätöksenteosta. Kaupungin päättäjät kuitenkin tuottavat ja tulevat tallentaneeksi representaatioita esimerkiksi kaupunginarkistoihin, mutta heidän intressiensä lähtökohtana ei ole varsinaisesti kaupunkikuvan representaatioiden luominen tai niiden tallentaminen, vaan fyysisen kaupunkikuvan kokonaisvaltainen kehittäminen. He huolehtivat kaupunkikuvan suunnittelusta, rakentamisen ohjauksesta ja valvonnasta sekä kulttuuri- ja luonnonympäristön tilan ja kehityksen seurannasta. He vastaavat suojelusta, myöntävät luvat rakentamiseen ja purkamiseen sekä vastaavat kulttuuri- ja museotoiminnan järjestämisestä.

Kaupunkilaisten rooli sekä representaatioiden osalta että fyysisen kaupunkikuvan tallentamistyössä perustuu henkilökohtaisiin arvovalintoihin, vaikuttamisinnokkuuteen ja merkityksen ko-

kemuksiin. Vapaaehtoisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet koetaan tärkeiksi sekä representaatioiden että fyysisen kaupunkikuvan tallentamisen osalta. Kaupunkilaisillakin on vastuu huolehtia ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä, ja samalla heillä on myös oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Representaatioiden osalta kaupunkilaisten motivaatio ja resurssit tulisi paremmin valjastaa museoiden ja kaupunkisuunnittelun lakisääteisiin toimenkuviin. Fyysisen kaupunkikuvan tallentamisessa osallistuminen on usein vähäistä ja todellinen vuorovaikutus jää usein puutteelliseksi, koska kaupunkilaisten mielipiteitä pidetään amatöörimäisinä. Vaikka nykyinen maankäyttö- ja rakennuslaki korostaa toimijoiden välistä yhteistyötä ja kaupunkilaisten mielipiteiden huomioimista, jäävät kaupunkilaisten todelliset vaikutusmahdollisuudet arvioitaviksi tapauskohtaisesti. Parhaat vaikutusmahdollisuudet ovat yhä yhdistyksillä, joiden rinnalle on kuitenkin 2000-luvun ilmiönä syntynyt useita järjestäytymättömiä kaupunkiaktiivimeja.

Toinen tutkimuskysymykseni, ”miksi kaupunkikuvaa tulee tallentaa?”, tarkentui tutkimuksen edetessä. Yhtäältä voidaan todeta yksikantaisesti, että kaupunkikuvaa tulee tallentaa, koska niin määrätään laissa. Laki taas edustaa yhteisön enemmistön kollektiivista tahtotilaa. Toisaalta tulee pohtia syitä lain taustalta: miksi tällainen laki on laadittu? Näitä syitä ovat muun muassa kaupunkikuvan merkityksellisyys yksilön ja yhteisön identiteetin kannalta. Kaupunkikuva on paitsi mielikuvamme elinympäristöstämme, se on myös meidän itsemme rakennusaine ja me vastavuoroisesti olemme osa kaupunkikuvaa. Kaupunkikuvassa näkyvät ja ovat säilyneinä yhteiskunnalliset, kulttuuriset, ekonomiset ja sosiaaliset muutokset ja sen kautta tulemme osaksi historiallista jatkumoa.

Tutkimukseni eri luvuissa on myös useaan otteeseen eritelty sitä, miksi tallentajat tallentavat kaupunkikuvaa. Tallennusmotivaatio eli halu tallentaa kaupunkikuvaa johtuu hyvin samanlaisista syistä, oli kyse sitten kaupunkikuvan fyysisestä tai representaation tallentamisesta. Kaupunkikuva ja sen tallentaminen arvotetaan tärkeäksi, koska niiden kautta voidaan luoda positiivista ympäristösuhdetta ja kuulumisen (belonging) kokemuksia. Positiivisen ympäristösuhteen syntymiseen voi vaikuttaa esimerkiksi esteettiset tai taiteelliset mieltymykset tai intressit, toisaalta myös käytännölliset, toiminnalliset mieltymykset, kokemukset ja muistot. Positiivisen ympäristösuhteen vaikutuksesta syntyy muutoksen pelkoa ja nostalgiaa, joiden myötä oma kokemus ja muisto tilasta halutaan säilyttää ja usein se myös halutaan välittää tuleville sukupolville. Tutkimukseni tulos on, että kaupunkikuvan tallentaminen sekä fyysisesti että representaation keinoin on tärkeää jokaisen tallentajan näkökulmasta. Lisäksi kaikkien tallentajien yhteinen intressi oli toimiva ja viihtyisä kaupunkikuva.

Kolmanteen tutkimuskysymykseen vastatessani aineiston laajuus ja samalla rajaus ja määrittely asettivat ongelman: mikä oikeastaan lasketaan kaupunkikuvan tallenteeksi? Kysymys siitä, mitä kaupunkikuvasta on tallennettu, on yllättävänkin laaja ja sitä olisi voinut tutkia varmasti kymmenin eri tavoin. Tutkimukseni tulokset heijastelevat aineistojani ja lopputulos olisikin voinut olla eri aineistojen valitsemisella hyvin erinäköinen. Perustelen kuitenkin juuri näiden aineistojen valintaa niiden keskeisyydellä ja tiedon saatavuudella. Kaupunkikuvan representaatioiksi lasken tämän tutkimuksen yhteydessä maalaukset, piirrookset, valokuvat, mutta myös asemakaavat. Samaan kategoriaan kuuluisivat myös esimerkiksi kaupunkivideot, esineet, pienoismallit, kartat ja kirjajulkaisut, jotka jäivät tutkimuksesta rajauksen vuoksi ulkopuolelle. Fyysisen kaupunkikuvan tallenteeksi taas lasken kaupunkikuvasta tehdyt selvitykset, suojelukohteet ja kannanotot kaavoitukseen. Ne voisi laskea myös kaupunkikuvan representaatioiksi, mutta koska niiden kautta vaikuttaa suoraan kaupunkisuunnitteluun, ne ovat myös fyysisen kaupunkikuvan tallentamisen keinoja. Aineistot itsessään toimivat siis osittain vastauksena kysymykseeni siitä, mitä kaupunkikuvasta on tallennettu. Tallentamista on tehty virallisten arkistojen ja kokoelmien lisäksi esimerkiksi Facebook-yhteisöihin.

Tarkastelin myös alueellisesti, mitä kaupunkikuvasta on tallennettu. Tutkimukseni tulos on, että kaupunkikuvaa on tallennettu eniten keskusta-alueilta. Tallennetuimpia yksittäisiä alueita ovat Tampereella Tammerkoski, Tampella, Pispala, Petsamo, Nalkala, Kyttälä ja Kaleva. Jyväskylässä tallennetuimpiin kohteisiin kuuluvat muun muassa Halssila, Lohikoski, Tourula, Älylä, Jyväsjärvi ja Korpilahti. Kankaanpäässä on tallennettu eniten Kärjen kaupunginosassa, Niinisalossa, Kunnikaanlähteellä ja Vihteljärvellä. Olen käsitteilyluvuissa eritellyt mahdollisia syitä näiden alueiden tallentumiseen. Mielenkiintoinen huomio on, että jokaisessa kaupungissa tallennus vaikuttaisi painottuvan paljon työväestön asumisalueisiin. Painottuneisuuden tarkasteleminen tuo esiin myös sen, mitä ei ole tallennettu. Joidenkin kaupungin alueiden tallentaminen on huolettavan vähäistä. Tallennuksen painottuneisuus on koottu tämän luvun päätteenä olevaan taulukkoon.

Aineistojen laajuus, hajanaisuus ja vaikea saavutettavuus muodostivat monta hidastetta tutkimukseni etenemiselle, jonka vuoksi toimijoiden välisen yhteistyön tulisi tiivistyä entisestään, jotta jonain päivänä tiedot voisivat olla koottuina tai edes kartoitettuina kaupungeissa. Tiedon saatavuutta edistäisi parhaiten tietokanta, jonne voitaisiin koota tietoa eri toimijoiden tallentamistyön aikaansaannoksista. Tietokantoihin tulisi sisällyttää kaupunkilaisten, taidemuseoiden ja arkistojen aineistoja. Ylipäätään kaupunkikuvan representaatiot tulisi paremmin sisällyttää ja huomioida osana kaupunkikuvan tallennustyötä. Vaikka kaikkea ei voida, eikä ole järkevää tallentaa, voidaan

yhteistyöllä silti saavuttaa määrällisesti ja sisällöllisesti kattavampia tietokokonaisuuksia, jotka palvelisivat esimerkiksi viisasta resurssien käyttöä tulevaisuudessa.

Yhtenä hypoteesinani oli, että kaupunkikuvan tallentajien välinen työnjako on epäselvä. Tallentamisprosessin eteneminen ja sisältö sekä tallennuksen tavoitteet eroavatkin hieman tallennuksen tekijätahosta riippuen. Myös sillä on eroa, tallennetaanko fyysistä kaupunkikuvaa vai sen representaatioita. Taidemuseoilla on kokoelmapolitiikat, joissa tallennusta ja kartutusta on pohdittu esimerkiksi TAKO:n kautta sekä olemassa olevien kokoelmien pohjalta. Maakuntamuseoiden toimintaa ohjaavat esimerkiksi kulttuuriympäristöohjelmat, joissa on yleisimmin määritelty vastuuta myös kaupunkien päättäjille ja kaupunkilaisille. Maankäyttö- ja rakennuslaki sekä laki rakennusperinnön suojelemisesta määrittelevät sen, miten fyysinen kaupunkikuva tallentuu ja siinä myös määritellään tallentamisen kriteerit eli mitä suojellaan. Representaatioiden tallentamisprosessien kuvaaminen onkin haastavampaa, sillä niitä tallennetaan sekä museokokoelmiin, kaupunginarkistoihin että kaupunkilaisten yksityisiin kotialbumeihin ja sosiaaliseen mediaan, eikä yhteistä tallennussuunnitelmaa tai lainsäädäntöä sille ole olemassa.

Toisena hypoteesinani oli, että kaupunkikuvan käsitteen puutteellinen tuntemus on ongelma kaupunkikuvan tallentamiseen keskittyvällä toimintakentällä. Tämä on selitettävissä paremmin sillä, että pikemminkin eri toimijoilla on erilaisia visioita ja arvostuksia kaupunkikuvan varalle, vaikka niitä on esimerkiksi kulttuuriympäristöohjelmien yhteydessä pyritty yhdentämään. Väitän, että kaupunkikuvan käsite kyllä tunnetaan, mutta se voi eri toimijoille ja yksilöille tarkoittaa ja sisältää hyvin erilaisia asioita. Representaatioita tallentavat museot ovat pääasiassa huomioineet ihmisen ympäristön tallennusalueenaan, mutta kokoelmapoliittisissa ohjelmissa kaupunkikuva ei nouse esille erillisenä tallennusalueena. Kaupunginarkistojen säilyttämien asemakaavojen tallentamisen osalta jää epäselväksi, tiedostetaanko asemakaavojen luonne kaupunkikuvan tallenteina.

Kolmas hypoteesini koski sitä, että kaupunkikuvan tallentamisen nykytilanne vaihtelee kaupungeittain ja että pienissä kaupungeissa tallentaminen on resurssisyistä hoidettu puutteellisemmin kuin suurissa. Hypoteesini pitää osittain paikkansa. Tutkimukseni perusteella kaupunkikuvaa on tallennettu määrällisesti eniten suurimmissa kaupungeissa, jotka ovat myös olleet useimmin esitysten kohteena. Kun aineistomäärät lasketaan yhteen, on tallennustyötä tehty eniten Tampereella, Jyväskylä on määrien mukaan toisena ja Kankaanpäässä tallenteita on vähiten. Määrällinen arviointi ei kuitenkaan välttämättä ole tässä tapauksessa kaikista hedelmällisin, vaan asiaa tulisi arvioida kenties aineistojen kattavuuden näkökulmasta. Kun tarkastellaan kattavuutta, voidaan tuoda esille, että kenties perusteellisinta työtä on tehty Jyväskylässä, jossa erityisesti koko kaupungin kattavat inventoinnit luovat tärkeän pohjan kaikelle muulle tallennustyölle.

Pohdin pitkään, miten aineistoni puhuvat keskenään tai kuuluisiko niitä edes käsitellä saman tutkimuksen sisällä. Niiden käsittely saman otsikon alla on kuitenkin perusteltua, sillä se paljastaa kaupunkikuvan tallentumisen kokonaisuuteen. Keskeisin tulokseni aineistojeni pohjalta on se, että sekä kaupunkikuvan fyysinen tallentaminen että siitä tehtyjen representaatioiden tallentaminen painottuu pitkälti kaupunkien keskustoihin. Kaupunkien laajeneminen vaikuttaa myös jatkuvasti kaupunkikuvan muutokseen ja sen tallentumiseen. Epätasaisuus tallentamisessa johtuu pitkälti resursseista, joiden puute vaikuttaa esimerkiksi siihen, ettei tallennusta pystytä monessaakaan tapauksessa ennakoimaan. Laaja aineistojen keruu eri tahoilta paljastaa paitsi painottuneisuuden, myös sen, mitä jätetään tietoisesti tai tiedostamatta tallennuksen ulkopuolelle. Tämä perustelee tarpeen tallennustyön jatkamiselle, sen tietoisemmalle suunnittelulle, tahojen väliselle yhteistyölle sekä parempien tallennuksen seurantavälineiden kehittämiseksi.

	Tampere	Jyväskylä	Kankaanpää
Selvitykset	Keskinen 43 % Lounainen 17 % Koillinen 16 % Pohjoinen 8 % Luoteinen 7 % Eteläinen 5 % Kaakkoinen 4 %	Kantakaupunki 43 % Halssila 28 % Lohikoski-Seppälänkangas 7 % Keljo 4 % Korpilahti 3 % Kypärämäki-Kortepohja 3 %	Keskusta 17 % Kärki 17 % Jyllinmäki 8 % Käpylä 8 % Pansio 8 % Lohikko 8 % Makkaramäki 8 % Niinisalo 8 %
Taideteokset	Keskinen 59 % Lounainen 12 % Koillinen 4 % Kaakkoinen 1 % Pohjoinen 1 % Eteläinen 1 % Luoteinen 0,3 %	Kantakaupunki 55 % Korpilahti 8 % Vaajakoski 8 % Palokka- Puuppola 6 % Keljo 5 % Kypärämäki-Kortepohja 2 % Halssila 2 % Tikkakoski 1 % Kuokkala 1 % Keltinmäki-Myllyjärvi 1 %	Niinisalo 20 % Jyllinmäki 10 % Keskusta 10 %
Kuva-arkistot	Keskinen 75 % Koillinen 5 % Kaakkoinen 4 % Lounainen 4 % Eteläinen 3 % Luoteinen 2 % Pohjoinen 2 %	Kantakaupunki 54 % Keljo 15 % Korpilahti 15 % Vaajakoski 4 % Kypärämäki-Kortepohja 2 % Palokka-Puuppola 2 % Tikkakoski 1 % Kuokkala 0,9 % Halssila 0,6 %	Pansia 31 % Keskusta 19 % Niinisalo 6 % Jyllinmäki 4 % Ala-Honkajoki 0,3 %

Suojelu-kohteet	Keskinen 65 % Lounainen 27 % Eteläinen 3 % Luoteinen 2 % Pohjoinen 2 % Koillinen 1 % Kaakkoinen 0,5 %	Kantakaupunki 54 % Halssila 17 % Säynätsalo 12 % Kypärämäki-Kortepohja 5 % Vaajakoski-Jyskä 3 % Kuokkala 3 % Korpilahti 2 % Keljo 2 % Lohikoski-Seppälänkangas 1 % Huhtasuo 1 % Tikkakoski 0,3 % Palokka-Puuppola 0,2 %	Kärki 100 %
Asema-kaavat	Keskinen 55 % Lounainen 6 % Koillinen 5 % Eteläinen 3 % Luoteinen 2 % Pohjoinen 2 % Kaakkoinen 0,5 %	Ei tietoja	Keskusta 17 % Käpylä 17 % Myllymäki 13 % Kärki 10 % Koskenoja 9 % Tapala 9 % Järventausta 9 % Pansia 3 % Mettälänkangas 3 % Niinisalo 2 % Makkaramäki 2 % Reima 2 % Lohikko 1 % Lorvikylä 1 %
Kannanotot	Keskinen 58 % Lounainen 33 %	Halssila 100 %	Ei tietoa
Facebook-kuvat	Keskinen 85 % Lounainen 4 % Kaakkoinen 0,3 % Eteläinen 0,3 % Luoteinen 0,3 % Koillinen 0,1 %	Kantakaupunki 47 % Kuokkala 11 % Vaajakoski 7 % Halssila 6 % Korpilahti 3 % Kypärämäki-Kortepohja 3 % Palokka 2 % Huhtasuo 2 % Keljo 1 % Säynätsalo 0,8 %	Keskusta 58 % Niinisalo 7 % Myllymäki 5 % Käpylä 2 % Tapala 2 % Lorvikylä 2 %

6.2 KEHITYSAJATUKSIA

Tutkimuksen teon aikana kohtasin monia ongelmatilanteita, jotka herättivät kysymyksiä. Alkuperäisinä ongelmina olivat päällekkäinen tallennustyö, tallennusvastuun selkiyttäminen sekä tallennustyön järjestelmällisyys ja suunnittelemattomuus. Monella tapaa kuitenkin totesin tallennustyön ja tallennustyönjaon olevan selkeämpää ja suunnitellumpaa kuin oletin. Esimerkiksi oli positiivista

huomata, että kaikissa verrokkikaupungeissa oli tehty kulttuuriympäristöohjelmat työnjaon hahmottamiseksi, kulttuuriympäristötyön selkiyttämiseksi ja suunnitelmallisuuden lisäämiseksi. Siitä huolimatta kulttuuriympäristöohjelmien sisältö, ajantasaisuus ja seurantamahdollisuudet vaihtelivat suuresti kaupungista riippuen. Toisaalta tutkimukseni todensi puutteita konkreettisissa toimenpiteissä, sillä ainoastaan Jyväskylässä oli tehty järjestelmällinen ja kokonaisvaltainen inventointi kaupungista.

Ensisijaista on, että jokaisessa kaupungissa kaupunkikuvan tallentamisen parissa toimivien välinen yhteisymmärrys ja tieto kaupunkikuvan merkityksestä. Kaupunkikuvan termiä tulisi aukaista ja tarkentaa sekä tuoda esille kaupunkisuunnitteluun liittyvissä dokumenteissa, suunnitelmissa, selvityksissä ja linjauksissa, kuten juuri kulttuuriympäristöohjelmissa. Niistä tulisi käydä ilmi myös yhteinen näkemys siitä, millainen kaupunkikuva kaupungissa on, mikä siinä on olennaista ja mihin suuntaan sitä halutaan kehittää. Kaupunkikuvan ja kulttuuriympäristön käsite sekä siihen liittyvien oikeuksien ja vastuiden selventäminen tulisi taas tehdä kulttuuriympäristökasvatuksen kautta. Sen tarkoituksena olisi auttaa ymmärtämään suojelun periaatteita.

Kaupungeilla tulee olla jatkossakin kulttuuriympäristöohjelma, jonka ajankohtaisuudesta tulee huolehtia ja niissä esiteltyjen tavoitteiden toteutumista tulee seurata. Ohjelman suunnittelussa tulisi olla mukana kaikki tahot. Kulttuuriympäristö ja kaupunkikuva kuuluvat kaikille ja siksi on hyvä, että mukaan saadaan mahdollisimman paljon eri alojen edustajia. Ohjelmissa tulisi paremmin selittää ja selvittää toimijoiden työnkuva ja työnjako esimerkiksi organisaatiokaavion tai kokonaisarkkitehtuurin avulla. Nyt niissä ei ole tuotu tarpeeksi esiin kaupungin ja lautakuntien vastuuta kaupunkikuvasta. Lisäksi kaupungeissa tulisi laatia yhteinen tallennussuunnitelma, joka olisi kulttuuriympäristöohjelman osana tai sen lisädokumenttina. Tällainen tallennussuunnitelma kokoaisi yhteen yksityiskohtaisemmin tallennuksen tulevaisuuden suunnat ja tavoitteet, jolloin olisi helpompaa ennakoida tulevaa, ohjata tallennustyötä, poistaa päällekkäistä työtä ja säästää resursseja. Tallennussuunnitelmasta tulisi selvittää, mitä kaupunkikuvasta on tähän saakka tallennettu ja missä määrin.

Osallistumismahdollisuuksien lisääminen on yksi suurimmista kehityskohteista sekä fyysisen kaupunkikuvan että sen representaatioiden tallentamisessa. Aikana, jona sosiaalinen media, internet ja kännykkäkamerat kulkevat joka paikassa mukamme tavoittaen laajoja yleisöjä, museoilla ja kaupunkisuunnittelulla on vain vähän alustoja kaupunkikuvan tallentamiseen. Esimerkiksi erilaisten kännykkäsovellusten kautta voitaisiin madaltaa osallistumiskynnystä sekä kerättyä ajatuksia, tietoa, ideoita ja arvotuksia kaupunkilaisilta kaupunkisuunnitteluun. Turussa on otettu käyt-

töön Täsä -kaupunkisuunnittelun mobiilisovellus, joka yhdistää kaupungin kehittämisen pelimaailmaan ja onnistuu tuottamaan tietoa kaupungin ongelmista ja uusista ideoista. Sovellusten kehittäminen helpottaisi myös kaupunkikuvan representaatioiden tallentamisessa. Osallistamisen vaarana on se, ettei projekteissa selvitettyjen mielipiteiden vaikutuksesta käytännön päätöksentekoon ole takeita. Mikäli osallistamisesta huolimatta toimitaan vastoin yhteisön toiveita, aiheutetaan helposti luottamuspulaa.

Ajatukseni osallistamisen hienoudesta muuttui tutkimuksen teon aikana, sillä ymmärsin, että osallistamisen sijaan tulisikin panostaa kaupunkilaisten osallistumiseen, jotta kyse olisi oikeasta ja onnistuneesta vuorovaikutuksesta. Tarkoitus olisi laajentaa vuorovaikutusta siten, että museo tai kaupunkisuunnittelu osallistuu yksityisten ja yhteisöjen toimintaan sen sijaan että ne olettaisivat yksisuuntaisesti kaupunkilaisten osallistuvan heidän toimintaansa. Näkisin, että tulevaisuudessa kaupunkisuunnittelu voisi osallistua vaikkapa taloyhtiön kokoukseen tai muuhun valmiiksi olemassa olevaan tapahtumaan sen sijaan, että he yksipuolisesti odottaisivat asukkaiden osallistuvan heidän keskustelutilaisuuksiinsa. Osallistamalla yksityisten ja yhteisöjen toimintaan museot ja kaupunkisuunnittelu voivat tehdä itseään merkitykselliseksi. Tällöin sekä kaupunkilaiset että organisaatiot tulevat tietoisemmaksi toistensa toiminnasta, jolloin yksilöiden kynnys osallistua tallennustyöhön on matalampi.

Myös representaatioiden tallentamisessa kaupunkilaisten osallistumista tuettaisiin parhaiten sillä, että aktiivisiin kuvaajiin otettaisiin yhteyttä ja tarjottaisiin heille mahdollisuutta valita heitä kiinnostavat kuvauskohteet. Tähän sopivaa toimintamallia toteutetaankin jo Keski-Suomen museon nykydokumentointihankkeessa, joka tähtää yhteisöjen osallistamiseen kiinnostavien kohteiden inventoinnissa ja kuvadokumentoinnissa. Keski-Suomen museon esimerkkiä tulisi toteuttaa muissakin kaupungeissa. Myös esimerkiksi valmiiden alustojen, kuten Facebookin, Instagramin, Wikipedian tai Googlen hyödyntäminen sekä niissä toimivien yhteisöjen toimintaan osallistuminen päästäisi museot ja kaupunkisuunnittelun kiinni paitsi mittaviin aineistoihin, myös yhteisön toimintaan ja tietovarantoihin⁶²². Lisäksi jonkin oman, yhteisen tietokannan (kuten Finnan) hyödyntäminen olisi mahdollista, mutta sinne kaupunkilaisten yhteisö tulisi luoda alusta. Ihanteellista oikeastaan olisi, jos samaan tietokantaan tai sovellukseen tuotaisiin sekä museoiden, kaupunkisuunnittelun että kaupunkilaisten aineistoja kootusti. Ihanteellinen tietokanta olisi kaikkien saavutettavissa ja täydennettävissä ja se sisältäisi paljon avointa dataa.

---

⁶²² Eli museot voisivat esimerkiksi ottaa yhteyttä yhteisössä paljon kuvanneisiin ja pyytää heiltä parempilaatuisia raakaversioita kuvista, jollaiset suurella osaa kuvaajista on.

Avoimen ja osallistuvan tallennuksen osalta kohdataan ongelmia, kuten henkilösuoja, tiedon oikeaksi osoittaminen ja taloudelliset realiteetit. Esimerkiksi kuva-arkistojen asiakastilaukset ovat monille museoille tulonlähde. Vuorovaikutuksen aktivoiminen on ongelmallista myös siksi, että jo tällä hetkellä kuva-aineistoja tarjotaan museoille enemmän kuin ne voivat ottaa vastaan. Silti tutkimuksenikin osoittaa jo tallennuksen painottuneisuuden sekä sen puutteet. Olisi siis perusteltua, että museot antaisivat motivoituneille kaupunkilaisille tallennussuunnitelman mukaisia tallennusaiheita, jotta saataisiin aineistoja, joita todella tarvitaan. Ajatus ylhäältä annetuista kuvausaiheista voisi kuitenkin joidenkin kaupunkilaisten kohdalla olla ristiriidassa kuvaukseen liittyvän vapaaehtoisuuden, helppouden ja osallistumisen ihanteen kanssa. Helppouden ja vapaaehtoisuuden tavoittelusta tekee museoiden näkökulmasta haasteellista myös kontekstietojen ja luetteloinnin tarve. Vastuu kuvien sisältötiedoista on perinteisesti kuulunut museoammattilaisille, jotka ovat kaupunkilaiseen verrattuna asiantuntija-asemassa. Nykyisellä wiki-tekniikalla tämäkin ongelma voisi olla helposti ratkaistavissa, mutta sen seurauksena museotyön ammatillisuus ja museoiden asiantuntija-asema muuttuisi. Haastattelemiini kaupunkilaiset eivät koe, että kaupunkilaisten osallistumisen lisääminen vaikuttaisi ammattimaisuuteen tai auktoriteettiin, päinvastoin.

Museon tehtävä on tallentaa kulttuuriperintöä objektiivisesti, mutta toki myös museon työntekijöillä on subjektiiviset lähtökohtansa. Miksi kaupunkilainen ei yhtälailla pystyisi objektiivisuuteen siinä määrin kuin se on mahdollista? Kaupunkilaisia hyödyntävässä tallennuksessa on kyse erityisesti objektiivisemmän, monipuolisemman ja käyttäjälähtöisen näkökulman tuomisesta tallennustyöhön. Aineistoja voitaisiin hyödyntää kaupunkisuunnittelun tukena sekä museotyössä. Niistä voitaisiin tehdä esimerkiksi julkaisuja ja näyttelyitä, joihin ainakin haastateltavieni kuvia saisi käyttää ja se olisikin heille suuri kunnianasia, jos tätä pyydettäisiin. Kaupunkilaisia hyödyntämällä voitaisiin määrällisesti ja sisällöllisesti kattavampi tallennusaineisto, mikä ei kuitenkaan sekään ole kaiken kattava. Sen sijaan, että ajateltaisiin kaupungin museoiden ja kaavoituksen resurssien mahdollista vapautumista, tulisi korostaa työn luomaa osallistumismahdollisuutta sekä yhteisöllisyyden, paikallisuuden sekä kuulumisen tunteen ja identiteetin vahvistumista. Nykytilanteessa tätä voitaisiin soveltaa maahanmuuttotyössä, jolloin kuvaaminen tai kuviin tutustuminen tutustuttaisi suomalaisen historiaan ja perintöön.

Keskeisimpinä asioina toisin vielä esille, että tulevaisuudessa tulisi panostaa entistä enemmän toimijoiden yhteisten intressien tiedostamiseen. Kaupunkikuvan tallentamisen kannalta olennaista on sekä representaatioiden hahmottaminen osana kaupunkikuvan tallennusta että kulttuuriympäristöohjelmien vaikutusten ja sen toteutumisen ja tavoitteiden seurannan mittareiden kehittäminen. Näkisin myös, että tulevaisuudessa kaupunkiaktivismi tulee lisääntymään ja se tulisi

paremmin huomioida sekä kaupunkisuunnittelussa, museotoiminnassa että kulttuuriympäristöohjelmissa. Tutkimuksen teon kannalta ei olisi haittaa, mikäli tallennusmenetelmät olisivat yhtenäisempiä ja tietojen saatavuus parempaa. Panostusta vaadittaisiin myös uuden teknologian hyödyntämiseen.

Tämä tutkimus on rajattuihin aineistoihin perustuva yleisselvitys valikoitujen kaupunkien toiminnan näkökulmasta. Olisi mielenkiintoista analysoida aineistojen sisältöä kattavammin, jonka voisi kuvitella olevan myös kaikkien tallennustahojen intresseissä. Uusi kysymyksenasettelu jatko-tutkimuksessa voisi olla, miten kaupunkilaisten ajatukset kaupunkikuvasta vaikuttavat selvityksiin ja suojeluun ja miten tehdyt selvitykset tai suojelu vaikuttavat kaupunkilaisten ajatuksiin kaupunkikuvasta.

KIRJALLISUUS JA LÄHTEET

PAINETUT LÄHTEET

Ahvenjärvi, Kaisa. 2012. Minkähänlainen se oikea saamelaisnainen on? Dekolonisaatio ja identiteetti-neuvottelu saamelaisessa nykyrunoudessa. *Teoksessa: Työmaana runous. Runouden tutkimuksen nyky-suuntauksia.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Alzén, Annika. 1996. Fabriken som kulturarv. Frågan om industrilandskapets bevarande i Norrköping 1950–1985. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.

Casey, Edward S.. 2002. Representing place: landscape painting and maps. Minneapolis: University of Minnesota Press cop.

Conway, Hazel & Roenisch, Rowan. 1994. Understanding architecture: an introduction to architecture and architectural history. London: Routledge.

Eskola, Taneli. 1999. I.K. Inha, Unelma maisemasta. *Teoksessa Valoa: otteita suomalaisen valokuvan historiaan 1839–1999.* Toimittanut Kukkonen, Jukka & Vuoremaa, Tuomo-Juhani. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.

Frey, William H. & Zimmer, Zachary. 2001. Defining the City. *Teoksessa Handbook of Urban Studies.* SAGE knowledge: <http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.4135/9781848608375>

Frey, William H. & Zimmer, Zachary & Saunders, Peter & Wirth-Nesher, Hana. 2001. Identifying the City. *Teoksessa Handbook of Urban Studies.* SAGE knowledge: <http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.4135/9781848608375>

Heikka, Elina. 1999. Eroon estetismistä, katse yhteiskuntaan. Valokuvataiteen uudet kuviot. *Teoksessa Varjosta: tutkielmia suomalaisen valokuvan historiasta.* Toimittanut Kukkonen, Jukka & Vuoremaa, Tuomo-Juhani. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.

Heikkilä, Tapio. 2007. Visuaalinen maisemaseuranta: kulttuurimaiseman muutosten valokuvadokumentointi. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Helin, Pekka, Turtiainen, Jukka & Vesikansa, Matti. 1983. Kaupunkikuva ja rakentaminen 5/1982. Helsinki: Sisäasiainministeriön kaavoitus- ja rakennusosasto.

Hentilä, Helka-Liisa & Wiik, Maarit. 2003. Kaupunkikuva asukkaiden kokemana. Vantaan kokeiluprojektin kuvaus. Helsinki: Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto.

Honour, Hugh & Fleming, John. 1992. Maailman taiteen historia. Helsinki: Otava.

Jauhiainen, Jussi S. & Harvio, Susanna. 2008, Kaupunkitutkimus Suomessa 2000-luvulla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen 27/2008. https://www.tem.fi/files/20440/TEM-jul_27_2008_Alueiden_keh.pdf

- Johansson, Hanna. 2009. Musta peili ja tirkistelyaukko: Maisemakuvien käänteiset kertomukset. *Teoksessa Maisemasta paikkaan: From landscape to place*. Toimittanut Rossi, Leena-Maija. Helsinki: Maahenki.
- Jokiniemi, Erkki & Davies, Nikolas. 2012. Kuvitettu rakennussanakirja suomi-englanti-suomi = Illustrated building dictionary Finnish-English-Finnish. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Junttila, Ulla-Kirsti. 1995. Kaupunkiympäristön suunnittelu. Tampere: Rakennustieto Oy.
- Kervanto Nevanlinna, Anja. 1998. Kaupunki taidehistoriassa. Tilan käsitteistä. *Teoksessa Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään*. Tampere: Vastapaino.
- Kervanto Nevanlinna, Anja. 2002. Kadonneen kaupungin jäljillä. Teollisuusyhteiskunnan muutoksia Helsingin historiallisessa ytimessä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kinanen, Pauliina (toim.). 2007. Museologia tänään. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki: Suomen museoliitto.
- Knuuttila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri (toim.). 2010. Representaatio: tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Häkkinen, Kaisa. 2004. Nykysuomen etymologinen sanakirja. Helsinki: WSOY.
- Kortelainen, Anna. 2002. Samuuden ja eron tilat: Albert Edelfelt sukupuolistrategina. *Teoksessa Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään*. Toimittanut Saarikangas, Kirsi. Tampere: Vastapaino.
- Kukkonen, Jukka & Vuorenmaa, Tuomo-Juhani (toim.). 1999. *Teoksessa Valoa: otteita suomalaisen valokuvan historiaan 1839–1999*. Toimittanut Kukkonen, Jukka & Vuorenmaa, Tuomo-Juhani. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.
- Kärki, Pekka. 2010. Rakennussuojelu museotoimen tehtäväkentässä. *Teoksessa Suomen museohistoria*. Toimittanut Pettersson, Susanna & Kinanen, Pauliina. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lahdenvesi-Korhonen, Leena. 2009. Kulttuuriympäristöohjelma – miksi ja miten. Suomen ympäristö 10/2009. Helsinki: Ympäristöministeriö, rakennetun ympäristön osasto.
- Lukkarinen, Ville. 2015. Piirtäjän maisema: paikan kokeminen piirtämällä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mumford, Lewis. 1961. The city in history: its origins, its transformations, and its prospects. New York: Harcourt, Brace & World cop.
- Mäkelä, Asko. 1999. *Teoksessa Valoa: otteita suomalaisen valokuvan historiaan 1839–1999*. Toimittanut Kukkonen, Jukka & Vuorenmaa, Tuomo-Juhani. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.
- Niemi, Erkki. 2004. ”Kaupungin rajat – Laitakaupunki, esikaupunki, nukkumalähiö.” *Hyvinvointikatsaus 3/2004*. Tilastokeskus.

Ockenström, Lauri. 2012. Erwin Panofskyn ikonologia ja sen perintö. *Teoksessa Taidetta tutkimaan. Menetelmiä ja näkökulmia*. Jyväskylä: Kampus Kustannus.

Paddison, Ronan. 2001. Studying Cities. *Teoksessa Handbook of Urban Studies*. SAGE knowledge: <http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.4135/9781848608375>

Palin, Tutta. 1998. Hollannin kultainen vuosisata. Svetlana Alpersin ja Mieke Balin haaste taidehistorialle. *Teoksessa Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään*. Tampere: Vastapaino.

Pettersson, Susanna. 2010. Taiteen ja taideteollisuuden kokoelmista museoiksi. *Teoksessa Suomen museohistoria*. Toimittanut Pettersson, Susanna & Kinanen, Pauliina. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pohjamo, Ulla. 2011. Esikaupunki moniäänisenä kulttuuriperintönä: Oulun Hietasaari. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pounds, Norman. 2005. The medieval city. Greenwood Guides to Historic Events of the Medieval World. London: Greenwood Press.

Puustinen, Sari. 2006. Suomalainen kaavoittajaprofessio ja suunnittelun kommunikatiivinen käänne: vuorovaikutukseen liittyvät ongelmat ja mahdollisuudet suurten kaupunkien kaavoittajien näkökulmasta. Väitöskirja. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Rautiainen, Marianne. 2001. Kaupunkikuvan arvioiminen. Selvitys kaupunkikuvaindikaattoreista. Suomen ympäristö 502. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Rossi, Leena-Maija. 1998. Irti heijastuksista. *Teoksessa Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään*. Tampere: Vastapaino.

Saarikangas, Kirsi. 1998a. Johdanto: Merkityksellinen tila. *Teoksessa Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään*. Tampere: Vastapaino.

Saarikangas, Kirsi. 1998b. Tila, konteksti ja käyttäjä. Arkkitehtonisen tilan, vallan ja sukupuolen suhteista. *Teoksessa Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään*. Tampere: Vastapaino.

Saraste, Leena. 2010. Valokuva: muisto, viesti, taide. Helsinki: Musta taide.

Sederholm, Helena & Hanka, Heikki. 2002. Abstraktia luontomystiikkaa. *Teoksessa Pinx: maalaustaide Suomessa. Maalta kaupunkiin*. Espoo: Welin & Göös.

Seppälä, Sirkka-Liisa (toim.). 2013. Esiselvitys kulttuuriympäristön asiantuntija- ja viranomaistoiminnan kokonaisarkkitehtuurista. Suomen ympäristökeskus SYKE, Ympäristöpolitiikkakeskus, Rakennetun ympäristön yksikkö.

Sinisalo, Soini. 2002. Länsimaisia vaikutteita Pietariin. *Teoksessa Pinx: maalaustaide Suomessa. Maalta kaupunkiin*. Espoo: Welin & Göös.

Staffans, Aija. 2004. Vaikuttavat asukkaat: vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina. Väitöskirja. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja 29. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Turunen, Ari. 2013. *Maailman kuvat: mitä kartat kertovat meistä ja muista?* Helsinki: Into.

Vallius, Antti. 2012. Kuvastojen tutkimus metodologisena haasteena – esimerkkinä maisemakuvas-
ton visuaalinen analyysi. *Teoksessa Taidetta tutkimaan. Menetelmiä ja näkökulmia.* Jyväskylä: Kampus
Kustannus.

Vilkuna, Janne. 2007. Museologian vaiheita. *Teoksessa Museologia tänään.* Toimittanut Kinanen, Pau-
liina. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Virtanen, Pekka. 1998. Täytyykö visuaalisen vaikutelman olla yhtenäinen? *Teoksessa Aistien kaupunki.*
Toim. Liisa Knuuti. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C, 47. Espoo:
Teknillinen korkeakoulu.

Waenerberg, Annika. 2012. Menetelmämetsiköstä mielekkääseen tutkimusotteeseen. *Teoksessa Tai-
detta tutkimaan. Menetelmiä ja näkökulmia.* Jyväskylä: Kampus Kustannus.

Whitehand, J.W.R.. 2001. *The Physical Form of Cities: A Historico-Geographical Approach.* *Teo-
ksessa Handbook of Urban Studies.* SAGE knowledge:
<http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.4135/9781848608375>

Wirth-Nesher, Hana. 2001. *Impartial Maps: Reading and Writing Cities.* *Teoksessa Handbook of Ur-
ban Studies.* SAGE knowledge: <http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.4135/9781848608375>

OHJELMAT

Eurooppalainen kulttuuriperintöpolitiikan sanasto. 2011. Helsinki: Museovirasto. (Tutkimuksessa
käytetty lyhennettä EKPPS)

Jyväskylän taidemuseo. 2002. Jyväskylän taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma.

Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma. 1997. Suomen ympäristö 127. Helsinki: Ympäristöminis-
teriö, alueidenkäytön osasto.

Kankaanpään kaupunginmuseon kokoelmapoliittinen ohjelma, taidekokoelma. 2009. Kulttuuri- ja
vapaa-aikalautakunta.

Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelma. 2005.

Kulttuuriympäristöstrategia. 2014. Valtioneuvoston periaatepäätös. Helsinki: Opetus- ja kulttuuri-
ministeriö.

Kunnallisten asiakirjojen säilytysajat. Määräykset ja suositukset. 2007. Kuntaliiton verkkojulkaisu.
Tekniset palvelut 14A. Maankäyttö, kaavoitus ja maapolitiikka, kiinteistönmuodostus, mittaus- ja
karttapalvelut sekä asiamiespalvelut ja rakennusvalvonta. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Kulttuuriympäristö ympäristövaikutusten arvioinnissa -opas pohjoismaiseen käytäntöön. 2002. Poh-
joismaiden ministerineuvosto.

Satakunnan museon kokoelmaohjelma. 2009.

Seppälä, Sirkka-Liisa. 2013. Esiselvitys kulttuuriympäristön asiantuntija- ja viranomaistoiminnan kokonaisarkkitehtuurista. Suomen ympäristökeskus SYKE, ympäristöpolitiikkakeskus, rakennetun ympäristön yksikkö.

Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit. 2006. Valtion taidemuseo, Taidemuseoalan kehittämissyksikkö KEHYS.

Tampereen kaupunki, yhdyskuntapalvelut. Tampereen arkkitehtuuriohjelma. 2007. Tampereen kaupunki.

Tampereen historialliset museot. Kokoelmapoliittinen ohjelma. 2009.

Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2.0. 2012.

Uusi-Seppä, Niina (toim.). 2009. Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009–2015. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 7. Turku: Lounais-Suomen ympäristökeskus, yhdyskuntaosasto.

LAIT JA ASETUKSET

Arkistolaki 1994/83 I

Kuntalaki 365/1995

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 1992/728

Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132

Museolaki ja -asetus 1992/729

Suomen perustuslaki 1999/73 I

Valtioneuvoston asetus museoista 1192/2005

VERKKOLÄHTEET

Ahola, Teemu. 2012. Valtakunnallinen työnjako. Selvitys valtakunnallisen tallennustyönjakomallin laatimisesta ja käyttöönnotosta kulttuurihistoriallisille museoille. Suomen museoliitto.

http://issuu.com/suomen_museot/docs/tallennustyonjako

Adoptoi monumentti.

<http://adoptoimonumentti.fi/info/>

Albumit auki. Jyväskylä.

<https://albumitauki.fi/group/jyvaskyla>

Arkistolaitos. Arkistolaitoksen aineistot.

<http://www.arkisto.fi/fi/arkistolaitos/arkistolaitoksen-aineistot>

Arkistolaitos. Arkistolaitoksen vaiheet.

<http://www.arkisto.fi/arkistolaitos/historia>

Björkman, John. 28.1.2016. Puu-Tourulan henki kertoo alkuperäisestä omakoti-ihanteesta. Juurrutus -blogi, joka ilmestyy Turun Sanomien nettisivuilla.

<http://koti.ts.fi/juurrutus/23022/>

Eerola, Katri, Malmi Päivi, Seppälä Sirkka-Liisa & Vesala, Satu. 2013. Rakennetun ympäristön kaavallisen suojelun tietojen laatukartoitus. Asemakaavan seurantalomakkeen rakennussuojelutiedon luotettavuuden arviointi tarkastelujaksolla 2006–2011. Suomen ympäristökeskus/Rakennetun ympäristön yksikkö.

Halssilan Asukasyhdistys ry:n kotisivut. Asukasyhdistys. Aloitteet ja lausunnot.
<http://www.suurhalssila.fi/23>

Helsingin kaupunki. Asuminen ja ympäristö. Kaavoitus. Kaavoituksen tasot ja tavoitteet. Kaavoituksen tasot.
<http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/asuminen-ja-ymparisto/kaavoitus/kaavoituksen-tasot/>

Helsingin kaupunginkirjasto; Uudenmaan eurooppatiedotus. Kysy.fi -palvelu.
<http://www.kysy.fi/kysymys/mika-eun-virallinen-kaupungin-maaritelma>

Hokka, Jenni. Asemakaavalaki 1932. Koskesta voimaa -verkkójulkaisu.
<http://www.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/laki.htm>

Jyväskylän kaupunki. Jyväskylän Kangas. Historia.
http://www3.jkl.fi/blogit/kangasjyvaskyla/?page_id=2

Jyväskylän kaupunki. Kaupunkirakennepalvelut. Kaupunkikuvatoimikunta.
<http://www.jyvaskyla.fi/rakennus/kaupunkikuvatoimikunta>

Jyväskylän omakotialueita, Nisulan omakotialue. Keski-Suomen museon Jyväskylän omakotialueita.
http://www3.jkl.fi/ksmuseo/sailykesivusto/sivut/nisulan_alue.htm

Jyväskylä-Seura. Historiaa. 2009.
<http://www.jyvaskylaseura.fi/historiaa.htm>

Kankaanpää Seura. Liity Kankaanpää Seuran jäseneksi.
<http://www.kankaanpaa.fi/seura/liity.htm>

KanTV – kankaanpääläinen Fenix-kertomus.
<http://www.kankaanpaa.fi/kantv/>

Kankaanpää Seura. Reuttamo -tietokanta.
<http://www.kankaanpaa.fi/seura/kanta.htm>

Keski-Suomen museo. Lapsuus ja nuoruus Tourulassa. Muistitietokeräyksen tiedote.
http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/52546_Kerayslomake.pdf

Keski-Suomen museo. Rakennussuojelu ja kulttuuriympäristö.
http://www.jyvaskyla.fi/keskisuomenmuseo/kokoelmat_ja_tutkimus/rakennussuojelu

Keski-Suomen museo. Yhteystiedot.
<http://www.jyvaskyla.fi/keskisuomenmuseo/yhteystiedot>

Kivilaakso, Aura. Rakennusperintö suojelun kohteena. Suomen rakennustaiteen museo.
<https://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=0ahU-KEwiEpoaezpbLAhXsAJoKHSXtAJ8QFggrMAU&url=http%3A%2F%2Fwww.mfa.fi%2Ffiles%2Fmfa%2FRakennusuojelu%2FRakennusuojelu.pdf&usg=AFQjCNFPbCoLqJy9M4tqTJlKjxfXSrzR5Q&sig2=S669rtz-ryUHu8ndNNBX6KQ&cad=rja>

Lyyra-Seppänen, Anna. 2006. Petsamo – Rakennetun ympäristön kulttuurihistorialliset arvot. Rakennusinventointi. Pirkanmaan maakuntamuseo.
<http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profum.com/archive/ArchivedObject-8611ACD8-48DA-5EA0-37AB-038F70170763>

Lähde. Kankaanpään kaupungin lehti 1/2010.
<http://kankaanpaa.netpaper.fi/751>

Museovirasto. Kulttuuriympäristöpalvelut.
<http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/organisaatio/kulttuuriymparistopalvelut>

Museovirasto. Museoviraston historiaa.
<http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/historiaa>

Museovirasto. RKY-inventointi.
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=190

Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt.
http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto/merkittavat_rakennetut_kohteet

Museovirasto. Yhteistyö kulttuuriympäristötehtävissä.
<http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/viranomaistoiminta/yhteistyö-kulttuuriymparistotehtavissa>

NCC:n verkkosivut. Asuntoja Jyväskylän Tourulaan. Historiallinen kivääritehtaan kortteli sai uuden elämän.
<https://www.ncc.fi/projektit/tourula-jyvaskyla/>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Aineeton kulttuuriperintö.
http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaelliset_asiat/kansainvaelliset_jaerjestoet/unesco/aineetonkulttuuriperinto/?lang=fi

OPKK:n Asunto- ja kohdehaku. Vanhakärjenkatu 6, suojelukohteen myynti-ilmoitus.
https://www.opkk.fi/opkk/opkk/opkk_portal/asunto_ja_kohdehaku/asunnot/asunnot_kohde?pid=ea7f&kohde=577549

Peltola, Jarmo. Kaupunki 1918–1940. Koskesta voimaa -verkkojulkaisu
<http://www.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/>

Petsamo – Rakennetun ympäristön kulttuurihistorialliset ominaispiirteet.
<http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profum.com/archive/ArchivedObject-8611ACD8-48DA-5EA0-37AB-038F70170763>

Pirkanmaan maakuntamuseo. Kulttuuriympäristö ja sen suojelu.
<http://vapriikki.fi/kyy/kulttuuriymparisto/>

Pirkanmaan perinnepoliittinen yhdistys.
<http://www.pirperpol.org/>

Pohjoismainen arkistojen päivä. Kunnalliset arkistot.
<http://www.arkisto.fi/arkistojenpaiva/tiedotus/kunnalliset-arkistot/>

Porin kaupunki. Satakunnan museo. Kulttuuriympäristö.
<http://www.pori.fi/kulttuuri/museot/satakunnanmuseo/kulttuuriymparistojamaakuntamuseoty.html>

Rättilä, Tiina & Rinne, Jarmo. 2016. Kuntademokratia kaksilla raiteilla. KAKS – Kunnallisan kehittämissäätiö. Sastamala: Kunnallisan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 96.
http://www.kaks.fi/sites/default/files/TutkJulk_96_net.pdf

Suodenjoki, Sami. Petsamo – XXI kaupunginosa. Koskesta voimaa -verkkopublication.
<http://www.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/petsamo.htm>

Suomen Muinaismuistoyhdistys. Historia.
<http://www.muinaismuistoyhdistys.fi/historia.html>

Skansen. About Skansen.
<http://www.skansen.se/en/artikel/about-skansen-0>

Skansen. Houses and farmsteads.
<http://www.skansen.se/en/artikel/houses-and-farmsteads>

Tampereen kaupunki. Asuminen ja ympäristö. Kaavoituksen tasot.
<http://www.tampere.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaavoitus/kaavoituksen-tasot.html>

Tampereen kaupunki. Asuminen ja ympäristö. Kaavoitus. Kaavoituksen kulku ja osallistuminen.
<http://www.tampere.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaavoitus/kaavoituksen-kulku-ja-osallistuminen.html>

Tampereen kaupunki. Päätöksenteko. Toimikunnat, neuvottelukunnat ja säätiöt. Kaupunkikuvatoimikunta.
<http://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/paatoksenteko/toimikunnat-neuvottelukunnat-ja-saatiot/kaupunkikuvatoimikunta.html>

Tampereen kaupunki. Tietoa Tampereesta. Arkistot. Toiminta.
<http://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/tietoa-tampereesta/arkistot/toiminta.html>

Tarkiainen, Kari. 2000. Biografiakeskus. Kansallisbiografia. Brenner, Elias.
<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2463/>

Vapriikki. Yhteystiedot.
<http://vapriikki.fi/yhteystiedot/>

Vihteljärven kylä.
<http://www.kankaanpaa.fi/vihteljarvi/tekstit/>

Vähäpesola, Johanna. Kaupunki 1870–1900. Koskesta voimaa -verkkopublication.
<http://www.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1870-00/>

Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Alueelliset kulttuuriympäristön työryhmät – Varsinais-

Suomi ja Satakunta.

http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kulttuuriympariston_hoidon_hallinto?f=VarsinaisSuomen_ELYkeskus

Ympäristöministeriö. 2009. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja rakennettu kulttuuriympäristö.
<http://www.nba.fi/fi/File/892/rkymenettelytapaohje.pdf>

KAAVA-AINEISTOT

Jyväskylän kaupungin rakennusjärjestys.

http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/43361_Rakennusjarjestys2009_.pdf

Jyväskylän kaupunki. Kaupunkirakennepalvelut. Kaavoitus. Asemakaavaselostus Haikan suojelukavasta. 2009.

http://www3.jkl.fi/kaavoitus/pdf/33_006_selostus_Haikka_lopullinen.pdf

Kankaanpään kaupunki. Kaavoituskatsaus 2015 ja kaavoitusohjelma 2016–2018.

http://www.kankaanpaa.fi/attachments/gallery/Kaavoituskatsaus_2015_teksti.pdf

Kankaanpään kaupungin säädöskokoelma. Kankaanpään kaupungin rakennusjärjestys. 2001.

<http://www.kankaanpaa.fi/attachments/gallery/Rakennusjarjestys.pdf>

Tampere. Asuminen ja ympäristö. Rakentaminen. Rakennusvalvonta. Lait ja ohjeet. Rakennusjärjestys.

<http://www.tampere.fi/asuminen-ja-ymparisto/rakentaminen/rakennusvalvonta/laitjaohjeet/rakennusjarjestys.html>

Tampere. Kantakaupungin yleiskaava 27.5.1998. Tampereen kaupunki, Yhdyskuntapalvelut. Kaavoitusyksikkö.

<http://www.tampere.fi/liitteet/53SsyUn17/kantakaupunginyleiskaavaselostus.pdf>

HAASTATTELUT

Anttila, Maija. Eläkeläinen, entinen Kankaanpään kaupunginarkkitehti. 19.9.2014, Kankaanpää.

Jäppinen, Jussi. Graafinen suunnittelija, valokuvaaja. 15.4.2014, Jyväskylä.

Järvinen, Tanja. Tamperelainen. 11.7.2014, Tampere.

Kirkkola, Saija. Suunnittelija, Tampereen kaupunginarkkisto. 7.9.2016, sähköpostihaastattelu.

Lahtinen, Marjo. Suunnitteluavustaja, Kankaanpään kaupunki. 15.9.2016, sähköpostihaastattelu.

Liuttunen, Antti. Tutkija, Vapriikin kuva-arkisto. 11.3.2013, Tampere.

Luodetlahti, Pentti. Kankaanpää Seuran puheenjohtaja 2000–2015. 30.9.2016, sähköpostihaastattelu.

Mäkelä, Miinu. Tutkija (rakennuskulttuuri), Pirkanmaan maakuntamuseo. 8.3.2013, Tampere.

Nummelin, Liisa. Rakennustutkija, Satakunnan museo. 2.3.2016, Pori.

Raekallio, Mari. Kaavoitusarkkitehti, Jyväskylän kaupunki. 13.4.2016, puhelinhaastattelu.

Räihä, Altti. Eläkeläinen, entinen paikallislehden toimittaja. 19.9.2014, Kankaanpää.

Saarela, Sami. Valokuvaaja. 2.7.2014, Jyväskylä.

Satosaari, Tuula. Tietopalvelusihteeri, Jyväskylän kaupunginarkkisto. 7.9.2016, sähköpostihaastattelu.

Silen, Saija. Amanuessi (rakennustutkimus, kulttuuriympäristön hoito, rakennussuojelu ja neuvonta). Keski-Suomen museo. 16.3.2016, Jyväskylä. Lisätietoja 30.9.2016, sähköpostihaastattelu. Sojakka, Pirjo. Amanuessi / vs. intendentti (kokoelmat), Keski-Suomen museo. 26.9.2016, sähköpostihaastattelu. Lisätietoja 6.10.2016, sähköpostihaastattelu.

Lisäksi tietoja antaneet:

Andersson, Päivi. Amanuessi (rakennustutkimus, kulttuuriympäristön hoito, rakennussuojelu ja neuvonta), Keski-Suomen museo. 17.11.2014, Jyväskylä.

Forss, Anu. Museoamanuessi, Kankaanpään taidemuseo. 19.9.2014, Kankaanpää.

Knuuttila, Mirja. Jyväskylä Seuran puheenjohtaja, Jyväskylä. 19.9.2016, sähköisesti.

Kähkönen, Kari. Kankaanpään kulttuuritoimikunnan puheenjohtaja. 19.9.2014, Kankaanpää.

Mikkonen, Tuija. Ympäristöneuvos. Ympäristöministeriö. 11.9.2014, Helsinki.

Tervakangas, Reetta. Valokuvaaja, Vapriikki. 8.3.2013, Tampere.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Javanainen, Riikka. 2013. Suojella vai ei? – Rakennussuojelun päätöksenteko. Hotelli-ravintola Wanhon Jokelan ja Jyväskylän Shellin huoltoaseman suojelutapaukset. Pro gradu. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Jokilehto, Jukka. 2013. Arkkitehtuurin konservoinnin historia ja filosofia -luentosarjan diat.

Kankaanpää Seuran toimintakertomukset 2013–2015.

Rohunen, Ulla. 2002. Harrastajataiteilijoiden taidekäsityksiä. Pro gradu. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

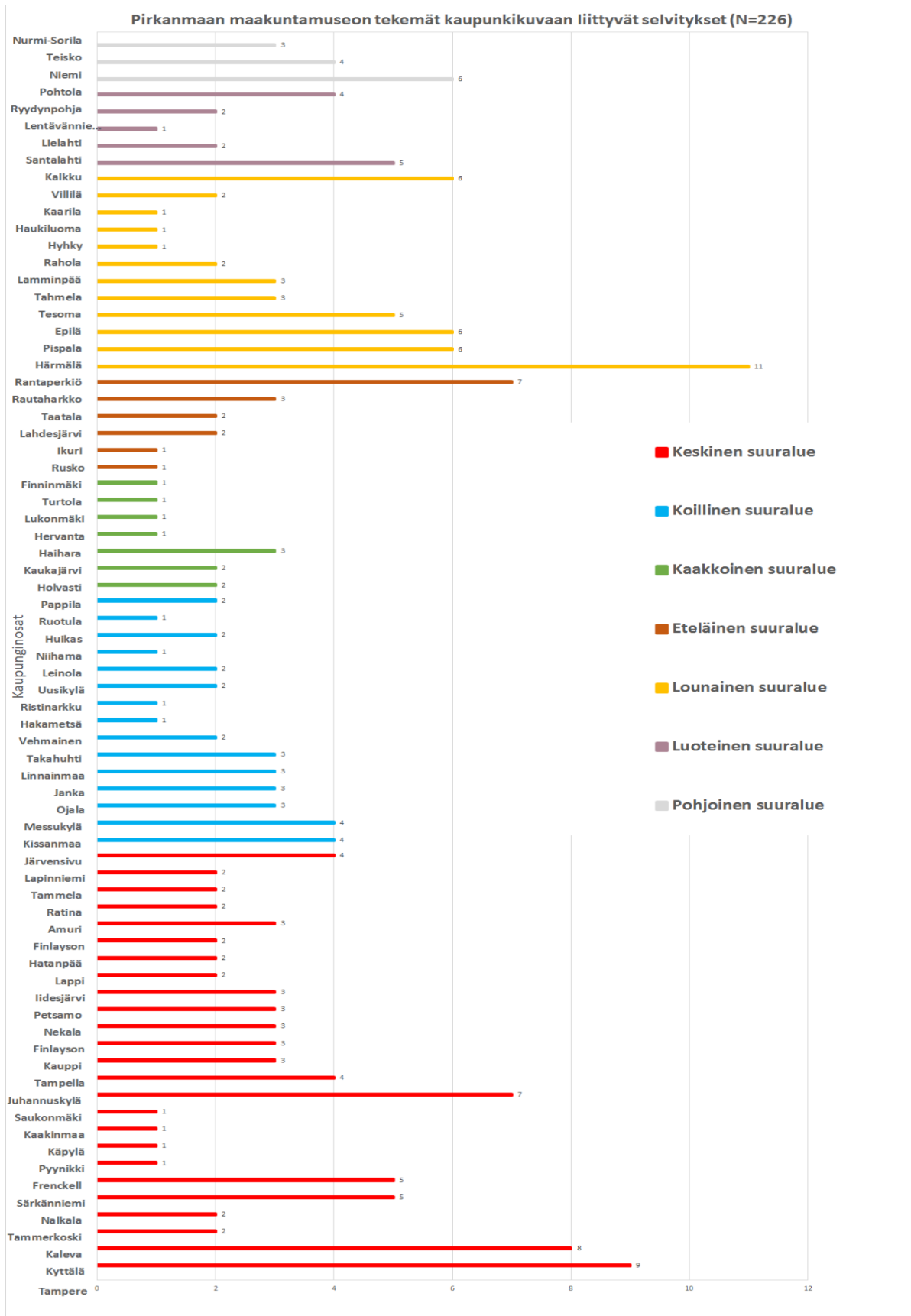
Salmela, Ulla. 1997. Otto-I. Meurmanin asemakaavat 1928–1936. Tavoitteena kaunis kotipaikka sekä jokapäiväiselle elämälle viihtyisä kehys. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, taidehistorian laitos. Myös elektronisena: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/11989>.

Tampere-seuran toimintakertomus 2015.

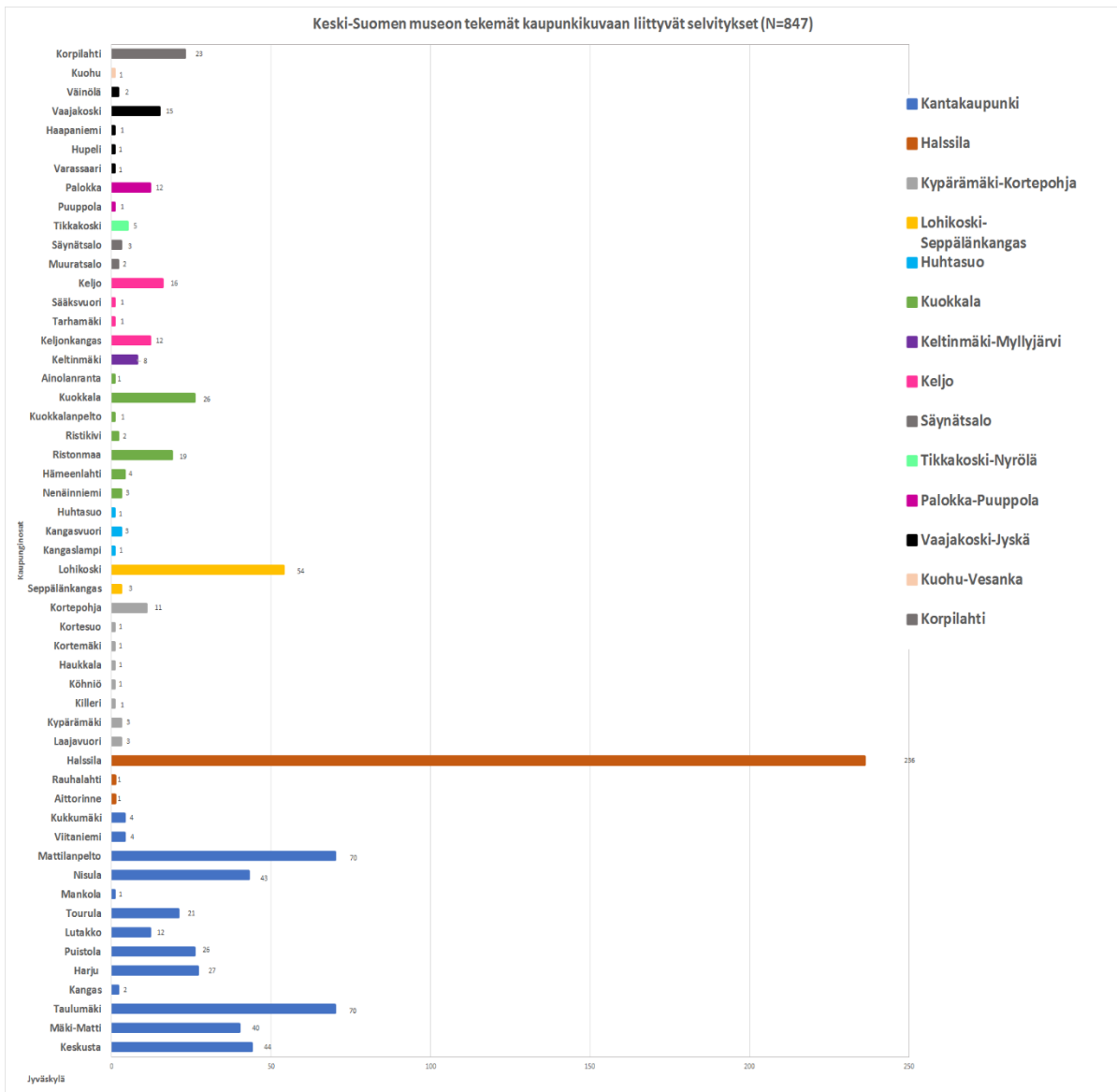
Jyväskylä Seuran toimintakertomus 2015.

LIITTEET

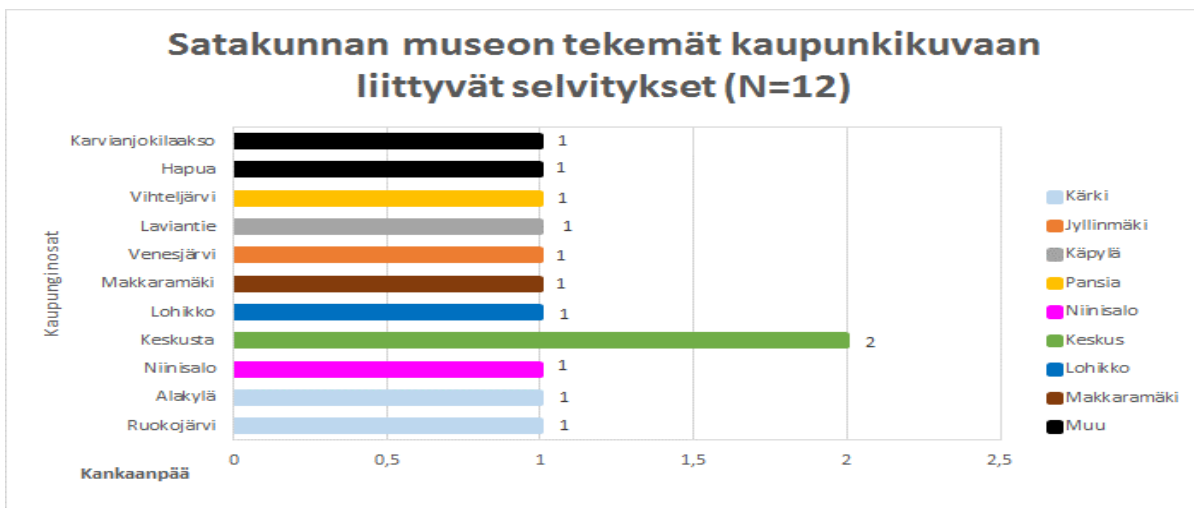
Taulukko I: Pirkanmaan maakuntamuseon tekemät kaupunkikuvaan liittyvät selvitykset.

Taulukko 2: Keski-Suomen museon tekemät kaupunkikuvaan liittyvät selvitykset.

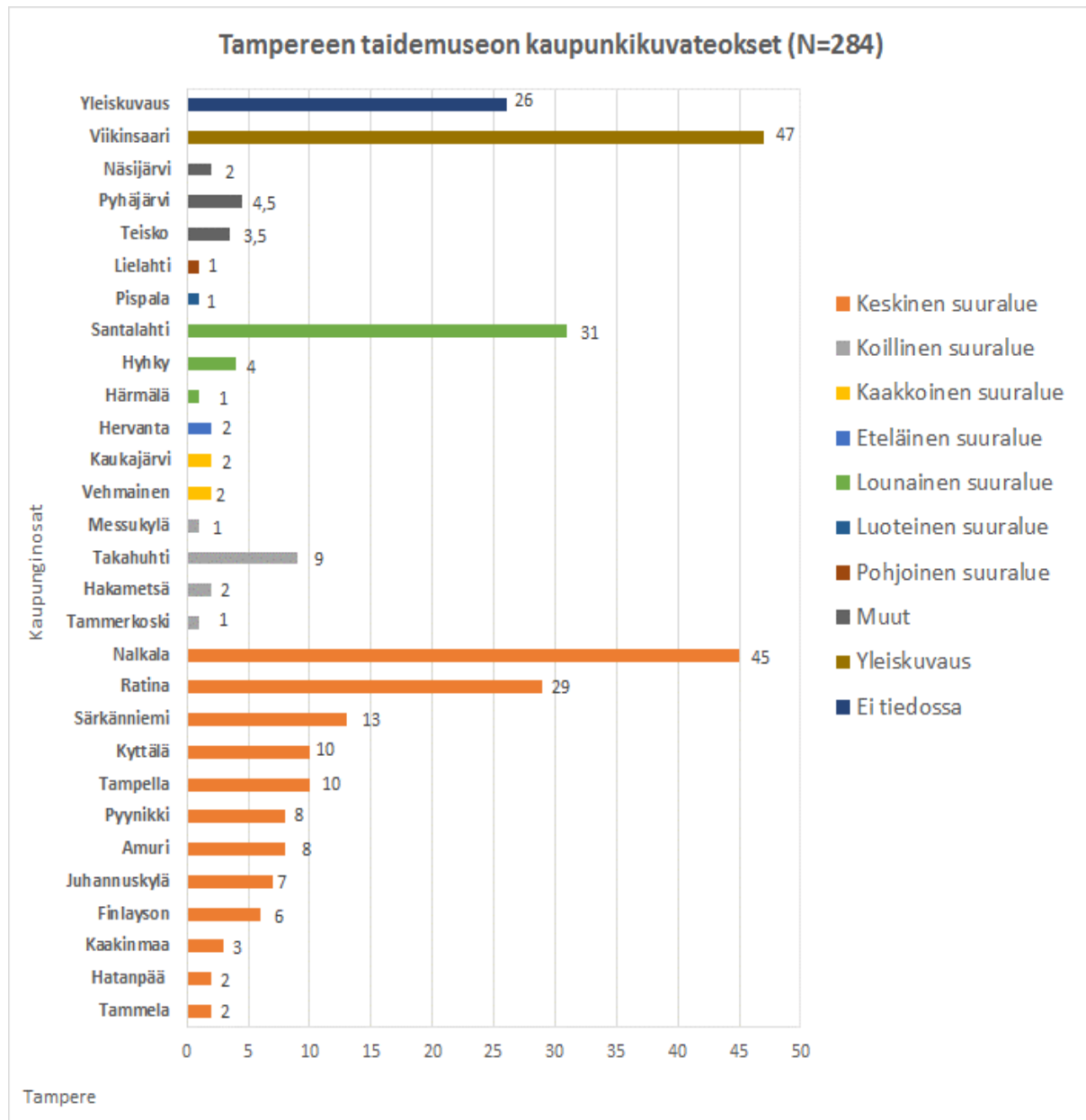

Taulukko 3: Satakunnan museon tekemät kaupunkikuvaan liittyvät selvitykset.

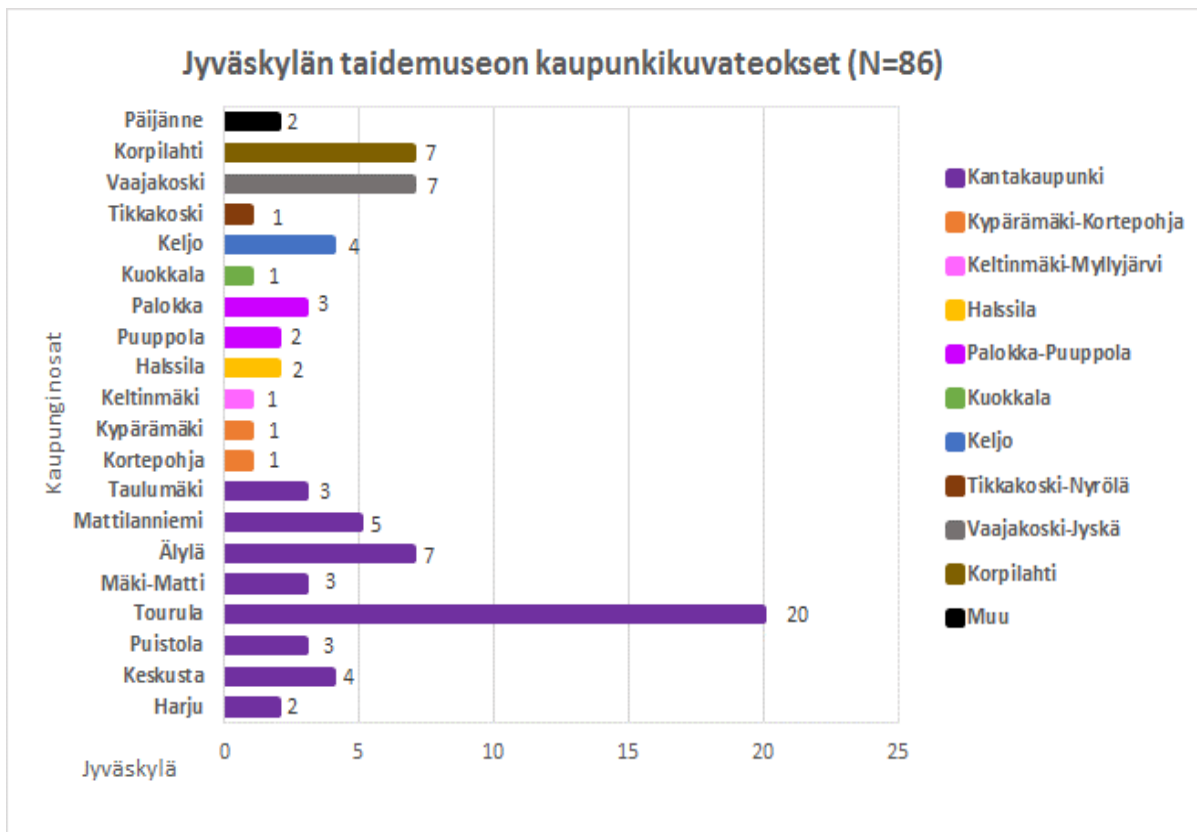

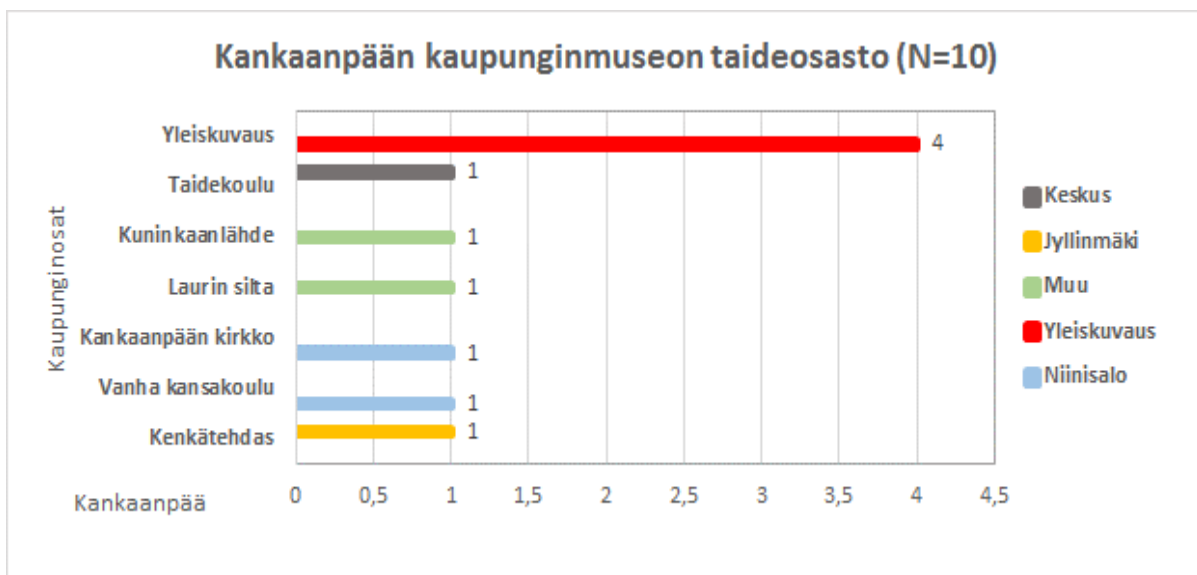
Taulukko 4: Tampereen taidemuseon kaupunkikuvateokset.

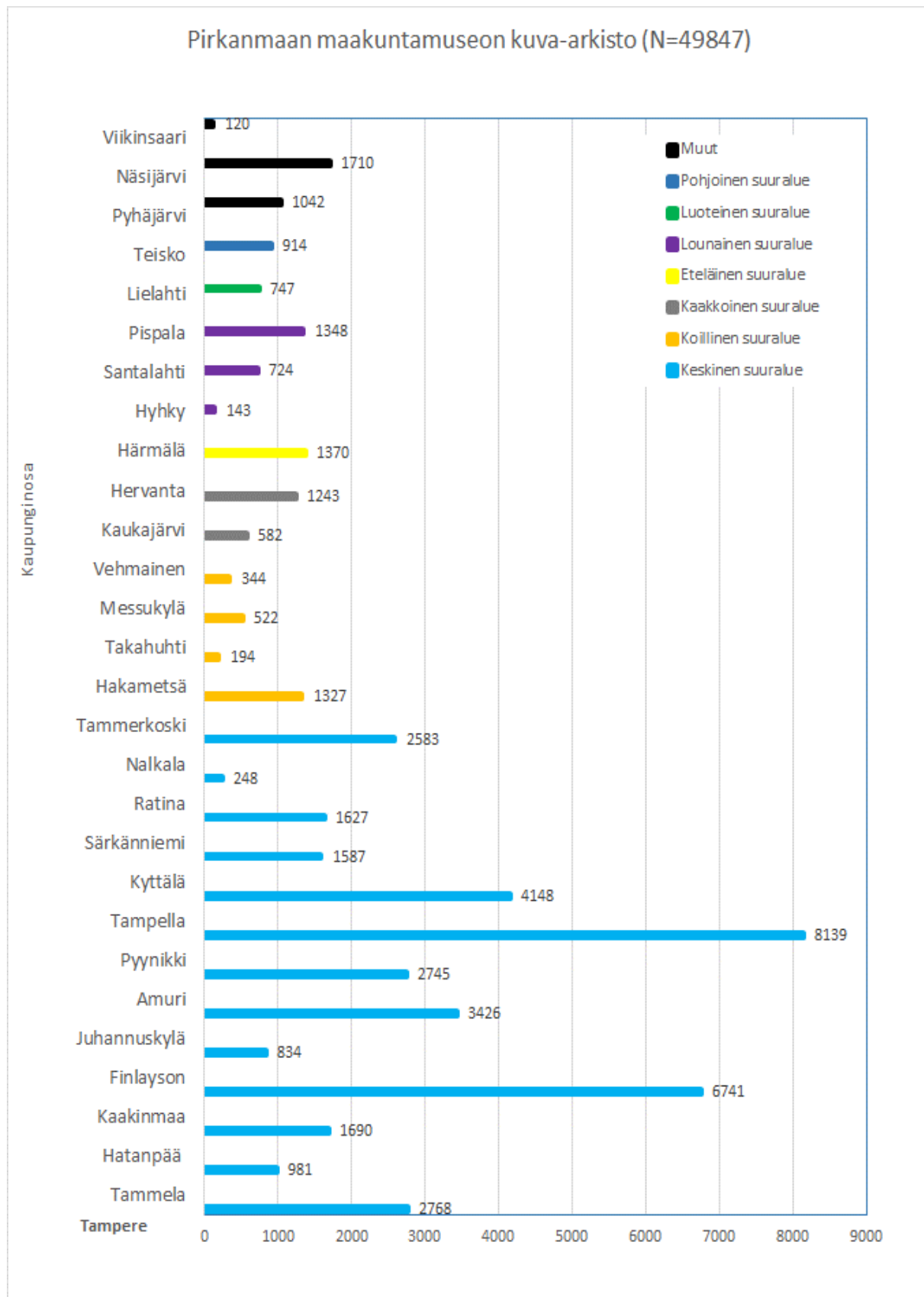
Taulukko 5: Jyväskylän taidemuseon kaupunkikuvateokset.

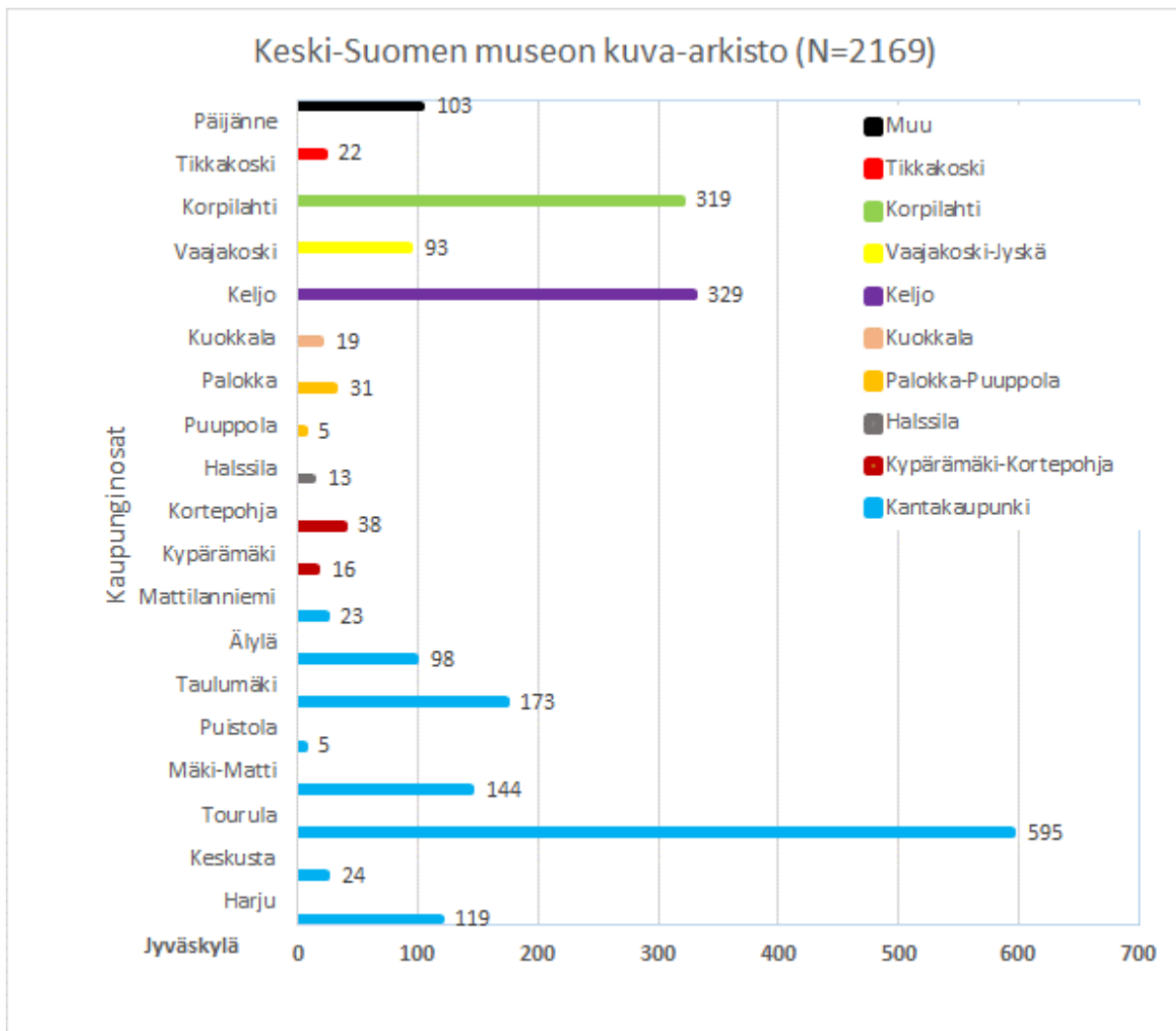
Taulukko 6: Kankaanpään kaupunginmuseon taideosaston kaupunkikuvateokset.

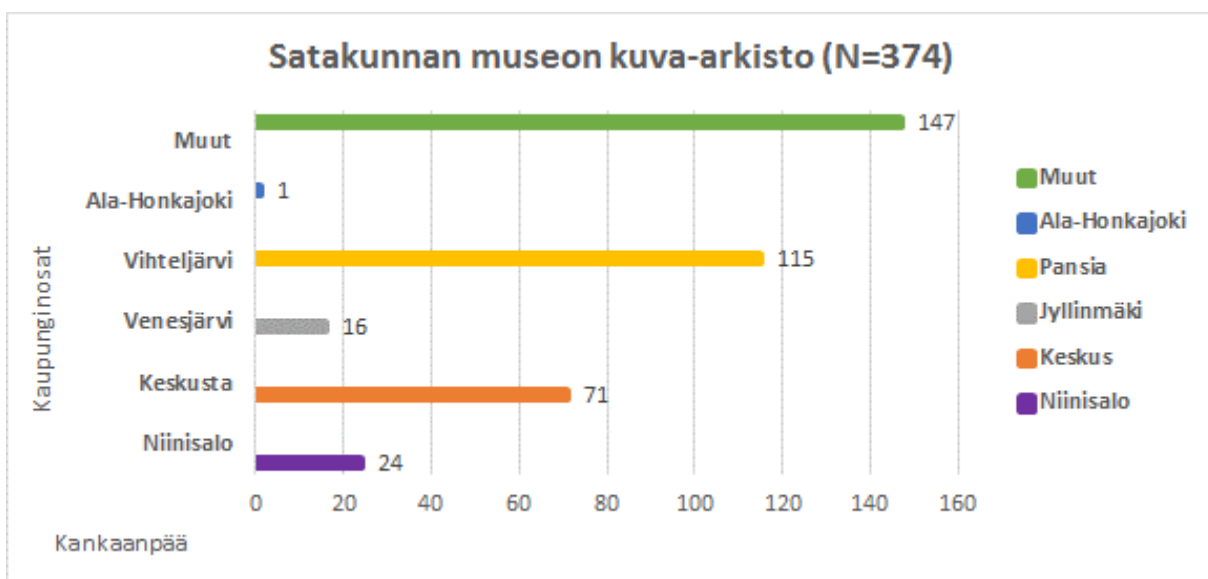
Taulukko 7: Pirkanmaan maakuntamuseon kuva-arkisto.

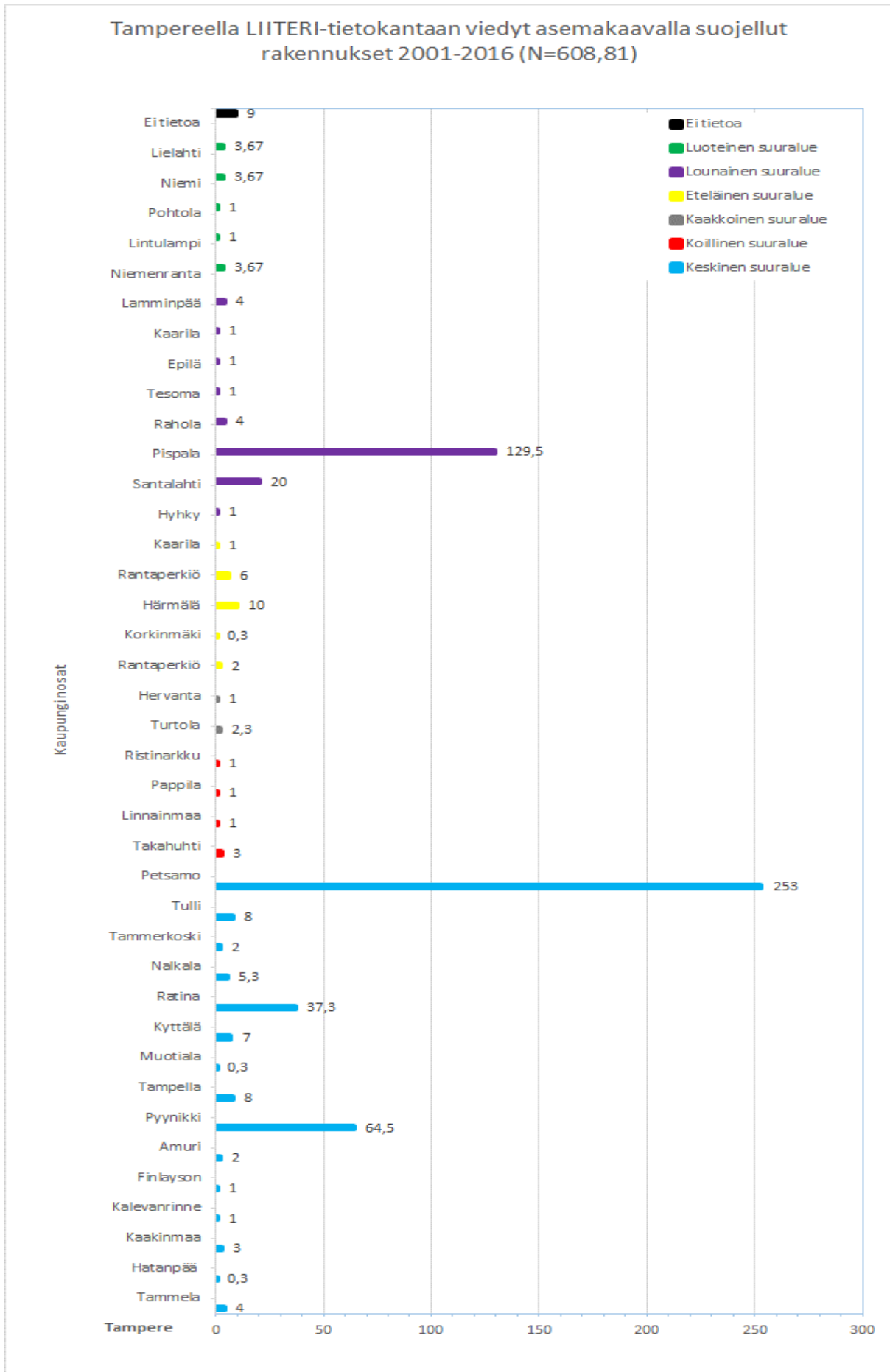
Taulukko 8: Keski-Suomen museon kuva-arkisto.

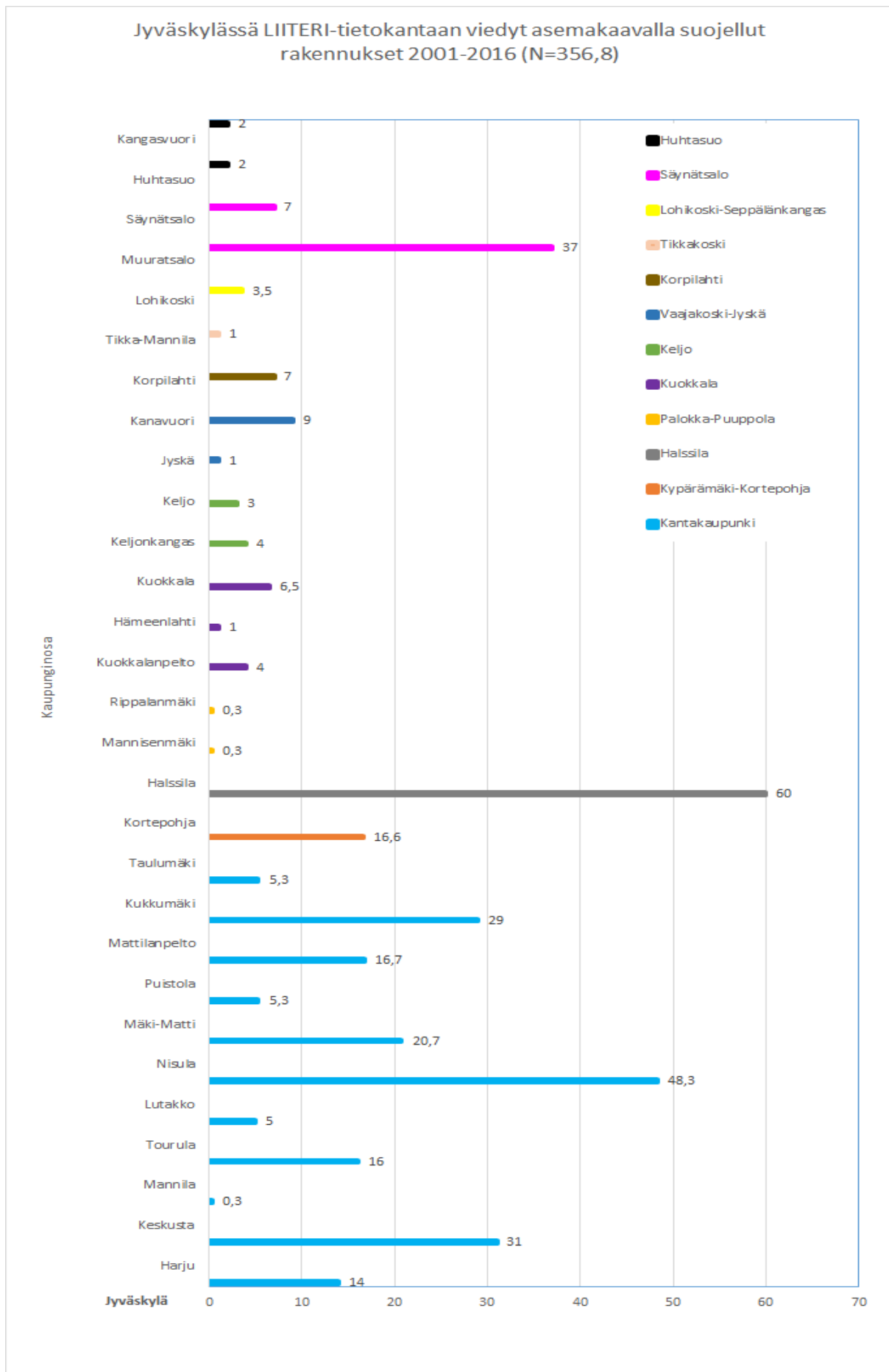
Taulukko 9: Satakunnan museon kuva-arkisto.

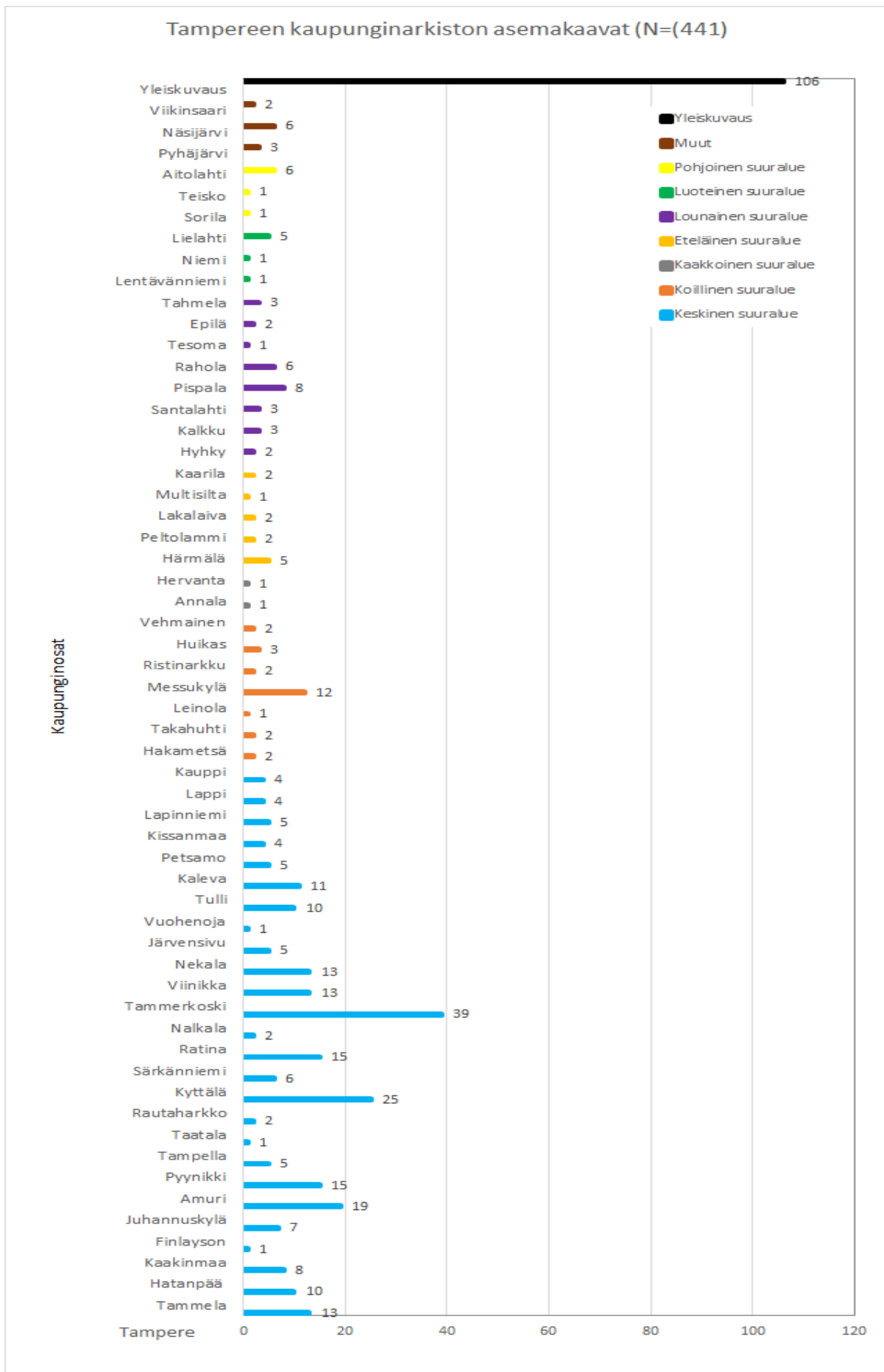
Taulukko 10: Tampereen suojelukohteet.

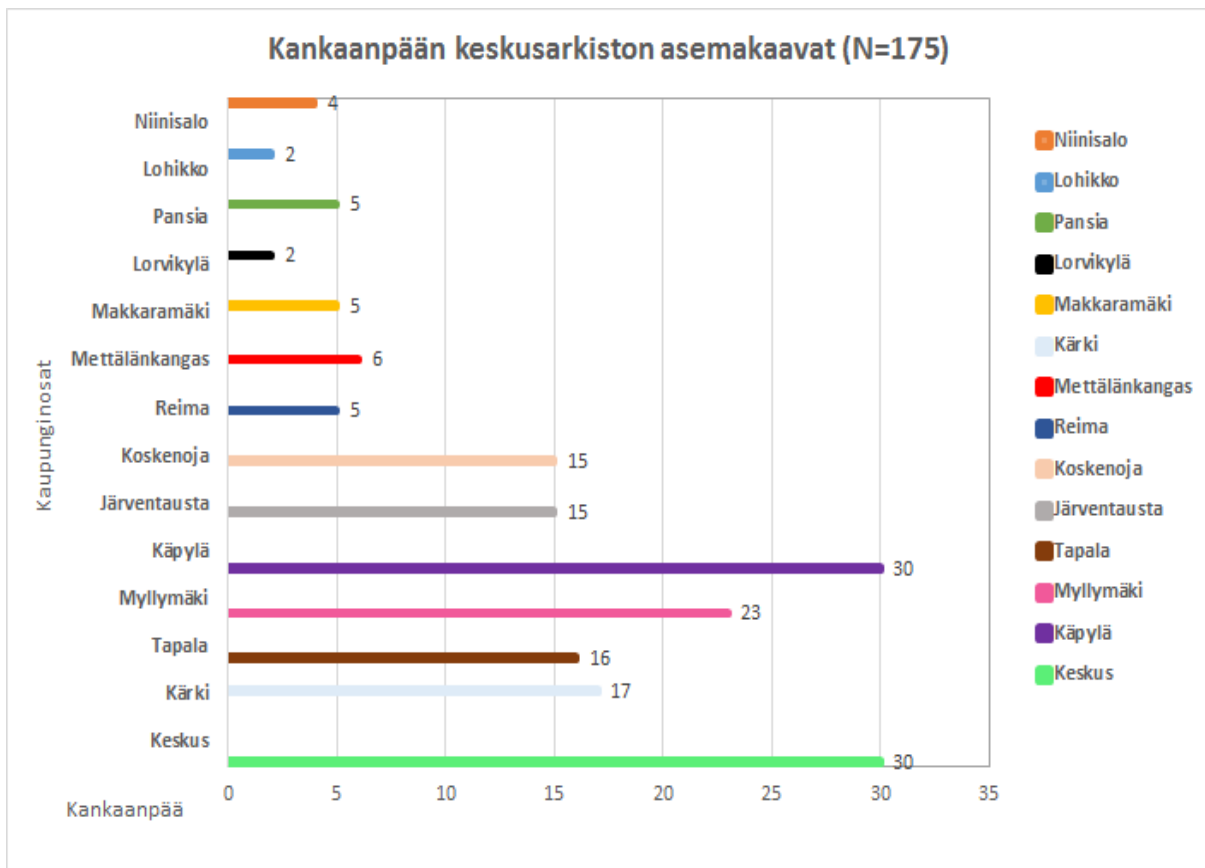
Taulukko I I: Jyväskylän suojelukohteet.

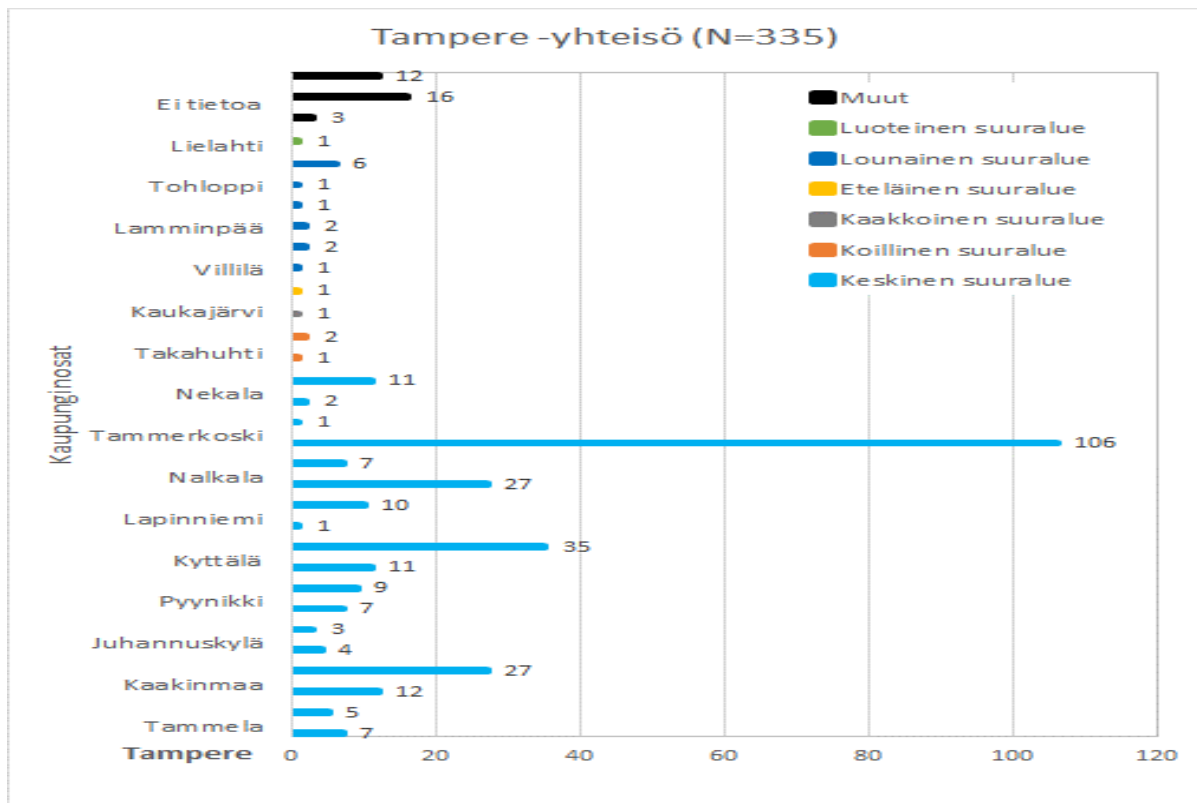
Taulukko 12: Tampereen kaupunginarkiston asemakaavat.

Taulukko 13: Kankaanpään keskusarkiston asemakaavat.

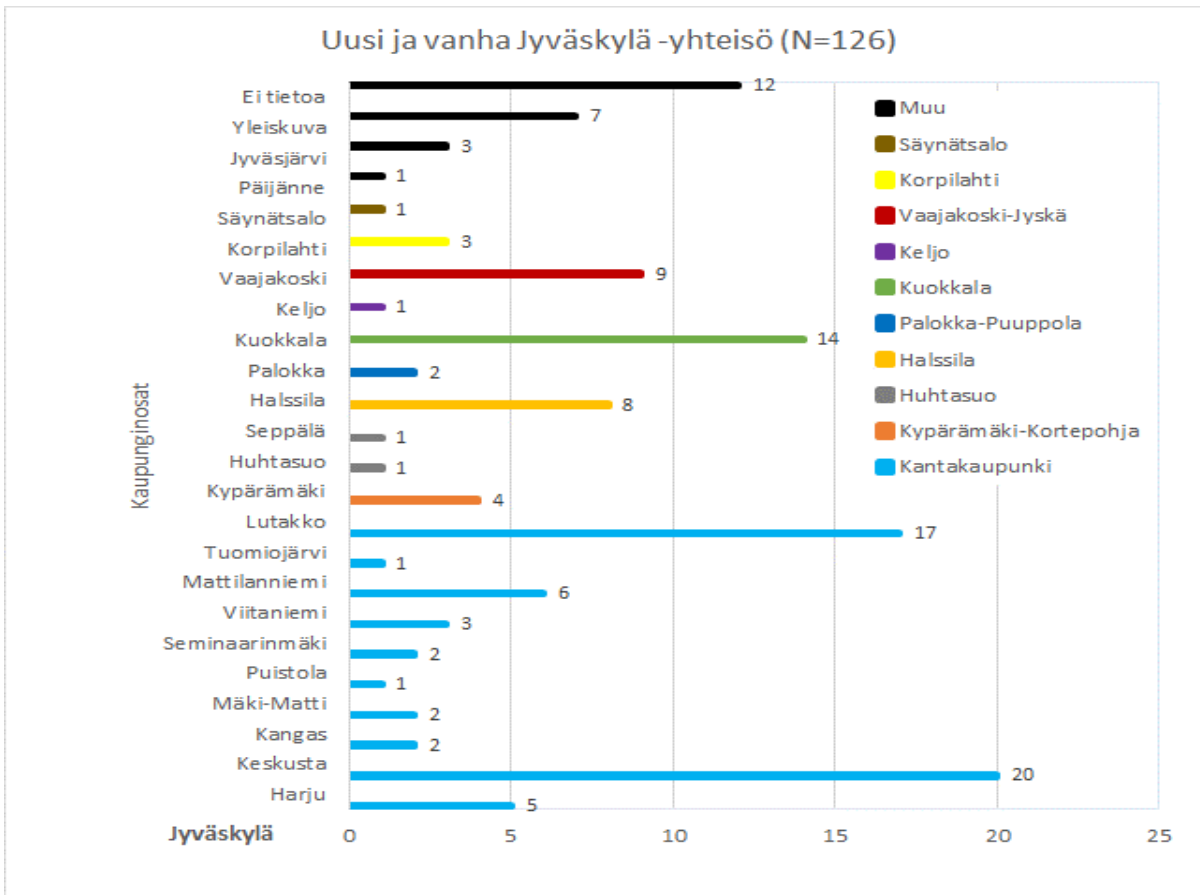

Taulukko 14: Tampere -yhteisön kuvatallennus.

Taulukko 15: Uusi ja vanha Jyväskylä -yhteisön kuvatalennus.

Taulukko 16: Kankaanpää -yhteisön ja Kankaanpää Wanhoissa kuvissa -yhteisön kuvatalennus.

